fondată în 1895
bpt
serie nouă

mikszáth kálmán

umbrela sfîntului petru

mikszáth kálmán

«Mikszáth a păstrat în personalitatea sa literară tendințe contradictorii, care nu se anulau între ele, ci se întregeau, a fost un conservator și un inovator în același timp. Profilul său — al omului ca și al scriitorului — poate fi ușor desenat: e profilul unui om de inimă mai puțin decît al unui cugetător, al unui umorist care, chiar și atunci cînd atacă, înclină să cruțe adversarul, care ajunge să-și piardă iluziile în ceea ce iubește dar nu și în iubirea însăși. Povestirile sale, nu deosebit de profunde în analiză, uneori acide, nu arareori dulcege, se citesc cu plăcerea pe care o oferă cărțile al căror farmec rezidă în chiar parfumul ușor desuet pe care-l emană.»

NICOLAE BALOTĂ

bpt bibliotecă pentru toți

Lei 5

editura pentru literatură

Partea întîi

LEGENDA

PLEACĂ VERONKA

La Haláp murise văduva dascălului.

De obicei, nici la moartea dascălului nu se prea varsă lacrimi, darmite cînd pleacă după el văduva lui, cine s-o plîngă ? Mai ales că, în afară de o capră, o gîscă pusă la îngrăşat şi o fetiţă de doi ani, nu mai lăsa nimic pe lume. Gîsca nu mai trebuia îndopată decît vreo săptămînă, dar pesemne că bietei dăscăliţe nu i-a fost hărăzit să-i ajungă sorocul. Pentru gîscă, a murit prea devreme ; pentru copilă, prea tîrziu. De fapt, pentru copilă era mai bine dacă n-o năştea deloc. Mai bine o lua Dumnezeu o dată cu răposatul ei soţ. (Doamne, ce glas frumos avea !) Mogîldeaţa s-a născut curînd, cam la o lună sau două, după moartea tatălui ei. Aş merita să mi se taie limba dacă m-aş încumeta la vreo cleveteală. De-aceea nu spun şi nu gîndesc nimic de rău.

A fost o femeie bună şi cumsecade, dar ce i-o fi trebuit ei plodul ăsta ? Ar fi plecat mult mai uşor pe lumea cealaltă dacă şi-ar fi putut duce povara cu ea, în loc s-o lase aici.

Şi-apoi, Dumnezeu s-o ierte, nici nu se cădea să mai aibă un copil, cînd avea un fecior mare, preot. Bun băiat, păcat că nu apucase s-o ajute nicicum pe maică-sa, din pricină că pînă de curînd nu fusese

decît un biet capelan pe lîngă un paroh foarte, foarte sărac din fundul Slovaciei. Acum însă se zvoneşte că de vreo două săptămîni i s-a dat o parohie într-un sătuleţ, Glogova, undeva printre dealurile de la Selmecbánya şi Beszterce. De altfel, un om din Haláp, un ins umblat, pe nume Kapiczány János, care pe vremuri, cînd rătăcea prin ţară cu vitele, nimerise o dată pe-acolo, spune că e o aşezare omenească prăpădită din cale-afară.

Şi iată că tocmai acum, cînd fiul ei, popa, ar fi putut s-o ajute oleacă, biata dăscăliţă şi-a dat sufletul. Dar oricît ne-am jelui, nu mai putem s-o înviem. De-aceea mă mărginesc să spun că (spre cinstea nobilei comune Haláp) buna femeie a fost înmormîntată aşa cum se cuvine. Ce e drept, nu se strînseseră destui bani, aşa încît, pentru a acoperi cheltuielile de înmormîntare, au fost nevoiţi să scoată în vînzare capra. Gîsca însă a rămas ; dar, întrucît porumbul se isprăvise, orătania începu să slăbească şi, astfel, în loc să gîfîie greoi, îşi recăpătă răsuflarea normală, şi, în loc să-şi bălăbănească pîntecele mătăhălos, începu să umble sprintenă ca o domnişoară ; cu alte cuvinte, a scăpat de moartea iminentă, prin moartea altei făpturi. Pentru că Domnul, în dreapta-i judecată, curmînd viaţa unei fiinţe, poate să salveze viaţa alteia, căci, vă rog să mă credeţi, în catastifele cereşti dobitoacele necuvîntătoare sînt înscrise întocmai ca şi cele cuvîntătoare şi pare-se că sînt ţinute în seamă ca regii şi ca prinţii.

Dumnezeul nostru preaslăvit e bun, e înţelept şi atotputernic — dar nici cu judele satului nu-i de glumit. Chiar atunci, îndată după înmormîntare, a poruncit ca fetiţa (pe nume Veronka) să fie adăpostită de-a rîndul la fiecare gospodar, urmînd ca „tatăl de

vecini“ [1] s-o ducă în fiece zi de la o casă la alta unde să i se dea îngrijirea cuvenită.

— Şi cît o să dureze asta, domnule primar ? întrebară, îngrijoraţi, cei din sfatul sătesc.

— Pînă ce voi catadicsi să iau altă hotărîre, răspunse, scurt, Nagy Mihály.

Şi-aşa au mers lucrurile vreo zece zile ; cînd, deodată, se zvoni că Billeghi Máté şi Koczka Ferencz pleacă la Banská-Bistrica să-şi vîndă grîul (cică pe-acolo evreii încă nu sînt atît de vicleni ca pe la noi).

Nagy Mihály nu pierdu prilejul :

— Apoi, dacă vă duceţi grînele acolo, să duceţi şi fetiţa la fratele ei, la popa din Glogova. Pe-acolo pe undeva e şi Glogova.

— Da de unde, nici vorbă să fie pe-acolo ! i-o întoarseră oamenii.

— Pe-acolo trebuie să fie ! Am spus ! zise cu hotărîre primarul.

Dumnealor se codiră, bălmăjiră cîte şi mai cîte, ba că e ocol mare, ba că asta înseamnă multă bătaie de cap pe drum, dar nu fu chip să scape. Porunca e poruncă, şi pace ! Aşa încît, într-o zi de miercuri, pe stiva de saci din căruţa lui Billeghi puseră un coş, iar în coş pe Veronka şi gîsca, întrucît gîsca, fiind moştenire, trebuia s-o însoţească. Femeile din capul de sus al satului au copt turte şi plăcinte pentru sărmana orfană care pleca atît de departe printre străini, i-au aşezat alături o desagă plină cu pere şi cu prune uscate, iar cînd căruţa încărcată se urni, începură să plîngă după biata fetiţă care nu ştia nici unde pleacă,

[1] *Vecinătatea*, condusă de un „tată de vecini“ ales de săteni, era o formă de organizare socială a familiilor unui sat, în scop de întrajutorare şi de solidaritate în faţa obligaţiilor obşteşti. Această formă de organizare a existat în satele săseşti şi în unele sate româneşti şi ungureşti din Transilvania.

nici pentru ce, și rîdea cu toți dinții văzînd cum căluții pornesc, iar ea rămîne nemișcată în coșul de pe stiva de saci, în timp ce casele, grădinile, cîmpul și copacii veneau din ce în ce mai aproape de ea.

GLOGOVA ÎN TRECUT

Kapiczány János nu era singurul om care văzuse Glogova ; autorul acestor rînduri a trecut și el cîndva pe acolo. Într-un ținut ars, uscat, sătulețul zace pe-o vale îngustă, sugrumat între niște munți pleșuvi.

Pînă hăt departe nu există nici măcar un drum cum se cade ; cît despre cale ferată, nici nu poate fi vorba. Se pare că în ultima vreme circulă un fel de rîșniță între Beszterce și Selmecbánya, dar nici ea nu trece prin hotarul Glogovei. Cinci sute de ani ar trebui să mai treacă pînă să ajungă Glogova asemenea satelor de prin ținuturile în care a pătruns civilizația.

Pămîntul e argilos, sterp și îndărătnic. Nu pare dispus să hrănească decît anume plante, cum ar fi orzul și cartofii, de celelalte nu vrea să se îngrijească. Dar și-acestea cresc numai smulgîndu-și pe furiș și-n silă hrana din glia-mumă.

De fapt, pămîntul acesta nu e mumă, ci mai degrabă ciumă. Pe dinăuntru e plin cu pietre, brăzdat de crăpături și șanțuri adînci ; pe deasupra se leagănă o iarbă albă ca niște fire cărunte împrăștiate pe bărbia unei băbuțe gîrbove.

Să fie oare pămîntul acesta bătrîn din cale-afară ? Oricum ar fi, nu poate să fie mai bătrîn decît altul. Dar, pesemne, s-a sleit mai repede. De mii și mii de ani, jos, pe cîmpia cu spice aurite, n-a crescut decît iarbă, pe cînd aici, sus, au crescut ceri și stejari uriași.

Așa că nu e de mirare că s-a vlăguit mai devreme.

Cît vezi cu ochii e numai sărăcie și mizerie ; și totuși, ținutul are un anumit farmec, o dulce poezie a lui. Urîtele cocioabe parcă sînt mai frumoase sub stîncile uriașe întoarse cu privirile spre ele. Aproape c-ar fi păcat să se înalțe aici castele ale căror turnuri împodobite să le ascundă vederii.

Atmosfera e numai mireasmă de ienupăr și de soc. Alte flori nici nu sînt prin partea locului. Doar ici și colo, prin vreo grădină, înflorește cîte-o nalbă roșie ori albă, pe care fetișcanele slovace, desculțe, cu păr ca de cînepă, le udă cu apă din urcior.

Parcă văd aievea sătulețul slovac, așa cum arăta în 1873 (cînd am fost eu acolo) : căsuțe mărunte, grădini semănate cu păpușoi, înconjurate de un covor de lucernă, iar în mijlocul lor cîte un prun cu crengile sprijinite în prăjini. Pentru că aici pomii roditori își fac datoria din plin, ca și cum toți ar fi primit consemnul : „Să-i hrănim pe bieții copii slovaci".

Murise preotul și mă dusesem la Glogova cu pretorul să facem inventarul moștenirii. N-am avut prea mult de lucru : nu rămăseseră în urma lui decît niște mobile uzate și cîteva sutane vechi.

Sătenii l-au plîns pe bătrînul lor popă.

— A fost om bun, dar nu era gospodar. Adevărul e că nici nu prea avea ce gospodări, spuneau unii.

— De ce nu vă plătiți preotul mai bine ? le-a reproșat șeful meu.

Un slovac trupeș, cu chică, săltîndu-și țanțoș chimirul pe burtă, i-a răspuns :

— Popa nu e sluga noastră, el e slujitorul lui Dumnezeu. Fiecare să-și plătească sluga !

După ce am întocmit procesul-verbal al moștenirii, pînă să înhame vizitiul caii, am trecut peste drum să vizităm școala — pentru că domnului pretor îi plăcea grozav să facă pe pedagogul.

Şcoala se afla într-o căsuţă joasă, dărăpănată, măcinată de vremi şi, bineînţeles, acoperită cu snopi de paie — la Glogova numai Dumnezeu izbutise să-şi facă acoperiş de şindrilă, dar şi casa lui era foarte modestă, fără turlă, doar cu o clopotniţă.

Învăţătorul ne aştepta în curte. Dacă ţin bine minte, îl chema Majzik György. Era un bărbat vînjos, puternic, în plină maturitate, cu figură isteaţă, inteligentă, deschis şi sincer la vorbă. Din prima clipă îţi devenea simpatic. Ne-a poftit în clasă ; la stînga erau aşezate fetele, la dreapta băieţii, toţi frumos pieptănaţi. Cu un foşnet scurt, s-au ridicat toţi în picioare şi-au strigat în cor :

— *Vitajte, pani, vitajte !* [1]

Copiii, frumuşei, bucălaţi la obraji, ne priveau foarte miraţi cu ochii de culoarea nucii larg deschişi. Toţi aveau ochii de culoarea nucii. Întrebările — firească, nu prea grele : dacă există un singur Dumnezeu sau mai mulţi, cum se numeşte ţara asta şi alte asemenea — le-au dat totuşi oarecare bătaie de cap.

Şeful meu însă, nefiind om aspru, i-a spus învăţătorului bătîndu-l prietenească pe umăr :

— Sînt mulţumit, amice.

Învăţătorul s-a înclinat şi, cu capul descoperit, ne-a condus în curte.

Ajunşi afară, pretorul, pe un ton glumeţ, a spus :

— Drăguţi copii, dar cum se face, *domine frater*, că toţi seamănă leit la chip ?

Învăţătorul a părut întîi cam încurcat ; apoi, faţa lui rumenă, sănătoasă, s-a luminat de o voioşie deschisă :

— Păi, să vedeţi, domnule pretor, cum devine cazul : vara, toţi bărbaţii din Glogova coboară în pustă la muncile cîmpului, iar eu rămîn aici singur cuc pînă

[1] Bine aţi venit, domnilor ! (slovacă)

toamna. (Un zîmbet șăgalnic i s-a ivit în colțul buzelor.) E limpede ?

— Și de cîți ani ești aici ? l-a întrebat pretorul, cu și mai mult interes.

— De paisprezece ani, mă rog dumneavoastră. Văd din întrebare că m-ați înțeles.

Pînă-n ziua de azi n-am uitat acest șcurt dialog de la Glogova. După ce ne-am suit în trăsură, l-am repetat de cîteva ori și de fiecare dată am rîs cu poftă.

Și ani de-a rîndul, cînd era în vreo societate, pretorul istorisea cu multă plăcere această întîmplare plină de haz.

Peste vreo două săptămîni am auzit că glogovenilor le-a venit paroh un tînăr capelan. Un oarecare Bélyi János. Țin minte ca azi observația pretorului :

— Ei, de-acum încolo învățătorul nu va mai fi în timpul verii singurul bărbat din sat.

NOUL PAROH ÎN GLOGOVA

S-a instalat preotul cel nou. Glogovenii și-au adus popa cu un car hodorogit tras de două juncane cu coarnele pleoștite. Pe drum, enoriașul Szlávik Péter le-a și muls într-o oală pe care i-a oferit-o tînărului preot zicînd :

— E foarte bun laptele ăsta ; Bobocica dă un lapte strașnic. E bun ca mierea.

Noul preot avea foarte puține bagaje : o ladă de lemn nevopsită, un balot cu așternuturi, două bastoane și cîteva lulele legate laolaltă cu sfoară.

Prin satele pe unde treceau, oamenii se legau mereu de glogoveni :

— Cum de n-aţi fost în stare să găsiţi o căruţă şi dobitoace mai acătării pentru preotul vostru ?

Ce mai încoace şi-ncolo, glogovenii erau cam ruşinaţi de purtarea lor şi, ca să se apere, aruncau vina pe tînărul capelan.

— Las' că e bine şi-aşa... Boarfele astea le putea trage şi-o viţeluşă !

E adevărat că părintele Bélyi János n-a venit cu zestre mare la Glogova, dar nici aici n-a găsit decît o casă parohială gata să se dărîme. Rudele predecesorului său pustiiseră totul, lăsînd în urma lor doar pe favorita răposatului paroh, o căţea care, la înfăţişare şi la păr, era ca orice cîine, dar care, din pricina firii ei păcătoase, ajunsese într-o situaţie neobişnuită, atrăgîndu-şi hula satului. Fiind cam lacomă din fire, zi de zi, pe la amiază, colinda pe la toate casele, aruncînd cîte-o privire în fiecare bucătărie, pentru că răposatul său stăpîn îşi făcuse obiceiul să se poftească în fiece zi la alt gospodar la masă şi întotdeauna îşi ducea şi cîinele cu el.

Căţeaua, pe nume Vistula (nu ştiu de ce-o fi fost nevoie să se caute atît de departe un nume de rîu, cînd la hotarul satului şerpuieşte strălucitoare Biela Voda), a început să constate cu amărăciune că pe vremea cînd trăia preotul avea mai multă trecere — cu toate că pe-atunci, cu filozofia ei cîinească, i se păruse că părintele îi ia mîncarea de la gură. Acum însă pricepea că părintele era cel ce se bucura de cinste şi de trecere ! De cînd nu mai era el, toţi o goneau pe Vistula din bucătărie înainte de a putea să îmbuce ceva, ba uneori o mai şi loveau.

Astfel, Vistula ajunsese într-o stare mizerabilă şi era sfrijită cu totul cînd sosi tînărul preot căruia enoriaşul îi arătă noul cămin : patru pereţi pustii, grădina năpădită de lobodă, grajdul şi cotecele goale. Bietul capelan zîmbi :

— Şi toate acestea sînt ale mele ?

— Tot, absolut tot ce vezi aici şi pe deasupra şi cîinele ăsta, spuse Szlávik Péter cu oarecare umor.

— Ce-i cu cîinele ?

— Păi, să vedeţi, e moştenire de la părintele răposat. Atîta a rămas de pe urma lui. Noi ne gîndisem să omorîm javra asta care nu mai are nici un rost pe lume, dar nimeni nu cutează, oamenilor le e teamă ca nu cumva bătrînul preot să vadă din cer fapta noastră şi să ne ceară socoteală.

Căţeaua ridică ochii spre preot, parcă implorîndu-l cu privirea-i blajină şi tristă. Pesemne că sutana o adusese în această stare de adîncă melancolie.

— O iau, zise tînărul paroh aplecîndu-se şi bătînd-o uşor pe coastele uscate. Aşa o să am şi eu măcar o fiinţă vie prin preajmă.

— Bine faci, părinte, zise enoriaşul înveselit. (Ţăranilor le cam place să-i ia peste picior pe preoţi.) Omul trebuie să înceapă într-un fel sau altul. S-ar fi cuvenit să-ţi agoniseşti mai întîi bunurile ce urmează să fie păzite şi pe urmă să-ţi iei paznic. Dar bine e şi cum face sfinţia-ta.

Preotul zîmbi, cu un zîmbet gingaş ca de fată. Vedea el bine că bătrîna Vistula n-o să aibă prea multe griji pe cap şi că va trăi ca o adevărată rentieră în societatea cîinească.

Între timp se strînseseră mai mulţi oameni în curtea casei parohiale ; tinerele femei îl priveau de departe şi spuneau : „Doamne, ce tînăr e şi a şi ajuns popă". Bărbaţii se apropiară şi dădură mîna cu el :

— Bine aţi venit ! O să vă meargă bine la noi.

O babă se băgă şi ea în vorbă strigînd :

— Poţi să rămîi la noi pînă la moarte !

Una dintre femeile mai vîrstnice spuse :

— Frumuşel bărbat. Straşnică mamă trebuie să fi avut !

Într-un cuvînt, noul preot le plăcu tuturor. Prietenos, binevoitor, schimbă cîteva vorbe cu cei mai bătrîni, apoi le spuse că e obosit și trecu peste drum, la învățător, unde avea să locuiască pînă ce va repara cît de cît casa parohială și pînă ce va începe să înjghebe cîte ceva.

La învățător l-au condus cîțiva gospodari de frunte, pricepuți în treburi bisericești : Szlávik Péter, Gongoly Mihály, bogătanul Glogovei, și Klincsok György, morarul.

De la aceștia căută să afle mai îndeaproape despre deșertăciunile pămîntești ale parohiei sale, notîndu-și totul în carnețel pentru a-și face oarecare socoteli :

— Cîte suflete sînt în sat ?

— Aproape cinci sute.

— Și cam ce-i plătesc preotului ?

Oamenii, cu toată seriozitatea cuvenită, îi spuseră la cît se ridică zeciuiala, cîte lemne, cîte baniță de secară i se cuvin și cît este *zlevka* [1].

Tînărul preot deveni din ce în ce mai trist.

— Cam puțin, zise posomorît.

Pe urmă :

— Și cît primește pentru slujbă ?

— Suma e măricică, îi răspunse Klincsok György, priceput în toate cele ; la înmormîntare, depinde de mort ; la cununie, depinde de starea mirilor (pentru că la asemenea ocazii oamenii își dezleagă punga) ; în schimb, la eliberarea certificatului de botez se plătește pe șin un fiorin... Asta-i ceva !

— Și cam cîte căsătorii se fac într-un an ?

— Hm, asta depinde de cantitatea de cartofi recoltată. Cartofi mulți — cununii multe. Recolta hotărăște. Dar vreo patru-cinci tot se fac.

— Destul de puține. Dar cu decesele cum stați ?

[1] Vinul ce i se cuvine preotului de la țăranii care au vie.

— Păi, asta depinde de calitatea cartofilor. Dacă se fac cartofi răi, bolnavi de-o molimă sau alta, mor mai mulți ; dacă însă cartofii sînt sănătoși, aproape că n-avem morți. Nimeni nu-i nebun să moară în asemenea împrejurări. Nu-i vorbă că tot mai pică unu, doi pe an, omorîți în pădure de cîte-un copac retezat cu fierăstrăul. Sau se mai întîmplă vreo năpraznă, se mai răstoarnă vreunul cu carul în șanț și moare pe loc. Așa că, în anii buni, numărul poate să ajungă pînă la opt.

— Numai că ăștia nu sînt ai popii ! zise cel mai mare bogătan din Glogova, aranjîndu-și fălos chica împletită și prinsă cu un pieptene la ceafă.

— Cum adică ? întrebă preotul, nepricepînd.

— Unii nu mai ajung în țintirim. Iarna îi mănîncă lupii fără să-i mai declare la parohie.

— Alții dau ortul popii vara, prin străini ; iar primarului nu-i vine decît o hîrtie, adăugă Klincsok György zelos.

— Triste perspective, n-am ce zice ; dar cu pămîntul parohiei cum stăm ? Cît pămînt are parohia ?

La această întrebare ar fi vrut să răspundă deodată toți trei. Klincsok György îl dă lacparte pe Szlávik Péter și înaintează în fața slujitorului lui Dumnezeu.

— Pămînt ? Cît pămînt are parohia ? Cît poftești ! Vrei o sută de iugăre ?... Ce o sută de iugăre ? Cinci sute ! strigă cu entuziasm Klincsok. Doar n-o să ne zgîrcim cînd e vorba să-i dăm pămînt preotului nostru !

Pe chipul preotului începu să mijească o oarecare bucurie, dar pe Szlávik, hain la suflet, nu-l răbdă inima și adăugă

— Pentru că, știți dumneavoastră, pămînturile Glogovei nici pînă în ziua de azi n-au fost hotărnicite. N-avem o carte funciară ca lumea ; s-a făcut o dată un fel de conscripție a pămînturilor, dar în 1823

a ars lada comunală și împreună cu ea și conscripția. Așa că fiecare poate să ia din hotar atît pămînt cît poate lucra cu vitele și cu mîinile lui. Fiecare își ară pămîntul și, dacă cu vremea se secătuiește, crapă sau se surpă, își caută alt loc de arat. Jumătate din hotar e totdeauna fără stăpîn ; bineînțeles, jumătatea a mai rea, care nu merită să-ți irosești vremea cu ea.

— Înțeleg, zise suspinînd preotul, în această jumătate se află pămîntul parohial.

Slabe perspective de viitor ! Totuși, cu timpul, s-a deprins, iar cînd îl năpădeau grijile, le alunga cu cîte o rugăciune. Moșia lui era rugăciunea, cu pămîntul ei veșnic roditor ; oricînd putea să recolteze de pe ea toate cele trebuincioase : răbdare, nădejde, mîngîiere, mulțumire. Apoi a început să-și repare locuința, ca să fie și el, în sfîrșit, stăpîn în casa lui. Numai un capelan știe ce înseamnă asta. Din fericire, a descoperit în satul vecin, la Kopanica, un fost coleg de școală, pe Úrszinyi Tamás — un om înalt, corpolent, dur, drept la vorbă și bun la suflet. Acesta l-a ajutat împrumutîndu-i ceva bani.

— Glogova e un sat păcătos, i-a spus Úrszinyi. Dar n-ai ce să faci ! Nu e eparhia de la Nitra. Turmă slabă, păstor slab. Trebuie să înduri. Groapa cu lei în care a fost Daniel era un loc și mai rău. La urma-urmei, ăștia nu-s decît niște berbeci.

— Care n-au nici măcar lînă, a adăugat rîzînd părintele.

— Ba au ; dar n-ai tu foarfece să-i tunzi.

În cîteva zile, cu banii împrumutați, și-a mobilat locuința și, într-o după-amiază frumoasă de toamnă, s-a mutat în casa parohială. Ah, cît se simțea de fericit foindu-se și dereticînd prin casa lui, și cît de dulce-i era somnul în propriul său pat, pe pernele umplute cu pene smulse de mîinile mamei lui ! Cuprins de nostalgie, rămînea pierdut în gînduri... Îna-

inte de a adormi, numără grinzile odăii ca să nu uite ce-o să viseze.

Şi, de fapt, iată că n-a uitat: visul a fost foarte frumos. Se făcea că alerga după fluturi pe pajiştile satului său natal, căuta ouăle din cuiburi, pîndea popîndăi împreună cu prietenii săi de joacă; ajunsese aproape să se încaiere cu Szabo Pali şi era gata să-i tragă o bătaie, ridicase chiar bătul, cînd cineva de afară zgîlţîi fereastra.

Preotul se trezi speriat şi, frecîndu-şi ochii, se strădui să se scuture de somnul dulce. Era dimineaţă şi razele soarelui pătrundeau în odaie.

— Ce este? strigă.

— Deschide uşa, Jankó!

Jankó! Cine-o fi de-l strigă Jankó, îi zice „tu" şi-i vorbeşte pe ungureşte? Parcă ar fi unul dintre ortacii din vis de care abia se despărţise. Sări în grabă din pat şi fugi la fereastră.

— Cine-i acolo? Cine mă strigă?

— Eu sînt, badea Billeghi Máté, de-acasă. Ieşi afară, Jánoska, adică poftiţi puţin pînă afară, domnule părinte, v-am adus ceva.

Preotul se îmbrăcă în fugă. Inima îi bătea înfiorată. Sufletul său simţitor părea că aşteaptă vîntul unor veşti rele. Descuie uşa tindei şi ieşi sub streaşină.

— Iată-mă, bade Billeghi Máté. Ce mi-ai adus?

Dar Billeghi Máté nu mai era acolo, sta în drum lîngă căruţa încărcată cu saci şi dezlega coşul în care se afla Veronka şi gîsca. Toropite, cele două iepe, Presura şi Rîndunica, îşi lăsaseră capetele în pămînt. Presura s-ar fi culcat oleacă, ba chiar şi încercase, dar nu putuse de oişte. Se lăsă pe-o parte, dar simţi şleaurile cum o ţin strîns şi situaţia ei de cal nu-i îngădui să stea mai comod atîta vreme cît era înhămată. Trebuie să se întîmple ceva cu totul ieşit din

comun, pentru ca un cal înhămat să vrea să se culce. Caii au un simț al datoriei foarte dezvoltat.

Billeghi Máté se întoarse și-l văzu pe preot în pragul casei.

— Hei, Jankó ! Da' mare-ai crescut ! Lungan te-ai făcut ! Ce s-ar minuna maică-ta, dacă ar mai trăi ! Fire-ar a dracului funia asta, că tare am mai înnodat-o.

Preotul înaintă cîțiva pași spre căruța unde Billeghi Máté se căznea să dezlege coșul. Cuvintele „dacă ar mai trăi" îl izbiră ca o piatră ascuțită în frunte ; capul începu să-i vîjîie, picioarele i se înmuiară.

— De mama vorbești, bade ? bîlbîi, alb ca varul la față. A murit mama ?

— Și-a dat sufletul, sărmana. Da' iată (între timp scoase din buzunar briceagul cu mîner de lemn și tăie sfoara) ți-am adus-o pe surioara ta, adică, Doamne iartă-mă, nu m-ajută capul, mereu uit că am de-a face cu domnul părinte... V-am adus surioara, părinte. Unde s-o pun ?

Acestea zise, luă de pe saci coșul în care fetița dormea liniștită lîngă gîscă. Gîsca îi purta de grijă ca o dădacă ; mișcîndu-și gîtul cînd la stînga, cînd la dreapta, nu sta locului o clipă, gonind mușteleare cu multă plăcere s-ar fi așezat pe gurița roșie, dulce ca mierea, a fetiței.

Razele ostenite ale soarelui de toamnă învăluiau coșul și copilul adormit. Billeghi Máté, fixîndu-și întrebător ochii de culoarea apei asupra preotului, aștepta să-i spună ceva.

— A murit ? întrebă într-un tîrziu. Nu se poate. N-am avut nici un semn.

Ducînd mîna la frunte, strigă sfîșiat de durere :

— Nimeni, nimeni nu mi-a dat de veste. Nici măcar n-am fost la înmormîntare !

— Nici eu n-am fost, zise Billeghi, vrînd parcă să-l consoleze. Pe urmă adăugă duios : Domnul nostru atotputernic a luat-o la el, a chemat-o la tronul său. Nu ne lasă el pe nici unul aici. Fir-ar să fie broaştele-astea hîde, iată că am şi călcat una !

În curtea casei parohiale, acoperită cu lobodă şi ciumăfaie, broaştele ieşite din temelia umedă, plină de crăpături, a bisericii, să se încălzească oleacă la soare, săreau şi pleoşcăiau în voie.

— Unde să pun copilul ? întrebă din nou Billeghi, care, neprimind nici un răspuns, aşează încetişor coşul sub streaşină.

Preotul, încremenit, cu sufletul zdrobit, rămăsese cu ochii pironiţi în pămînt. I se părea că pămîntul, cu casele, cu gardurile, cu Billeghi Máté şi cu coşul, îi fug de sub picioare, iar el stă, stă nemişcat, neînstare să se mai urnească din loc. În spatele lui, codrii de la Ukrica vuiau, iar vuietele lor se amestecau cu un zgomot de nepătruns, sfîşietor, asemănător cu glasul mamei lui. Tremurînd, asculta atent vuietul şi se străduia să desprindă sunetele ; dar cînd parcă era aproape să deslueşască ba un sunet, ba altul, un şuierat straniu spinteca văzduhul şi le înghiţea. Totuşi asculta, asculta... Glasul mamei sale răzbătea prin tumultul pădurii : „Jankó, Jankó, să creşti copilul !"

Dar, pe cînd părintele János căuta să prindă din aer glasurile venite din altă lume, Billeghi Máté se simţi ofensat de muţenia lui... pentru că merita şi el măcar o răsplată călugărească (prin partea locului asta înseamnă : „mulţumesc").

— Dacă s-a întîmplat, s-a întîmplat, n-ai ce-i face, zise mînios, pocnind din bici. Rămîi cu Dumnezeu, domnule părinte ! Di, Presură !

Nici acum popa János nu răspunse nimic ; copleşit de durere, nu-şi mai da seama de cele ce se petreceau în jurul său ; caii porniseră şi, pe lîngă ei, întrucît

drumul suia la deal, mergea pe jos Billeghi Máté, bombănind despre rînduielile lumii acesteia : puiul, cînd ajunge păun, uită c-a fost odată pui. Sus pe colină, mai aruncă o privire în urmă şi, văzîndu-l pe feciorul dascălului de la Haláp încremenit în acelaşi loc, vroi parcă să aibă confirmarea că şi-a îndeplinit misiunea şi mai strigă o dată :

— Eu ţi-am predat ce-am avut de predat !

La acest strigăt, preotul tresări şi se dezmetici. Sufletul i se întoarse din trista rătăcire. Fusese plecat departe, pe urmele mamei sale, s-o caute şi să retrăiască iar clipele petrecute lîngă ea în trecut, să retrăiască împreună, măcar în închipuire, zilele pe care depărtarea i le-a răpit. I se părea că se aflase la patul de moarte al mamei lui, că îngenunchease şi se rugase acolo, iar gîndurile, vorbele pe care ea ar fi vrut să le rostească, ultimul ei suspin fuseseră încredinţate aerului, aerul le predase vîntului, iar vîntul, prin vuietul pădurii, i le strigase : „Creşte copilul, Jankó !"

Un fiu poate să afle vrerea mamei lui din clipa morţii, şi ultima ei dorinţă, chiar dacă nu se află lîngă ea. Gîndul ei nu e nevoie să fie aşternut pe hîrtie, nu e nevoie să fie transmis prin cabluri electrice, există alte forţe, mai mari şi mai presus decît ele pentru aceasta. În prima clipă, János se simţi ispitit să fugă după badea Billeghi Máté, să-l roage să se oprească şi să-i povestească tot ce ştia despre mama lui, să-i spună cum a trăit ea în ultimii doi ani, cum a murit, cum au înmormîntat-o, adică tot, tot. Dar căruţa lui Haláp era departe... Zărind coşul, toate gîndurile părintelui János se îndreptară către el.

În coş dormea surioara lui. Tînărul paroh n-o cunoştea, n-o văzuse niciodată. Pentru ultima dată fusese acasă la înmormîntarea tatălui său ; mama lui trimisese o căruţă după el ; acum nimeni nu i-a dat de veste. Atunci Veronka nu venise încă pe lume ; din

scrisorile mamei lui aflase că se născuse, dar epistolele ei erau întotdeauna atît de sfioase şi atît de scurte.

János se apropie de coş şi privi obrăjorii bucălaţi şi drăgălaşi. Are ceva din mama, îşi zise ; apoi, pe măsură ce o privea, faţa fetiţei începu să crească, să se schimbe şi înaintea ochilor săi tremurători apăru deodată mama lui. Doamne-Dumnezeule, ce minune, ce nălucire ! Dar totul nu ţinu decît cîteva clipe. Din nou văzu chipul fetiţei. Oh ! de-ar deschide ochişorii ! Tare ar fi vrut János să-i vadă ochii deschişi, dar ea nu-i deschise, numai genele lungi mijeau din orbite ca nişte ciucuri negri de mătase.

„Şi-acum eu trebuie s-o cresc ?" gîndi János şi un val de căldură nemărginită îi cuprinse inima. „Şi-am s-o cresc. Dar cu ce, Dumnezeule, cu ce, cînd nici eu n-am ce să mănînc ? Ce să mă fac, Doamne ? Ce să mă fac ?"

Ca întotdeauna cînd deznădejdea îi cuprindea inima şi nu ştia încotro să se îndrepte, preotul se gîndi la Dumnezeu ; astfel şi de data aceasta, intră în biserică să se roage. Casa Domnului era deschisă ; două băbuţe tocmai spoiau pe dinăuntru.

Popa János nu se apropie de altar, din pricină că cele două bătrînele trebăluiau chiar pe-acolo, ci se opri la intrare, lîngă vasul cu apă sfinţită, şi îngenunche în faţa chipului lui Isus din lemn şi tablă.

UMBRELA ŞI SFÎNTUL PETRU

Da, preotul căzu în genunchi în faţa lui Isus. Apelă la Isus, la Domnul nostru Isus Cristos.

Ce fericire este pentru omenire acest Isus, acest Dumnezeu care a fost om. Eu nu ştiu cum este Dumnezeu, ştiu însă cum este Isus. Isus îmi este cunoscut

și este cunoscut tuturor. Știu ce-a făcut, știu ce-a gîndit, ba îi cunosc și chipul. Sufletul mi se umple de liniște nu atît la gîndul că el e Domnul meu, cît la gîndul că este cunoscutul meu.

Faptul că acum două mii de ani a trăit pe pămînt un cunoscut de-al meu parcă întărește unitatea lumii. Oamenii de atunci și cei ce au trăit în urma lor, toți au devenit țărînă, din țărînă a crescut iarbă, din iarbă numai Dumnezeu știe ce s-a făcut, dar el, cunoscutul meu, el a trăit întotdeauna, a fost întotdeauna și va fi întotdeauna.

Cînd călătoresc în țări străine, printre popoare străine, unde chipurile oamenilor sînt altfel, animalele sînt altfel, ierburile sînt altfel, unde chiar și cerul e altfel, acolo, în înstrăinarea înspăimîntătoare, unde mă simt singur ca într-un deșert, sînt ispitit să cred că nu mă mai aflu în lume și, deodată, în preajma unei așezări omenești, pe marginea drumului, dau cu ochii de o cruce pe care zace răstignit un om de tablă cu răni sîngerînde : e cunoscutul meu.

Ah, iată-l ! Și aici îl întîlnesc ! Și nu mai sînt singur, nu mă mai simt părăsit. Cad în genunchi în fața lui și, asemenea preotului János în biserică, îi spun ce-mi apasă inima.

— Ajută-mă, Doamne Isuse ! se ruga tînărul paroh. Mama a murit ; mi-au adus surioara și eu trebuie s-o cresc. Sînt sărac, sînt neajutorat, nu știu să îngrijesc de un copil. Luminează-mă, Isuse ! Și aruncă-mi din cornul belșugurilor tale nesfîrșite cele ce sînt trebuincioase ca s-o pot hrăni, s-o pot îngriji. Fă, Doamne Isuse, o minune !

Fiul lui Dumnezeu, zugrăvit pe tablă, parcă asculta glasul celui ce se ruga, iar umbrele zidurilor și fîșiile de lumină ce străbăteau prin ferestre se împreunau tremurînd asupră-i, cînd deodată chipul greu îndurerat începu să zîmbească și, dînd din cap, spuse :

— Bine. Am înțeles. Știu tot. Am să te ajut.

Preotul rămase multă vreme adîncit în rugăciune, luînd-o iarăși și iarăși de la început, așa încît uitase de tot ce-l înconjura. Între timp, cum se întîmplă adesea toamna, după o căldură înăbușitoare, aproape nefirească, deodată cerul se întunecă, se strînseră nori negri și se dezlănțui o furtună. Cînd ieși din biserică, ploua cu găleata. De pe munții învecinați curgeau la vale șuvoaie năvalnice de apă, iar vitele mugind alergau pe uliți.

János se îngrozi.

— Am lăsat copilul sub streașină. Vai, să știi că s-a prăpădit !

Ca ieșit din minți fugi spre casă și rămase uluit în fața priveliștei pe care o văzu.

Coșul era în același loc. Copilul în coș, gîsca lipăia prin curte, potopul nu mai contenea ; sub streașină, puhoiul de apă curgea gîrlă pe sub coș, dar fetița era uscată, neatinsă, peste coș fiind deschisă o uriașă umbrelă roșie, decolorată. Era plină de petice, încît abia se mai putea distinge pe margine chenarul cu flori mărunte, după moda veche.

Tînărul paroh, plin de recunoștință, ridică privirile spre cer, scoase fetița din coș, o sărută pe obraji și, la adăpostul umbrelei, o duse în casa sărăcăcioasă.

Acum fetița avea ochii larg deschiși ; erau albaștri și, plini de uimire, îl priveau pe preot.

— Mare noroc am avut, mormăi el ; dacă s-ar fi udat, putea să se aleagă cu o răceală din care să i se tragă moartea, căci n-aveam să-i dau schimburi uscate.

Dar de unde să fi apărut umbrela asta deasupra ei ? E de neînțeles ! În Glogova nimeni n-are umbrelă.

Pe la casele vecine, țăranii săpau șanțuri prin curți ca să se scurgă apa. Părintele îi întrebă pe toți de-a rîndul :

— Nu cumva ai văzut cine-a fost la copil?

Pe copil îl văzuseră, dar, după cîte știau, nimeni nu fusese prin preajma lui.

Bătrîna văduvă a lui Adamecz Mátyás, fugind de pe cîmp cu un cearșaf pe cap, văzuse cum tocmai atunci pogora din cer un fel de glob roșu. Stană de piatră să se facă (zicea bătrîna Adamecz), dacă nu e adevărat că însăși Fecioara Maria în persoană a trimis pe pămînt acest obiect întru ocrotirea orfanei.

— Bătrîna Adamecz pălăvrăgește verzi și uscate! Îi cam place să tragă la măsea, nu e de mirare că vede mai multe decît ar trebui. Și în vara trecută, în ajun de sîn-Petru și Pavel, noaptea, ușile raiului s-au deschis în fața ei și-a auzit cîntînd oștile îngerești, îndreptîndu-se în procesiune spre Domnul Dumnezeu care ședea pe tronul său de rubine. Printre cei din alai mergea și nepotul ei, Plachta Jankó, mort acum trei ani, îmbrăcat cu izmenuțele lui albe de giulgiu și cu ilicelul roșu (pe care chiar bătrîna Adamecz i-l cususe); printre ei a zărit și cîțiva dintre glogovenii morți în ultimele decenii, pășind încet, solemn, în acordurile muzicii cerești, toți îmbrăcați în veșmintele cu care fuseseră îngropați.

Nu e de mirare că, după acea zi de sîn-Petru și Pavel, de îndată ce vestea vedeniei s-a răspîndit, văduva sfîntă a ajuns foarte căutată: unul după altul veneau sătenii ai căror răposați zăceau sub pămînt s-o întrebe dacă nu cumva i-a văzut pe cei dragi acolo sus în cer. „Pe fetița mea n-ai văzut-o?" „Dar pe tăicuțul?" „Pe bărbatul meu, sărmanul, nu l-ai văzut?"

Și credeau — deoarece aveau motive să creadă — că bătrînei Adamecz forțele cerești îi dezvăluiesc mai multe decît altor muritori. Au nu cu Flinta András, răposatul ei tată, căruia i se dusese faima, de tîlhar ce era, au nu cu el se întîmplase o adevărată minune? Acum opt ani, cînd s-a construit șoseaua, s-a tăiat o

bucată de teren din cimitirul Glogovei ; dezgropîndu-l cu acest prilej pe Flinta ca să-l mute în altă parte, oamenii au văzut cu mare mirare că cel dezgropat avea barbă, cu toate că, atunci cînd își dăduse duhul, văcarul Gundoros Tamás — după cum cinci martori mărturisesc — îl bărbierise și-l perdăfuise strașnic.

Prin urmare, faptul că bătrînul Flinta se află acum în ceruri este tot așa de neîndoielnic ca și „doi și cu doi fac patru" ; iar dacă dumneaiui, care a fost un șarlatan fără pereche, a ajuns în rai, nu mai încape îndoială că, din cînd în cînd, lasă ușa cerurilor deschisă, pentru ca fiică-sa, Agnisa, să tragă cu ochiul pe-acolo...

Însă nu-i mai puțin adevărat că Kvapka Pál, clopotarul, pretindea altceva. Kvapka Pál pretindea că, după izbucnirea furtunii, cînd trăgea clopotele ca să risipească norii, întorsese puțin capul și văzuse pe drum un moșneag, ce semăna a evreu, pășind tradit spre casa parohială și ținînd în mînă unașul taler de pîinză roșie pe care părintele l-a găsit deasupra coșului. Kvapka nu dăduse prea mare atenție întîmplării, pe de-o parte pentru că era somnoros, pe de alta pentru că vîntul îi aducea praful în ochi, așa încît ceea ce văzuse nu i-a rămas în minte decît vag ; dar pentru ceea ce i-a rămas în minte, e gata oricînd să jure. (Și Kvapka Pál e om de cuvînt.)

Omul acela care semăna a evreu mai fusese văzut și de alți săteni. Era bătrîn, înalt, cu păr cărunt, cu spatele gîrbovit și ținea în mînă un baston al cărui mîner era răsucit ca o coadă de purcel. În dreptul fîntînii Pribuleștilor, vîntul îi smulsese pălăria din cap și-i dezvăluise în creștet o chelie albă, mare cît un taler.

— Să mor eu, zicea paracliserul (el îl văzuse fără pălărie), dacă nu arăta ca sfîntul Petru din icoana de

la biserică. Era leit sfîntul Petru, numai cheile îi lipseau din mînă.

De la fîntîna Pribileștilor, pornise de-a dreptul spre cîmpul de lucernă al lui Stropov István, în care scăpase vaca cea împungace a lui Krátki; fusese cît pe-aci să-l ia în coarne pe bătrînul evreu. Acesta o lovise cu bîta și de-atunci (familia Krátki e martoră) vaca dă unsprezece căni de lapte pe zi. Pînă atunci era o minune dacă dădea patru.

Bătrînul necunoscut, ajuns în capul satului, o întrebase pe slujnica morarului care e drumul spre Lehota. Erzsi îl îndrumase, iar el pornise la deal pe cărarea bătătorită. Acum, după atîta vreme, lui Erzsi i se pare că, așa cum suia dealul, parcă i se făcea în jurul capului un cerc luminos strălucind...

De bună seamă că a fost sfîntul Petru! La urma-urmei, de ce n-ar fi fost? Doar odinioară umblase destul pe-aci, bătuse destul drumurile astea împreună cu Domnul nostru Isus Cristos. De altminteri au rămas atîtea cronici despre faptele săvîrșite de el pe pămînt, încît și după o sută de generații oamenii le mai povestesc. Iar ce s-a putut întîmpla o dată, nu e imposibil să se întîmple și a doua oară. Din om în om s-a răspîndit în sat vestea minunată că-n ceasul năpraznicei ruperi de nori Domnul a trimis din cer un cort de pînză ca s-o ferească de ploaie pe surioara preotului. Ocrotitorul orfanilor și celor neajutorați îi dăduse poruncă chiar bătrînului sfînt Petru să dea o fugă pînă jos pe pămînt.

După cele întîmplate, fetiței a început să-i meargă tare bine. Muierile s-au așternut pe frămîntat colaci, pe fiert păsat cu lapte, pe copt cornuri cu mac ca să le ducă micuței. Părintele abia mai prididea să-ntîmpine-n prag femeile ce aduceau în blide acoperite cu ștergare albe ca zăpada plocoane care de care mai

gustoase. Se minuna popa János văzîndu-le năboind fără contenire.

— Părinte dragă, v-am adus niște prăjiturele. Am auzit c-a sosit surioara dumneavoastră și m-am gîndit c-o să-i cadă bine cîteva îmbucături alese. Ar putea fi ele și mai bune, nu-i vorbă, dar omul sărac coace din ce poate. Inimă avem foarte bună, părinte dragă, dar făina noastră nu e de soi ; hoțul de morar a ars-o niței, mai bine zis a ars partea pe care n-a furat-o, nemernicul, arde-l-ar focul ! Îmi dați voie să văd îngerașul ? Zice lumea că e frumoasă ce nu s-a mai pomenit.

Cum să nu le-o arate ? Cum să nu le lase pe toate să se apropie de Veronka, s-o mîngîie, s-o giugiulească, să-i sărute obrajii ! Unele îi sărutau și piciorușele.

Preotul adesea întorcea capul, ca să nu i se bage de seamă lacrimile de emoție care i se prelingeau din ochi, în timp ce, ros de mustrări de conștiință, își reproșa :

„Greșit i-am mai judecat eu pe oamenii aceștia. Nu se află pe lume oameni mai buni decît glogovenii, și cît țin ei la mine ! Nu-mi vine a crede că mă iubesc atîta de mult !"

Către seară sosi și bătrîna Adamecz care pînă acum nu făcuse prea mare caz de noul preot și care, pe motiv că lui tătîne-său îi crescuse barba în mormînt (intrînd astfel și el oarecum printre sfinți), socotea că e-n dreptu-i să se amestece în treburile bisericești.

— Părintele dragă, îi spuse, fetiței i-ar trebui o dădacă.

— I-ar trebui, nu-i vorbă, zise preotul îngîndurat, dar parohia e cam săracă.

— Sărac e diavolul, izbucni bătrîna Adamecz, pentru că n-are suflet. Noi însă avem. Și, la urma-urmei, părintele nu știe nici s-o îmbrace, nici s-o spele și nici

să-i împletească fetiței codițele. Și-apoi, copilul cere de mîncare și-n timpul zilei, iar cantorul nu vă poate hrăni și pe dumneavoastră și pe copil. Trebuie să gătiți acasă, părinte. Asta v-o spun eu, bătrîna Adamecz. Clopotarul nu e harnic să vă facă decît treburile gospodărești, de unde să se priceapă nătîngul ăla să îngrijească un copil.

— Așa e, ai dreptate, dar cum să găsesc pe cineva ?

— Auzi vorbă, cum să găsești ? Păi eu unde sînt ? Pe mine Dumnezeu m-a făcut anume să slujesc la parohie, cu mine nu se stîrnește nici un fel de bănuială.

— Da, da, zise popa șovăind, dar de unde să iau eu banii de simbrie ?

Bătrîna Adamecz își puse mîinile în șolduri :

— De asta ne îngrijim noi doi, părinte : adică eu și cu Dumnezeu. Are să-mi plătească el în locul dumitale, părinte. Chiar seara asta intru în slujbă și-mi aduc și vasele de bucătărie.

Preotul era din ce în ce mai uimit. Dar și mai uluit fu Urszinyi cînd veni spre seară la prietenul său și află toate cele petrecute în cursul zilei ; iar cînd preotul îi povesti oferta bătrînei Adamecz, își împreună mîinile zicînd :

— Bătrîna Adamecz ? Hîrca aia bătrînă ? Fără leafă ? Pe nădejdea că-i va plăti Dumnezeu? Ei, János, o minune ca asta, anume ca un glogovean să-l ia pe Dumnezeu drept chezășie a unei plăți, încă nu s-a mai pomenit. Să știi că i-ai vrăjit pe glogoveni.

Preotul zîmbea în tăcere, inima îi tremura de evlavie. Vedea și el că se întîmplase o minune. Totul era atît de neobișnuit, de neînchipuit. El însă cam bănuia de unde izvorau asemenea schimbări. Ruga, pe care îngenuncheat pe piatra rece a bisericii, o înălțase către Isus, i se împlinise. Isus deschisese inimile aspre ale glogovenilor și le trimisese o parte din inima lui. Spiri-

tul lui Isus se simte pe chipul şi în purtarea acestor oameni... S-a petrecut într-adevăr o minune !

Poveştile despre umbrelă ba nu i-au ajuns la ureche, ba le-a primit zîmbind neîncrezător cînd a auzit vreuna. E drept că nu pricepea cum ajunsese umbrela deasupra coşului, un timp chiar s-a mirat, pe urmă însă nu i-a mai dat nici o atenţie şi-a rezemat-o într-un colţ s-o aibă la îndemînă dacă s-o prezenta proprietarul să şi-o ceară. Cu toate că nu făcea nici cinci parale !

Dar întîmplările acelei zile nu s-au oprit aici. Seara, cu iuţeala fulgerului s-a răspîndit vestea că nevasta lui Gongoly Mihály, bogătanul Glogovei, s-a înecat în Biela Voda care, din cauza ruperii de nori, s-a umflat de era să iasă din albie. Biata femeie a vrut să treacă podeţul ca să-şi aducă gîştele rămase pe celălalt mal. Adusese sub braţ gîscanul şi-o gîscă cu moţ negru, dar, cînd să mai treacă o dată să le ia şi pe celelalte două, i-a alunecat piciorul şi-a căzut în torentul spumegînd. În dimineaţa acelei zile rîul avea atîta apă cîtă ar fi băut o capră dintr-o singură înghiţitură, dar pe la prînz se umflase de-ajunsese ca un şuvoi sălbatic ; şi, întrucît nimeni nu era prin apropiere, sărmana femeie a fost înghiţită pe veci. Toată după-amiaza au căutat să-i dea de urmă, au răscolit şura, podul, pivniţa, şi tocmai seara, lîngă Lehota, apa i-a aruncat leşul la mal. Acolo au găsit-o lehotenii şi, recunoscînd-o, unul dintre ei a alergat să-l vestească pe Gongoly Mihály.

Această nenorocire făcuse mare vîlvă în sat. Oamenii se strînseră pîlcuri, pîlcuri prin faţa porţilor.

— Eh, Dumnezeu nu-i cruţă nici pe cei bogaţi !

Klincsok György bătu şi la uşa popii :

— Poimîine avem înmormîntare mare !

Apoi clopotarul trecu şi pe la cantor, nădăjduind un păhărel de rachiu pentru vestea cea bună :

— Ei, domnule cantor, îi spuse, gîndește-te bine la ce ai de făcut. Avem mort gras. O să trebuiască stihuri frumoase.

Într-adevăr, a treia zi a avut loc înmormîntarea. De mult nu mai fusese o înmormîntare ca asta în Glogova. Domnul Gongoly l-a chemat și pe popa de la Lehota, ca să slujească doi preoți ; coșciugul l-a adus de la Beszterce, schimbînd mai multe rînduri de cai, iar crucea o dusese la Kopanica ca s-o vopsească în negru dulgherul și să scrie cu litere albe numele răposatei și ziua cînd s-a înecat. A venit foarte multă lume, cu toate că n-a fost vreme bună ; tocmai cînd preotul, înveșmîntat în odăjdiile cuvenite, însoțit de ministranți[1], a pornit spre casa moartei, a început iarăși o ploaie torențială, așa încît a fost silit să-l trimită pe Kvapka acasă :

— Dă fuga, te rog, și adu-mi umbrela. E sprijinită în colțul de lîngă scrin.

Kvapka Pál a holbat ochii la părinte. Habar n-avea ce-i aia „umbrelă".

— Ei, omule, a zis părintele nerăbdător, vreau să spun roata aia mare de pînză, pe care am găsit-o alaltăieri deasupra coșului în care era sora mea.

— Aha, acum înțeleg.

Părintele, ca să nu-l plouă, s-a adăpostit sub streașina casei lui Majgó Péter pînă cînd, fără zăbavă, Kvapka, iute de picior cum era, a sosit cu umbrela pe care sfinția-sa, spre uluirea tuturor, dintr-o singură mișcare a mîinii a deschis-o, rotundă și mare, de parcă erau sute de aripi de liliac lipite una de alta. Apoi, prinzînd-o de mîner, a ridicat-o deasupra capului și a pornit încet, măreț, neatins de picăturile de ploaie care cădeau

[1] *Ministrant*, în bisericile catolice, băiat îmbrăcat în alb care-l ajută pe preot în timpul slujbei religioase.

pocnind mînioase pe această construcție ciudată și se scurgeau ușor, liniștit, pe margini.

La înmormîntare toată lumea căscase ochii la umbrelă. Femeile, bărbații șușoteau între ei :

— Pe asta a adus-o sfîntul Petru !

Numai stihurile frumoase ale cantorului le mai stîrniseră oleacă atenția. Hohotele de plîns izbucniseră ici și colo în trista adunare, cînd, în numele moartei, cantorul rostise cele mai sfîșietoare vorbe de bun-rămas :

Rămîneți cu bine, vecini buni și dragi,
Lajkó Pál cumetre, Klincsok György cumnate !

Ai lui Lajkó Pál, toți, s-au pus pe plîns, iar nevasta lui Klincsok, încîntată, a exclamat :

— Doamne-Dumnezeule, cum de-a putut zice atît de frumos ?

Această exclamație a sporit elanul cantorului care, ridicînd vocea, a pomenit, în numele moartei, în stihuri și mai pline de sentiment, toate rudele și toți cunoscuții, așa încît nimeni nu a rămas cu ochii neînlăcrimați.

Abia au îngropat-o pe soția lui Gongoly, bătrînele din sat nici nu isprăviseră comentariile despre frumoasa înmormîntare și despre văduvia lui Gongoly — iartă-le, Doamne, cleveteala — că și începu să se vorbească de Gongoly care, încă de la înmormîntare, urmărea cu ochii lui de uliu pe frumoasa Tyurek Anna, așa încît și orbii ar fi putut să pună rămășag că vestita scurteică [1] a nevestei lui Gongoly nu va sta multă vreme fără stăpînă. Și, cum vă spuneam, abia se dezmeticiră glogovenii după rachiul pe care-l băuseră la pomana moartei, că fură nevoiți să sape din nou o

[1] Fiecare slovac înstărit îi cumpără soției sale o haină cu guler de blană ; acest veșmînt scump pe care femeile nu-l poartă decît la biserică, aruncat peste umeri, rămîne în familie timp de patru-cinci generații.

groapă. După nevasta lui Gongoly, muri Srankó János, care îi dădea tîrcoale femeii încă de pe vremea cînd era nevastă tînără. Iar acum, parcă s-ar fi învoit, au plecat împreună. Aproape că era firesc să se întîmple aşa. De altfel lumea zicea că uneori, cînd lucra pe cîmp, nevasta lui Gongoly pierea printre lanurile de orz, pentru ca în curînd să răsară de pe undeva şi Srankó şi să piară şi el în orz. Of, şi orzul ăsta blestemat! Atîta de înalt creşte, de acoperă toate zmintelile oamenilor!

Şi de data aceasta, cele două umbre dispărură una după alta în nesfîrşita nimicnicie... A doua zi după înmormîntare, dimineaţa, îl găsiră pe Srankó mort în pat; se vede că îl lovise damblaua, „trăsnetul morţii".

Srankó era şi el om înstărit, „magnaci" [1], avea trei sute de oi pe păşunea din hotarul satului şi mult pămînt bun, prin urmare şi lui i se cuvenea înmormîntare cu alai mare. Aşa a şi fost; văduva lui nu se scumpi, se duse în persoană la învăţător şi la popă şi ceru să fie totul ca la înmormîntarea nevestei lui Gongoly. Să coste cît o costa, căci nici neamul Srankó nu e mai prejos decît al lui Gongoly.

Să aibă la înmormîntare doi preoţi, patru copii ministranţi în haine negre, să se tragă clopotele fără încetare... şi toate celelalte, după datină.

Părintele János, mulţumit, dădu din cap:

— Totul va fi cum doriţi.

Apoi părintele socoti cît are să coste.

— Vra să zică aşa, zise văduva lui Srankó; dar, părinte, vă rog să puneţi la socoteală şi pe *aia roşie*, să vedem cu cît are să coste mai mult.

— Care *aia roşie*?

[1] În Slovacia, primii doisprezece ţărani dintr-un sat, în ordinea avuţiei, se numesc „magnaci"; denumirea derivă, bineînţeles, din cuvîntul unguresc *magnat*.

— Aia pe care la înmormîntarea nevestei lui Gongoly ați ținut-o deasupra capului. Era minunată.

Preotul nu se putu stăpîni : îl umflă rîsul.

— Asta nu e cu putință !

Văduva lui Srankó, jignită, ridicînd mîndră capul, se răsti la el :

— De ce să nu fie cu putință ? Banii mei nu sînt la fel ca ai lui Gongoly ? Spuneți și dumneavoastră !

— Dar, femeie dragă, la înmormîntarea de ieri a plouat, iar mîine, după toate semnele, va fi vreme frumoasă.

Văduva lui Srankó însă una știa și bună ; și fiind mai vrednică de gură decît părintele, n-a fost chip să se lase convinsă.

— Ei, și ce dacă atunci a plouat ? Cu-atît mai mult o puteți aduce acum, părintele dragă, pe *aia roșie*, că nici nu se udă, draga de ea. Și-apoi, sărmanul meu răposat merită să i-o aduci. N-a fost el, săracul, mai prejos de nevasta lui Gongoly. Bărbatul meu a fost și primar în sat, a făcut și ctitorie, acum cinci ani el a adus de la Banská-Bistrica lumînările alea tărcate de la altar, iar velința cea mare din biserică a lucrat-o nepoata lui. Așa că trebuie s-o aduci și pe *aia roșie*.

— Nu poți să-mi ceri să mă fac de rîs, să prohodesc de sub umbrelă cînd e vreme frumoasă și cer senin. Renunță la toana asta, femeie dragă !

Văduva lui Srankó însă începu să se bocească, întrebîndu-se cu ce-o fi greșit ea să pățească asemenea rușine, să-i refuze slujitorul lui Dumnezeu cinstea ce se cuvine unui mort, cinste ce le cade bine și celor vii. Ce-o să zică satul ? O să se spună că văduva lui Srankó nu i-a făcut bărbatului ei nici măcar o îngropăciune ca lumea, l-a aruncat în groapă ca pe-un cerșetor.

— Vă rog, domnule părinte, vă rog mult, îl imploră ea, și, în timp ce-și ștergea ochii cu năframa,

atîta răsuci cu degetele un colț încoace și-ncolo, încît se dezlegă nodul și căzu o hîrtie de zece fiorini.

Văduva lui Srankó ridică hîrtia de pe jos și, sfioasă, o puse discret pe masa preotului.

— Dau asta pe deasupra, numai să fie cu toată fala cuvenită, vă rog frumos.

La această scenă interveni și bătrîna Adamecz, venind din bucătărie ca o vijelie, cu șorțul dinainte și cu o lingură de lemn în mînă:

— Are dreptate, părinte; Srankó a fost dreptcredincios. Nu sînt adevărate toate cîte se clevetesc pe seama lui. Și chiar de-ar fi adevărate, rușinea ar fi a nevestei lui Gongoly — Dumnezeu s-o odihnească. Și dacă la ea a fost de față umbrela sfîntă, nu văd de ce n-ar fi și la el. Iar dacă Dumnezeu e mîniat pentru cele petrecute între ei, atunci e tot una dacă se mînie și mai tare; și dacă nu e mîniat, apoi n-o să se mînie nici de data asta.

— Ia cată-ți de treabă, mătușă Adamecz! Nu ți-e rușine să spui asemenea vorbe necugetate? Să mă lăsați în pace cu prostiile astea! Ceea ce vreți voi este pur și simplu o prostie.

Dar cele două femei nu se lăsară. „Noi știm ce știm și pe noi domnul părinte nu ne poate amăgi". Și-atîta l-au rugat să-l prohodească și pe Srankó János tot de sub umbrelă, atîta au stăruit, că pînă la urmă părintele s-a învoit, adăugînd:

— Dacă pînă atunci nu vine stăpînul ei s-o ceară. Pentru că, de bună seamă, cineva a lăsat-o aici și, dacă vine după ea, trebuie să i-o dau.

Bătrîna Adamecz, privind-o cu coada ochiului pe văduva lui Srankó, zise:

— Pe nădejdea asta, putem dormi liniștite. Cel care a adus umbrela, vine o dată la o mie de ani pe pămînt.

Întrucît nimeni nu veni să ceară umbrela, a doua zi, deşi era o după-amiază frumoasă, senină, fără urmă de nor pe bolta cerească, tînărul preot deschise umbrela şi, la umbra ei, porni în urma coşciugului spre cimitir.

Patru bărbaţi vînjoşi : Szlávik, Lajkó şi cei doi fraţi Magát, cît nişte huidume, duceau pe umeri năsălia cu coşciugul. Dumnezeu a vrut ca în dreptul fierarului unul dintre fraţii Magát să se împiedice de un bolovan şi să cadă. Lajkó Pal, care mergea agale în urma lui, se sperie, se cutremură, se pierdu cu firea, năsălia se înclină într-o parte şi coşciugul căzu pe pietrele de pe drum.

Pîrîind cumplit, coşciugul crăpă, se sparse, linţoliul de dantelă se rupse, apoi se văzu şi mortul care, de straşnică zguduitură se trezi din moarte, respiră adînc, se mişcă şi zise suspinînd :

— Dumnezeule, unde sînt ?

Mare fu mirarea tuturor, întreg alaiul rămase înmărmurit. Între timp, aduseră degrabă din casa fierarului o pilotă şi nişte perne, le aşternură în căruţa la care tocmai lucra meşterul, aşezară acolo mortul înviat prin minunea Domnului şi, transformînd cortegiul funerar într-o procesiune de preamărire a lui Dumnezeu, intonară cîntece de slavă şi-l duseră acasă pe bietul Srankó János, care pe drum îşi reveni atît de bine, încît ajuns acasă ceru îndată de mîncare.

Îi aduseră o ulcică de lapte. Srankó clătină din cap. Atunci Lajkó îi întinse clondirul cu rachiu umplut pentru pomană şi Srankó zîmbi.

De la acest eveniment neobişnuit se trage de fapt legenda umbrelei, legendă care s-a răspîndit, zburînd peste păduri de brad, peste stîncile cu frunţile proptite-n cer, tot mai departe, mai departe, tot mai bogată, mai proaspătă şi mai împodobită cu alte şi alte amănunte.

Dacă se afla vreo scobitură pe vreo stîncă — era urma piciorului sfîntului Petru; dacă undeva în hotarul satului înflorea o floare de culoare neobișnuită — locul fusese atins de toiagul sfîntului Petru. Totul, absolut totul vestea că sfîntul Petru trecuse de curînd prin Glogova. Și, zică cine ce-o vrea, asta-i mare lucru!

Astfel, umbrela se înveșmîntă în lumina fermecată a misticismului. Chipul în care ajunsese ea deasupra coșului Veronkăi era învăluit într-o ceață misterioasă. Superstiția caută ceața, iar ceața atrage superstiția. Amîndouă își înhățară prada: prăpădita de umbrelă.

Și vestea se duse departe, de-a lungul Bielei Voda; peste tot, în jurul focurilor de la stîne, la clăcile de prin sate, slovacii povesteau despre umbrelă, pentru că nemaipomenita întîmplare le îndestula închipuirea, le stîrnea curiozitatea și îi minuna. Li se părea că-l văd aievea pe sfîntul Petru, chelarul raiului, coborînd să aducă umbrela care s-o ferească de ploaie pe surioara preotului. Dar oare cum a pogorît din cer? De bună seamă s-a așezat pe un nor care l-a adus pînă pe pămînt și l-a lăsat pe un vîrf de munte.

Pe urmă povesteau despre puterile minunate ale umbrelei, pe care mortul, cum a zărit-o, a înviat, și-astfel legenda plutește mereu mai departe, tot mai departe, ducînd cu ea numele preotului din Glogova și-al surioarei sale. (Halal de flăcăul care o va lua de nevastă!) Iar cînd moare un om înstărit, pînă în al zecilea sat îl cheamă pe popa János la înmormîntare cu dalmatica[1] și cu umbrela devenită relicvă sfîntă. Dar nu e chemat numai la înmormîntări, ci și să spovedească pe cei bolnavi, pe cei aflați pe patul de moarte, nevoit

[1] Odăjdii purtate de preoții romano-catolici în timp ce oficiază slujba.

uneori să bată drumuri lungi, de două zile, cu condiția să deschidă umbrela sfîntului Petru la căpătîiul bolnavului în timp ce-l spovedește. Nu se poate să nu-i fie de folos bolnavului: dacă nu-l tămăduiește de boală, măcar îi ușurează sfîrșitul.

Tinerele perechi, de asemenea, dacă vor să facă nuntă mare — și, de obicei, toți vor — după ce îi cunună la ei acasă preotul din sat, se duc și la preotul din Glogova, pentru ca acolo, sub umbrelă, să le unească mîinile încă o dată. Aceasta fiind unirea cea adevărată. Clopotarul Kvapka ține deasupra lor sfînta ciupercă de pînză, adunînd în schimb și în chimirul lui cîțiva bani de argint. În ceea ce-l privește pe popa din Glogova, banii și darurile curg gîrlă, de parcă-i sînt aduse cu sacul.

La început s-a codit destul, dar încetul cu încetul a început să creadă și el că umbrela roșie, care din zi în zi devenea și mai decolorată și jerpelită, s-ar putea să fie de obîrșie dumnezeiască. De fapt, el însuși văzuse cum, după rugăciunea aceea, umbrela a răsărit ca o minune întru ocrotirea copilei, și cum de la ea i se trage lui și bunăstarea și norocul pentru care se rugase.

„Doamne Isuse, spusese în dimineața aceea tristă, fă o minune ca să pot crește copilul."

Și iată că minunea se făcu. Banii, bunăstarea, norocul se revarsă din această umbrelă zdrențuită, de parcă ar fi mieluseaua din poveste, din lîna căreia, cînd se scutura, cădeau salbe de aur.

Vestea umbrelei ajunse pînă în cercuri înalte. Excelența-sa episcopul din Beszterce îl convocă pe preotul din Glogova cu umbrela și, după ce o examină și ascultă povestea ei, plin de evlavie își făcu cruce și spuse:

— *Deus est omnipotens.* [1]

Cu alte cuvinte, şi el credea în povestea umbrelei.

Peste cîteva săptămîni, episcopul merse mai departe. Îi porunci părintelui János să nu mai ţină relicva sfîntă în casa lui, ci în altar, printre obiectele bisericeşti. Părintele János însă îi răspunse că, de fapt, umbrela nu e a lui, ci a surioarei lui, Bélyi Veronka, şi deci el n-are dreptul să i-o ia şi să o treacă în avutul bisericii ; dar că, de îndată ce fetiţa va ajunge la majorat, fără îndoială că o va dărui ea singură bisericii.

Dar de pe urma umbrelei nu se pricopsi numai popa — care curînd îşi cumpără boi de jug, o trăsură cu doi cai, îşi înjghebă o gospodărie îmbelşugată, iar peste cîţiva ani îşi zidi şi o căsuţă frumoasă de piatră — ci se ridică şi comuna Glogova. Vara roiau cucoanele venite de la băile de prin împrejurimi, de multe ori chiar şi contese (mai cu seamă contese bătrîne), ca să poată spune sub umbrelă o rugăciune. Pentru acestea se clădi, peste drum de casa parohială, un han cu firma „La Umbrela Făcătoare de Minuni". Într-un cuvînt, Glogova se ridica văzînd cu ochii ; de ruşinea numeroşilor vizitatori, localnicii dărîmară vechea clopotniţă şi înălţară în locul ei un turn frumos, cu acoperiş de plumb, şi aduseră două clopote noi de la Beszterce. Iar Srankó János, întru pomenirea întoarcerii lui din lumea morţilor, puse să se sculpteze o minunată statuie a Sfintei Treimi pe care o aşeză în faţa bisericii. Guvernanta (pentru că, cu timpul, preotul luă lîngă Veronka o guvernantă care purta pălărie) sădi în curtea casei parohiale gherghine şi cerceluşi, flori pe care ochi de glogovean nu le mai

[1] Dumnezeu e atotputernic (lat.).

văzuse. Totul se lumină, totul se înfrumuseţă (în afară de bătrîna Adamecz care, între timp, se urîţise şi mai tare) şi glogovenii ajunseră atît de fuduli încît duminica după-amiază, cînd oamenii au vreme să turuie cîte-n lună şi-n stele, începură să discute de n-ar fi bine să zidească un schit la Glogova, cam aşa cum e la Selmec, pentru ca tot mai multă lume să vină în pelerinaj şi să-şi lase banii pe-aici.

Partea a doua

FRAŢII GREGORICS

GREGORICS PÁL, PRISLEA CEL LIPSIT DE TACT

Cu ani în urmă (adică înainte de începutul povestirii noastre) trăia în orașul liber crăiesc Banská-Bistrica un om cu numele de Gregorics Pál, despre care toată lumea zicea că e lipsit de tact, cu toate că el își întemeiase întreaga viață pe dorința de a fi pe placul oamenilor. Gregorics Pál jinduise întotdeauna „popularitatea", care e ca o fată frumoasă și cochetă, dar n-avusese parte decît de „aversiune", o scorpie bătrînă cu chip hidos și cu ochi acri.

Gregorics Pál se născuse după moartea tatălui său, ba chiar exact la nouă luni de la ziua înmormîntării lui, așa încît și prin acest fapt fusese oarecum lipsit de tact față de mama lui care, de altfel, era o femeie foarte cumsecade. Dacă s-ar fi născut cu cîteva săptămîni mai devreme, n-ar mai fi încolțit sămînța atîtor cleveteli. Dar, la urma-urmei, în această privință Gregorics Pál n-avea nici o vină ; necazul cel mai mare îl pricinui însă celorlalți frați numai prin simplul fapt că se născuse și, deci, moștenirea urma să se împartă în mai multe părți.

Băiatul fiind pirpiriu, frații lui (Gregorics-ii mai mari) îi pîndeau mereu moartea ; dar Gregorics Pál nu muri (nu degeaba fusese el hărăzit dintotdeauna unor fapte lipsite de tact), ci crescu, ajunse la vîrsta

maturității, intră în stăpînirea părții sale de avere, care în cea mai mare parte era constituită din bunurile rămase de la mama lui, moartă între timp, bunuri la care copiii din prima căsătorie nu puteau să ridice nici o pretenție; aceasta era averea cea mare, cu toate că nici moștenirea rămasă de la tatăl lor nu era de lepădat, întrucît bătrînul Gregorics strînsese cîte ceva din negoțul de vin. Pe atunci, prin partea locului nu era greu să te îmbogățești în branșa asta. Astăzi, lipsesc multe dintre cele trebuincioase negoțului de vin, numai apa Garamului a rămas aceeași.

Lui Gregorics Pál natura i-a dat obraji pistruiați și păr roșcat; iar lumea pretinde că oamenii cu părul roșu sînt toți răi. Gregorics Pál se hotărî să le arate că el va fi bun. Zicalele din bătrîni nu sînt decît niște oale învechite în care și-au fiert bucatele generații întregi. Așadar, el, Gregorics Pál, va sfărîma una dintre aceste oale. Are să fie bun ca pîinea caldă. Are să fie moale ca untul ce se lasă întins la fel și pe pîinea albă și pe cea neagră.

Hotărî în inima lui să fie foarte bun, foarte cumsecade, iar scopul vieții și-l întemeie pe dorința de a se face iubit de oameni.

Și de fapt era bun în fiecare gest al său; zadarnic însă, pentru că un geniu rău i-o lua înainte și în așa fel punea la cale mințile oamenilor încît toate acțiunile lui erau judecate exact de-a-ndoaselea.

Cînd, întors acasă de la Budapesta (unde studiase științele juridice), ieși pentru prima dată în piață și intră într-o tutungerie să-și cumpere niște havane fine, gura lumii își dădu drumul:

— Ia te uită! Filfizonul fumează țigări de treizeci și cinci de creițari. Ehei! Așa stau lucrurile? Păi, ăsta-i un risipitor fără seamăn! O să vedeți că moare la azil! Oh, de s-ar scula taică-său, sărmanul, din mormînt, să vadă cum fumează țigări de treizeci și

cinci de creițari... Doamne-Dumnezeule! Și cînd te gîndești că bătrînul își amesteca tutunul cu frunze uscate de cartofi și-și stropea țigara cu zaț de cafea ca să ardă mai încet.

Gregorics Pál află că țigările scumpe de foi stîrniseră întreg orășelul și pe dată hotărî să fumeze țigări obișnuite de doi creițari.

Dar oamenii nu fură mulțumiți nici de această schimbare.

— Gregorics Pál ăsta e un harpagon în toată legea. Are să fie și mai cîinos decît taică-său. Pfui, scîrboasă zgîrcenie!

Gregorics Pál fu foarte mîhnit aflînd că lumea îl socotește avar și, cu prima ocazie ce i se oferi, la un bal în scop de binefacere (dat de asociația pompierilor voluntari, sub patronajul doamnei Radvánszky, soția prefectului, care scrisese pe invitații mențiunea: „se primesc donații benevole"), în loc să dea pe biletul de intrare doi fiorini, cît era prețul, plăti douăzeci de fiorini, zicîndu-și: „Gregorics Pál vă va dovedi că nu e cărpănos".

După acest gest, comitetul de organizare se strînse și se pronunță:

— Gregorics Pál e impertinent și lipsit de tact. De altminteri, aveau și de ce să se indigneze. Fusese o neobrăzare fără seamăn din partea lui Gregorics Pál să plătească mai mult decît însuși prefectul, baronul Radvánszky.

Radvánszky plătise biletul cu zece fiorini, iar Gregorics, dintr-un condei, dăduse douăzeci. Asta e o adevărată insultă! Și încă din partea cui? A fiului unui negustor de vinuri! Doamne, Doamne, ce vremuri trăim! Puricele cutează să strănute mai tare decît leul. Ce vremuri! Ce vremuri anapoda!

Orice inițiativă ar fi luat bietul Gregorics Pál, pînă la urmă se întorcea tot împotriva lui. Dacă avea vreun

conflict cu cineva și nu se da bătut, îl învinuiau că e certăreț; dacă ceda, îl considerau poltron.

La început, deși absolvise facultatea de drept, nu-și căută serviciu; din cînd în cînd, pleca la vînătoare cu trăsura pe moșia moștenită de la maică-sa, moșie situată la o milă depărtare de oraș; alteori, se repezea pînă la Viena unde avea o casă de raport, moștenită de asemenea tot de la mama lui. Din pricina acestui huzur, societatea orașului îl judeca foarte aspru.

— Gregorics Pál face umbră pămîntului degeaba. Trec săptămînile fără ca el să mute un fir de pai dintr-un loc într-altul. Pentru ce mai trăiește pe lume un asemenea trîntor?

Și astfel de critici ajunseră la urechile lui Gregorics Pál, iar el le dădu dreptate: omul nu-și poate petrece toată viața trîndăvind. Drept este ca fiece om să muncească pentru pîinea pe care o mănîncă.

Gregorics Pál anunță, deci, că e gata să pună la dispoziția orașului sau a județului capacitățile sale intelectuale.

Asta-i lipsea lui Gregorics Pál! Sute de glasuri se ridicară împotriva planurilor lui. Ce? Gregorics Pál vrea să intre în slujbă? Aici, la noi? Păi nu-i e rușine să ia pîinea de la gura unui om sărac, cînd el se poate îndopa cu cozonac? Ia să lase mai bine cele cîteva slujbulițe care mai sînt pe seama celor nevoiți să muncească.

Gregorics Pál, recunoscînd și de data aceasta că ei au dreptate, renunță la ideea de a căpăta o slujbă, de a se amesteca în treburile obștești, și încet-încet se retrase cu totul din societatea bărbaților și hotărî să se însoare, să-și întemeieze o familie.

În definitiv, și asta e o menire frumoasă, respectabilă.

Așadar, începu să se ducă în vizită pe la familiile cu domnișoare de măritat unde, fiind o partidă bună, era bine primit. Dar frații săi meșteri — sperînd mereu că băiatul sfrijit, care veșnic tușea, o să moară totuși într-o bună zi — urziră cu o abilitate și o viclenie nemaipomenită intrigi așa de reușite (despre care ar merita să scriu o povestire separată), încît sărmanul Gregorics Pál primi atîtea refuzuri unul după altul de i se duse vestea în tot ținutul. Mai tîrziu, poate s-ar fi găsit fete care ar fi vrut să-l ia, de frică să nu rămînă nemăritate (pentru că fecioria devine, de la o vreme, o podoabă cam apăsătoare), dar nici ele, de rușine, nu cutezau s-o facă. Cum adică ? Să se mărite cu un bărbat respins de-atîtea fete ? Cine vrea să devină regina unui rege al refuzurilor ? Nimeni !... În noaptea de Sfîntul Andrei, a fost topit și a fost turnat mult plumb în apă rece pentru ca să se citească viitorul, dar în nici o casă de pe malul Garamului nu s-a deslușit statura de plumb a lui Gregorics Pál. Prin urmare, nici una dintre aceste domnișoare visătoare nu-l voia de bărbat. Toate voiau încă poezie, nu bani. Poate doar vreo fată bătrînă să fi acceptat verigheta oferită de el, pentru că fetele bătrîne sînt mai grăbite...

Dar de la domnișoare pînă la fetele bătrîne nu e doar un singur salt, sînt două : primul se oprește la femeile tinere. Fetele bătrîne rămîn la urmă.

O lume-ntreagă le desparte pe domnișoare de fetele bătrîne. Domnișoarei Karolina i se spune că Gregorics Pál scuipă sînge ; micuța Karolina se sperie și, la a doua vizită, inimioara ei — care mai ieri bătea iute și căuta să se convingă de frumusețea caleștii cu patru cai — nu mai simte decît milă. Ah, săracul Gregorics Pál ! Scuipă sînge, sărmanul Gregorics Pál ! Ce nenorocire ! Calul înhămat la sanie degeaba-și scutură nerăbdător coama în fața casei, azi

clopoteii lui nu mai sună atît de gingaș. Că doar Gregorics Pál scuipă sînge...

Oh, prostuță Karolină ! Știu, ai dreptate, Gregorics Pál e urît și pirpiriu, dar îți dai tu seama cît e de bogat ? Și-apoi, la urma-urmei își scuipă propriul lui sînge. Ce-ți pasă ție ?

Te asigur că Rozalia, care acum zece ani a fost în situația ta, n-ar fi atît de bleagă ca tine. Rozalia a ajuns filozoafă și, dacă i s-ar spune despre Gregorics Pál că scuipă sînge, și-ar zice în sinea ei :

„Da, iată un om de valoare" și ar exclama : „Am să-l oblojesc !"

Iar undeva, în adîncul creierului, unde vibrează șoaptele ce încă n-au devenit cuvinte, pentru că încă nu sînt gînduri, ci doar mîlul depus de sentimentele egoiste, acolo, în profunzime, se ascunde socoteala : „Dacă Gregorics Pál scuipă sînge, înseamnă că se prăpădește mai curînd".

Ah, domnișoarelor ! Voi încă nu cunoașteți viața : mamele voastre v-au îmbrăcat cu fustă lungă, dar mintea v-a rămas tot scurtă. Să nu vă fie cu supărare că vă dojenesc, dar mă simt îndatorat s-o fac, pentru a-i explica cetitorului de ce nu și-a găsit Gregorics Pál o soție printre voi.

Lucrul e foarte simplu. Trandafirul deschis nu mai e neprihănit : albinele s-au scăldat și gîndacii au dormit în caliciul lui ; dar în bobocul ce abia se deschide nu e nimic din cele pămîntești...

Iată pentru ce Gregorics Pál a fost refuzat de atîtea fete tinere. Încetul cu încetul a recunoscut (pentru că, vă spun, era un om foarte bun) că nu e pentru el căsătoria : fetișcanele astea au dreptate cînd nu vor să-l ia de bărbat din pricină că scuipă sînge.

Așa că hotărî să nu se însoare niciodată. Nu se mai uită la fete, ci numai la nevestele tinere. Începu să le dea tîrcoale acestora. Frumoasei și nobilei

doamne Vozáry îi oferea buchete de flori comandate la Viena, iar în grădina arătoasei soţii a lui Muskélyi Mátyás aduse într-o seară cinci sute de privighetori pe care cu mare greutate le procurase de pe undeva din Transilvania. I le-a furnizat un negustor de păsări de la Aiud. Mare-i fu mirarea frumoasei doamne auzind, în timp ce-şi zvîrcolea în perne trupul ca de spumă, cît de frumos cîntau în noaptea aceea păsărelele.

Numai cînd faci curte femeilor tinere eşti preţuit la adevărata ta valoare. Fetişcanele nu ştiu să aprecieze bărbatul, iar fetele bătrîne cu atît mai puţin ; şi unele şi celelalte îl privesc prin prisme false, pentru că visează cai verzi pe pereţi... Femeile tinere, în schimb, privind bărbatul de sub pomul „cunoaşterii binelui şi răului", fără visătorie, nu mai sînt aşa de iscoditoare, şi ştiu să judece cu mintea limpede cît preţuieşte un bărbat. Astfel, greutatea adevărată e cea cîntărită de ele.

Dar, ce mai încoace şi-ncolo, Gregorics Pál n-a avut prea mare succes nici la femeile măritate. De fiecare dată ele au rupt legătura, nu bărbaţii lor ; deşi de obicei soţii sînt vizaţi şi din partea lor te aştepţi ca în cele din urmă să pună piciorul în prag.

Gregorics Pál se plictisea de moarte, neştiind de ce să se mai apuce, cînd tocmai izbucni revoluţia [1].

Nici aici n-avură nevoie de el. Îi spuseră că e mic şi sfrijit şi nu va rezista la ostenelile unei campanii, nefăcînd decît să urîţească rîndurile ostaşilor. Dar el, cu orice preţ voia să facă ceva.

Maiorul care se ocupa de înrolări, cunoscîndu-l îndeaproape, îi spuse :

— Eu n-am nimic împotrivă dacă vrei să lupţi alături de noi ; dar alege-ţi o muncă mai puţin pri-

[1] Este vorba de revoluţia din 1848—1849.

mejdioasă. În definitiv, o asemenea luptă presupune multă birocrație. O să te repartizăm într-un birou.

Gregorics Pál, jignit, își umflă pieptul fălos, ca un huhurez imitînd păunul.

— Eu vreau să-mi aleg cea mai primejdioasă misiune. După părerea dumneavoastră, domnule maior, care e cea mai primejdioasă ?

— Fără îndoială, serviciul de spionaj.

— Atunci, voi fi spion.

Astfel, Gregorics deveni spion. Se deghiză într-un fel de pelerin (asemenea indivizi decăzuți existau cu duiumul în vremea aceea) și umbla de la un lagăr la altul, aducînd servicii mari armatei ungare. Și astăzi încă, veteranii revoluției mai vorbesc despre „omulețul cu umbrela roșie" care cu atîta curaj străbătea liniile inamicilor, luînd o mutră atît de tîmpită de parcă nu era în stare să numere nici pînă la zece. Chipul lui prelung ca de pasăre, pantalonii suflecați, țilindrul tocit, scămoșat și turtit, precum și umbrela roșie cu mînerul încîrligat pe care o ținea sub braț nu-l lăsau să treacă neobservat. Cine l-a văzut o dată, nu l-a mai uitat. Și nu e om să nu-l fi văzut măcar o singură dată, pentru că n-avea astîmpăr, mereu umbla încoace și-ncolo, ca o nălucă. În general, oamenii nu-i cunoșteau misiunea, dar Dembinszky probabil știa, pentru că o dată, venind vorba despre el, a spus :

— Omulețul cu umbrela roșie e dracu' gol, dar un drac din neamul celor buni.

După ce bătăliile se sfîrșiră și liniștea funerară se așternu din nou peste țară, Gregorics se întoarse la Beszterce și deveni un adevărat mizantrop. Nu mai ieșea din casa lui de piatră, veche și mare. Renunțase să mai viseze o situație sau o căsătorie.

A pățit și el ceea ce pățesc de obicei burlacii : s-a îndrăgostit de bucătăreasa lui. Viața trebuie simplificată, simplificată, din ce în ce mai simplificată. Asta

înseamnă progres și înțelepciune. Își însușise și el această teorie.

Bărbatului îi trebuie o femeie care să-l servească și alta care să-l iubească. În total, deci, două femei. Dar de ce nu s-ar putea contopi cele două într-una singură ?

Wibra Anna era o fată înaltă, bine făcută. Era de pe la Detva, unde statura oamenilor începe de la un stînjen, asemenea copacilor uriași din pădurile lor ; la față era destul de frumușică, și pe lîngă toate astea seara, în timp ce spăla vasele, întotdeauna cînta foarte frumos :

Pe Garám pluta plutea,
Janko trăgea din lulea.

Avea un glas atît de cald și de dulce, încît într-o seară stăpînul îi porunci să intre în camera lui și o pofti să se așeze în fotoliul moale, îmbrăcat în piele. Nu mai șezuse ea niciodată pe un asemenea scaun.

— Îmi place cum cînți, Anka. Ai glas frumos. Cîntă-mi aici, să te aud mai bine.

Anka, fără zăbavă, intonă un cîntec slovac plin de melancolie, despre „scrisoarea flăcăului plecat la armată" care-i povestește iubitei sale toate greutățile vieții de recrut.

Știi tu, mîndro, cum mi-e viața ?
Vrei să știi tu cum trăiesc ?
Patul mi-e piatră rece ca gheața,
Așternut îmi e mantaua.
Fiertură de cal îmi este mîncarea,
Și apa de izvor îmi e băutura.
Asta-i, mîndro, viața mea !

Melodia îl emoționă pe Gregorics Pál, care exclamă de vreo trei ori :

— Măi, ce gît, ce gît minunat ai tu, Wibra Anna !

Apoi se apropie din ce în ce mai mult de gîtul acela minunat și începu să-l mîngîie încet, dorind parcă să vadă dacă nu cumva e altfel plămădit decît al celorlalți muritori. Anka răbdă fără murmur dar, după aceea, cînd din greșeală sau intenționat, mîna osoasă a lui Gregorics Pál alunecă mai jos, se înroși la față și-l respinse cu mînie :

— Asta nu intră în simbrie, domnule.

Gregorics Pál roși și el, și spuse cu glas răgușit :

— Nu te îmbufna, Anka ! Nu fi proastă !

Dar Anka se îmbufnă, sări de pe fotoliu și se repezi la ușă.

— Ce fugi, nătăfleață ? Doar nu te mănînc.

Anka însă nu-i dădu ascultare, fugi în bucătărie, încuie ușa în urma ei, iar Gregorics Pál zadarnic se duse după ea repetînd în fața ușii :

— Nu te mănînc. Zău că nu te mănînc. Lasă, Ancsura, are să-ți pară ție rău !

A doua zi, Ancsura vru să plece din serviciu, dar stăpînul o îmbună cu un inel de aur și cu promisiunea că niciodată nu o va mai atinge nici cu un deget. Îi spuse că n-o poate lăsa să plece, deoarece i-ar veni greu să se obișnuiască cu gustul bucatelor gătite de altă femeie.

Ancsa fu încîntată și de inelul de aur și de laudele primite, așa încît rămase.

— Dar să te ții de făgăduială, domnule, că dacă te mai legi de mine, îți trag un picior.

Dar, cum omul una zice și alta face, peste cîtăva vreme iar a început să-i dea tîrcoale. Ancsura iar a vrut să plece, dar Gregorics Pál iar a îmbunat-o cu un șirag de corali roșii cu închizătoare de aur, asemenea celor purtate de contesele din familia Radvánszky la biserică. O să arate foarte bine în jurul gîtului ei alb și musculos.

Colierul era atît de minunat încît Ancsura n-a mai pus condiția să înceteze giugiulelile. La urma urmelor, domnul e destul de bogat, are de unde cheltui.

Ba mai mult decît atîta, chiar în ziua cînd a primit colierul, către prînz, Ancsura s-a dus la bătrîna doamnă Botár, văduva băcanului Botár Károly, care luase cu chirie o mică dugheană din casa lui Gregorics și, cu multă abilitate, a întrebat-o :

— Spune-mi, te rog, cucoană, doare tare cînd îți faci găuri în urechi ?

Bătrîna a rîs :

— Oh, gîscă proastă ce ești, doar n-ai de gînd să porți cercei ? Ei, Ancsa, Ancsa ! Tu te gîndești la rele !

Ancsa s-a simțit jignită ; a plecat furioasă și a trîntit ușa atît de tare, încît vreme de un sfert de ceas a mai răsunat clopoțelul de la intrare.

Da, de bună seamă, voia cercei. Și pentru ce n-ar fi vrut ? Că doar și urechile ei au fost făcute de Dumnezeu, creatorul domnișoarelor cu fuste de mătase. Astfel, în cursul aceleiași zile află că găurirea urechilor nu doare mai mult decît pișcătura unui purice.

Voia să aibă cercei cu orice preț, așa încît acum ea era cea care abia aștepta ca Gregorics Pál să se apropie într-un fel sau altul de ea. Pînă la urmă ajunse la concluzia că asemenea gesturi se mai pot și stîrni. Orice fiică a Evei găsește ea modalitatea. Ancsa începu să se îmbrace frumos, îngrijit, să-și împletească în cozile galbene ca de cînepă răscoaptă panglici roșii ca focul, să-și pună ii albe ca neaua, din pînză subțire ca foița, să-și lepede pieptarul închis în copci ce-i strîngea trupul acoperindu i formele și să se foiască încoace și-ncolo așa, cam despuiată, cu o înfățișare primejdioasă pentru ochii unui

bărbat care privea cum i se ridică și i se coboară sînii la fiece respirație.

Cu toate că Gregorics, ca spion, fusese destul de isteț și de abil să se descurce cu întreaga armie rusească și austriacă, fata asta simplă de la Detva era de o sută de ori mai vicleană decît el. Nu mai departe decît în duminica următoare, apăru la biserică cu cercei de aur în urechi; iar fetele și flăcăii care îi ziceau „grenadirul", cum o văzură, începură a șușoti zîmbind:

— Hm, „grenadirul" și-a găsit unul.

Într-adevăr, peste cîteva săptămîni tot orașul comenta indignat legătura dintre Gregorics Pál și Ancsa. „Capra bătrînă linge brușul de sare acasă". Se povesteau cu de-amănuntul scene picante și hazlii. Frații lui Gregorics Pál le mai umflau cît puteau și le trîmbițau prin oraș...

— Un Gregorics cu o slugă! Ce grozăvie! Așa ceva nu s-a mai pomenit!

Străinii dădeau din umeri (Da cum să nu se mai fi pomenit!) și linișteau familia:

— Nu e nimic nemaipomenit. E aproape firesc. Că doar n-a făcut vreodată Gregorics Pál ceva ca toți oamenii. Dar las' că pentru voi e mai bine așa, că nu se mai însoară și vă rămîne vouă toată averea.

E greu de spus ce era adevărat și ce nu în aceste povești; fapt e că, cu timpul, bîrfelile s-au potolit și abia după ani și ani s-au stîrnit iar, atunci cînd cei ce pătrunseseră în vreun fel prin sumbra casă a lui Gregorics au zărit un băiețel jucîndu-se cu o mielușea ce păștea pe peluza din curte.

Al cui e băiatul? Ce caută aici? Cum a ajuns în curtea lui Gregorics? Uneori Gregorics se juca voios cu el. Cei ce se uitau prin gaura cheii de la poarta veșnic încuiată l-au văzut pe ciufutul de Gregorics Pál încins cu un brîu roșu legat cu două sfori în chip de

hamuri pe care băieţelul le ţinea într-o mînă, în cealaltă avînd un bici.

— Dii, calule !

Iar nărodul bătrîn alerga în buiestru, cînd în trap săltat, cînd în trap mărunt, nechezînd din cînd în cînd.

De-atunci Gregorics Pál se izolă şi mai mult de lume, şi rareori îl mai vedeau bălăbănindu-se prin piaţă (pentru că, după cum a spus o dată cineva bătîndu-şi joc de el, amîndouă picioarele lui erau stîngi) în haine tocite, ciudate, cu care se obişnuise din vremea cînd era spion, ţinînd umbrela roşie sub braţ, pe care vara, iarna, pe ploaie, pe vreme bună, n-o uita din mînă şi pe care niciodată n-o lăsa în vestibul dacă mergea undeva în vizită, ci intra cu ea în casă şi o ţinea mereu în mînă. Adeseori s-a întîmplat să i se spună :

— Lăsaţi umbrela, domnule Gregorics.

Dar el se opunea zicînd :

— Nu, nu, m-am obişnuit cu ea, aşa m-am obişnuit s-o ţiu în mînă, încît fără ea nu mă simt bine. Pe cuvîntul meu.

S-au făcut multe comentarii despre această deprindere a lui cu umbrela. Era de neînţeles ! Unii ziceau că e talismanul lui. Cineva a povestit (parcă-mi-se, Pazár István, slujbaşul de la cadastru, care fusese cîndva honved[1]), că în această umbrelă jerpelită Gregorics Pál, pe vremea revoluţiei, ascundea, în golul dinlăuntrul mînerului, telegramele şi informaţiile importante. N-ar fi exclus ca această poveste să fie adevărată.

Pe fraţii Gregorics, care aşteptau să-l moştenească, i-a neliniştit grozav apariţia suspectă a acestui băieţel în curtea casei Gregorics şi-atîta au iscodit pînă ce

[1] Nume purtat de soldaţii din armata terestră maghiară sub monarhia austro-ungară.

l-au găsit în registrul de botezuri al parohiei catolice din Privorec. (La Privorec avea moşie Gregorics Pál.) Era înregistrat „Wibra György, nelegitim", iar mama Wibra Anna. Va să zică, era copil din flori. Era frumuşel, plin de viaţă şi isteţ, aşa încît chiar şi un străin l-ar fi îndrăgit.

SEMNE ÎNGRIJORĂTOARE

Micul Wibra Gyuri s-a dezvoltat frumos, ajungînd un băieţandru vînjos, sănătos, cu un torace larg cît o tobă. Gregorics Pál mereu spunea :

— De unde o fi avînd el coşul pieptului atît de mare ? De unde naiba l-a moştenit ?

Întrucît el avea coşul pieptului îngust, era impresionat mai ales de pieptul lui Gyuri, celelalte talente ale băiatului nu prea interesîndu-l, cu toate că avea destule. Bătrînul Kupeczky Márton, profesor pensionar, care îi da zilnic lecţii pentru învăţămîntul elementar, îi spunea entuziasmat lui Gregorics :

— Credeţi-mă, domnule Gregorics, e o capacitate. O să ajungă om mare, domnule Gregorics. Pe ce ne prindem, domnule Gregorics ?

În asemenea clipe Gregorics era fericit, pesemne îl iubea mult pe băiat, deşi n-o arăta. Zîmbea şi spunea :

— Mă prind pe o ţigară şi hai să zicem c-am pierdut rămăşagul.

Apoi îi oferea una dintre cele mai scumpe ţigări bătrînului profesor, căruia tare îi mai plăcea să facă pariuri şi să stea la taifas.

— Eu n-am mai avut un elev genial ca ăsta, credeţi-mă, domnule Gregorics. Toată viaţa m-am necăjit cu mediocrităţi. Cu ăştia mi-am irosit ştiinţa. E

destul de trist, credeți-mă, domnule Gregorics. (Și își potolea tristețea cu un fum de tutun.) Din pricina lor mă simt ca muncitorii de la monetăria națională. Ați auzit povestea? Cum, încă n-ați auzit-o? Păi, să vedeți ce s-a întîmplat: deunăzi, la monetărie, a dispărut un mare lingou de aur. L-au căutat, dar nu l-au găsit nicăieri. S-a făcut anchetă mare și s-a descoperit că lingoul fusese topit din greșeală, împreună cu arama din care se bat creițarii. Așa s-a întîmplat și cu mine. Mă înțelegeți, domnule Gregorics, nu-i așa? Toată inteligența mea am irosit-o pe mai multe generații de nătăfleți. *Denique* [1], acum, către sfîrșitul carierei mele, am dat și eu de un adevărat talent. Dumneavoastră mă înțelegeți, domnule Gregorics.

Gregorics Pál nu aștepta asemenea încurajări; el însuși nutrea o dragoste fără margini pentru micul Wibra, așa încît nu erau prea departe de adevăr cei care, poate numai ca să le facă sînge rău fraților Gregorics, spuneau: „O să vedeți că pînă la urmă se însoară cu Wibra Anna și-l adoptă pe copil". Chiar și Kupeczky era de această părere: „Pînă la urmă, așa are să fie. Cine face prinsoare cu mine?"

Așa s-ar fi și întîmplat. Gregorics Pál avea această intenție și, la drept vorbind, așa ar fi fost și corect din partea lui, dar Gregorics îl iubea mult prea mult pe micul Gyuri pentru a cuteza să fie corect.

În calea desfășurării logice a evenimentelor apărură două întîmplări neobișnuite. Mai întîi, Wibra Anna căzu de pe o scară, își frînse un picior și rămase șchioapă pe toată viața. Și cui i-ar mai trebui o slujnică șchioapă?

Cealaltă întîmplare tulbură și mai cumplit inima acestui om ciudat. Odată, micul Gyuri se îmbolnăvi, se învineți, fu cuprins de niște spasme și de niște tre-

[1] În sfîrșit (lat.).

murături, încît toți crezură că se prăpădește. Gregorics, nemaiținînd seama de nici o pudoare ipocrită, se aruncă pe pătuțul copilului, plînse în hohote, îi sărută obrajii, ochii și mîinile care începuseră să se răcească și, pentru prima oară, i se adresă cu glasul inimii lui :

— Ce ai ? Ce te doare, dragul tatii ?

— Nu știu, bădiță, scînci copilul.

În acele clipe, bătrînul Gregorics, cu părul său roșu și rar făcut vîlvoi, se transfigurase cu desăvîrșire văzînd chipul copilului, suferința lui aproape de moarte, și parcă resimțea el însuși, în trupul său firav, chinurile micuțului ; mîinile și picioarele începură să-i tremure și, cu inima zdrobită, nu mai putu să-și ascundă taina.

Îl luă pe doctor de mînă și-i spuse :

— E fiul meu, auzi ? E băiatul meu. Îți dau un coș de aur dacă mi-l salvezi.

Doctorul i-l salvă și-și primi coșul de aur făgăduit de Gregorics în ceasul deznădejdii. E drept, coșul nu l-a ales doctorul, ci l-au împletit slovacii din Zolyom după indicațiile speciale date de Gregorics.

Doctorul l-a vindecat pe copil, în schimb l-a îmbolnăvit pe Gregorics, pentru că a trezit în sufletul lui o grea bănuială spunîndu-i că băiatul prezenta simptomele unei otrăviri.

Asta-i mai lipsea lui Gregorics ! O spaimă și-o frămîntare fără istov. Cum s-a putut întîmpla faptul ?

— Nu cumva, puișor, ai mîncat ciuperci otrăvite ?

Gyuri clătina din cap.

— N-am mîncat, tătucă. (Așa-i spunea acuma. Nu-i venea să-i zică tată.)

— Atunci ce să fi mîncat ? Mamă-sa nu contenea cu întrebările. S-o fi stricat, oare, oțetul în mîncare ? (Oare ce-am gătit în ziua aia ?) Să nu fi fost bine spălat blidul de aramă ?

Gregorics însă, amărît, da din cap :

— Nu vorbi prostii, Ancsura !

Gregorics nu-şi dezvălui bănuiala, dar ea pătrunsese în tainiţele inimii lui, îl rodea, îl frămînta, îi alungase somnul şi-i luase pofta de mîncare. Gregorics îi bănuia pe fraţii săi. Aici trebuie să fi fost mîna lor. Mîna lor întinsă după moştenire. Planurile lui de a adopta copilul, de a-i da numele lui şi averea lui, se spulberară pentru totdeauna.

— Nu, nu se poate. Asta s-ar putea să-l coste viaţa. L-ar ucide, dacă l-aş pune în calea lor. Deci, n-am să-l pun.

Tremura pentru copil, dar nu mai cuteza să-şi arate dragostea.

Aşadar, adoptă un nou sistem. Tactica apărării. O tactică neîndurătoare, cruntă. Cînd copilul îşi reveni, îi porunci ca de acum înainte să-i zică „domnule" şi să nu-l mai iubească.

— M-am prefăcut că sînt tatăl tău, îi spuse el, a fost o glumă. Ai înţeles ?

La auzul acestor vorbe, din ochii copilului ţîşniră lacrimi.

Bătrînul Gregorics, tremurînd ca varga, se apleacă, îi şterse lacrimile cu buzele lui şi cu un glas foarte îndurerat zise :

— Să nu spui nimănui că te-am sărutat. Dacă se află, te paşte primejdie mare.

Astfel, Gregorics Pál fu cuprins de o adevărată manie a prudenţei. Îl luă pe Kupeczky în casă şi îi încredinţă băiatul, să-i poarte de grijă zi şi noapte şi să guste toate bucatele din care mînca Gyuri. Dacă trebuia să iasă din curtea cu poarta zăvorîtă, îl dezbrăcau de costumul de catifea şi de pantofii frumoşi de lac, lăsîndu-l să umble desculţ, zdrenţăros (în acest scop s-au cumpărat haine anume, jerpelite şi murdare) aşa încît lumea din oraş să se întrebe :

— Al cui o fi zdrenţărosul ăsta ?
Iar cei informaţi să răspundă :
— Al bucătăresei lui Gregorics.

Ba mai mult decît atîta, ca să adoarmă lăcomia Gregoricsilor, se prefăcu tare îndrăgostit de unul dintre băieţii surorii sale mai mari, căsătorită Panyóki, declarînd că are să se ocupe de şcolarizarea lui. Îl duse la Viena, la Terezianum, unde îl întreţinu în lux, printre odraslele de prinţi şi de conţi ; celorlalţi nepoţi de asemenea le trimitea mereu daruri, aşa încît fraţii săi mai mari, care niciodată nu l-au iubit pe Pál, începură încetul cu încetul să se domolească.

— Nu e om rău, spuneau ei, dar e un prostănac.

Pe micul Gyuri, cînd sosi vremea să meargă la liceu, îl trimise tocmai la Szeged şi Cluj, unde uneltirile rubedeniilor nu-l mai puteau ajunge. Odată cu el, dispăru din oraş, în mare taină, şi Kupeczky. Deşi ar fi putut să plece chiar cu surle şi fanfare, că nimeni nu l-ar fi întrebat unde se duce.

Nu încape îndoială că asemenea precauţiuni subtile erau cam exagerate. Dar exagerările alcătuiau însăşi baza caracterului lui Gregorics. În tot ce făcea, el mergea pînă la extreme. Dacă săvîrşea un act de curaj, era mai curajos decît dracul ; iar dacă se înspăimînta, din fiece colţ i se părea că-i sar în spate mii de primejdii. Dragostea lui pentru Gyuri era, de asemenea, exagerată, grija pentru el întrecea orice măsură, dar Gregorics nu putea să facă altminteri.

Şi în timp ce băiatul se dezvolta frumos şi absolvea cu succese remarcabile clasă după clasă, omuleţul cu umbrela roşie începu să-şi vîndă imobilele. Zicea că şi-a cumpărat o moşie mare în Cehia şi, pentru a face rost de bani, a fost nevoit să-şi vîndă casa de la Viena ; curînd după aceea spuse că-şi construieşte o fabrică de zahăr pe moşia din Cehia şi căută cumpărător pentru moşia de la Pivorec. O vîndu grabnic unui

negustor bogat din Kassa. Totuși, faptul că omulețul roșcovan se apucase acum, la bătrînețe, de asemenea schimbări, avea ceva tainic, misterios. Într-o bună zi, trecu și casa de la Beszterce pe numele Wibrei Anna. Omulețul deveni atît de vesel, de sprinten și de mulțumit cum nu mai fusese niciciînd. Începu să iasă din nou în lume, să participe la viața socială a orașului, să stea de vorbă cu oamenii, să caute să le fie simpatic. Lua masa cînd la un frate, cînd la altul, aducînd vorba din cînd în cînd despre averea lui : „Doar n-am să plec pe lumea cealaltă cu tot ce am". Începu să facă din nou vizite pe la cucoanele pe care zadarnic încercase să le curteze în tinerețe și mai pleca și în călătorii de săptămîni, ba chiar de luni de zile, ținînd sub braț umbrela jerpelită de care nu se despărțea niciodată. Lumea din oraș nici nu se mai mira, toți zicîndu-și că bătrînul se duce probabil pe la moșia lui din Cehia.

Despre această moșie vorbea puțin; cu toate că mai ales frații săi manifestau un interes deosebit față de ea.

Ba, cînd unul, cînd altul, se și oferiseră să-l însoțească, pe motiv că nu fuseseră niciodată în Cehia și alte asemenea. Dar domnul Pál s-a priceput întotdeauna să se eschiveze față de întrebările și propunerile lor și, în general, părea să nu fie prea preocupat de noua moșie.

Și chiar că putea să nu se preocupe de fel, căci din pămîntul cehesc nu avea decît cîteva fire de praf aduse sub unghie cînd făcuse o cură la Karlový-Vary ca să-și oblojească rinichii. Toată moșia din Cehia nu era decît o plăsmuire pentru urechile rudelor.

Gregorics Pál își transformase, pur și simplu, întreaga avere în bani lichizi, pentru a-i putea depune la bancă și a-i da fiului său.

Toată moştenirea lui se transformase într-o foaie de depunere, o fiţuică pe care nimeni n-o vede, purtată în buzunarul de la vestă, şi totuşi era un om bogat. Planul fusese bine şi frumos ticluit. Şi nici nu fusese vreodată la moşia din Cehia, ci prin oraşele unde învăţa Gyuri sub ocrotirea bătrînului preceptor.

Acestea au fost singurele săptămîni fericite, singurele zile însorite din viaţa lui : timpul în care fusese liber să-şi iubească fiul, devenit un tînăr frumos, voinic, premiantul întîi în clasă, iubit şi respectat pentru purtarea şi firea lui aleasă.

Bătrînul rămînea săptămîni de-a rîndul în „oraşul lui Mátyás" [1] (cum se numeşte Seghed-ul) ca să se minuneze de Wibra Gyuri. Adesea se plimba pe malul Tisei cu Kupeczky şi cu Gyuri, vorbind slovăceşte, şi nu era trecător care, la auzul acestor sunete minunate, să nu se întoarcă după ei, întrebîndu-se de unde vin şi care anume dintre ziditorii turnului Babel le-a fost strămoş şi le-a transmis această limbă încîlcită ?

În acele zile, Gregorics nu mai trăia decît pentru fiul său. După ultima oră de curs, îl aştepta la poarta şcolii, iar băiatul alerga plin de dragoste către el, deşi colegii răutăcioşi, despre care s-ar fi putut crede că în afară de turcă şi de minge nu-i mai interesa nimic pe lume, îşi băteau mereu joc de Gyuri din cauza omuleţului roşcovan. Spuneau chiar că e Satana venit direct din iad, că el îi scrie lucrările şi, prin formule magice, îi bagă în cap lecţiile, aşa încît nu e de mirare că Gyuri e un elev eminent. S-au găsit chiar cîţiva strengari care au jurat pe ce aveau mai scump că misteriosul bătrîn avea picioare de cal ascunse în cizme. În fantezia lor, chiar jerpelita umbrelă roşie pe care o purta întotdeauna cu el avea puteri ma-

[1] Este vorba de *Matei Corvin*, rege al Ungariei (1458—1490), fiul lui Iancu de Hunedoara.

gice, cam ca acelea ale lămpii lui Aladin. Parocsányi Pista, cel mai bun elev la recitările în limba latină, scrisese și un distih despre umbrela roșie, pe care colegii răutăcioși îl recitau adesea pentru a-l necăji pe premiantul întîi. Dar Wibra Gyuri i-a plătit lui Parocsányi drepturile de autor : i-a tras o bătaie de i-a dat sîngele și pe nas și pe gură. După acest incident, jerpelita umbrelă roșie începu să-l supere pe Gyuri, deoarece îl făcea de rîs în fața colegilor pe „tătucul" lui. De aceea, într-o bună zi îi spuse lui Gregorics :

— La drept vorbind, tătucu ar putea să-și cumpere o umbrelă nouă.

Bătrînul zîmbi cu subînțeles :

— Ce spui ? Te pomenești că nu-ți place umbrela mea, domnișorule !

— Rîd băieții de dumneata, tătucule, crede-mă. Au scris și o poezie despre ea.

— Dragul meu, spune-le colegilor că nu tot ce strălucește este aur, lucru pe care de altfel îl știu și ei, dar mai spune-le că uneori poate fi aur și ceea ce nu strălucește. Odată te vei convinge și tu de acest adevăr. Cînd vei fi mare.

Și bătrînul rămase pe gînduri, scormonind nisipul lucios cu coada umbrelei, apoi adăugă :

— Atunci cînd umbrela va fi a ta.

Gyuri făcu o strîmbătură amabilă cu obrazul și buzele :

— Mulțumesc frumos, tătucule. Văd că vrei să mi-o dăruiești de ziua mea... oare nu cumva mi-o dai în locul *ponney*-ului pe care mi l-ai făgăduit ?

Și rîse șăgalnic. Bătrînul începu să rîdă și el, mîngîindu-și satisfăcut cele patru-cinci fire de mustață. Rîse cu oarecare șiretenie, cu subînțeles, de parcă rîdea în sine, ca pentru inima lui.

— N-ai nici o grijă, *ponney*-ul îl vei primi. Dar te încredinţez că umbrela va fi a ta cîndva şi că te va apăra de toate ploile.

„Mare încăpăţînat!" îşi zise Gyuri. Domnii ăştia bătrîni ţin morţiş la lucrurile cu care s-au deprins şi le preţuiesc mai mult decît merită. Şi domnul profesor Havránek îşi ascute de patruzeci şi unu de ani condeiul cu acelaşi cuţitaş, numai mînerul şi lama le-a schimbat de cîteva ori.

S-a întîmplat însă ceva ce l-a pus pe gînduri pe Gyuri, care de-atunci a renunţat pentru totdeauna să mai cîrtească împotriva umbrelei. Într-o zi, plecaseră cu barca spre Sárga. Sárga e o insuliţă la confluenţa Mureşului cu Tisa; acolo bătrînii pescari din Seghed prepară vestitul papricaş de peşte. Pescarii mai tineri nu se pricep să-l gătească pe gustul studenţilor — cu toate că acesta este singurul fel de mîncare la a cărei preparare, în afară de cegă, somn, boia şi apă din Tisa, nu-ţi mai trebuie decît să cunoşti şi gusturile studenţilor. Aşa scrie şi în renumita carte de bucate a lui Marton, ce probabil la asta se referă cînd spune că „femeile nu ştiu să facă papricaş de peşte", deşi nu e imposibil să se refere la străvechea regulă-de-trei-simplă a pescarilor din Seghed, regulă care de cînd lumea e legea lor: *„habet saporem, colorem et odorem"* [1].

Deci Kupeczky, Gregorics şi Gyuri plecaseră în excursie la Sárga. Aproape de mal, barcagiul intră din greşeală într-o grămadă de nisip şi barca se înclină într-o parte. Gregorics, care tocmai atunci se ridicase în picioare, se clătină, îşi pierdu echilibrul, căzu într-o parte în barcă şi, de spaimă, scăpă în apă umbrela pe care curentul o luă îndată liniştit la vale.

Gregorics, speriat, ţipă:

[1] Are gust, culoare şi miros (lat.).

— Aoleo ! Umbrela !

Obrazul i se învălui într-o paloare de moarte. În ochii lui se citea groaza. Cei doi barcagii zîmbeau ; bătrînul Ordög Márton, nepăsător, mutîndu-şi pipa în celălalt colţ al buzei, zise :

— Nu-i nici o pagubă, domnule. Nu mai era bună pentru dumneavoastră, asta nu mai mergea decît în mîna omului din grîu. (Omul din grîu e păpuşa îmbrăcată în zdrenţe, care serveşte ca sperietoare de ciori în mijlocul lanurilor.)

— Dau o sută de fiorini celui care mi-o aduce ! gîfîi desperat.

Barcagiii se priviră între ei ; cel mai tînăr, Börcsök Jancsi, începu să-şi descalţe cizmele.

— Vorbiţi serios ? Zău, domnule, nu glumiţi ?

— Uite suta de fiorini, zise Gregorics emoţionat, scoţînd din portofelul său de piele neagră hîrtia de o sută de fiorini.

Börcsök Jancsi, unul dintre flăcăii cei mai straşnici din Szeghed, se întoarse către Kupeczky :

— Domnul ăsta nu e nebun ? întrebă cu glas tărăgănat, în timp ce umbrela luneca legănată domol pe coama leneşului Nil maghiar.

— Nu, nu este, răspunse Kupeczky, uluit şi el de ataşamentul bizar al lui Gregorics faţă de umbrelă. Nu face, *domine spectabilis* [1], pe cuvîntul meu ; e o mare nebunie...

— Iute, iute, strigă cu suflarea tăiată Gregorics.

Börcsök Jankó mai avea o singură îndoială :

— Nu cumva e falsă hîrtia aia, cucoane ?

— Nu, nu, dar du-te iute, iute !

Între timp, Börcsök Jancsi, care deja îşi descălţase cizmele, îşi scoase şi surtucul, sări în apă şi, sprinten

[1] Stimate domn (lat.).

ca o broască, începu să înoate după umbrelă. Ordög Marci striga în urma lui cît îl ţinea gura :

— Măi Jankó, eşti un dobitoc ! Ce faci, măi Jankó ? Ieşi din apă, Jankó ! Nu te chinui de pomană.

Gregorics, cuprins de spaimă, se repezi la el şi, pierzîndu-şi firea, îl prinse cu o mînă de basmaua de la gît şi începu să-l strîngă de era mai să-l sugrume.

— Nu striga, că te omor... acu' te omor. Vrei să mă nenoroceşti ?

Ordög Marci nu se lăsă intimidat.

— Stai, domnule ! Doar nu vrei să mă sugrumi ? Ia mîna de pe năframa mea !

— O iau, însă lasă-l pe flăcău să-mi pescuiască umbrela.

— Îl las, dar găina e făcută ca să-l îndrume pe pui, zise Ordög Marci, încercînd să se scuze. Pe aici apa e foarte iute, aşa că n-are să poată ajunge la umbrelă, dar nu face nimic, peste o jumătate de oră vine ea singură la Sárga, pe celălalt ţărm, pentru că apa înconjoară în cerc insula. Într-o jumătate de oră pescarii din partea cealaltă îşi întind plasa cea mare cu plumbi şi umbrela domnului va intra cu siguranţă în ea, chiar dacă pînă atunci o înghite vreun peşte mai mare. În cel mai rău caz, i-o scoatem din burtă.

Aşa s-a şi întîmplat, cum a spus bătrînul pescar. Umbrela a intrat în plasă şi mare a fost bucuria lui Gregorics cînd s-a văzut din nou în stăpînirea obiectului acesta drag. Fără şovăială, îi plăti lui Börcsök János suta de fiorini, cu toate că nu el pescuise umbrela şi, pe deasupra, le făcu cinste şi pescarilor care, a doua zi, povestiră în tot oraşul întîmplarea neobişnuită cu un bătrîn nebun care-a dat o sută de fiorini ca să i se scoată din apă o umbrelă. Somn gras ca ăsta de mult n-a mai fost în Tisa ! Pescarii şi precupeţele, cuprinşi de invidie, îşi dădeau cu părerea :

— Te pomenești că mînerul umbrelei era de aur.
— Pe dracu ! Avea mîner de lemn.
— Poate că era pînza de mare preț.
— Da de unde ! Nu există pe lume pînză de umbrelă care să facă o sută de fiorini. Era din canavață roșie, ruptă și peticită.
— Atunci întîmplarea n-a fost așa cum o povestiți voi.
— Ba zău c-a fost așa.
Chiar și Kupeczky îl mustră pe bătrînul Gregorics, și-i spuse în taină lui Gyuri :
— Fac prinsoare că-n scăfîrlia bătrînului s-a stricat vreun șurubel.
— E plin de toane, dar e om bun, zise Gyuri, apărîndu-l. Cine știe ce amintiri îl leagă de umbrela asta ?

MOARTEA ȘI MOȘTENIREA LUI GREGORICS PÁL

Semnificația întîmplării acesteia nu se vădi decît mai tîrziu, după ani și ani, cînd nimeni n-o mai ținea minte, cînd pînă și Gyuri o uitase, cînd nu mai putea să-i treacă prin minte nici lui Kupeczky pe care sosirea telegramei de la Banská-Bistrica, vestind moartea lui Gregorics Pál, îl lovi ca un trăsnet, făcîndu-l să-și piardă cu desăvîrșire firea, să se întindă pe pat și să-i spună ciracului său care plîngea în hohote :
— Măi Gyuri, eu o să mor. Simt că o să mor. Numai Gregorics mai ținea sufletul în mine. Mai bine zis, eu mai aveam suflare numai de dragul lui. Dar acum simt că-mi dau sufletul. S-a sfîrșit cu mine. Nu știu ce-o să se aleagă de tine, băiete dragă ! Vai de capul tău ! Oare o fi avut Gregorics grijă de tine ? De

mine n-a avut. Şi-acum, simt că mor. Pun rămăşag pe ce vrei tu.

Într-adevăr, ar fi cîştigat rămăşagul, căci moartea lui Gregorics şi veştile ulterioare au avut un efect atît de nefast asupra bătrînului profesor încît n-a mai fost chip să se ridice din pat. La o săptămînă după ce Gyuri plecase acasă la înmormîntare, gazda îi anunţa moartea preceptorului, cerîndu-i bani de înmormîntare.

Dar ce însemna moartea lui Kupeczky în comparaţie cu moartea lui Gregorics? Primul era ca o molie bătrînă, care nimănui nu-i era de folos; bine a făcut c-a plecat, în ultima vreme nimeni nu-l mai lua în seamă. A trecut în lumea cealaltă liniştit, cu modestie, aşa cum se cuvenea; de altfel, nici cît a trăit nu tulburase prea mult apele. A fost, a dispărut, şi pace. Dar Gregorics Pál şi acest pas l-a făcut într-un mod neobişnuit.

Era în joia Paştilor. Pe la amiază, bătrînul domn a început să se plîngă de nişte junghiuri prin pîntece, a pălit tare, avea dureri mari, s-a întins pe pat şi a cerut să i se pună pe stomac pungi cu ovăz cald. Ancsura a adus ovăzul şi i-a aşezat pernele. Durerile s-au mai domolit, în schimb l-a cuprins o toropeală cumplită: a dormit pînă seara. Seara a deschis ochii şi-a spus:

— Adă-mi umbrela, Ancsura; pune-mi-o sub cap. Aşa, da, acum mă simt mai bine.

A mai dormit oleacă, dar foarte curînd s-a deşteptat speriat, cu chipul răvăşit.

— Am visat ceva înspăimîntător, Ancsura. Se făcea că eram cal şi că mă duseseră la tîrg. Veniră fraţii şi nepoţii mei, şi începură să se tîrguie. Eu tremuram să văd cine mă cumpără. Fratele meu Boldizsár îmi deschise gura, mă căută la măsele şi zise: „Asta nu mai e bun de nimic; pielea lui să tot facă cinci fiorini". Şi, pe cînd ei se tocmeau aşa, se apropie

un om cu o coasă și mă bătu pe spate. Uf, parcă și-acum mă doare într-o parte. Aici m-a lovit, Ancsura, mai simt și-acum. „Al meu e calul, zise, îl cumpăr eu." M-am uitat la omul cu coasa, și ce să văd? Era moartea. Dar stăpînul meu se împotrivi, spunînd: „Dar să știi că nu-ți dau și căpăstrul". „Nu face nimic, zise omul cu coasa, aduc eu îndată un căpăstru din prăvălia de alături. Așteaptă-mă, vin îndată." Și-atunci, Ancsura, m-am trezit! E înspăimîntător!

Părul roșu i se făcuse măciucă, iar pe tîmple i se iviseră broboanele de sudoare rece ale morții. Ancsura îl ștergea cu o năframă.

— Prostii, zău că sînt prostii. Visele nu vin din cer, ci din stomac.

— Nu, nu, gemu bolnavul, simt că mă prăpădesc, simt. Nu mai am, Ancsura, decît timpul trebuincios omului cu coasa să vină cu căpăstrul. Tu nu mă mîngîia, mie nu-mi plac vorbele goale, dă-mi repede cerneală și hîrtie să-i scriu o telegramă băiatului, lui Gyuri, să vină numaidecît acasă. Îl aștept. Nu plec pînă nu vine el.

Îi împinseră o masă lîngă pat, iar Gregorics scrise repede, cu litere apăsate: *„Vino repede acasă, tătucu e pe moarte, vrea să-ți predea ceva. Mama."*

— Matykó să ducă imediat telegrama la poștă.

Pînă la întoarcerea rîndașului stătu ca pe jar. De trei ori întrebă de el. În sfîrșit, Matykó se întoarse cu vești proaste: poșta era închisă, nu putuse să expedieze telegrama.

Ancsura îi spuse rîndașului:

— Nu-i nimic, o trimitem mîine dimineață. Domnul își face fel de fel de gînduri; n-o să i se întîmple nimic, dar e-atît de speriat, încît nu se cade să-l necăjim nicicum. Du-te și spune-i că telegrama a plecat.

Minciuna îl liniști, se simți mult mai ușurat. Făcu socoteala cînd trebuie să sosească băiatul. Poimîine la prînz are să fie, fără îndoială, aici.

Noaptea a dormit liniștit, dimineața s-a sculat foarte palid, foarte slăbit, totuși a umblat prin casă, a cotrobăit în sertare făcînd ordine printre hîrțoage vechi. Ancsura își zicea : „N-are nici un rost să dau telegrama, n-o să i se întîmple nimic. Uite, se și simte mai bine ; în cîteva zile se înzdrăvenește de-a binelea."

Toată ziua s-a foit prin casă ; după-masă s-a închis în birou, a băut o sticlă de Tokaj și-a scris fără încetare.

Ancsura i-a bătut o singură dată la ușă, întrebîndu-l :

— Ai nevoie de ceva ?

— Nu.

— Te doare ceva ?

— Mă doare într-o parte, în locul unde m-a lovit în vis omul cu coasa. Acolo, înăuntru, mă doare ceva.

— Te doare tare ?

— Tare.

— Să trimit după doctor ?

— Nu.

Pe înserate, a poruncit să fie chemat notarul public, domnul Sztolarik János. Cînd a sosit acesta, Pál era foarte bine dispus, a și rîs. L-a poftit să ia loc și a cerut să i se mai aducă o sticlă de Tokaj.

— Din „recolta din februarie", Ancsura.

Mai avea cîteva sticle rămase de la tatăl său, renumitul negustor de vinuri, de pe vremea cînd la Tokaj s-a cules via de două ori într-un an : prima oară în februarie și a doua oară în octombrie. Numai regii beau asemenea vin.

„Recolta din februarie" era din strugurii care din pricina iernii timpurii nu putuseră să fie culeși toamna

și rămăseseră pe coarde pînă primăvara. Nu e greu de închipuit ce vin nemaipomenit de tare a ieșit din strugurii stafidiți. Răposatul Gregorics îi zicea acestei băuturi *Lebensretter* [1], și spunea întotdeauna : „Un sinucigaș care bea două pahărele din el înainte de a săvîrși fapta, dacă e necăsătorit, aleargă să-și caute naș ; iar dacă e căsătorit, avocat".

Băură din licoarea tare.

Gregorics pocni din limbă :

— E bun al dracului ! Din ăsta a băut nașul meu în ziua cînd m-am născut. Cu ăsta am început și cu ăsta sfîrșesc.

Apoi ciocniră din nou ; și notarului îi plăcea vinul. Domnul Gregorics scoase din buzunar un teanc de hîrtii sigilate.

— Aici este testamentul meu, domnule Sztolarik. Te-am chemat ca să ți-l dau în păstrare. Rîdea, frecîndu-și mîinile. O să fie și lucruri hazlii în el.

— Te cam grăbești, băgă de seamă domnul Sztolarik, luînd hîrtiile. De ce te grăbești așa ?

Domnul Gregorics zîmbi obosit.

— Știu eu mai bine decît dumneata, domnule Sztolarik. Dar mai bea un păhărel, mai bea. Să lăsăm moartea. Ea se tocmește acum pe căpăstru. E mai interesant să afli cum a făcut tatăl meu rost de vinul ăsta. E o poveste de tot hazul.

— Sînt curios s-o aud, domnule Gregorics.

— Păi, tata a fost un mare șmecher. Unde nu izbutea pe calea cea dreaptă, o dădea pe șiretlicuri. Și eu am moștenit ceva din viclenia lui. Dar nu de asta e vorba acum. De altfel, nici nu mai are vreo importanță. La Zemplén trăia un bogătaș, ûn conte grozav de avut, care, însă, era un mare prostănac. Era om bun la suflet și-ntotdeauna dornic să le facă altora

[1] Mîntuitorul vieții (germ.).

bucurii. Tocmai de-aceea era un mare prost. Tata cumpăra vin de la el și, ori de cîte ori era mulțumit cum mersese tîrgul, contele îi oferea un păhărel și din acest nectar. Cum tata era mare negustor de vinuri, se înțelege că mereu îl bătea la cap să-i vîndă și lui vreo două vedre, dar contele nici nu voia să audă de așa ceva. „Nici împăratul Franz [1] n-are destui bani să mi-l cumpere." O dată, cînd beau aldămașul din *Lebensretter*, răposatul meu tată începe să se tînguiască: „Oh, minunată licoare, oh, sublimă băutură! Dacă sărmana mea nevastă ar putea să bea din ea măcar cît un degetar în fiecare zi timp de vreo două săptămîni, de bună seamă că s-ar pune iar pe picioare." La aceste vorbe, bunul grof se înduioșă și pe loc chemă pivnicerul și-i porunci: „Umple urciorul domnului Gregorics din butoiul cu *Lebensretter*" Peste cîteva zile, cînd groful primi vizita unor frumoase și distinse doamne, voind să le ofere din băutura vrăjită, foarte potrivită pentru a le înveseli, pivnicerul îi raportă: „Nu mai e nici o picătură" „Dar ce-ai făcut cu el?" izbucni groful uluit. „L-am turnat pe tot în urciorul lui Gregorics, nici n-am avut cît să i-l umplu". Căci bătrînul meu își comandase la Pivák, meșterul nostru, un urcior de trei vedre (moș Pivák mai trăiește și-și aduce aminte), pe care l-a transportat la Zemplén cu o căruță anume tocmită și astfel a pus mîna pe acest vin. Nu-i așa că e foarte bun? Mai bea un păhărel, domnule Sztolarik, să-ți țină de cald pe drum.

De îndată ce notarul plecă, Gregorics îl chemă pe rîndașul Matykó:

— Du-te numaidecît la cazangiu și cumpără un cazan. Apoi caută-mi doi zidari, spune-le că le plă-

[1] *Franz Joseph* I, împărat al Austriei (1848—1916), din dinastia Habsburgilor, și rege al Ungariei (1867—1916).

tesc cît cer. Să nu spui însă nimănui nimic despre porunca pe care ți-am dat-o.

Dar tocmai aici era partea slabă a lui Matykó. Măcar de nu l-ar fi oprit să vorbească, poate așa ar mai fi izbutit să tacă!

— Du-te și gată treaba degrabă! Și să te întorci cît ai clipi.

Pînă să însereze, sosiră și zidarii și cazanul.

Gregorics Pál îi chemă pe cei doi zidari în camera din fund și închise cu grijă toate ușile.

— Dumneavoastră știți să vă țineți limba?

Zidarii se uitară unul la altul, se gîndiră oleacă, apoi cel mai vîrstnic răspunse:

— Păi, să tacă s-o mai pricepe omul, că doar așa începe cînd vine pe lume. Altminteri, nici nu e greu dintru-ntîi, pînă ce-nvață să vorbească.

— Și-apoi, omul cearcă — zise zidarul mai tînăr — da' să știe pentru ce.

— Păi, să știți că merită. Vă dau cîte cincizeci de fiorini dacă în noaptea asta îmi faceți într-un perete o bortă cît să încapă-n ea cazanul ăsta pe care să-l ziditi așa încît nimeni să nu bage de seamă.

— Numa-atîta?

— Numai atîta. Și pe urmă, fiecare dintre voi va primi de la stăpînul casei cîte cincizeci de fiorini pe an, atîta vreme cît veți tăcea chitic.

Zidarii schimbară din nou priviri între ei și cel mai vîrstnic răspunse:

— S-a făcut. Unde trebuie să facem borta?

— Vă arăt eu.

Gregorics luă dintr-un cui o cheie ruginită, apoi, deși mersul pentru el însemna un mare efort, ieși cu muncitorii în curte.

— Haideți după mine!

Trecură prin grădină. Dincolo de gard, se afla „Liban"-ul, o căsuță de piatră cu o livadă de meri de

vreo două iugăre. Merele de-aici aveau o aromă minunată. De dragul lor Gregorics a cumpărat căsuța de la văduva preotului și i-a dăruit-o micului Gyuri, trecînd-o chiar pe numele lui. Cînd era acasă, băiatul ședea mai mult pe-acolo împreună cu Kupeczky ; de cînd a plecat însă, casa a rămas pustie.

Gregorics îi conduse pe zidari în căsuță, le arătă locul în zidul de piatră unde să spargă borta și le spuse că, atunci cînd vor isprăvi, să-i dea de veste, ca să ducă acolo cazanul la a cărui zidire vrea să fie și el de față.

La miezul nopții, borta era gata. Zidarii veniră și bătură în fereastră. Gregorics deschise ușa și-i chemă în odaie. Cazanul era plin, așezat în mijlocul odăii. Deasupra nu se vedea decît rumeguș de lemn, dar era din cale afară de greu ; abia-l putură duce cei doi zidari vînjoși.

Gregorics venea în urma lor și nu-i scăpa din ochi. Apoi, nu s-a clintit de lîngă ei pînă ce au așezat cazanul, au refăcut zidul și l-au lipit cu mortar.

— Dacă mîine puneți să se spoiască, poimîine nici dracu' nu bagă de seamă nimic.

— Sînt mulțumit, spuse Gregorics Pál, și le plăti suma făgăduită. Puteți pleca.

Zidarul mai vîrstnic păru mirat că scapă atît de ușor.

— Odinioară, treburile astea se făceau altfel, zise el oarecum înveselit. Am citit și-am auzit despre asemenea lucruri. Mai demult, la prilejuri de-astea, de obicei li se scoteau ochii zidarilor, ca nici ei să nu mai nimerească locul ; dar, ce e drept, nu li se plăteau cincizeci de fiorini, ci de-o sută de ori pe-atîta.

— Asta a fost în vremurile bune de odinioară, zise suspinînd zidarul cel tînăr.

Dar Gregorics nu mai stete de vorbă cu ei, încuie ușa masivă de stejar a căsuței și se întoarse să se culce.

Dimineața, crampele îi reveniră, începu să urle de durere, suferea îngrozitor. Picăturile de laur și hîrtia de muștar pusă pe abdomen nu-i aduceau decît o ușurare trecătoare. Căzu într-o toropeală grea, iar împrejurul ochilor îi apăru o vinețeală ciudată, întunecată. Gemea, respira gîfîitor, și numai din cînd în cînd părea să-l mai intereseze cele ce se petreceau în preajma lui.

— Să faci mîncare bună pentrŭ prînz, Ancsura, mîncare bună. Să fie și tăiței cu mac, că vine băiatul la masă.

Peste o jumătate de oră, strigă din nou la Ancsura :

— Tăițeii să-i faci cu miere, c-așa-i plac băiatului.

Pentru el nu cerea decît apă minerală, bea mereu, dînd pe gît cîte-o sticlă întreagă ; îi făcea bine, pesemne avea arsuri mari. Către prînz, durerile se întețiră și începu să verse sînge. Ancsura se sperie ; o podidi plînsul și-l întrebă dacă să trimită după doctor sau preot.

Gregorics clătină din cap.

— Nu, nu. S-a sfîrșit. Am rînduit totul. Nu-l mai aștept decît pe băiat. Cît e ceasul ?

În aceeași clipă începură să sune clopotele de amiază la catedrală.

— La vremea asta sosește poștalionul cu călătorii. Du-te și spune-i lui Matykó să iasă în poartă și să-l aștepte pe Gyuri, să-i aducă bagajul.

Ancsura, desperată, își frămînta mîinile. Să-i mărturisească oare că n-a expediat telegrama ? Doamne, grea era așteptarea lui !

Neîndrăznind să-i mărturisească, continuă prefăcătoria și-i spuse că-l trimite pe Matyi.

Dar bolnavul deveni din ce în ce mai nerăbdător.

— Du-i lui Matyi cornul, Ancsura. (Pe perete era atîrnat de un șnur verde un corn uriaș.) Spune-i să sufle în el cînd sosește băiatul ca să aflu mai devreme.

Aşadar se văzu nevoită să ia cornul din cui şi să-l ducă afară ; nici acum Ancsura n-avu curaj să-şi mărturisească fapta. Bolnavul se linişti ; nu mai gemea, respira uşor şi aştepta cu atenţia încordată ridicîndu-şi din cînd în cînd capul de pe perne şi mîngîind mînerul umbrelei tocite pe care o pusese lîngă cap, de parcă asta i-ar fi adus vreo uşurare.

— Deschide fereastra, Ancsura, ca să-aud cînd sună Matykó din corn.

Prin fereastra deschisă pătrundeau în casă razele soarelui, iar adierea vîntului aducea un miros îmbătător de salcîm. Gregorics respiră adînc, razele soarelui şi mirosul de salcîm retrezindu-i simţăminte de mult veştejite în suflet.

— Mîngîie-mă cu palma pe frunte, Ancsura, spuse gîfîind, cu glasul stins ; să mai simt o dată mîngîierea mîinii de femeie.

În timp ce Ancsura ţinea palmele lipite de tîmplele lui, bolnavul închise ochii ; pesemne îi plăcea să stea cu capul strîns ca-ntr-o chingă. Fruntea n-avea nici urmă de fierbinţeală, dimpotrivă, era rece şi uscată ; n-avea nici măcar umezeala firească a pielii, de parcă se cojea, se usca.

Bolnavul suspină :

— Mîna ta nu e prea delicată, nu e destul de... E prea aspră, Ancsura ! Apoi adăugă : Dar a băieţelului e atît de moale, atît de caldă...

Zîmbi sleit de puteri şi din nou deschise ochii :

— N-ai auzit nimic ?... Pst ! Parcă sună goarna lui Matykó...

— Nu mi se pare, n-aud nimic.

Gregorics, necăjit, arătă spre odaia de-alături :

— Ce tot ticăie acolo ceasul ăla blestemat ? Mă supără şi mă enervează. Opreşte-l, Ancsura, repede, repede...

În încăperea vecină, sus pe dulap, ticăia un ceas străvechi. Era un ceas frumos, cumpărat încă de tatăl lui Gregorics, la licitația unui Szentiványy din Gömör. Reprezenta un portic din lemn de abanos cu stîlp de alabastru și grilaj în trepte aurite, iar de la un perete al porticului la celălalt se balansa o pendulă mare, ticăind cu un scîrțîit surd.

Ancsura se sui pe un scaun și, întinzînd mîna, opri pendula.

În clipa aceea liniștea fu întreruptă de un horcăit, un sunet nearticulat, nedeslușit, ca de om care se sufocă : „Aud cornul, aud..." ; apoi din nou un horcăit și o prăbușire.

Ancsura sări de pe scaun și alergă în dormitor. Pînă s-ajungă, se și așternuse tăcerea. Patul era năpădit de sînge, iar Gregorics zăcea mort, alb ca varul, cu ochii deschiși și privirea fixă. O mînă atîrna în jos, încleștată pe umbrelă.

Așa se sfîrși sărmanul Gregorics Pál. Vestea morții lui se răspîndi iute printre rude și vecini. Medicul orașului pretindea că a murit din cauza unui ulcer gastric. El bolborosi cîteva vorbe amestecate cu expresii latinești, din care reieșea că peretele stomacului ar fi fost perforat și-astfel s-a produs hemoragia și că dacă ar fi fost chemat mai devreme i-ar fi putut ajuta. Fratele Boldizsár apăru pe dată, ca și Gregorics Gáspár cu toți copiii lui. Doamna Panjóki Esmeralda Mari (născută Gregorics), cea mai mare dintre frații după tată ai răposatului, nu află trista veste, întrucît vara locuia la țară, decît spre seară, cînd țipă mînioasă :

— Ce lovitură, ce lovitură, să moară tocmai vara ! Mereu m-am rugat să moară iarna, nu vara ; și uite că a murit acum. Mai merită să te rogi în ziua de azi ? Doamne, ce lovitură ! Hoții ăia doi fură totul pînă s-ajung eu acolo.

Porunci să se înhame caii îndată la trăsură și porni în goana mare, dar nu ajunse acolo decît noaptea, după ce Boldizsár și Gáspár cotrobăiseră peste tot, răscoliseră tot și puseseră stăpînire pe tot, izgonind-o și pe Ancsura. Zadarnic se împotrivise sărmana, spunîndu-le că e casa ei, c-a fost scrisă pe numele ei, că aici ea e stăpînă.

— Numai cele patru ziduri sînt ale tale, îi răspunse domnul Gregorics Gáspár. Alea ai să le primești. Restul e al nostru. N-are ce căuta aici o ființă necinstită ! Cară-te de-aici !

Gáspár fiind avocat și bun de gură, Ancsura nu putea să-i țină piept. Plînse, plînse, apoi își luă broboada, lada, desagii și se mută la mama lui Matykó. Dar înainte de a pleca, nemernicii de frați Gregorics îi scotociră cu de-amănuntul bagajele, să vadă dacă nu cumva duce printre ele niscaiva comori, carnete de depunere și alte asemenea.

A treia zi îl înmormîntară pe Gregorics Pál. Înmormîntarea a fost fără pompă, sărăcăcioasă ; nimeni n-a plîns, în afară de biata Ancsura, care de frica haînelor rubedenii n-a cutezat nici să se apropie de coșciug, ci bocea pe-nfundate în ultimele rînduri. Băiatul nu sosise de la Seghed. (E mai bine că a întîrziat, pentru că poate l-ar fi dat pe brînci afară din curte). Dar, deși Ancsura se afla în ultimele rînduri, toată lumea numai la ea se uita, toți erau cu ochii pe ea ; casa mare, boierească, a bătrînului Gregorics scrisă pe numele ei o făcea și mai interesantă ; așa încît, la un moment dat, cînd din întîmplare îi căzu batista udată de lacrimi, toți văduvii din trista adunare (printre care și un membru al consiliului comunal) se repeziră să i-o ridice. Batista scăpată pe jos fu semnul creșterii prestigiului ei în fața opiniei publice.

După trei zile, toate rubedeniile se strînseră la notarul Sztolarik, pentru deschiderea testamentului. Testamentul acesta era destul de ciudat.

Bătrînul lăsa Academiei Maghiare de Ştiinţe două mii de fiorini.

Lăsa apoi tuturor doamnelor pe care le cunoscuse mai îndeaproape, sau cărora le făcuse pe vremuri vizite ori curte, cîte două mii de fiorini. Nouă asemenea nume de femei erau pomenite acolo, iar suma — douăzeci de mii de fiorini — era anexată în bani lichizi la testament, încredinţîndu-i lui Sztolarik distribuirea lor.

Pînă aci, rudele ascultaseră cu răsuflarea tăiată, iar fratele Boldizsár sau, alteori, fratele Gáspár îşi manifestau consimţămîntul dînd din cap sau intervenind cam astfel :

— Foarte just !

— Echitabil !

— Fie !

— Bine a făcut !

Numai doamna Panyóki, rînjind batjocoritor la citirea numelui celor nouă doamne, spuse :

— Hm ! Ce aiureală... Ce aiureală !

Fratele Boldizsár, considerînd că nu merită să se lege de fleacuri (de vreme ce răposatul Pali a fost toată viaţa un aiurit), făcînd paradă de mărinimia lui, rosti :

— Citiţi, vă rog, mai departe, domnule notar public !

Acesta îi răspunse scurt :

— Mai departe nu mai este nimic.

Se auziră exclamaţii de uluire, toţi se repeziră la testament.

— Nu e cu putinţă !

Notarul public dădu din umeri :

— Şi totuşi, nu mai scrie nici o iotă.

— Dar unde e restul averii ? Unde sînt domeniile din Cehia ?

— Despre astea nu pomenește nimic în testament. Eu nu pot să citesc decît ceea ce scrie aici. Cred că domnii mă înțeleg.

— E de neconceput ! gîfîi Gregorics Gáspár.

— Ceea ce e ciudat în toată povestea asta, zise Boldizsár, e că nu pomenește nimic nici de bucătăreasa lui, nici de plodul ei, deși toată lumea le cunoaște cîrdășia.

— Da, asta așa-i, confirmă Gáspár ; aici trebuie să fie un șiretlic.

Notarul se grăbi să-i liniștească :

— Oricum ar fi, pentru dumneavoastră nu are nici o importanță, domnilor. Tot ceea ce a mai rămas din avere aparține fraților.

— Da, așa este, observă Gáspár, în ce privește averea imobilă. Dar unde sînt banii lichizi ? Pentru că trebuie să fi avut mulți, foarte mulți bani lichizi. Mă tem că ăștia au fost șterpeliți.

Doamna Panyóki se uită bănuitoare la frații săi.

LĂCOMIA FRAȚILOR GREGORICS

Cuprinsul testamentului se răspîndi foarte repede în cercurile distinse din localitate, iscînd o indignare profundă prin saloanele patriarhale, simple, unde deasupra bătrînului pian din lemn de cireș atîrnă tabloul *Năvala lui Zrinyi Miklos* [1], și unde, pe măsuța

[1] Nobil maghiar, de origine croată (1508—1566). În 1543, învingînd pe turci, a ridicat cetatea Szigetvár. În 1566, cînd sultanul Soliman a asediat cetatea, Zrinyi cu cîțiva oameni ai săi, terminînd muniția și hrana, au năvălit asupra turcilor, care l-au omorît.

acoperită cu un şervețel alb, croşetat de mînă, lucesc sfeşnice de argint goale pe dinăuntru, iar între ele un uriaş pahar — adus de la Pieştany [1] cu desenul pavilionului băilor — din care îşi răspîndesc mirosmele cîteva ramuri de liliac.

Aceste plăcute salonaşe fierbeau de indignare, clocoteau în toată puterea cuvîntului.

— Vai, e monstruos ce-a făcut Gregorics. Totdeauna a fost el lipsit de tact, dar să compromită şi după moartea sa nişte cucoane cinstite, cu părul alb, care îşi leagănă acum nepoții (şi cam jumătate se prezentau astfel) e nemaipomenit!

Cele nouă doamne fuseseră puse la stîlpul infamiei. Tot oraşul nu mai vorbea decît despre ele, numele lor trecea din gură-n gură şi, dacă unii îl condamnau pe Gregorics, alții spuneau:

— La urma-urmei, cine ştie ce-a fost între ei? Gregorics trebuie să fi fost un drac şi jumătate în tinereţe.

Ba chiar şi cei ce-l condamnau pe Gregorics ziceau: „Trebuie să fi fost totuşi ceva, dacă şi-a adus aminte de ele. Procedeul însă, oricum, nu e *gentlemanlike* [2], nici chiar dacă am admite tot ce poate fi mai rău; în acest caz, este o şi mai mare lipsă de tact.

— Asta e un gest, debita ajutorul de notar al oraşului (Vertány Mihály), pentru care ar trebui să fie exclus din casină... adică ar fi trebuit să fie exclus. Mai bine zis, ar putea să fie exclus dacă ar mai fi în viaţă. Jur pe Dumnezeul meu că dacă pe piatra lui funerară o să scrie c-a fost un suflet nobil, eu, cu propriul meu briceag, am să răzuiesc inscripţia!

Arhivarul-şef, totodată şi comandant al pompierilor, care de douăzeci de ani trecea drept un specia-

[1] Staţiune balneo-climaterică în Cehoslovacia.
[2] De gentleman (engl.).

list în probleme de onoare, privea cu totul altfel lucrurile.

— E pur şi simplu o poltronerie. Ce-mi tot vorbiţi de femei? Femeile nu contează decît pînă la treizeci şi cinci de ani. Or matroanele astea toate bat către nouăzeci. Ce le mai poate dăuna ăstora o mică indiscreţie sau oleacă de calomnie? Pe o lamă de oţel ruginită, răsuflarea nu mai lasă nici o pată. Iar omizile nu se curăţă decît de pe pomii care mai au frunze şi flori, şi vor mai da fructe; pe cei uscaţi nimeni nu-i mai caută de omizi. Însă Gregorics i-a jignit pe soţi, săvîrşind un act de laşitate; e o poltronerie să ofensezi persoane cărora nu le mai poţi da satisfacţie. Şi Gregorics, am curajul să spun, nu mai e în stare să le dea satisfacţie. Asta-i vina lui.

Fraţii Gregorics, la rîndul lor, după o matură chibzuinţă, umplură tîrgul în lung şi-n lat cu lista celor nouă *Flamme* [1] ale răposatului; aşa încît, a doua zi de dimineaţă, Vozáry István, a cărui soţie se afla şi ea printre legatare, se prezentă foarte agitat la notarul public şi declară că, întrucît soţia lui niciodată n-a avut nimic de-a face cu nerușinatul de Gregorics, nu primeşte legatul de două mii de fiorini. De îndată ce se răspîndi vestea acestui gest, sosiră la Sztolarik de-a rîndul şi celelalte doamne, declarînd că nici ele nu primesc moştenirea, pentru că nici ele n-au avut nici o legătură cu Gregorics. Domnul Sztolarik de mult n-a mai petrecut atît de bine ca în ziua aceea. Într-adevăr, era de tot hazul să le vezi pe băbuţele cu faţa zbîrcită, ştirbe, numai cu cîteva şuviţe de păr alb în cap, silite să dondănească, roşind pînă-n vîrful urechilor, despre virtuţile lor.

Întîmplarea a fost însă şi mai înveselitoare pentru fraţii Gregorics, deoarece astfel le-au rămas lor cele

[1] Flăcări; în sens figurat: amoruri (germ.).

douăzeci de mii de fiorini lăsați prin testament ; mai precis : optsprezece mii, pentru că Academia de Științe a primit suma, cu toate că nici ea nu avusese nici un fel de legătură cu Gregorics. Academia de Științe (a zecea băbușcă) nu se dovedi atît de rușinoasă cum fuseseră celelalte nouă.

Dar bucuria fraților Gregorics se schimbă curînd în amărăciune. Ei nu izbutiră nicicum să dea de urma moșiei din Cehia. Zadarnic s-a dus însuși domnul Gáspár la Praga în cercetare. Încă de la început li se păruse ciudat că nicăieri nu găsiseră printre hîrtiile răposatului nici o pomeneală despre domeniile din Cehia, nici un act de vînzare-cumpărare, nici o scrisoare de la vreun administrator. Nu puteau pricepe nimic. Boldizsár era revoltat : așa ceva nu s-a mai pomenit de cînd lumea ! Sztolarik, notarul, făcea haz :

— Marea aia nebună, pe care Shakespeare a plasat-o în Cehia, ea e singura vinovată, ea a înghițit pesemne și moșia lui Gregorics.

Făceau spume la gură de furie, izbeau pardoseala cu piciorul de mînie, amenințau cu închisoarea pe Ancsura și pe Matykó, dacă nu spun unde sînt moșiile din Cehia. În sfîrșit, la dezbaterea sucesiunii au fost audiați în fața tribunalului și cele două slugi, Ancsura și Matykó ; acesta din urmă trebuia să știe ceva, devreme ce-l însoțea pe stăpînul său cînd pleca la moșiile din Cehia.

Matykó a făcut mărturisiri complete : că răposatul său stăpîn răspîndea zvonuri că se duce în Cehia, de fapt, însă, ei plecau la Szeghed sau la Cluj unde învăța tînărul Gyuri.

— Ah, vicleanul de Gregorics Pál ! Cum și-a înșelat el bietele neamuri !

Deci, nu mai era greu de ghicit ce uneltise bătrînul răufăcător (nici pămîntul nu i-ar răbda oasele !), pen-

tru ce, pe ascuns, și-a transformat în bani toată averea. E limpede că voia să-i treacă, pe sub mînă, acelui bastard prețul casei de la Viena și al moșiei.

Dar a făcut-o oare? E puțin probabil să fi încredințat unui ținc atîtea sute de mii de fiorini. Atunci, ce-a făcut cu ei, cui i-a dat? Iată taina pe care frații Gregorics se trudeau s-o dezlege. Notarul public, ultima persoană care a vorbit cu răposatul, pretindea că lui nu i-a pomenit nimic despre bani. Ancsura se jura pe ce-avea mai scump că ei nu i-a dat nici o lețcaie și era foarte amărîtă că i-a lăsat pe drumuri. Așa că nici ea nu putea să-l vorbească de bine pe răposat. L-a nenorocit și pe bietul băiat; cît a trăit, l-a ținut în bogăție, și-acum, dintr-o dată, izvorul buneistări a secat, iar domnișorul care crescuse cu preceptorul lîngă el ajunge un prăpădit de student nevoit să trăiască din meditații, căci din venitul casei nu se știe dacă-l va putea întreține la universitate.

— Da, zise Sztolarik, dacă intenția lui ar fi fost să-i dea băiatului banii, ar fi putut să-i dăruiască pe față, domnii n-ar fi putut să facă nimic împotrivă. Am dreptate sau ba?

De fapt, avea dreptate, și tocmai de-aceea toată povestea era inexplicabilă și plină de mister. Gregorics își vînduse casa de la Viena cu o sută optzeci de mii, iar moșia din Privorec cu șaptezeci și cinci de mii, ceea ce face în total un sfert de milion de fiorini. Doamne-Dumnezeule, unde a putut să ascundă atîta amar de bani? Chiar dacă i-ar fi prefăcut în aur, sau i-ar fi topit și i-ar fi mîncat cu lingura, de-atunci și pînă azi tot n-ar fi izbutit să-i isprăvească. Or, Gregorics era om cumpătat... Așadar, banii trebuie să existe pe undeva. Dar unde? Poți să și înnebunești încercînd să dezlegi asemenea taină.

Nu prea părea probabil ca banii să fie la Ancsura, la băiat sau la Sztolarik care devenise tutorele lui

Wibra Gyuri. Fraţii Gregorics, însă, nu abandonaseră aceste presupuneri şi angajaseră cîţiva inşi care, în ascuns, să o spioneze pe Ancsura, şi să-i iscodească fiece vorbă ; la fel, găsiră şi la Budapesta, unde între timp Gyuri ajunsese student la drept, un băiat isteţ pe care-l puseră să se împrietenească cu el şi, din felul de viaţă şi vorbele lui, să afle cum stau lucrurile.

Dar Gyuri ducea o viaţă foarte modestă, urma sîrguincios cursurile, locuia la „Şapte bufniţe", mînca la o locantă ieftină, de pe strada Képiro, cu firma „1 Aprilie". Această locantă, frecventată mai ales de studenţii de la facultatea de drept, reprezenta una dintre acele ospătării pe care viaţa modernă le-a înghiţit cu o deosebită lăcomie. Pe lista de bucate era pictat chipul unui domn gras stînd de vorbă pe stradă cu un ins slab, iar sub imaginea lor era tipărit :

Domnul Slabu : Vă rog, nu vă supăraţi, domnule, unde mîncaţi de arătaţi atît de strălucit ?

Domnul Grasu : Păi, aici la „1 Aprilie".

Domnul Slabu : Da ? Atunci am să merg şi eu acolo.

Cu toate acestea, la „1 Aprilie" mîncarea era atît de proastă încît poate că denumirea de „1 Aprilie" era motivată tocmai prin păcăleala acelui dialog tipărit pe lista de bucate. Da, cîrciumarii de pe vremuri erau sinceri : chiar dacă minţeau, minţeau cu atîta inocenţă încît toată lumea să le înţeleagă şmecheria.

Domnul Gáspár primea adevărate buletine despre viaţa zilnică a lui Gyuri : dimineaţa îşi ia cafeaua cu lapte într-o lăptărie, pînă la prînz se duce la cursuri, la amiază mănîncă la „1 Aprilie", după-amiază face contopistărie în biroul unui avocat, seara cinează puţină slănină şi brînză cumpărate de la băcănie, apoi învaţă pînă la miezul nopţii. Toată lumea îl iubeşte, îl admiră, va ajunge om de seamă.

Gregorics Gáspár, viclean cum era, aproape că dorea ca sfertul de milion să fie la Gyuri, pe care, cu

timpul, vroia să-l însoare cu Minka, fata lui — să fi tot avut vreo unsprezece ani — ce-ncepuse să se transforme din mugure în boboc.

Presupunerile lor se dovediră prostești — banii nu puteau să fie pe mîna lui Ancsura, pentru că s-ar fi observat în vreun fel cel puțin la băiat. Ancsura dăduse cu chirie casa moștenită, iar din chirie domnul Sztolarik îi trimitea lui Gyuri lunar cîte treizeci de fiorini.

Frații Gregorics au împărțit între ei cele optsprezece mii de fiorini refuzați de femei și cele cîteva sute realizate din vînzarea la licitație a mobilelor și a diferitelor obiecte mărunte rămase de la Gregorics Pál; iar restul averii a dispărut fără urme, pentru totdeauna. Orașul întreg își spărgea capul cu această enigmă, plăsmuind fel de fel de nerozii. Ba că bătrînul ar fi trimis banii lui Klapka [1] și că, într-o bună zi, veți vedea cum Klapka îi va restitui sub formă de baionete. Ba că Gregorics Pál ar fi avut pe undeva prin codrii de la Lopata un castel minunat în care întreținea o femeie frumoasă. Și dacă el n-ar fi izbutit să-și mănînce averea nici dacă ar fi topit-o în aur și-ar fi mîncat-o cu lingura, o femeie frumoasă o putea sorbi în scurtă vreme, pe toată, chiar și cu linguriță.

Dar, în toiul acestor palavre, rubedeniile au fost puse pe gînduri de un fapt real: cazangiul le povesti că, în ajunul morții lui Gregorics Pál, un om al lui a cumpărat pe seama acestuia un cazan mare pe care nu l-a plătit, și deci el, cazangiul, se prezintă la domnul Gáspár ca să i-l achite.

Gáspár se lovi cu mîna pe frunte.

— Ptiu, al dracului, cazanul n-a fost în inventarul lucrurilor rămase moștenire.

[1] General de honvezi, în timpul revoluției de la 1848, care în vremea aceea se afla în exil.

Verifică procesul-verbal al licitației în care erau trecute toate obiectele vîndute, dar nu găsi nici un cazan.

— L-am dat de urmă, rînji Gregorics Gáspár. Iubitul meu frate a cumpărat cazanul cu un scop. Cu ce scop ? Ca să pună ceva în el. Iar acest ceva este tocmai ceea ce căutam noi.

Îi comunică și fratelui său Boldizsár noua descoperire. Acesta începu să țopăie de bucurie :

— Mîna lui Dumnezeu, frate ! Acum nădăjduiesc că vom găsi comoara. Pali a îngropat undeva cazanul ca să nu găsim banii ; și-ar fi izbutit, dacă nu făcea prostia să rămînă dator la cazangiu. Oh, în astfel de împrejurări, e un noroc că răufăcătorul comite întotdeauna o greșeală pe undeva.

Cazangiul ținea minte că Matykó, rîndașul, era cel ce alesese și dusese cazanul acasă. Deci Gregorics Gáspár îl pofti la el pe Matykó, îl ospătă bine cu mîncare și cu băutură, și-l cercetă pe departe despre ultimele zile ale răposatului, pomenind cu dibăcie, așa, în treacăt, și despre cazanul al cărui preț îl cerea acum cazangiul.

— Ce s-a întîmplat cu cazanul ăla, Matykó dragă ? Să fie adevărat că stăpînul tău a poruncit să-l cumperi ? Mai că nu-mi vine-a crede ! La ce-i trebuia lui un cazan ? Tare mă tem că tu, măi Matykó, în numele stăpînului tău ai săvîrșit o tîlhărie !

Atîta i-a trebuit naivului de Matykó ! Să cuteze cineva să pună la îndoială cinstea lui ! Și i se dezlegă limba ca la gaiță, și începu să povestească tot, de-a rîndul, ca să-și dovedească nevinovăția : În ajunul morții, domnul i-a poruncit : „Du-te și găsește-mi repede un cazan și doi zidari". El a îndeplinit porunca numaidecît. Asta se petrecea pe înserate. A dus cazanul în dormitorul domnului Gregorics, împreună cu doi zidari pe care i-a condus la stăpînul său. Zidarii au

văzut și ei cazanul, așa încît pot să fie chemați ca martori.

— Ei, Matykó, zise vesel domnul Gáspár, să știi că ești un om norocos. Dacă ai martori, ai scăpat, iar cinstea ta va rămîne curată ca laptele proaspăt strecurat. Chiar eu retractez tot ce-am spus. Ah, dacă-ai ști, băiete, ce bucuros sînt că ai ieșit atît de frumos din încurcătură. Mai ia și bea un pahar din vinul ăsta roșu și nu te supăra pentru vorbele mele prea aspre, pentru că, vezi bine, bănuiala mea era întemeiată : noi n-am găsit printre lucrurile rămase nici un cazan, iar cazangiul ne cere să-l plătim și zice că tu l-ai adus. Dar, de fapt, unde a dispărut ?

Matykó dădu din umeri :

— Dumnezeu știe.

— Tu nu l-ai mai văzut după aceea ?

— Nu.

— Dar ce s-a întîmplat cu zidarii ? Ce-au făcut zidarii ?

— Nu știu.

Gregorics Gáspár zîmbi ironic, uitîndu-se în ochii lui Matykó.

— Ești ca *Nu-știu János* din poveste, care, la orice întrebare, răspundea : nu știu. De bună seamă, nu știi nici cum îi cheamă pe cei doi martori care ar putea să dovedească nevinovăția ta în afacerea cu cazanul. Păi, atunci, dragă prietene, n-am ce să-ți fac, intri la apă și-acolo rămîi !

— Numai că pe unul dintre ei îl cunosc !

— Cum îl cheamă ?

— Bine-ar fi dacă l-aș ști pe nume.

— Păi, atunci, cum îl cunoști ?

— Știu că are trei fire de păr pe nas.

— Prostii ! Dacă și-a tăiat cele trei fire de păr ?

— Și-atunci îl cunosc, după înfățișare ; seamănă cu o bufniță.

— Unde i-ai găsit tu pe cei doi zidari ?

— Reparau zidurile la catedrală, de-acolo i-am adus.

Gregorics Gáspár scoase din devla lui Matykó tot ce era mai de preț pentru ei și, simțind cum îi arde pămîntul sub picioare, fără zăbavă porni în goana mare să-l caute pe zidarul cu trei fire de păr pe nas.

N-a fost greu să dea de el. La prima echipă de zidari, de îndată ce întrebă de cele trei fire de păr, trei inși se și repeziră să-i răspundă deodată.

— Păi, ăla trebuie să fie Prepelicza András. Mustața lui și-a bătut joc de el urcîndu-i-se pînă-n vîrful nasului.

De-aici încolo găsirea lui Prepelicza András a fost un fleac ; toți zidarii și toți copiii care cărau cărămizile știau că pe-atunci Prepelicza lucra la Pesta. Zidea undeva, pe bulevardul Kerepesi, o casă mare.

Domnul Gáspár n-a pregetat să se urce îndată în trăsură și, fără să întîrzie prin capitală, porni să-l caute printre slovaci.

Cînd îl găsi, tocmai îl urcau într-o macara la etajul al treilea. Pe Gregorics îl trecură frigurile de spaimă ; ce-ar fi dacă în clipa asta s-ar rupe funia melcului ?

— Hop, ho, Prepelicza ! îl strigă. Stai ! Pe dumneata te caut. Avem ceva de vorbit.

— Bine, bine, îi răspunse nepăsător zidarul, scrutînd de la înălțime pe noul-venit ; urcă sus, dacă vrei să stai de vorbă.

— Ba să cobori dumneata, că-i o chestiune urgentă.

— Strigă ce ai de spus, te-aud și de-aici.

— Nu se poate, trebuie, cu orice preț, să vorbim între patru ochi.

— E de bine ori de rău ?

— De foarte bine.

— Bine pentru mine ?

— Bine pentru dumneata.

— Păi, dacă-i bine pentru mine, are să fie bine și deseară. Așteaptă pînă deseară, atunci cobor ; acum lucrez la fereastra cea mai de sus.

— Nu te încăpățîna ! Coboară numaidecît, Prepelicza. N-are să-ți pară rău.

— Păi, nici nu știu cine e domnul.

— Stai puțin, am să-ți comunic imediat.

Cu prima macara ce urca, îi trimise lui Prepelicza o hîrtie nouă, foșnitoare, de zece fiorini. Celui care-a dus-o i-a dat un fiorin.

Văzînd această carte de vizită, Prepelicza trînti ciocanul și mistria pe schelă și, cu prima macara, coborî pe pămîntul mumă unde de la Moise și Cristos încoace se produc mereu minuni.

— La dispoziția dumneavoastră, domnule.

— Urmează-mă !

— Pînă-n iad, dacă dorește domnul.

— Nu mergem atît de departe, zise Gregorics Gáspár zîmbind.

Și, într-adevăr, nu-l duse decît pînă la cîrciuma cu firma „Cocoșul", unde comandă vin și, ciocnind prietenește, îi spuse cu voce dulce :

— Prepelicza, dumneata știi să vorbești ?

Prepelicza se gîndi îndelung despre ce ar putea să fie vorba, privi iscoditor în ochii mărunți, cenușii ca oțelul, ai necunoscutului, apoi răspunse prudent :

— Chiar și gaița știe să vorbească, domnule.

— Eu sînt de fel din Banská-Bistrica.

— Aha ! Acolo sînt oameni de treabă. Da, parcă v-am mai văzut pe undeva.

— L-ai văzut pesemne pe fratele meu mai mic, interveni cu șiretenie Gregorics — știi, acela la care ați făcut lucrarea aia secretă cu cazanul.

— Cu cazanul ! De mirare, Prepelicza rămase cu gura căscată. Era fratele dumneavoastră ? Acum înțeleg. Adică... (tulburat, începu să se scarpine după ure-

che) despre ce cazan e vorba ? Doamne-Dumnezeule, dacă aș ține eu minte toate căldările și tigăile pe care le-am văzut în viața mea !

Gregorics se aștepta ca zidarul să nu-și deschidă glăsciorul chiar de la început. De-aceea, făcînd pe nepăsătorul, îi oferi lui Prepelicza o țigară, acesta o udă cu scuipat ca să ardă mai încet, apoi o aprinse și începu să bată monoton în masă cu creionul său mare, dreptunghiular, ca omul care, brusc, a descoperit că are o marfă de vînzare și simte că a găsit un cumpărător serios. Acum nu-i mai trebuia decît calm, cît mai mult calm, și prețul mărfii va crește ca-n povești.

Inima îi bătea atît de tare de mai că se auzea. Cocoșul alb, atîrnat într-o ramă deasupra tejghelei vopsite verde, parcă începuse a prinde viață în ochii săi scăpărători de bucurie și parcă din cînd în cînd, în loc de cucurigu, spunea : „Bună ziua, Prepelicza András. Kikiriki ! A dat norocul peste tine, Prepelicza András !"

— Care va să zică, nu-ți mai aduci aminte de cazan, Prepelicza. Ei, ei ! Păi crezi că eu sînt prost ? Arăt eu a om fără minte ? De altfel, bine faci Prepelicza, bine faci. Cred că și eu aș face la fel. Vinișorul ăsta nu e rău, nu-i așa ? Are puțin miros de butoi ? Păi, domnul meu, nu poate avea miros de așternut ! Mai adă o sticlă, băiete, și-apoi pleacă de-aci, lasă-ne singuri ! Va să zică, unde-am rămas ? Ei, drace !... Spuneai adineaori că și gaița știe să vorbească. Iată un cuvînt bine cugetat, într-adevăr ! Dumneata ești un înțelept, Prepelicza. Văd că am găsit omul pe care-l căutam și, fiindcă mie oamenii ca dumneata îmi plac, o să ne înțelegem repede. Spuneai că și gaița știe să vorbească, dar de fapt vroiai să spui că știe să vorbească numai dacă i se dezleagă limba. Nu-i așa că asta vroiai să spui ?

— Hmm, mormăi zidarul și, răsuflînd din adînc, puse în mișcare cele trei fire de păr de pe nas.

— Știu, de asemenea, continuă Gregorics Gáspár, că limba gaiței se dezleagă tăind-o cu briceagul. Dar, întrucît dumneata nu ești gaiță, Prepelicza...

— Nu, nu, îngăimă Prepelicza sfios.

— În loc de briceag, îți voi dezlega limba cu aceste două hîrtii.

Și Gregorics Gáspár scoase din portofel două hîrtii de cîte o sută de fiorini și i le puse în față pe masă.

Ochii zidarului se pironiră lacomi asupra celor două magice bucăți de hîrtie, privind pierduți la băiețașii goi din cele două margini : unul ținea în mînă un snop de grîu, celălalt o carte. Ochii lui Prepelicza ieșeau din orbite, dar el se stăpîni și zise cu glas răgușit, reținut :

— Cazanul era foarte greu... Era grozav de greu.

Altceva nu-i veni în minte, deși căuta să mai scoată un cuvînt, în vreme ce privea bancnotele și copilașii aceia drăgălași de pe ele. Avea și el acasă șase copii, dar nu erau atît de drăgălași.

— Ei, Prepelicza, ce este ? îl întrebă Gregorics mirat. Tot mai taci ?

— Piatră grea mi-ar apăsa pe inimă dacă aș vorbi, zise suspinînd zidarul, piatră grea. Cred că nici n-aș putea s-o duc.

— Fleacuri ! Nu-mi vorbi mie de cai verzi pe pereți ! Piatră, piatră ! Toată viața ai lucrat cu piatră și-acum începi să mi te vaieți că o să ai o piatră pe inimă. Păi, dacă o s-o ai, du-o ! Doar n-ai vrea să-ți dau două sute de fiorini și să-ți pun pe inimă un colac cald și nu o piatră. Nu fi copil, Prepelicza !

Prepelicza zîmbi, dar își trase mîinile roșii, murdare, la spate, vrînd să arate că nu vrea să se atingă de bani.

— Te pomenești că ți se par puțini ?

Zidarul nu răspunse nici o vorbă ; privea fix înaintea lui, frecîndu-și cu mîna creștetul zbîrlit, semă-

nînd cu un papagal moțat pleoștit. După un timp, turnă pe gît paharul de vin și-l trînti pe masă cu-atîta forță, încît îi sări fundul.

— Ce porcărie ! exclamă cu amărăciune. Omenia omului sărac e prețuită la două sute de fiorini, cu toate că Dumnezeu ne-a făcut pe toți deopotrivă. Și mie mi-a dat omenie ca episcopului sau judecătorului de la Radvány. Dar dumneavoastră prețuiți omenia mea la două sute. Mare porcărie !

La asemenea atu, Gregorics scoase atuul lui.

— Bine, Prepelicza ! Nu trebuie să te superi. Dacă cinstea dumitale e atît de scumpă, am să caut una mai ieftină. (Acestea zise, strînse banii de pe masă și-i puse în buzunarul de la pantaloni.) Am să-l caut pe celălalt zidar, pe colegul dumitale.

Scoase din buzunar briceagul și atinse cu el ușor urciorul cu vin.

— Plata !

Prepelicza începu să rîdă.

— Ei, na ! Omul sărac n-are dreptul nici să vorbească ? Bineînțeles că o să-l căutați pe celălalt. Și el nu e cinstit ca mine. Da, da ! Pleoștit, își scărpina ceafa pe care-i ieșise un buboi copt. Hai să ne înțelegem... mai dați cincizeci de fiorini și vă povestesc totul.

— S-a făcut ! Ne-am învoit.

Prepelicza, luînd un aer grav, povesti cele petrecute în ultima noapte a răposatului, cum au dus cazanul prin curte și prin grădină pînă la o căsuță.

— La Liban, zise domnul Gáspár, sîsîind de bucurie, și cu sudoarea curgîndu-i gîrlă. La căsuța mucosului.

Zidarul povesti totul : cum, împreună cu tovarășul său, a ajuns pe seară la Gregorics Pál ; cum au dus cazanul în căsuța din fundul grădinii ; cum Gregorics Pál a stat de pază lîngă ei pînă l-au zidit în perete.

Domnul Gáspár, emoționat, îl întrerupea cu diferite întrebări :

— Era greu cazanul ?

— Tare greu.

— Nu v-a văzut nimeni cînd ați trecut prin curte ?

— Nimeni. Toți ai casei dormeau.

Gregorics Gáspár sorbea cu nesaț fiece vorbă a zidarului, își umfla pieptul, ochii îi sclipeau, gîndurile îi zburau spre viitor, se vedea om bogat, stăpîn pe comori uriașe... poate va fi chip să-și cumpere chiar și titlul de baron. Baronul Gregorics Gáspár ! Hm, n-ar suna rău ! Iar Minka va fi baroneasă. Prostănacul de Pali n-a știu să se bucure de averile lui. Trebuie să fi strîns mulți bani, foarte mulți. Era un om tare cumpătat.

— Și cît v-a plătit fratele meu ?

— Cîte cincizeci de fiorini fiecăruia.

— Bine, foarte bine.

Domnului Gáspár parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă, aflînd că Pali le-a dat numai cîte cincizeci de fiorini. Se temea ca nu cumva să le fi plătit tăcerea cu mii de fiorini. I-ar fi părut foarte rău, căci prin asta l-ar fi frustrat pe el, întrucît el va deveni proprietarul Liban-ului. Da, cu orice preț, Liban-ul întreg, cu cazan cu tot, va fi al lui ! Chiar mîine îl va cumpăra de la tutorele băiatului. De pe acum se bucura la gîndul că va pune cu botul pe labe și pe fratele său Boldizsár și pe soră-sa, doamna Panyóki.

Se întoarse acasă în goana cailor și, fără să coboare din trăsură în fața locuinței lui, porunci să fie dus de-a dreptul la Sztolarik, căruia îi spuse că ar vrea să cumpere Liban-ul.

Așa fusese botezată mica fermă a fostului paroh, cumpărată de Gregorics Pál de la văduva răposatului pentru Wibra Gyuri. Părintele nu ținuse niciodată vreo predică din amvonul lui fără să pomenească de cedrii

Liban-ului, iar cînd şi-a cumpărat bucăţica aceea de pămînt a încercat să cultive acolo chiar cedri printre merii din grădină. Dar blajinului pămînt din Beszterce i s-a năzărit să li se împotrivească, i-a sugrumat, nu le-a dat pic de hrană, iar besztercenii cei fără frica lui Dumnezeu, ca să-şi facă bătaie de joc, botezară ferma cu numele de Liban.

Domnul Sztolarik îşi ascunse uimirea.

— Vreţi să cumpăraţi Liban-ul? E o livadă frumoasă şi dă rod bun. Anul acesta toate merele au fost cumpărate de proprietarul unui restaurant de lux din Viena, la un preţ pe care nici nu-l bănuiţi. Dar cum de v-aţi gîndit să cumpăraţi Liban-ul?

— Aş vrea să clădesc o casă acolo, o casă mai mare.

— Hm, vînzările astea sînt cu bucluc, zise Sztolarik rece; proprietarul este minor şi se cer o mulţime de formalităţi la sedria orfanală [1]. Eu aş prefera să las lucrurile aşa cum sînt. Azi-mîine termină băiatul universitatea, împlineşte douăzeci şi unu de ani, şi-atunci să facă el ce vrea cu *skvarka* [2] lui. Mă tem să nu păţesc vreo ocară. Nu, nu, domnule Gregorics, nu pot să primesc propunerea dumneavoastră. De altminteri, coliba aceea şi cele două iugăre de pămînt au pentru băiat şi un *pretium affectionis* [3] — acolo s-a jucat, acolo şi-a petrecut anii copilăriei.

— Dar dacă vă ofer un preţ destul de mare? se oţărî domnul Gregorics.

Interesul domnului Sztolarik se deşteptă:

— Ce înseamnă pentru dumneavoastră un preţ destul de mare? Cît vreţi să daţi?

---

[1] *Sedria orfanală* era o instanţă administrativă constituită pentru supravegherea averii minorilor orfani şi pentru rezolvarea chestiunilor tutelare.

[2] Denumirea ironică dată micilor moşii. În traducere literală, *skvarka* înseamnă jumară.

[3] Valoare sentimentală (lat.).

— Păi, aș da... aici îl cuprinse o tuse înăbușitoare și se făcu roșu ca focul... aș da cincisprezece mii de fiorini.

„Hm, frumoasă sumă, Gregorics Pál l-a cumpărat de la preoteasă cu cinci mii. Terenul e de două iugăre și destul de departe de centrul orașului, nu valorează mai mult de trei fiorini prăjina. Să zicem că valoarea casei ar fi de două mii... în cel mai bun caz", gîndi Sztolarik, și spuse :

— *Utcumque* [1], oferta nu e dezavantajoasă. Ba dimpotrivă, dimpotrivă... Știi ce, domnule Gregorics, adăugă hotărîndu-se deodată, eu accept propunerea, în interesul băiatului, dar mai întîi trebuie să-i scriu și-am să stau de vorbă și cu mama lui.

— Dar eu sînt foarte grăbit.

— Atunci, îi voi scrie băiatului chiar astăzi.

Domnul Gregorics nu mai stărui, ca să nu stîrnească bănuieli. Se duse acasă și-a treia zi după-masă îi trimise lui Sztolarik un butoiaș cu vin de Tokaj (din vinul moștenit de la Gregorics Pál, pe care frații îl împărțiseră între ei) întrebîndu-l dacă n-a primit vreun răspuns de la Budapesta. Domnul Sztolarik îi trimise vorbă că așteaptă răspunsul din oră în oră și că-i mulțumește pentru atenția arătată, ba îi mai spuse pivnicerului care-i adusese vinul că speră ca totul să decurgă fără inconveniente. Pivnicerul însă n-a priceput dacă vinul o să curgă bine sau altceva.

Abia plecă pivnicerul, că și sosi scrisoarea lui Gyuri (consimțea la vînzare). Domnul Sztolarik era tocmai să-l trimită pe secretarul său la Gregorics Gáspár să-l anunțe, cînd se deschise ușa biroului și intră burtosul Gregorics Boldizsár, răsuflînd scurt, ca un gîscan îndopat ; se vedea că venise în grabă mare.

— Luați loc, domnule Gregorics. Ce ne-aduceți ?

[1] Oricum ar fi (lat.).

— Multe, multe parale, gîfii Boldizsár.

— Astea întotdeauna sînt bune la casa omului.

— Vreau să cumpăr petecul ăla de pămînt al sărmanului orfan, Liban-ul.

(Domnul Boldizsár era vestit pentru dulcegăria limbajului său.)

— Liban-ul ? exclamă Sztolarik surprins, întrebîndu-se în sinea lui : „Ce naiba i-a apucat pe ăştia ?" Apoi, cu jumătate de glas, adăugă : Poate pentru fratele dumneavoastră ?

— Nu, nu, îl cumpăr pentru mine. Este o fermuliţă foarte drăguţă, frumuşică, simpatică, are o privelişte minunată şi nişte merişori admirabili.

— Da, ciudat... într-adevăr ciudat.

— Ce e atît de ciudat ? întrebă Gregorics intrigat.

— Faptul că s-a mai prezentat un cumpărător.

— Ah, ticălosul ! Nu i-l lăsăm lui ! Ruda, oricum, e rudă. Şi, în definitiv, eu dau mai mult decît celălalt...

— N-aş prea crede, zise tutorele ; cumpărătorul despre care e vorba oferă cincisprezece mii.

Boldizsár nici nu clipi măcar.

— Nu-i nimic. Eu dau douăzeci.

Abia după aceea şi-aduse aminte că grădina nu valorează nici cincisprezece mii şi, tulburat, dar cuprins de curiozitate, întrebă :

— Oferă cincisprezece mii ? Cine poate să fie nebunul ?

— Păi, cine să fie ? Fratele dumneavoastră, domnul Gregorics Gáspár.

La auzul acestui nume, Boldizsár se clătină pe picioare ca boul izbit cu toporul în frunte şi pălind ca de moarte se prăbuşi pe un scaun.

Buzele i se mişcau, dar nu scoteau nici un sunet ; Sztolarik crezu că bătrînul domn are un atac de apoplexie şi fugi înspăimîntat să aducă apă şi să strige după ajutor ; pînă să se întoarcă însă el cu bucătă-

reasa, care alergă speriată, cu aluatul de tăiței în mînă, domnul Boldizsár își revenise și începu să-și ceară scuze.

— M-a cuprins oleacă de amețeală, am deseori asemenea crize, sînt bătrîn și motorul omului nu e perfect... Haide să revenim la subiect, da, eu dau douăzeci de mii de fiorini pentru Liban. Dacă vreți, îi plătesc chiar acum, pe loc.

Sztolarik căzu pe gînduri.

— Hm, asta nu se poate face așa, cu una cu două. Trebuie să obțin mai întîi consimțămîntul sedriei orfanale. Chiar azi am să înaintez cererea mea în calitate de tutore.

Într-adevăr, o înaintă în aceeași zi (pentru că pupilul său dădea o lovitură nemaipomenită), dar tot timpul se întreba de ce se luptă frații Gregorics pentru Liban. Trebuia să aibă ei un motiv. Dacă în pîntecele Liban-ului o fi vreo vînă de aur? La urma-urmei, n-ar fi imposibil. Doar și regii din neamul lui Arpád[1] au început să scormonească pămîntul mai întîi aici și nu la Selmecbánya.

Hotărî ca a doua zi chiar să discute cu inginerul minier Drotler István, pensionar acum, bănuiala sa; Drotler ăsta e așa de cunoscător încît dacă-și vîră stredelul în pămînt află îndată ce zace în el.

Dar înainte de a fi putut să plece la inginer, în ziua următoare sosi Gregorics Gáspár să întrebe dacă a sosit răspunsul. Sztolarik se simți cam încurcat.

— Scrisoarea a sosit... da, da, a sosit scrisoarea. Dar, a mai survenit ceva. A apărut un nou cumpărător, care oferă douăzeci de mii de fiorini pentru Liban.

Răspunsul căzu ca un trăsnet pe capul domnului Gáspár.

[1] Conducător al triburilor maghiare care s-au stabilit în Panonia (aprox. 890—907).

— Nu se poate, îngăimă. Nu cumva o fi Boldizsár ?
— Ba da, chiar Boldizsár.

Gregorics Gáspár se înfurie, înjură ca un birjar, de mînie îi tremura falca și, gesticulînd cu bastonul în mînă (conversația avea loc pe coridor), doborî un ghiveci cu flori al doamnei Sztolarik, în care înflorea o zambilă de-o frumusețe rară.

— Oh, nemernicul... nemernicul, șuieră printre dinți.

Apoi, năuc, privi în gol, aproape vreme de-o jumătate de ceas, mîrîind în surdină, înmărmurit cu totul.

— Cum a putut să afle ? E de neînțeles !

Lucrurile erau foarte simple.

Prepelicza, cît ar fi fost el de naiv, aflase ușor de la muncitorii din Beszterce că Gregorics Pál, căruia îi zidise cazanul, avea mai mulți frați rămași în viață. Și dacă unul dintre ei a prețuit taina la două sute cincizeci de fiorini, nu încăpea îndoială că și ceilalți vor da ceva ca să-o afle, așa încît Prepelicza András se urcă în tren, veni la Banská-Bistrica și-i făcu o vizită domnului Boldizsár. Nu e nimica de neînțeles în această treabă. Afară numai dacă nu vrei să înțelegi că Prepelicza András nu e un prost.

— Oh, ticălosul, ticălosul, striga tot mai împătimit Gáspár. N-o să fie-al lui ; uite-așa, nici de ciudă nu i-l las. Eu voi cumpăra Liban-ul. Dau douăzeci și cinci de mii de fiorini.

Domnul Sztolarik zîmbea, se ploconea frecîndu-și palmele.

— Cine dă mai mult, îl va avea. Dacă ar fi moșia mea, mi-aș respecta cuvîntul și aș da-o cu cincisprezece mii. Pentru că o vorbă spusă de un om rămîne spusă. Cuvîntul unui om e ca fierul. Întrucît însă averea e a unui copil, nu mi-e îngăduit să știrbesc interesele minorului nici chiar cu un asemenea fier... Nu găsiți,

domnule Gregorics, că e o frumoasă figură de stil ?

Gregorics Gáspár recunoscu frumusețea figurii de stil, cerîndu-i iarăși și iarăși să-și dea cuvîntul că-i va vinde lui ferma, așa încît plecă într-adevăr mulțumit. Dar ce folos ? Domnul Sztolarik se întîlni în seara aceleiași zile la cazinou cu Gregorics Boldizsár și nu-i ascunse nicicum faptul că domnul Gáspár trecuse din nou pe la el, oferindu-i pentru Liban cu cinci mii de fiorini mai mult decît domnul Boldizsár.

Boldizsár, acum, își păstră calmul.

— Fie, deci, treizeci de mii de fiorini.

Nebunia licitației nu conteni zile de-a rîndul ; întregul oraș începu să se pasioneze, întrebîndu-se dacă au înnebunit frații Gregorics sau dacă nu cumva afacerea are alt clenci.

Veni Gáspár și oferi treizeci și două de mii, Boldizsár prinse de veste și spori prețul cu încă trei mii, și așa mai departe, mereu mai sus, încît oamenilor li se făcuse părul măciucă în fața crîncenei concurențe. Președintele sedriei orfanale tergiversa, intenționat, eliberarea autorizației de vînzare, zicîndu-și : „Las' să crească valoarea averii, las' să crească !"

Și valoarea crescuse, crescuse, pînă la cincizeci de mii, sumă oferită de Gregorics Boldizsár. Și numai Dumnezeu știe unde aveau să se oprească cei doi frați învrăjbiți. Faptul era cu atît mai ciudat, cu cît inginerul de mine Drotler, solicitat de Sztolarik, făcuse mai multe foraje la Liban și declarase clar și răspicat că poate să jure că în mădularele pămîntului de la Beszterce nu există nici o uncie de aur, în afară poate de cel din dantura femeilor îngropate într-însul.

— Dar dacă în subsolul Liban-ului se află huilă ?

— Nu există.

— Atunci cineva și-a bătut joc de frații Gregorics.

— Ce urmăresc ei n-are nici o importanță ! Cert este că Gyuri a avut un mare noroc, pe care tutorele

său trebuie să-l stoarcă pînă la ultima picătură. Boabele de struguri se aruncă la borhot numai cînd nu mai dau nici un strop de zeamă ; cine a mai pomenit să le arunci nestoarse cu totul ?

Așa că domnul Sztolarik lăsă să se desfășoare întrecerea. E drept că vorba unui bărbat e ca fierul, dar în fața aurului fierul trebuie să se dea bătut. Și-aici, ploua cu aur.

La cincizeci de mii de fiorini, oferiți de Boldizsár, domnul Sztolarik aștepta ca Gáspár să supraliciteze dînd cincizeci și două de mii, cînd, deodată, lucrurile luară o întorsătură neașteptată. Lui Gáspár îi veni o idee. (Gáspár era mult mai deștept și mai plin de fantezie.)

Lui Gáspár i se păru ciudat că doamna Panyóki, sora lor, nu se agită. Oare de ce și pentru ce ? Foarte probabil pentru că doamna Panyóki nu știe nimic, Prepelicza András nu i-a vîndut și ei secretul. Iată încă un gest prin care Prepelicza András demonstra că e foarte inteligent. Căci dacă i-ar fi vîndut și doamnei Panyóki secretul, rolul său s-ar fi încheiat definitiv. Așa cum stau însă acum lucrurile, cei doi frați, urmînd să-și împartă numai între ei conținutul cazanului, vor fi nevoiți să-i plătească și lui o dijmă pînă la sfîrșitul zilelor, ca să nu-i trădeze față de cea de-a treia moștenitoare.

În urma acestui raționament, Gregorics Gáspár pricepu că el și Boldizsár fac o mare prostie și că pe bună dreptate au ajuns de rîsul lumii, irosindu-și averea ca să cumpere Liban-ul acelui copil din flori, trezind în același timp și suspiciunea surorii lor. În actualele împrejurări, e limpede că oricare dintre ei doi ar deveni proprietarul Liban-ului va avea neplăceri cu celălalt din pricina cazanului. Oare n-ar fi mai practic și mai ieftin dacă l-ar cumpăra împreună, dacă ar sparge împreună zidul în care zace ascunsă co-

moara și închizînd gura lui Prepelicza, ar împărți pe tăcute avuțiile răposatului Pál ? De bună seamă, ar fi de o sută de ori mai cuminte ! Așadar, într-o bună zi, Gáspár se învoi cu Boldizsár și mare fu mirarea domnului Sztolarik în ziua următoare, cînd apăru la el domnul Boldizsár declarînd că își retrage oferta de cumpărare a Liban-ului întrucît, după o matură chibzuință, făcîndu-și oarecare socoteli, ajunsese la concluzia că nu merită cincizeci de mii de fiorini.

— Nu face nimic, răspunse domnul Sztolarik, o să-l cumpere domnul Gregorics Gáspár cu patruzeci și opt de mii.

Și abia aștepta să-l întîlnească pe domnul Gregorics Gáspár și să-i propună să încheie contractul. Dar domnul Gáspár dădu din umeri :

— Am făcut o mare prostie, zise acesta cu un aer degajat. Mi-a zburat din minte ca un vis urît. Vă mulțumesc, dragă domnule Sztolarik, că n-ați prins momentul cînd eram gata să dau banii. Acum, nici nu mai poate fi vorba de un asemenea preț. Dați-o naibii, cu patruzeci și opt de mii de fiorini mai că poți să cumperi o moșie.

Tutorele era desperat. Credea că, întinzînd prea mult coarda, stricase tîrgul și că orașul întreg va rîde de neîndemînarea cu care a purtat tocmeala, iar Gyuri, cînd va fi mare, îl va copleși cu reproșuri. Alergă deci la domnul Boldizsár și-i oferi Liban-ul cu patruzeci și cinci de mii. Boldizsár, scărpinîndu-se în ceafă, îi răspunse scurt :

— Dumneavoastră credeți că sînt nebun ?

De la Boldizsár alergă la Gáspár.

— Treacă de la mine ! Îți dau Liban-ul cu patruzeci de mii.

Gáspár, liniștit, clătină din cap :

— Doar n-am mîncat laur !

Astfel porni din nou licitația, dar de data asta *în jos*. Sztolarik oferi Liban-ul la treizeci și cinci de mii, la treizeci, la douăzeci și cinci, pînă cînd, în cele din urmă, izbuti să li-l pună în circă cu cincisprezece mii de fiorini. Frații îl cumpărară împreună și-l trecură în cartea funciară pe numele amîndurora.

În ziua cînd tutorele le dădu în primire cheia căsuței, se duseră acolo, cu cîte un tîrnăcop ascuns sub palton (după cum se află mai tîrziu din mărturiile depuse în fața judecătorului), se încuiară în casă și, firește, sparseră fără zăbavă zidul în care era ascuns cazanul, dar ce anume au găsit într-însul nu s-a putut afla niciodată, deși aceasta a constituit dezbaterea principală în procesul Gregorics, cu care și-a bătut capul vreme de un deceniu tribunalul din Banská-Bistrica.

Procesul a început din pricina lui Prepelicza András care, la o lună, se prezentase la frații Gregorics și ceruse partea cuvenită din comoara dezgropată, amenințîndu-i că în caz contrar va povesti totul doamnei Panyóki.

Cei doi Gregorics dînd cu ochii de el au început să țipe înfricoșător :

— Ne-ai înșelat, tîlharule ! Ai fost și tu în cîrdășie cu ticălosul răposat, care și după moarte a vrut să ne despoaie de tot avutul — spre folosul plodului său nelegitim. N-a vrut decît să ne facă să dăm bani grei pe cocioaba lui. De-aia ați pus în cazan numai fiare vechi și cuie. Bine c-ai venit ! Ai să-ți capeți și tu partea din comoară !

Acestea zise, au pus mîna pe ciomag și trosc, pleosc, i-au tras o mamă de bătaie, încît Prepelicza a fugit de-a dreptul la doctor să pecetluiască în scris vînătăile învîrstate de-a lungul pe spinare, apoi a alergat la avocățelul Krekics János, ca să-i scrie o jalbă faină chiar către măria-sa la Viena, împotriva fraților Gregorics care cutezaseră să se poarte astfel cu un caporal veteran

ce servise chiar în garnizoana ducatului de Este[1]. („Dacă regelui nu-i va fi rușine — i-a spus Prepelicza avocățelului, mie nu mi-e ; că au fost doi în contra mea !") A treia măsură de represalii a fost că a tocmit îndată o căruță (pe jos nu mai putea să meargă, cotonogit cum era) și a poruncit să-l ducă la Varevska, unde locuia doamna Panyóki căreia i-a povestit cinstit totul de-a fir a păr.

De aici a pornit apoi marele proces Gregorics, între doamna Panyóki reclamantă și frații săi pîrîți, care a preocupat tot nordul țării mai bine de zece ani. Au fost audiați o sumedenie de martori și, cu timpul, actele de la dosar au ajuns pînă la greutatea de peste treizeci și șase de kilograme. Doamna Panyóki a dovedit existența cazanului, zidirea lui și reaua credință a celor doi frați Gregorics (mai mult decît atîta n-a putut să dovedească) ; cei doi frați și avocatul lor pledau despre perfidia răposatului care umpluse cazanul cu fiare și cuie vechi ca să-i inducă în eroare și să-i jecmănească. Întrucît mortul n-avea nici avocat, nici protecție, pînă la urmă a rămas el singurul vinovat. Este foarte probabil ca el să fi făcut sinistra farsă cu fiarele vechi și cuiele din cazan ; el le-a lăsat ca moștenire un proces fatal care nu s-a încheiat decît atunci cînd nu mai avea nici o importanță cine-l pierde sau cine-l cîștigă, deoarece nici unul dintre frații Gregorics nu mai avea nici o avere, cele peste treizeci și șase de kilograme de hîrtie și cei cinci-șase avocați tocînd tot avutul împricinaților. Frații Gregorics au murit unul după altul (în mare sărăcie). Lumea îi pomenește din ce în ce mai rar, numai avocații își mai aduc uneori aminte de Gregorics Pál :

[1] *Este (D'Este)*, familie princiară italiană, care a domnit la Ferrara (sec. XIII—XVI), Modena și Reggio (sec. XIII—XVIII). A atins apogeul puterii în sec. XV—XVI, cînd curtea de la Ferrara a devenit un centru de seamă al Renașterii italiene.

— Ce minte colosală avea !

Dar nimeni n-a izbutit să ghicească ce s-a făcut cu averea lui.

Deşi a avut avere multă, avere mare, prăpădită fără urmă ; nimeni n-a avut însă parte de ea.

Adică, totuşi, a profitat cineva de pe urma ei. S-au îmbogăţit poveştile. Ele au beneficiat de moştenire, au luat-o în stăpînire, au sporit-o, au dus-o încoace şi-n-colo, după bunul lor plac.

Partea a treia

URMELE

APARE UMBRELA

Au trecut ani mulți, au trecut multe plute pe apele Garamului, s-au schimbat multe în Beszterce, dar dintre toate schimbările pe noi ne interesează mai ales placa scrisă cu litere de aur de la intrarea casei Gregorics : „Wibra György, avocat".

Viața merge, merge înainte... Micul Gyuri a ajuns avocat cu vază. În consiliul județean oameni de seamă îi cer părerea... cînd trece pe stradă fetele frumoase îi zîmbesc dintre mușcatele de la ferestre. Ce-i drept, e un băiat tare frumos și inteligent. Și ce-i mai trebuie omului pe lume ? E tînăr, e sănătos... viitorul e al lui. S-ar putea să ajungă cîndva chiar și diplomat.

Dar fantezia provincialilor nu zboară atît de sus. Ei nu urcă mai mult de-o treaptă. Și care ar putea să fie această treaptă dacă nu întrebarea : „Cu cine se va însura Wibra Gyuri ?"

Adevărul este că l-ar lua și Krikovszky Katka, cea mai frumoasă fată din oraș ; Hupka Matild, cît e ea de împăunată și de mofturoasă, l-ar înhăța cu amîndouă mîinile ; se prea poate ca nici Biky Mariska să nu-l refuze, măcar că e de neam nobil și are cincizeci de mii de fiorini zestre. În ziua de azi fetele au ajuns foarte ieftine !

Dar Wibra Gyuri n-are asemenea gînduri, e foarte serios şi veşnic îngîndurat. Toţi cunoscuţii pricep că mintea lui e absorbită de alte griji şi că ţelurile sale sînt altele decît cele ale semenilor săi. De obicei, un avocat, după ce îşi ia diploma, îşi deschide un birou, îşi formează o clientelă şi, treptat-treptat, cuibuşorul mărunt se lărgeşte pînă cînd ajunge atît de spaţios, încît pare pustiu şi neapărat trebuie să mai fie adus cineva într-însul. Se cere neapărat un căpşor frumos de fată, fie blond, fie brun. Aşa procedează ceilalţi tineri avocaţi îndrăgiţi de soartă.

Dar lui Gyuri nici prin gînd nu-i trece să se însoare. O dată, mama domnişoarei Krikovszky l-a întrebat mai pe ocolite cînd o să i se poată citi numele pe tabla de afişare a cununiilor; tînărul i-a răspuns indignat de-a binelea:

— Imi pare rău, doamnă, dar eu n-am obiceiul să mă însor.

De fapt, însurătoarea nu e decît un prost obicei, dar un obicei care se menţine la modă cu îndărătnicie. De mii şi mii de ani, generaţii după generaţii de bărbaţi se însoară, apoi regretă şi se scarpină în cap pentru nebunia săvîrşită, dar lumea nu devine mai înţeleaptă... Atîta vreme cît cresc fete tinere şi frumoase, ele întotdeauna cresc pentru cineva...

Biroul lui Gyuri mergea minunat, norocul îi zîmbea din toate părţile, dar el îl primea cu o mutră destul de acră. Muncea, muncea din greu, dar mai degrabă din obişnuinţă; aşa cum omul e deprins să se spele şi să se pieptene în fiece zi, aşa îşi îndeplinea el munca de avocat. Inima îi era însă în altă parte. Unde oare?

Ci încotro se îndreaptă sufletul bărbatului la asemenea vîrstă?

Prietenii lui credeau că vor putea să afle un răspuns întrebării şi mereu îl băteau la cap:

— De ce nu te însori, „bătrîne"?

— N-am bani.

— Păi tocmai de-aceea ; femeia îți aduce bani. (Așa era mentalitatea în lumea intelectualilor.)

Gyuri clătina din cap ; era, cum am spus, bărbat frumos, cu un chip oval, cu ochii negri, expresivi, plini de melancolie.

— Nu e adevărat. Banii aduc femeia !

Ah, cine știe ce soție-și visează ! Pesemne că nutrește planuri măreț e.

— Wibra Gyuri ăsta e un arivist cum n-a văzut pămîntul. Are pretenții mari, rîvnește la măriri.

Nu-i trebuie lui nici una dintre fetișcanele astea din familii burgheze. Te pomenești că-i umblă mintea la vreo baroneasă Mednyánsky sau Radvánszky. Ce mai încoace și-ncolo, e un mare arivist, e ca viță sălbatică : se cațără mai întîi sus de tot și numai după aceea începe să înflorească. Cu toate că s-ar mai putea ridica și dacă s-ar căsători acum. Uite fasolea cum se urcă pe araci chiar în timp ce înflorește...

Dar toate astea nu-s decît vorbe goale. Wibra Gyuri are alte griji care-i clatină echilibrul sufletului și ascensiunea lină în carieră : nenorocita legendă despre moștenirea lui. Nu-l tulbura nici chipul vreunei fete, nici dorința de a parveni, ci numai legenda asta.

Pentru ceilalți o fi legendă, pentru el însă este aproape realitate, o fata morgana ce strălucește în calea lui și pe care nu poate nici s-o ajungă, nici s-o uite. Aleargă, aleargă înainte, iese din făgașul vieții de toate zilele, gonește zbuciumat necontenit, o zărește în calea lui pretutindeni, îl chinuiește și în somn și treaz, și-i pare că aude din pereți și din caldarîmul străzilor un glas strigînd : „Ești milionar !" Cînd își înseamnă în registru cîștigurile mizere de cîte cinci și zece fiorini, deodată slovele întortocheate încep să rînjească spre el și să șoptească : „zvîrle condeiul din mînă, Wibra Gyuri, tu ai destule comori, numai Dumnezeu știe cîte.

Ţi le-a lăsat tatăl tău, pentru că a fost tatăl tău, pentru tine le-a strîns, ai dreptul la moştenirea lui. Tu eşti domn mare, Gyuri, nu un biet avocăţel începător! Dă-le naibii de acte şi caută-ţi comorile. Unde să le cauţi? Unde oare? Iată întrebarea înnebunitoare. Se prea poate ca atunci cînd ostenit te tolăneşti pe pat, să stai pe ele; se prea poate ca atunci cînd îţi sprijini mîinile pe o mobilă, ele să se încingă de căldura palmelor tale; după cum nu este exclus să nu le mai găseşti niciodată. Şi vai, ce boier ai putea să fii! Ce n-ai putea tu să faci cu banii aceia! Ai putea avea o trăsură cu patru cai, ai putea să bei şampanie, ai putea să ţii în slujba ta mulţime de valeţi. Altă lume, altă viaţă s-ar deschide în faţa ta. Cheile de argint ale uşilor cu blazon s-ar învîrti în broască la zgomotul paşilor tăi. Şi pentru ca să se împlinească totul nu-ţi trebuie decît o bună inspiraţie. O sclipire norocoasă a spiritului... Ci întrucît n-o ai, înseamnă-ţi, băiete, mai departe încasările în catastif şi apără-i cinstit pe sărmanii slovaci împricinaţi."

Gîndul la averea lui dispărută era o adevărată nenorocire. El însuşi era conştient de asta şi-adesea îşi spunea că ar fi fost mai bine dacă n-ar fi aflat niciodată nimic. Ce n-ar fi dat ca din întunericul care învăluia misterul averii lui să răsară ceva, un amănunt care să pună la îndoială, să dovedească inexistenţa moştenirii. Ce fericit ar fi dacă ar apărea un om şi i-ar spune: „L-am văzut pe bătrînul Gregorics la Monaco pierzînd o sumă enormă!"

Dimpotrivă, se dezvăluiau o sumedenie de amănunte care confirmau şi mai mult existenţa averii, se iveau mereu oameni care-l încurajau pe tînărul avocat:

— Nu încape nici un fel de îndoială că răposatul Gregorics Pál v-a lăsat o avere mare, mare de tot. Vă jur pe ce am mai sfînt că trebuie să fi avut bani mulţi. Dumneavoastră chiar n-aveţi nici un indiciu?

N-avea nici un indiciu... însă nu nutrea decît gîndul acesta, gînd care-i otrăvea orice bucurie şi-i răpea întreaga linişte. Astfel, eminentul tînăr deveni moralmente un infirm, în sufletul căruia trăia viaţa a doi oameni. Cînd trăia cu gîndul că el este fiu de slugă, şi încă nelegitim, şi-şi dădea seama că izbutise prin propriile-i puteri, prin sine însuşi, să ajungă atît de departe — era fericit, mulţumit, însufleţit de elanul nobil al muncii. Dar dintr-un cuvînt, dintr-un gînd, tînărul avocat devenea alt om : fiul bogătaşului Gregorics Pál, care pînă nu-şi va găsi moştenirea va rătăci ca un pribeag prin lumea asta. Adeseori setea de a pune mîna pe blestemata de avere îl chinuia ca pe Tantal [1] ; de multe ori îşi părăsea biroul înfloritor şi pleca la Viena unde zăbovea săptămîni în şir, culegînd informaţii de la cei ce avuseseră vreodată legături de afaceri cu tatăl său.

Un fabricant de trăsuri care cumpărase casa lui Gregorics Pál de la Viena i-a dat o informaţie într-adevăr importantă.

— Cînd i-am achitat preţul casei, tatăl dumneavoastră mi-a spus : „am să pun banii la o bancă" şi mi-a pus fel de fel de întrebări despre foile de depuneri şi despre cecuri.

Pornind de-aci, Gyuri făcu cercetări zadarnice pe la toate băncile din Viena. Istovit, dezamăgit, se întoarse la Banská-Bistrica cu ferma hotărîre de a renunţa pentru totdeauna la ideea căutării averii, ca şi cum n-ar fi existat niciodată, zicîndu-şi : „N-am să mai umblu

[1] În mitologia greacă rege al Lidiei. Potrivit legendei, la un ospăţ le-a dat zeilor să mănînce bucăţi din trupul ciopîrţit al fiului său. Drept pedeapsă, din porunca lui Zeus, Tantal a fost dus în Hades în mijlocul unei bălţi, de unde nu izbutea să bea niciodată din apa care dispărea mai înainte de a-i atinge buzele însetate. Expresia „chinuri tantalice" se referă la suferinţele iscate de pe urma unei strădanii care dă mereu greş chiar în pragul reuşitei.

după himere. N-am să-i mai îngădui viţelului de aur să-mi mugească-n urechi şi să-mi rumege tot ce am. N-am să mai fac nici un pas ; am să consider că totul n-a fost decît un vis."

Este însă cu putinţă ? Poţi să împiedici jeraticul să fumege, acoperindu-l cu cenuşa scormonită de sub el ? Poţi să înăbuşi focul, cînd vîntul suflă mereu în cărbuni ? Azi pălăvrăgeşte unul, mîine altul. Mama, buna lui măicuţă bătrînă, sprijinită în cîrjă, îşi aduce din cînd în cînd aminte de vremile bune de odinioară şi, la gura sobei, îi povesteşte domol toate cîte-au fost. A fost demult, lucrurile nu mai au importanţă. Din vorbă-n vorbă, mărturiseşte că sărmanul Gregorics, pe patul morţii, i-a cerut să-l cheme prin telegramă pe Gyuri la căpătîiul său.

— Vai, greu te-a mai aşteptat ; dorinţa de-a te vedea nu-l lăsa nici să moară. Eu am fost vinovată.

— Şi de ce mă aştepta cu-atîta foc ? Nu ţi-a spus ?

— Ba mi-a spus. Voia să-ţi predea ceva.

Cînd se face lumină, cînd se lasă ceaţa iar. Ici-colo apar mici puncte luminoase. Din cele spuse de fabricantul de trăsuri de la Viena a putut deduce că Gregorics Pál îşi transformase averea într-un cec. Din spusele bătrînei mame desluşi că voia să-i dea fiului său acest cec. Deci Gregorics Pál îl avea asupra lui. Ce s-a putut face cu el ? Ce bancă l-a emis ? Poţi să renunţi oare la un astfel de lucru ? Poate un om întreg la minte să accepte cu sînge rece asemenea situaţie, uitînd şi abandonînd totul ?

Nu, nu. Nu s-a putut pierde averea lui fără urmă, pentru totdeauna. Chiar un bob de grîu căzut pe marginea unui şanţ, sau oriunde altundeva, tot răsare odată, pe neaşteptate ; încolţeşte chiar şi în buzunarul omului ! Darmite un asemenea document ! Un cuvînt ar putea străpunge întunericul, o scînteie ar putea să aducă lumină...

De fapt, n-a avut prea mult de așteptat. Într-o bună zi, Gyuri fu chemat să redacteze testamentul primarului Krikovszky Tamás, care trăgea să moară. Erau de față notarul comunal și cîțiva senatori, pe care de asemenea îi chemase primarul la căpătîiul său în ceasul morții.

Bătrînul cap al orașului (acest cap dîrz și autoritar) zăcea palid și fără vlagă în pat, dar își păstrase încă gravitatea și glasul solemn, luîndu-și rămas bun de la colaboratorii săi, conjurîndu-i să aibă și mai departe grijă de nobilul lor oraș. Apoi, scoțînd de sub pernă sigiliul primăriei, suspină adînc și-l înmînă notarului-șef.

— Douăzeci de ani am pecetluit cu el dreptatea.

Apoi își dictă testamentul și, în timp ce Gyuri îl așternea pe hîrtie, primarul își întoarse privirile asupra vieții lui și începu să-și depene amintirile din timpul revoluției.

— Hei, tinere, ce vremuri au fost acelea ! zise adresîndu-se lui Gyuri. Tatăl dumitale avea o umbrelă roșie cu mînerul scobit. Acolo, în scobitură, ducea el cele mai secrete informații dintr-un lagăr într-altul...

— Așa ? Umbrela... bîlbîi Wibra György, cu ochi scăpărători.

O idee îi străfulgerase mintea. Oh, da ! Cecul era în umbrelă ! Sîngele începu să-i clocotească în vine, sudorile îi curgeau pe tîmple, iar mintea înainta victorioasă spre certitudine.

Era acolo, de bună seamă că era acolo ! Își aduse aminte ca-ntr-o fulgerare de scena de pe Tisa, de spaima bătrînului cînd scăpase umbrela din barcă în frumoasa apă aurie, de răsplata mare pe care o promisese celui ce o va pescui.

Ah, desigur, desigur ! Îi răsunară în ureche și cuvintele rostite atunci de Gregorics : „Cînd umbrela va fi a ta, te va apăra de toate ploile"...

Senatorii nu pricepeau ce se petrecea cu tînărul avocat, de ce-l emoționase atît de tare agonia lui Krikovszky ; la urma-urmei, bine face că se duce, abia își mai tîrșîia picioarele tremurînde pe pămîntul acesta, bine face dacă lasă locul altora mai tineri. E drept că n-a trăit degeaba, o să i se picteze portretul spre a fi atîrnat în sala de consiliu ; astfel sfîrșește frumos, și chiar dacă ar fi ținut în mînă hățurile orașului încă zece ani, tot n-ar fi avut parte de mai mult decît să i se facă portretul, numai că atunci chipu-i ar fi fost mai urît. Senatorii fură și mai surprinși auzind întrebarea ciudată, chiar prostească, pe care, în ciuda momentului solemn, Gyuri i-o adresă muribundului :

— Era mare scobitura, dragă domnule primar ?

— Ce fel de scobitură ? întrebă muribundul, care uitase ce spusese mai adineauri.

— Gaura din mînerul umbrelei.

Privindu-l mirat, cu ochii sticloși și împăienjeniți, primarul lupta din greu să tragă aer printre dinți.

— Asta nu știu, niciodată nu l-am întrebat pe tatăl dumitale.

Apoi închise ochii și stins, cu hazul caracteristic și mîndru cu care ungurul știe să moară, adăugă :

— Dar dacă aștepți oleacă, am să-l întreb acum.

Și ar fi putut să-și țină promisiunea, căci nu trecuse nici o jumătate de ceas de la plecarea avocatului și a senatorilor, și dorobanțul Privoda potrivea steagul negru pe frontispiciul primăriei, iar turnurile bisericilor catolice începură să tragă de-a rîndul clopotele de mort.

În răstimp, Wibra Gyuri se întoarse acasă și agitat, emoționat, începu să măsoare în lung și-n lat biroul. Inima ba îi sălta beată de fericire : „S-a găsit comoara, s-a găsit", ba se strîngea deznădăjduită : „Mai bine zis, s-ar putea găsi dacă aș avea umbrela. Dar unde-i umbrela ?"

Simţea că pînă nu-i va da de urmă nu va mai putea nici să mănînce, nici să bea, nici să doarmă. Începu s-o descoase pe maică-sa. Oricît se străduí însă bătrîna, nu izbuti să-şi aducă aminte nimic.

— Cine poate să ştie, băiete dragă, după atît amar de ani! Şi la ce ţi-ar folosi ţie zdreanţa aia de umbrelă?

Gyuri oftă:

— Eu cu unghiile mele aş dezgropa-o din adîncul pămîntului, dacă-aş găsi-o.

Bătrînica dădu din umeri, clătinînd din cap:

— Poate ştie Matykó ceva despre ea.

Matykó nu era greu de găsit; trăgea din lulea în anticamera *mlady pan*-ului[1] care-l păstrase ca fecior în casă. Dar şi Matykó tot partitura bătrînei o cînta, spunîndu-i că de-atunci a uitat el lucruri şi mai de seamă decît umbrela; totuşi mai ţinea minte că răposatul lui stăpîn, trăgînd să moară, ceruse să i se dea umbrela. Numai Dumnezeu ştie de ce-o fi avut atîta grijă de ea!

(Nu numai Dumnezeu ştie, azi ştie şi altcineva.)

Cele mai preţioase informaţii le primi de la văduva Botár, care mai ţinea cu chirie dugheana din casa Gregorics şi care fusese de faţă la moarte, ba chiar ajutase la spălarea şi îmbrăcarea răposatului. Femeia jura pe toţi sfinţii că mortul avea pumnul încleştat pe umbrelă, aşa încît cu mare greutate i-au putut desface degetele ca să-i pună, după datină, crucifixul în mînă.

Auzind acestea, avocatul întoarse capul şi pe obraji i se rostogoliră cîteva lacrimi.

— Da, da, ţinea umbrela în mînă, repetă văduva, doamna Botár, să nu mă mişc din locul ăsta dacă nu e adevărat ce spun.

[1] Domnişor (slovacă).

— Asta nu înseamnă nimic, mormăi domnul Gyuri, ar trebui să știm unde se află umbrela acum.

— De bună seamă că au vîndut-o pe-un preț de nimic, cum au făcut și cu celelalte lucruri !

Asta era cea mai probabilă versiune. Gyuri se repezi la arhiva tribunalului, unde printre actele succesiunii trebuia să fie și procesul-verbal al licitației. Într-adevăr, găsi foarte curînd lista obiectelor vîndute. Cine și cu cît a cumpărat dulapurile, mesele, scaunele ; lista mai cuprindea o blană, o armă, o geantă de vînătoare, ghete de pîslă, corn de umplut cîrnați, dar umbrela nu era menționată nicăieri. Citi, reciti de zece ori, fără vreun folos ; nu era nici o urmă, dacă nu cumva era cuprinsă în rîndul acesta :

„Obiecte inutilizabile : 2 fiorini. Cumpărate de un evreu alb."

Să fi fost aici ? Numai aici putea să fie. Printre obiectele inutile trebuie să fi fost și umbrela. A cumpărat-o evreul cărunt. Așadar, trebuie să înceapă prin a-l căuta pe evreul alb.

Dar cine este evreul alb ?

În fericitul oraș minier, pe vremea cînd s-a ținut licitația, erau puțini evrei. Să tot fi fost unul sau doi. Așa că n-ar fi prea greu de identificat. Unul era galben, din cauza părului blond, celălalt negru, al treilea, eventual, putea să fie roșu sau, dacă încărunțise, alb ; după aceste patru culori s-ar fi putut recunoaște toți izraeliții din oraș. Dar de-atunci și pînă azi, în Beszterce numărul lor sporise la cîteva sute de familii, și Dumnezeu n-a avut grijă să le sporească și culorile părului.

Și totuși i-a dat de urmă, destul de lesne ; bătrînii își mai aduceau aminte că, odinioară, lui Münez Jonás i se zicea *evreul alb*, și este cu atît mai probabil să fi fost el cumpărătorul, cu cît în prăvălioara lui din strada Grîului se adunau toți pantalonii și toate vestele vechi din oraș, înainte de a intra în a doua

eră a existenței lor pe pămînt. Mulți mai țin încă minte prăvălioara care, în loc de firmă, avea atîrnate la intrare cizme, cape cu glugă, strecurători și bunde tocite, iar pe ușă sta scris (cu cărbune) : *„Numai crinii de pe cîmp se îmbracă mai ieftin decît cel ce cumpără din această prăvălie"*.

(Avea dreptate, cu o singură rezervă : crinii de pe cîmp erau îmbrăcați ceva mai acătării decît cei ce tîrguiau din dugheana lui.)

Lămuririle astea nu-l prea satisfăcură pe Gyuri care, deși nu-și făcea iluzii mari cu privire la găsirea umbrelei, de la arhivă se duse la președintele tribunalului, la domnul Sztolarik, să mai afle și de la el ceva amănunte, dînsul fiind vreme mai îndelungată notar public și cunoscînd pe toată lumea și toate legăturile dintre concetățeni.

Îi istorisi deschis și cu de-amănuntul că a dat de urma averii lui Gregorics Pál, depusă, după toate probabilitățile, la o bancă din străinătate. Fără nici o îndoială, cecul a fost ascuns în mînerul umbrelei lui Gregorics Pál, iar umbrela pare să fi fost cumpărată la licitație de un oarecare evreu cu numele de Müncz Jonás.

Toate acestea Gyuri i le turui fostului său tutore repede, gîfîind, cu răsuflarea tăiată.

— Atît am izbutit să aflu. Și-acum ce să fac ?

— Asta e mult, e mai mult decît speram. Acum trebuie să continui explorarea.

— Dar cum ? Müncz nu mai trăiește. Și chiar dacă ar mai fi în viață, cine știe pe ce grămadă de gunoi a putrezit de-atunci umbrela ?

— Totuși, firul nu trebuie scăpat din mînă.

— Dumneavoastră l-ați cunoscut pe Müncz Jonás ?

— Cum să nu-l cunosc ? A fost un evreu foarte cumsecade, de aceea nici nu s-a prea căpătuit. Venea adesea pe la mine, parcă-i văd și-acuma chelia cu cîteva fire de păr alb fluturîndu-i la tîmple. Îți jur pe

ce-am mai sfînt — şi Sztolarik sări de pe scaun ca o capră — că ultima dată cînd l-am văzut avea în mînă umbrela roşie a lui Gregorics Pál. Auzi ce-ţi spun, Gyuri ? Acum ştiu precis, sînt gata să jur, ţin minte că am şi glumit cu el : „Nu cumva, Jonás, colinzi şi casele oamenilor de pe cealaltă lume şi-acolo ai cumpărat umbrela lui Gregorics ?“ El a rîs înveselit protestînd şi spunînd că încă n-a ajuns atît de departe, ci deocamdată n-a străbătut decît judeţele Zólyom şi Hont, pe celelalte le-a lăsat fiilor săi : judeţul Trencsén şi Nitra lui Moricz, Szepes şi Lipto lui Szami, iar puştiului, celui mai mic, lui Kobi, abia de vreo săptămînă îi dăruise judeţul Bars ; dar pe lumea cealaltă n-avea de gînd să se ducă şi nici pe copii nu i-ar lăsa de nu va fi strict necesar.

Ochii lui Wibra Gyuri se aprinseră de bucurie.

— Bravo, scumpul meu tutore, exclamă el (de fapt a fost un ţipăt), asemenea memorie n-au avut decît zeii !

— Eşti un băiat norocos, Gyuri ! Am eu o presimţire că eşti pe urme bune şi că-ţi vei găsi moştenirea.

— Încep şi eu să cred, zise avocatul înflăcărat, înclinat mai degrabă spre optimism decît spre pesimism ; dar unde-o fi acum bietul Müncz ?

— Creştinii au o legendă despre evrei. Cică în fiecare an, de Ziua Lungă, dispare de pe lume, fără să lase vreo urmă, un evreu. Aşa a pierit, acum vreo paisprezece ani, şi bătrînul Jonás. (Poţi să fii sigur că din familia Rothschild nu dispare nici unul.) Soţia, copiii l-au aşteptat, l-au aşteptat... dar Jonás n-a mai venit. În sfîrşit, fiii săi au plecat să-l caute şi cercetînd din om în om au aflat că bătrînul Jonás şi-a pierdut minţile şi-a tot hoinărit aşa, fără ţintă, prin satele slovace ; băieţii aflau cîte ceva despre el cînd într-un sat, cînd într-altul, pînă cînd, într-o bună zi, apele Garamului i-au aruncat leşul la mal.

O clipă, peste chipul frumos al avocatului trecură nori de tristeţe şi dezamăgire.

— Asta înseamnă că şi umbrela s-a pierdut în Garam !

— Poate că nu. Putea s-o lase acasă. Iar dacă a lăsat-o acasă, poate să zacă şi azi printre vechituri... pentru că, de bună seamă, n-a cumpărat-o nimeni. Gyuri, băiete, încercarea moarte n-are. Eu, să fiu în locul tău, m-aş urca în trăsură chiar acum şi m-aş duce, m-aş tot duce pînă cînd...

— M-aş duce şi eu, dar unde să mă duc ?

— De, ai şi tu dreptate ; Sztolarik rămase pe gînduri. Feciorii lui Müncz sînt răzleţiţi care-ncotro prin lumea largă ; cutiile de chibrituri cu care au început s-or fi preschimbat în case pe undeva. Eu despre fiii aceştia ai lui Müncz n-am nici o veste, însă, ştii ce, du-te la Bábaszék unde locuişte văduva, mama lor.

— Pe unde vine Bábaszék ?

— Chiar lîngă Zólyom, în munţi ; lumea, cînd vrea să-şi bată joc, zice că pe acolo a degerat un berbec în toiul verii.

— Ştiţi sigur că văduva lui Müncz locuieşte acolo ?

— Absolut sigur. Acum cîţiva ani au luat-o la Bábaszék, ca să aibă şi ei o evreică.

ROZALIA NOASTRĂ

Într-adevăr, bătrîna doamnă Müncz fusese adusă la Bábaszék în calitatea ei de evreică ; au plătit-o cu patruzeci de fiorini, căci la Bábaszék nefiind nici un evreu trebuia neapărat să-şi facă rost de unul.

Situaţia se prezenta în felul următor : Bábaszék-ul era un orăşel care nu se deosebea de satele din nordul

țării decît prin faptul că în loc de sfat sătesc avea senat orășenesc și că, într-una din zilele anului, oamenii de pe la fermele numite „lazuri" și de prin satele învecinate veneau aci cu cîteva juncane, cu cîțiva juncani și cu cîțiva cai răpciugoși, și tot în aceeași zi sosea și Plokar Samuel, turtarul din Zólyom, care-și etala marfa pe taraba adăpostită sub un cort : inimi, husari și leagăne din turtă dulce, pe care lumea le cumpăra fără zăbavă ca să le dăruiască fetelor și copiilor dragi. Într-un cuvînt : la Bábaszék se ține bîlciul anual. De sute de ani, pentru toți băștinașii de-aici ziua de bîlci este o dată crucială, această zi împarte anul în două și fixează în timp evenimentele mondiale, în sensul că unele se petrec cu atîtea și-atîtea săptămîni ori luni înainte, iar altele după bîlci ; așa a fost și cu moartea lui Deák Ferenc, care s-a întîmplat la două zile după bîlciul din Bábaszék.

De vină sînt numai regii din trecut care, venind la vînătoare în castelul de la Zólyom sau de la Végles, drept răsplată au ridicat satele de prin partea locului la rangul de orașe.

În definitiv, nici această favoare nu e de lepădat. La oraș totul are preț mai bun : locul de casă, grădina, chiar și omul parcă e mai prețuit. Și-apoi fiecare ins devine orășan, și-asta e ceva ! Dacă izbutește să se facă ales în consiliul orășenesc, devine și senator ; casa bătrînă, acoperită cu paie, în care au loc ședințele senatului, se numește primărie, iar ajutorul de primar, deși poartă opinci în picioare și pe sub dolman un chimir cu catarame de aramă pe burtă, se cheamă dorobanț. Dorobanțul trebuie să știe să bată și toba, pentru că orășelul posedă o dambalină proprie — orașele mai bogate dispun și de o sulumbă. N-au încotro, rangul e sarg... și rangul nu se ține ușor !

Deodată de la prefectura ținutului a pornit un zvon că multe dintre orășelele cu opt-nouă sute de locuitori

vor fi trecute iarăşi în rîndul satelor, se stîrni între ele o mare întrecere şi, fiecare vrînd să demonstreze că trăieşte o adevărată viaţă orăşenească, se grăbiră să încalece pe cai mari, deşi desaga lor cu ovăz era cam pe măsura unui cap de mînz... Întrecerea asta nu va avea sfîrşit bun ; cine-l va apuca, se va convinge.

Astfel, oraşul Zólyom se luă la întrecere cu Pelsöc.

— Păi, ce oraş e ăsta, n-are nici farmacie !

Zólyom-ul ar îneca Pelsöc-ul într-un pahar cu apă. Dar la urma-urmei nu poate fi orice ungher al ţării un oraş ca Beszterce sau Londra !

Dar nici Pelsöc nu se lăsă mai prejos, se porni şi el să latre şi să-şi arate colţii împotriva Bábaszék-ului :

— Dar ce, ăla e oraş ? N-are nici măcar un evreu ! Iar aşezarea unde nu se află nici un evreu n-are nici un viitor, aşadar nu poate să fie socotită oraş.

Bábaszék-ul la rîndul lui mîrîi către oraşele mai mici decît el... Dar rostul meu pe lume nu e să descriu aceste lupte meschine, vreau numai să arăt pe scurt că zeloşii fruntaşi ai oraşului — aşa după cum albina ştie să scoată mierea şi din plantele otrăvitoare —, aflînd de uneltirile mîrşave ale adversarului invidios, începură tocmeala cu sus-amintita văduvă a lui Müncz Jonás, ca s-o mute la Bábaszék, să-şi deschidă o prăvălie chiar în mijlocul pieţii, peste drum de fierărie, aşa încît fiecărui trecător să-i sară în ochi, iar mărfurile principale să se compună din : săpun, bice, vopsea roşie, sinteală, perii de cal, ţesale, sule, cuie, sare, unsoare de car, şofran, ghimber, scorţişoară, clei, ulei de cînepă, adică toate articolele care nu cresc în hotarul Bábaszék-ului şi nu se fabrică la Bábaszék ; de fapt, peste cele enumerate, mai există pe lume destule mărfuri care nu se găsesc aici.

Aşa ajunse doamna Müncz la Bábaszék, unde fu primită cu mari onoruri şi răsfăţată în toate ; mai că o ţineau pe palme (ceea ce, de altfel, n-ar fi fost lucru

de glumă, doamna Rozalia cîntărind aproape două chintale).

La început mulți criticaseră senatul orășenesc că nu făcuse rost de un evreu, ci numai de o evreică ; eh, cu cît mai frumos și mai înălțător ar fi putut spune : „Evreul nostru a zis așa, a făcut cutare lucru". Sau : „Moriț al nostru, ori Tobias al nostru a făcut așa, a zis cutare" ; dar așa ei nu vor putea să spună decît „evreica noastră, Rozalia noastră", ceea ce nu valorează mai nimic, sună prea sărăcăcios. Ce să mai lungim vorba, la Bábaszék trebuia adus un evreu cu barbă lungă, cu nas coroiat și, dacă ar fi fost cu putință, cu părul roșu... adică un evreu adevărat.

Dar domnul Konopka, cel mai mintos senator, care dusese tratativele cu doamna Müncz și care, personal, o adusese de la Beszterce cu căruța primăriei, pe ea și bagajele ei (ba a mai pus și flori la urechile cailor) nu și-a pierdut vremea cu domolirea nemulțumiților ci le-a răspuns scurt, cu un argument mai zdrobitor decît piatra azvîrlită din praștia profetului David :

— Eu vă rog să fiți oameni cu cap ! Dacă în Ungaria s-a putut cîndva să fie rege o femeie, de ce nu s-ar putea azi să fie negustoreasă la Bábaszék tot o femeie ?

Încetul cu încetul spiritele se potoliră, ba chiar începură să laude senatul pentru alegerea făcută, cînd văzură cum la primul Purim și după aceea la toate sărbătorile se strîngeau din toate părțile lumii feciorii doamnei Müncz, șapte la număr, și se plimbau prin piață, toți gătiți în haine nemțești de sărbătoare, purtînd în picioare ghete cu șireturi și în cap pălării înalte, ca niște oale. Burghezii din Bábaszék ieșeau în grădinițele lor cu flori de nalbă, inima li se umfla de bucurie privindu-i și-și spuneau peste gardurile de cătină :

— Păi, dacă nici ăsta nu e oraș, cumetre, atunci bufnița nu-i decît o muscă !

— La Pelsöc nici în zece ani nu izbutești să vezi atîția evrei, îi răspundea cumătrul, mîngîindu-și pîntecele.

Bătrîna doamnă Müncz se desfăta privindu-și feciorii, din ușa prăvăliei, unde ședea de obicei împletind, cu ochelarii cu rame de aramă pe nas (acești ochelari în sine îi dădeau Bábaszek-ului o înfățișare distinsă, urbană). De altfel, doamna Müncz era o bătrînică simpatică, al cărei chip plăcut, încadrat de boneta cu volănașe albe ca zăpada, se potrivea atît de bine cu piața, cu clădirile spoite în alb, cu frontispiciul maiestuos al primăriei, încît nimeni nu putea să treacă pe lîngă ea fără să-și ridice pălăria, ca în fața Sfîntului Ioan de la Nepomuk. (La drept vorbind, acestea erau cele două lucruri mai interesante din Bábaszék.) Toată lumea simțea instinctiv că bătrînica rotofeie este țesută ca o urzeală în planurile de înflorire ale Bábaszék-ului.

— Bună ziua, cuconiță. Ce mai face cuconița ?

— Bine, copii dragi.

— Cum merge prăvălia, cuconiță ?

— Bine, copii dragi.

Se bucurau, vai, cît se bucurau de cuconița lor sprintenă ca o zvîrlugă, sănătoasă tun, care se îmbogățea văzînd cu ochii. Peste tot pe unde ajungeau, cărăușii din Bábaszék se făleau cu ea :

— Rozaliei noastre îi merge bine. Așa zău, Rozalia noastră se chivernisește frumos ! Poate să se și îmbogățească ; la Bábaszék se trăiește fain.

Toți o răsfățau pe cuconița Rozali. Se apropia de șaptezeci de ani, dar ei tot tînără o socoteau și-i ziceau *mladá pani* [1]. Vorbele lor aveau de altminteri o logică

[1] Tînără doamnă (slovacă).

proprie foarte strictă. Regele a pus stăpînire pe toate titlurile, chiar pe cele lipsite de orice valoare, și numai el și-a rezervat dreptul să le împartă cui îi place ; poporul (dîndu-și seama că și el e suveran) dăruiește ca titluri *tinerețea*. Așadar, cum vă spuneam, *tînăra* Rozalia era stimată și răsfățată, iar cînd, la cîțiva ani după ce se mutase aici, a început să-și clădească în piață o casă de piatră, toți gospodarii care aveau căruțe s-au oferit să-i facă un transport cu piatră sau cu lemnărie, iar cei care n-aveau animale s-au oferit să-i muncească fără plată cîte o zi ; numai unul sau doi mai leneși s-au codit și n-au venit la lucru, dar pe aceștia i-au huiduit cumplit cei mai înțelepți și mai de seamă.

— Oameni de nimica, ziceau ei, nu știu să cinstească nimic : nici pe Dumnezeu, nici pe popi, nici pe evrei.

Ba mai mult : respectul autorităților orășenești a mers pînă acolo, încît la comasarea hotarului, din inițiativa primarului Mravucsán János, care vedea departe, au defalcat două loturi din terenul intravilan, unul pentru o eventuală sinagogă, altul pentru cimitirul evreiesc, deși în oraș nu exista decît această singură evreică.

Dar ce importanță are ? Viitorul e în fața noastră și cine știe ce ne așteaptă ? Și-apoi, la urma-urmei, e atît de plăcut să spui, în conversațiile obișnuite cu străinii : „La doi pași de cimitirul evreiesc din Bábaszék", sau „Dacă treci pe lîngă locul sinagogii din Bábaszék" și alte asemenea. Toate aceste manifestări erau urmărite cu mare invidie și uimire de orășelele învecinate, mai mici decît Bábaszék-ul, care nu rareori cleveteau :

— Ia te uită la ei, prăpădiții, i-a apucat grandomania !

Într-o după-amiază însorită de primăvară, o cabrioletă se opri în fața prăvăliei doamnei Müncz, și un tînăr domn — care după cum știm era Wibra György — coborî grăbit din trăsură.

Tînăra Rozalia sta de vorbă în stradă cu primarul Mravucsán și cu senatorul Galba ; văzînd că domnul vine cu pași legănați spre ea, îl întrebă :

— Doriți să cumpărați ceva ?

— Dumneavoastră sînteți văduva lui Müncz Jonás ?

— Da, eu sînt.

— Aș vrea să cumpăr o umbrelă.

Cei doi senatori, mirați, ridicară privirile spre cerul senin, fără pic de nor.

„Ce naiba, mîrîi în sinea lui Mravucsán, om de felul lui prevăzător, ce-i trebuie umbrelă pe-o vreme ca asta ?" Apoi întrebă și el cu glas tare :

— De unde este domnul ?

— Din Banská-Bistrica.

Mravucsán, cuprins de-o și mai aprigă mirare, era cît pe-aci să se umfle și mai mult în pene. Nu-i de glumă cînd oamenii vin tocmai de la Beszterce să-și cumpere umbrelă la Bábaszék. Merită să trăiești ca să vezi una ca asta, mai ales cînd se petrece sub primariatul tău. Atingîndu-l cu cotul pe Galba, șopti încet :

— Ai auzit ?

— Asta-i o biată prăvălioară de sat, domnule. Eu nu țin umbrele și alte asemenea articole, îi răspunse mătușa Rozalia.

— Destul de regretabil, mîrîi domnul Mravucsán, mușcîndu-și mustața stufoasă și bine ferchezuită.

— Eu auzisem că aveți umbrele vechi, stărui străinul.

Umbrele vechi ! Pfui ! Domnul Mravucsán, îmbolnăvit deodată de astm, începu să răsufle repede, scurt, și tocmai cînd era gata să-i trîntească străinului o vorbă grea de dispreț, atenția îi fu atrasă de goana unor cai speriați. În piața ticsită de lumea venită la tîrg, oamenii fugeau care încotro, în fierăria de peste drum ciocănitul încetă, calfele, chiuind cît îi ținea gura, se repeziră la taraba birtășiței, unde tăvile cu fripturi de pe vatră fuseseră răsturnate de caii înnebuniți. Fripturi de porc rumene, bine prăjite, zăceau în praful de pe drum, iar mirosul lor ispititor gîdila nările fierarilor. Precupețele se văicăreau cît le ținea gura, cele mai curajoase își dezlegaseră șorțurile albastre și le fluturau în fața cailor ca să-i abată din drum, și, într-adevăr, izbutiră să-i îndrepte spre corturile cu încălțăminte. Se dezlănțuise o panică grozavă, toată piața forfotea, mulțimea se învîlvora valuri-valuri. O calfă de la fierărie înhăță din praf o halcă de friptură, precupețele se repeziră după el ; alt fierar, vrînd să-și ajute colegul urmărit, scoase iute de sub foale un fier înroșit și alergă spre precupețe, ținînd într-o mînă fierul și-n cealaltă ciocanul cu care-l lovea, scăpărînd scîntei la doi stînjeni de jur împrejur.

Cei doi murgi, galopînd turbați mai departe, trecură peste marfa olarilor de la Kolpach, trăgînd în urma lor epava unei distinse brișți boierești. „Din asta nu mai iese brișcă", rosti domol meșterul fierar care, cu mîinile strînse sub șorțu-i de piele, urmărise spectacolul. În fine, trăsura se izbi de o casă, partea stîngă din spate i se rupse, osia se frînse în două, una dintre roți se pierdu pe undeva, cu leucă cu coș cu tot, iar coviltirul portocaliu se tîra prin pulbere. Hățurile căzute între cai măturau pămîntul, iar animalele, dezlănțuite, cu coamele-n vînt, cu gura spumegîndă, scoțînd aburi liliachii pe nările umflate, trăind nebunia eliberării de sub mîna stăpînului, cu gîtul aruncat spre spate,

goneau furibunde, cu picioarele din față parcă plutind în aer. Era într-adevăr un spectacol!

— Frumoase dihănii! zise domnul senator Galba.

— Caii popii de la Glogova! exclamă Mravucsán. Mă tem că s-a întîmplat o nenorocire. Hai să vedem, Galba!

Doamna Müncz întîrziind la vorbă cu căpeteniile orașului, în fața prăvăliei se strînseseră o grămadă de mușterii care-o așteptau răbdători pe *tînăra* doamnă, iar ea, trebuind să-i servească mai întîi pe aceștia, spuse în treacăt străinului:

— Umbrele vechi ar fi, de bună seamă, s-ar găsi cîteva prin pod, dar alea nu-s pentru un domn distins ca dumneavoastră.

— Ei! Totuși aș vrea să le văd!

Doamna Müncz veni la ușa prăvăliei, o deschise și, cu mîna pe clanță ca să lase să treacă înainte cumpărătorii, se mărgini să facă un gest de refuz din prag, spunînd:

— Vă asigur că degetele dumneavoastră nici nu s-ar atinge de ele.

Dar eroul nostru nu se lăsă învins cu una cu două, intră după ea în prăvălie, așteptă să-și servească mușteriii, apoi stărui din nou să vadă vechiturile.

— Știi ce, domnule? Să mă lași în pace! Ți-am spus că n-am marfă pentru dumneata. Umbrelele alea sînt de pe vremea cînd mai trăia bărbatu-meu, care se pricepea să le repare. Cele mai multe sînt cu vergelele rupte, cu pînza zdrențuită; zac rătăcite în pod printre boarfe și vechituri fără de nici un folos și nu merită osteneala să le caut. Și nici nu pot. Fecioru-meu e la tîrg, slujnica are brîncă la picior și nu se urnește din loc, iar eu, în zi de bîlci, nu pot să părăsesc prăvălia nici un minut.

Avocatul scoase din buzunar o monedă de cinci fiorini.

— Doamnă Müncz, eu nu vă cer gratuit acest serviciu, cu orice preț trebuie să văd umbrelele. Lasă-mă să mă urc eu în pod. Ține deocamdată banii ăștia.

Doamna Müncz nu luă banii, dar ochii mărunți, adînciți în orbitele obrajilor ei bucălați, se ațintiră scrutători și bănuitori asupra tînărului cu înfățișare atît de distinsă.

— Dacă așa stau lucrurile, să știți că nici nu vi le arăt.

— Pentru ce ?

— Pentru că sărmanul meu soț m-a învățat : „Să nu te apuci niciodată, Rozali, de lucruri pe care nu le pricepi", iar răposatul meu bărbat era un om foarte înțelept.

— Da, ai dreptate. Dacă nu înțelegi pentru ce-ți ofer cinci fiorini ca să văd niște umbrele rupte, ai dreptate.

— Așa-i. Pentru cinci fiorini ați putea să vedeți ceva mai frumos.

— Totuși, e lesne să mă înțelegeți. Tatăl meu avea o umbrelă veche, la care ținea foarte mult și de care nu se despărțea niciodată ; din întîmplare am aflat că umbrela a ajuns la soțul dumitale, doamnă Müncz, și aș vrea acum s-o cumpăr ca pe o relicvă.

— Cine-a fost tatăl dumneavoastră ? Poate știu și eu ceva despre povestea asta.

Străinul roși ușor.

— Gregorics Pál, spuse.

— Ah, Gregorics ! Stați puțin ! Da, da, țin minte, omulețul acela ciudat, care după moarte...

— Da, da ! Cel care a lăsat cîte două mii de fiorini doamnelor din Beszterce.

— Știu, știu, dar... dacă mi-aduc bine aminte, el n-avea copiii...

— Nu, adică... (încurcat, se opri.) Eu sînt avocatul Wibra György.

Acum se încureă bătrîna doamnă Müncz.

— Oh, da. Of, of ! Capul ăsta bătrîn şi prost ! Oh, da, ştiu. Cum să nu ştiu ! Am auzit de dumneavoastră. Mă bucur foarte mult să vă cunosc. L-am cunoscut şi pe tătuca dumneavoastră. Doamne, cum semănaţi cu el şi totuşi cît sînteţi de frumuşel. L-am cunoscut foarte bine, cu toate că — adăugă zîmbind — mie nu mi-a lăsat două mii de fiorini. Da, eu eram bătrînă şi pe vremea cînd era el tînăr. Păi, să vă duc să vedeţi umbrelele alea. Am să vă arăt drumul şi am să vă explic unde sînt. Ce bine mi-ar părea dacă-aţi găsi umbrela răposatului domn...

— Cincizeci de fiorini ţi-aş da, doamnă Müncz.

La auzul acestor vorbe, ochii bătrînei sclipiră ca licuricii.

— Oh, ce copil bun ! zise suspinînd, cu privirile ridicate spre cer ; nu există nimic mai plăcut la Dumnezeu decît un copil bun care cinsteşte amintirea părinţilor săi !

Bătrîna, îmboldită de gîndul la cei cincizeci de fiorini, sprintenă şi vioaie ca o sfîrleză, încuie uşa cu geam a prăvăliei şi lipăind spornic îl conduse pe Gyuri prin curte la scara podului, gata să urce şi ea ca să-l ajute la căutat.

— Nu, nu, rămîi jos, doamnă Müncz. Ce-ar zice lumea, spuse Gyuri în glumă, dacă ne-ar vedea urcînd împreună în pod ?

Mama Rozalia îşi împreună palmele şi rîse cu poftă.

— Oh, sufleţelul meu prea stimat ! Cine să mă bănuiască pe mine de una ca asta ? Dacă nici tătuca dumneavoastră nu mi-a lăsat nimic prin testament !... Cu toate că pe vremuri... şi îşi netezi părul cărunt răvăşit pe frunte. Atunci urcă-te dumneata, domnişorule dragă.

O jumătate de ceas şi mai bine cotrobăi Wibra Gyuri printre boarfele doamnei Müncz ; bătrîna veni

de două ori din prăvălie să afle dacă a găsit umbrela. Cei cincizeci de fiorini o încărcaseră de nerăbdare.

— Ei, e albă ori neagră ? îl întrebă cînd îl văzu, în fine, coborînd pe scară cu spatele spre ea. De fapt, întrebarea era de prisos : cobora fără umbrelă.

— Am scotocit peste tot, răspunse el necăjit ; nici una dintre umbrele nu e cea pe care-o caut.

Doamna Müncz se posomorî, bărbia dublă începu să-i tremure de mîhnire, ochii îi clipeau fără contenire.

— Vai, vai, unde-o fi băgat-o prostul ăla de Jonás, mîrîia în sinea ei. Cincizeci de fiorini ! Vai, vai ! Jonás nu s-a priceput niciodată să facă un lucru ca lumea.

— Poate că soțul dumitale umbla cu această umbrelă. Domnul Sztolarik, președintele actual al tribunalului, spunea că l-a văzut cîndva cu umbrela în mînă ; îți mai aduci, poate, aminte de ea.

— Cum arăta ?

— Avea pînza roșie, cu un petec de culoarea ficatului înspre vîrf, iar la margine cu o dungă subțire cu flori verzi ; bățul de lemn negru se termina într-un mîner de os.

Tînăra Rozalia exclamă :

— Să nu ajung în cer dacă Jonás n-a plecat cu ea la ultimul său drum. Parcă și-acum îl văd în fața mea. Cu ea a plecat, pe Dumnezeul meu...

— Destul de rău a făcut.

Mătușa Rozalia începu să-l apere :

— De unde să știe el că trebuia s-o lase acasă ! El n-avea presimțiri.

— Eh, umbrela s-a dus ! zise suspinînd avocatul, încremenit de dezamăgire lîngă scară, ca Marius pe ruinele Cartaginei ; cu deosebirea că din Cartagina lui nu rămîneau nici măcar ruinele... se risipeau toate în neantul care le-a făurit.

Cu pași grei ieși încet pe poartă mergînd către trăsură, iar dolofana bătrînică lipăia în urma lui, aplecîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, ca o gîscă îngrășată. Ajunși în stradă, îl prinse deodată pe Wibra Gyuri de gulerul hainei :

— Ah, Doamne ! Era să uit ! E-aici fecioru-meu, Moriț, măcelarul din Ipolyság, venit să cumpere oi. Fecioru-meu Moriț știe tot, să n-ajung în cer (pare-se că mama Rozalia prefera să rămînă aici jos, pe pămînt) dacă n-are să vă dea el o lămurire despre umbrela roșie. Duceți-vă, domnule dragă, de-a dreptul la tîrgul de vite, și-acolo, între berbeci, căutați-l pe cel mai frumos bărbat ; acela va fi desigur feciorul meu Moriț... e tare frumos Moriț al meu, e așa frumos... Vorbiți cu el și făgăduiți-i cei cincizeci de fiorini. Să n-ajung în cer, dacă Moriț nu mi-a povestit ceva despre umbrela asta. Că atunci cînd s-a pierdut sărmanul meu Jonás, Moriț a plecat să-l caute și dîndu-i de urmă a ținut firul din sat în sat, întrebînd și iscodind prin toate părțile pînă cînd, în sfîrșit, s-a luminat totul (mama Rozalia ridică ochii înlăcrimați spre cer). Oh, Jonás, Jonás, de ce ne-ai făcut tu așa una ? Dacă ți-ai pierdut mințile, ce cîștig ai avut să te pierzi și tu ? Minte au destulă feciorii tăi.

Wibra Gyuri, gata să se agațe și de-un fir de pai, trecu iute, fără o vorbă, printre corturile cu opinci și încălțări de pîslă, pînă în spatele bisericii unde se ținea tîrgul de vite.

Întrebînd apoi pe unul și-altul, îl găsi ușor pe Müncz Moriț, un omuleț mărunt, gras și îndesat, cu fața pistruiată ca un ou de curcă. Era pocit ca un faun. De brîu îi atîrna o bucată de oțel în formă de pajură, iar pe brațul drept avea tatuat un cap de bou.

Tocmai se tîrguia pentru o vacă cu coarnele grebleșe. Vînzătorul, un cojocar din Lest, se jura pe ce-i

mai sfînt că nu există om viu în Bábaszék care să fi cumpărat vreodată o vacă ce s-ar fi putut măsura cu asta.

— Asta mănîncă și paie, zise, și tot dă unsprezece căni de lapte pe zi.

— Aiurea! răspunse dispreţuitor Müncz Moriţ. Eu nu-s viţel să sug la ea, nu-mi n-are rost să mi-o laud că e lăptoasă, eu sînt măcelar, vreau s-o tai și s-o vînd.

— Păi, dacă-i așa, ai dreptate, zise împăciuitor cojocarul, și mai scăzu cinci fiorini din preţ.

Pesemne că scăderea i se păru prea mică lui Moriţ, pentru că, pipăind vaca pe toate părţile, o bătu o dată cu palma pe spate.

— E numai oase! se răsti înciudat; apoi, desfăcîndu-i fălcile, o cercetă la gură și la dinţi. Păi asta nici nu mai are dinţi!

— Ce vorbește domnul despre dinţi? se răsti cojocarul, de bună credinţă. Doar n-ai de gînd să-i vinzi și dinţii?

— Văd că dihania dumitale dă și cu piciorul!

— Ei și ce? După moarte n-are să mai dea; și bag-samă că numai după moarte ai s-o vinzi cu bucata.

Cojocarul, om cinstit, rîse de propriile-i vorbe și bine dispus mai scăzu preţul cu cinci fiorini.

Pesemne că nici acest scăzămînt nu-l mulţumi pe Moriţ, care continuă să cerceteze pe Bobocica, descoperindu-i tot alte cusururi, în timp ce Wibra Gyuri, apropiindu-se, zise pe ungurește:

— Vreau să vă vorbesc, domnule Müncz!

Văzîndu-și tîrgul întrerupt, cojocarul se sperie și mai lăsă cinci fiorini din preţ; isteţul Moriţ, care de obicei cumpăra vitele mai către seară, de pe la proprietarii disperaţi ce nu găsiseră să-și vîndă animalele pînă la vremea aceea, făcu tîrgul.

— Ce dorește domnul ?

— Vreau să cumpăr de la dumneata un lucru care nu e nici al meu și nici al dumitale.

— Păi, mărfuri de-asta sînt destule pe lume, zise Moriț rîzînd. Puteți fi sigur că vă fac un preț convenabil.

— Să ne tragem oleacă mai de-o parte !

Ieșiră din înghesuiala tîrgului și se duseră lîngă fîntîna publică a orașului, la adăpostul coroanei bogate a unui frasin, pe care nobilul oraș îl împrejmuise cu un gărduț și-i pusese și două bănci alături, considerîndu-l ca făcînd și el parte din măreția viitoare a Bábaszék-ului. Frunzele subțiri și lunguiețe ale frasinului fuseseră invadate de niște gîndaci verzi-aurii, cu miros de mosc, foarte căutați pentru prepararea unor medicamente ; astfel încît cantaridele (cum le denumesc savanții) pot fi argumente în plus față de autoritățile ierarhice ca să se deschidă odată și-odată și-n Bábaszék o farmacie.

Pînă nu demult, nevestele tinere din Bábaszék duceau adeseori ulcele pline cu asemenea gîndăcei la Zólyom, unde farmacistul le cumpăra pe cîțiva creițari ; în ultima vreme însă, nobila conducere a orașului a dat o decizie prin care a interzis respectivul negoț pe motiv că : „Arborele acesta cere o farmacie. Scoaterea gîndacilor din oraș este interzisă." Prevăzătorul Mravucsán învățase bine lecția !

Gyuri îi povesti lui Moriț pe scurt ce vînt îl aducea : dorința de a regăsi o amintire scumpă — umbrela îndrăgită de tatăl său și pe care bătrînul Jonás o purtase înainte de moarte.

— Știi ceva despre ea ?

— Știu, răspunse Moriț cu oarecare răceală, pentru că mare-i fu dezamăgirea aflînd despre ce fleac era vorba.

— Îţi ofer cincizeci de fiorini dacă mă ajuţi s-o găsesc.

Moriţ, speriat, îşi scoase tichia de pe cap. Cincizeci de fiorini pentru o umbrelă veche! Ah, ăsta trebuie să fie prinţul de Koburg de la Szent-Antal! îşi zise. Dintr-o privire, văzu că domnul era foarte bine îmbrăcat.

— Umbrela se poate găsi, spuse cu un avînt neaşteptat; pe urmă se gîndi oleacă şi, mai domolit, adăugă: aşa socotesc...

— Spune-mi tot ce ştii!

Un timp, Moriţ tăcu îngîndurat; amintirile în legătură cu taică-său se cam încîlceau în capul lui ca o grămadă de mărăcini.

— Da, da... umbrela! Pe unde să fi fost? Sînt patrusprezece, cincisprezece ani de cînd a dispărut tata, de-atunci multe amănunte s-au şters din mintea mea, ştiu însă precis că, plecînd cu fratele meu mai mic în căutarea lui, la Podhrágy am dat de primul fir pe-a cărui urmă am dibuit cam pe unde-a rătăcit. La Podhrágy era încă în toate minţile, vînduse sătenilor cîteva mărunţişuri; noaptea a dormit la cîrciumă şi-a cumpărat cu doi fiorini o pecetie veche de la un nemeş pe nume Raksányi. De bună seamă, era încă în toate minţile, căci, după ce apele Garamului l-au aruncat la mal, am găsit în buzunarul lui pecetia pe care, dovedindu-se că era de pe vremea lui Árpád, am vîndut-o, cu cincizeci de fiorini unui antiçar.

— Frumos, foarte frumos, domnule Moriţ, dar pe mine aceste amănunte nu mă interesează, interveni nerăbdător eroul nostru.

— O să vedeţi mai tîrziu cît de interesante sînt.

— Se prea poate, dar nu se referă la umbrelă.

— Ba zău că se referă şi la ea. Ascultaţi-mă cu luare-aminte. La Podhrágy am aflat că de-acolo plecase la Abellovár. Aşa că ne-am dus şi la Abellovár.

Din cele auzite aici, am început să bănuiesc că bătrînul se zmintise ; totdeauna cam suferise el de-un fel de alean. Oamenii ne-au povestit că le dăduse sătenilor cîte patru creiţari noi pentru un creiţar vechi cu îngeri. Mai tîrziu, însă, am înţeles că bănuiala mea n-avusese temei.

— Cum ? Încă nu-şi pierduse minţile ?

— Nu, pentru că la cîteva zile în urma lui au trecut prin Abellovár doi ovreiaşi tineri care duceau cu ei cîte-o desagă de creiţari cu îngeri, pe care cei din Abellovár i-au schimbat cu băncuţe de cîte trei creiţari... întrucît văzuseră că pe creiţarii cu îngeri căpătaseră patru creiţari noi.

— Deci se prea poate ca...

— Nu se prea poate, e sigur că cei doi tineri şarlatani l-au pus pe cinstitul meu tată să cumpere creiţarii cu îngeri şi-astfel, fără să vrea, se făcuse complicele lor. S-ar putea, totuşi, să nu mai fi fost chiar în toate minţile, altminteri nu s-ar fi lăsat păcălit. Din Abellovár, trecînd prin pădurea de mesteacăn de la Visoka Hora, s-a dus la Dolinka, unde n-am putut să aflăm nimic deosebit despre purtarea lui, deşi petrecuse două zile acolo ; da-i sigur că-n satul următor, la Sztrecsnyó, copiii se ţineau după el batjocorindu-l ca odinioară pe prorocul Ilie, şi el deschizîndu-şi traista (nu profetul Ilie, ci taică-meu) azvîrlea în ei cu marfa pe care-o avea de vînzare. Nici peste cincizeci de ani n-o să uite cei din Sztrecsnyó ziua ceea în care săpunurile de cocos, salbele de mărgele, bricegele şi muzicuţele cădeau ca mana cerească în mijlocul poporului. De-atunci, după cîte-am auzît, a rămas la ei zicala : *„Numai o dată a trecut prin Sztrecsnyó un evreu nebun !“*

— Dă-l dracului de Sztrecsnyó! Să revenim la subiect!

— Păi acolo sîntem. La Kobolnyik, unde se află un turn roșu, oamenii l-au văzut pe sărmanul meu tată fără boccea, fluturînd într-o mînă un ciomag și în cealaltă o umbrelă ca să se apere de cîinii asmuțiți asupra lui. Așadar, la Kóbolnyik mai avea încă umbrela.

Pe chipul pistruiat al lui Moriț începură să curgă lacrimi; așa de mult îl emoționaseră și-i strînseseră inima aceste amănunte, încît pînă și glasul îi devenise mai înăbușit, iar vorba i se înmuiase cu totul.

— Apoi și eu și fratele meu am umblat cercetînd pretutindeni prin partea locului, da' abia la Lehota am aflat ceva despre el. Într-o noapte furtunoasă de vară bătuse la ușa pîndarului care locuia în capul satului, acela însă, cînd a văzut că e evreu, l-a gonit. Acolo nu mai avea nici umbrelă, nici pălărie. Nu mai avea decît cîrja cu care de-atîtea ori a alergat după noi în copilărie.

— Ah, da, încep să înțeleg de ce ai făcut atîtea ocoluri. Ai vrut să-mi demonstrezi că umbrela s-a pierdut între Kobolnyik și Lehota.

— Da.

— Eu te cred, domnule Moriț, dar asta-i egal cu zero. Poate că tatăl dumitale a pierdut-o în codru, ori printre stînci. Și în cel mai fericit caz, dacă-o fi găsit-o cineva, o fi dus-o în mijlocul lanurilor ca să-și împopoțoneze și mai urît sperietoarea de ciori.

— Nu-i așa! Știu totul, cum a fost.

— Într-adevăr?

— Am aflat din întîmplare, nu pentru că aș fi căutat umbrela, puțin îmi pasă mie de umbrelă, eu îl căutam pe tata. În munții Kvet-ului ne-am întîlnit

cu un olar. Olarul, care mergea agale în urma căruței, era foarte vorbăreț. Ca pe orice călător, l-am întrebat și pe el dacă nu cumva pe unde-a umblat a întâlnit un evreu cu înfățișare așa și-așa. „Ba zău l-am văzut, a răspuns, l-am văzut cu săptămâni în urmă la Glogova, taman sub o rupere de nori, l-am văzut cum a deschis umbrela și-a așezat-o deasupra unui copilaș uitat în ploaie sub streașina unei case, și-apoi și-a văzut de drum."

Avocatul exclamă înviorat :

— Aha ! Continuă, spune mai departe !

— Nu este nici un „mai departe", domnule. Nu știu decît atît, dar asta e sigur. Descrierea olarului nu lăsa nici o îndoială, era, fără doar și poate, tatăl meu și, afară de asta, Glogova se află chiar între Lehota și Kobolnyik.

— Iată o informație prețioasă, zise avocatul și scoase din portofel o hîrtie de cincizeci de fiorini. Ia te rog, pentru bunăvoința dumitale. Domnul să te binecuvînteze !

Și-o zbughi ca un prepelicar care, în sfîrșit, adulmecase urma.

Haide ! Înainte ! Sări peste un gard ca să taie calea mai de-a dreptul printre tufișurile de ienuperi, să iasă repede în drum și să ajungă degrabă la trăsură. Ce n-ar fi dat să poată zbura !

Merse, merse, mereu de corturile cu turtă dulce, se opri un minut în dreptul unei rogojine așternute pe jos unde legătorul de cărți de la Zólyom vindea tipărituri trase de „Matița" [1] din Turócszentmarton și citi

[1] „Matița" (albina), Organizație culturală slovacă de pe vremea regimului austro-ungar, similară cu „Astra" românilor din Transilvania. „Matițe" (asociații culturale) aveau și alte popoare slave : croații, sîrbii, slovenii.

în fugă primele rînduri dintr-o poezie populară slovacă :

Toți slovacii știu, nu-i taină ce spun,
cel care-ți vrea răul nu ți-e prieten bun...

cînd deodată Müncz Moriț răsări iar în fața lui :

— Mă iertați că mă țin după dumneavoastră, spuse, dar m-am gîndit că aș putea să vă dau un sfat bun.

— Ascult.

— Sînt o mulțime de glogoveni aici la tîrg și dacă domnia-voastră — nu știu dacă m-am adresat bine [1] — ați pune să se bată toba...

— Te-ai adresat perfect, răspunse avocatul.

— Și ați anunța că sînteți dispus să răsplătiți bine pe cel care v-ar da ceva informații despre întîmplarea de-acum cîțiva ani cu umbrela, sînt convins că într-o oră ați afla lucruri precise. Într-un sat mic ca Glogova, oamenii știu tot ce se petrece.

— N-are nici un rost, zise avocatul, pentru că am să mă duc eu însumi la Glogova, chiar acum. Totuși, îți mulțumesc pentru bunăvoință.

— Ah, domnule, eu vă mulțumesc. Mi-ați plătit împărățește pentru un fleac. Mi-e și rușine. Dați-o-ncolo, cincizeci de fiorini ! V-aș fi povestit totul și pentru un fiorin.

Avocatul zîmbi :

— Iar eu ți-aș fi dat și-o mie, domnule Moriț...

Acestea zise, coti în grabă pe lîngă poarta albastră a casei Schramek în fața căreia ispititoarele neveste din Zelevnyik vindeau șiruri lungi de alune, funii de ceapă și alte asemenea zarzavaturi stivuite în grămezi mari. Moriț îl urmări, dus pe gînduri, pînă-l

[1] În limba maghiară există mai multe formule de politețe, ce depind de funcția sau rangul social al persoanei căreia i se adresează interlocutorul.

pierdu din priviri. „Ar fi dat şi-o mie de fiorini!", îşi zise uluit, apoi, clătinînd din cap, se întoarse agale la juncana cumpărată de la cojocarul din Lest.

CERCELUL

Oleacă mai sus de casa lui Schramek, peste drum, răsuna uliţa de zarva oamenilor care chefuiau în cîrciuma cu ferestrele deschise. Pardon, vreau să zic: în *restaurantul* din Bábaszék, aşa le plăcea băştinaşilor să-i zică şi pe bună dreptate, devreme ce, dispreţuind modestul mănunchi de ienupăr al cîrciumilor săteşti, pe frontispiciul casei se afla o legătură, mai aristocratică: de nuiele! De departe se auzeau scîrţîind diblele ţiganilor lăutari din Pelsöc. Slovăcioaicele măritate, cu părul ridicat pe creştet în „broască", ale căror bonete cochete lăsau să atîrne în dreptul urechilor cîte-un romb de dantelă, ca şi fetele zvelte, cu panglici roşii împletite în cosiţele de culoarea cînepii, trăgeau cu ochiul pe la ferestre şi, cînd muzica devenea mai săltăreaţă, începeau să joace singure pe uliţă.

Dar curiozitatea e mai tare decît vraja cîntecului. Brusc, dansul zglobiu încetă; urmat de mare gloată, Fiala János, dărăbanţul oraşului, venea cu dărăbana cea mare pe după gît. Se opri şi începu să dobosească din răsputeri.

„Oare ce s-o fi-ntîmplat? Te pomeneşti că s-au pierdut pe imaş gîscuţele doamnei Mravucsán."

Vreo zece inşi tăbărîră pe Fiala să-l întrebe care-i povestea, dar Fiala pentru nimic în lume nu şi-ar fi

scos din gură „zepacska“ [1] din care pufăia încîntat ; era așa de fălos de misiunea sa, încît în ruptul capului n-ar fi vestit altfel decît după tipicul oficial o înștiințare oficială.

Așa că, dobogi mai întîi cadențele reglementare și-abia după-aceea, gesticulînd din bețe, strigă cu vocea lui de stentor :

— „Se aduce la cunoștința celor interesați că pe drumul dintre cărămidărie și biserică s-a pierdut un cercel de aur cu o piatră nestemată verde. Cinstitul găsitor va primi răsplata cuvenită dacă aduce cercelul la primărie.“

Gyuri se opri și el o clipă la auzul tobei, ascultă înștiințarea și rîse în sine de ceea ce șușoteau nevestele și fetele de prin preajma lui.

— Ba eu zău că nu l-aș duce, spuse una.

— Mi-aș face din el o agrafă de aur în păr, zise alta.

— Fie-ți milă de mine, Doamne-Dumnezeule ! se rugă a treia, ridicînd ochii spre cer.

— Nu te uita în sus, năroado, uită-te pe pămînt, dacă vrei să-l găsești, o sfătui a patra.

Dar soarta a vrut să-l găsească tocmai cine nu-l căuta. Adică Wibra Gyuri. Nu făcu decît cîțiva pași și iată că, la picioare, îi și zîmbi din nisip un ochișor verde, mic cît un bob de mazăre.

Se aplecă, îl ridică ; era tocmai cercelul cu smaragd. Cînd cineva e foarte grăbit, asemenea noroc e chiar ghinion ! Nu putea oare să-l găsească un altul dintre sutele de oameni care se-nvîrtesc fără nici un rost încoace și-ncolo ? Oricum, nu mai era nimic de făcut, ochiul verde îl privea cu-atîta gingășie încît nu era chip să-l mai azvîrle din mînă ca să-l calce în

[1] Pipă din pămînt ars pe care slovacii o fumează numai după ce, umplută cu tutun, o țin cîtăva vreme îngropată în jăratic.

picioare cine știe ce opincă venită în urmă lui. Dar cine-o fi persoana care poartă o bijuterie atît de aleasă ? Oricine-ar fi, Gyuri a găsit cercelul și-acum trebuie să-l ducă la primărie ; eh, n-o să fie nici o nenorocire dacă va face zece-douăzeci de pași pînă acolo.

Intră pe poarta veche a primăriei, trecu prin gangul sub al cărui tavan atîrnau cîteva măreț burdufe de piele, iar într-un colț zăcea o obeadă prăpădită *(Sic transit gloria mundi)* [1], urcă scările și deschise ușa sălii de ședințe, unde la masa lungă și verde era adunat senatul dezbătînd o chestiune gravă și urgentă.

Într-adevăr, la ordinea zilei era o întîmplare neplăcută. Pîndarul pădurii Liskovina, pădure aflată în proprietatea orașului, sosise gîfîind cu vestea că a găsit spînzurat într-un copac un domn necunoscut, îmbrăcat în straie nemțești. Se punea deci problema cum să se procedeze cu cadavrul ?

Senatul era în mare tulburare ; frunțile încruntate frămîntau un cumplit zbucium sufletesc.

Senatorul Konopka demonstra că, după lege, spînzuratul trebuie să fie dus în bordeiul din cimitir și, totodată, trebuie să fie anunțat pretorul, excelența-sa domnul Géry Mihály, ca să vină la fața locului împreună cu medicul de plasă care urmează să facă autopsia cadavrului.

Galba clătină din cap. Galba totdeauna fusese tare la treburi diplomatice ; și de data aceasta ticlui un șiretlic. După părerea lui, cel mai cuminte lucru ar fi să se tacă chitic, să nu se consemneze nimic în scris, ci, în mare taină, să se mute cadavrul mai încolo cu vreo două sute de pași, în mestecănișul Kvaka din

[1] Astfel trece gloria omenească (lat.).

hotarul comunei Travnik. Las' să-l găsească travnikenii!

Mravucsán şovăia, mîrîia, nu-şi găsea locul pe scaun, se scărpina în cap şi, în cele din urmă, începu să bombăne, ba că e o căldură înăbuşitoare, ba că-l junghie guta prin braţ, ba că un picior al mesei de consiliu nu e bine aşezat şi că trebuie numaidecît să-l fixeze vîrînd sub el vreo veche decizie comunală. Nădăjduia că între timp majoritatea va hotărî altceva. Majoritatea însă era de partea lui Galba. Dar în curînd partizanii lui Galba se scindară. Galbiniştii fanatici pledau pentru transportarea clandestină a cadavrului în hotarul comunei Travnik. Cei mai moderaţi, adoptînd amendamentul lui Kozsehuba András, opus mamelucilor lui Galba, s-ar fi declarat mulţumiţi dacă nefericitul ar fi fost îngropat pe loc, în pămîntul mumă, sub copacul în care s-a spînzurat, ei voind să evite cu orice preţ procedura pe care ar fi impus-o pretorul; dacă ar fi fost încunoştiinţat de cele petrecute, ar fi fost siliţi atunci să transporte mortul prin tot satul, pînă la cimitir. Lucru ce-ar aduce mari neajunsuri cetăţenilor din Bábaszék, deoarece e îndeobşte cunoscut că o asemenea faptă atrage grindina.

— Superstiţii prosteşti! exclamă indignat Konopka.

— Aşa este, ai dreptate, coane Konopka, dar vremnu-vrem, asta-i credinţa poporului, încercă să-l convingă senatorul Fajka, adeptul tezei lui Kozsehuba.

Konopka, mînios, izbi în masă cu mîna-i grasă împodobită cu un inel masiv, şi se făcu o linişte ca de mormînt:

— E trist cînd un senator vorbeşte astfel. Eu vă asigur că din pricina unui biet stîrv n-o să îndrepte Dumnezeu norii de grindină asupra noastră. Pentru cineva care şi-a dat sufletul diavolului, n-o să lovească

Dumnezeu o mie de oameni care i-au rămas credincioşi. Ce fel de Dumnezeu ar mai fi el ?

După asemenea cuvinte înţelepte, Mravucsán, văzînd că întregul senat rămăsese cu gura căscată, răsuflă uşurat şi, crezînd că trăieşte clipa fericită a celui pitit sub aripa vulturului, încercă să se avînte chiar mai sus decît vulturul.

— Ce e drept e drept, zise cu glas apăsat, aşezîndu-şi găitanul de pe robă, şi drept urmare declar cu toată autoritatea de care dispun că din motivul susamintit nu va cădea grindina peste oraşul nostru.

La auzul acestor vorbe, domnul senator Fajka sări de pe scaun ca un popîndău :

— N-are importanţă ! Dacă e să cadă, să cadă ! Pentru că, dacă tot oraşul se asigură la Asigurarea triestină, e totuna dacă bate sau nu grindina. Ba dimpotrivă, ar fi mai bine să bată, întrucît cetăţenii noştri, cum îi cunosc eu, cînd vor vedea mortul purtat prin Bábaszék, îşi vor asigura semănăturile la o valoare mult peste cea reală. Aici nenorocirea nu-i grindina, ci procedura.

Domnul Fajka ştie să argumenteze ! Iată că şi de data asta nimerise exact în punctul nevralgic : atît adepţii lui Galba cît şi cei a lui Kozsehuba fuseseră electrizaţi.

— Ăsta creier ! exclamă Kozsehuba.

În legătură cu creierul — *per associationem idearum* [1] — Galba îşi aduse aminte de autopsie şi interveni înflăcărat :

— Şi de ce trebuie să i se facă autopsia bietului om ? Doar ştim cine este. Mă prind pe ce vreţi că e vreun agent al societăţii de asigurare, care s-a spînzurat în hotarul nostru anume ca să-i facă pe conce-

[1] Prin asociaţie de idei (lat.).

tăţenii noştri să-şi asigure recolta. E clar ca lumina zilei !

— Vorbeşti prostii, domnule Galba ! se răsti la el Konopka.

La această controversă se stîrni o gălăgie de nedescris, senatorii se ridicară cu zarvă mare de pe scaune şi, cum zicea dobăşul Fiala, toate cazanele oraşului fierbeau şi toţi ochii erau aţintiţi asupra primarului, de parcă el ar fi fost lingura ce trebuia să adune spuma de pe supă.

Dar primarul, strîngîndu-se în roba sa albastră, cu capul cufundat în gulerul ei înalt, părînd un muşuroi bătut de valuri zbuciumate, îşi muşca descumpănit mustaţa, fără să ştie nici ce să facă, nici ce să spună, cînd Wibra Gyuri deschise larg uşa... Orice s-ar zice, zeii ocrotesc prestigiul celor mari şi puternici !

Văzîndu-l pe ciudatul străin care acum cîteva ore voia să cumpere o umbrelă veche de la doamna Müncz, primarul se ridică grăbit de pe scaun şi se precipită spre el, ca să-i facă pe senatori să creadă că are o treabă extrem de urgentă şi importantă cu noul venit.

— Ah, domnul meu, pe mine mă căutaţi ?

— Dacă sînteţi primarul, da.

— De bună seamă, oh, de bună seamă. (Cine-ar putea să fie primar la Bábaszék dacă nu Mravucsán ?)

— S-a bătut toba pentru un cercel.

— Da, da, s-a bătut toba.

— L-am găsit eu, iată-l.

Chipul primarului străluci de plăcere.

— Asta da, asta da cinste, domnule ! Aşa-mi place ! Sub primariatul meu încă nu s-a pierdut nici un cercel în afară de acesta şi iată că s-a şi găsit. Asta înseamnă, după părerea mea, o bună administraţie.

Apoi se întoarse către senatori :

— Acum un ceas l-am trimis pe Fiala să bată darabana şi iată că cercelul a şi sosit. Cu aşa ceva nici

Budapesta nu se poate făli. Asta numai la Bábaszék se întîmplă!

Între timp, observînd că străinul se pregătește de plecare, se repezi să-l rețină cu o stăruință suspectă.

— Cum? Nu cumva vreți să plecați? Dați-o-ncolo de treabă, domnule, pentru cercelul ăsta s-a făgăduit o răsplată.

— Nu am nici o pretenție.

— Ei, asta-i! (Își clătină a dojană capul.) Vă rog să nu vorbiți așa! Nu știu care apostol spune în epistolele sale că „Nu toate bunătățile sînt din aur și argint!" Domnișorule, domnișorule, nu-ți bate joc de noroc! Pe nevăzute numai săracul i-a vîndut diavolului un lucru pe care nu-l cunoștea și, vai, cît de amarnică i-a fost căința! Așa spune povestea.

— Da, e adevărat că s-a căit, răspunse zîmbind avocatul amintindu-și povestea; în cazul meu însă nu poate fi vorba de așa ceva.

— Cred că dumneavoastră nici nu visați cine e proprietara cercelului.

— Cine poate să fie?

— Surioara preotului din Glogova.

Buzele domnului Gyuri schițară o expresie ironică.

— Haide, haide, nu vă încăpățînați; intrați un minut, n-o să vă pară rău.

— Unde să intru?

— Aici, în camera vecină.

Primarul vrînd să-l rețină cu orice preț, pentru a cîștiga timp pînă se decide soarta spînzuratului, îl luă de braț și-l trase cu forța după el.

— Dar, domnule, eu am treabă.

— N-are importanță, trebuie să intri.

Deschise ușa spre încăperea învecinată și, în adevăratul înțeles al cuvîntului, îi dădu lui Gyuri un brînci să intre.

— Domnișoară, strigă primarul din spatele tînărului, iată-ți cercelul !

O fată — care, în genunchi, tocmai punea comprese cu apă rece pe umărul unei doamne mai vîrstnice, întinsă pe canapea — întoarse brusc capul.

Gyuri, nepregătit pentru o asemenea scenă, rămase stingherit și fîstîcit ca omul care, fără să vrea, săvîrșește o necuviință. Doamna cea vîrstnică zăcea pe jumătate dezbrăcată într-un divan ; era lovită la umărul drept (un umăr foarte slab și urît) complet gol, iar în jurul compresei se putea vedea albeața unui trup veștejit.

Gyuri mormăi un fel de scuză, retrăgîndu-se spre ușă. Mravucsán însă îi ținu calea :

— Oho ! Ho ! Stai că nu te mănîncă nimeni !

Fata cu chipul gingaș, ce strălucí în toată frageda-i frumusețe, găsi în grabă un veșmînt cu care acoperi bolnava, apoi se ridică în picioare.

Ah, ce fermecătoare siluetă zveltă. Lui Gyuri i se păru ca un crin care se înalță legănîndu-se grațios.

— Acest domn ți-a găsit cercelul și ți l-a adus, domnișoară.

În colțul buzelor domnișoarei se schiță un zîmbet (parcă razele soarelui de primăvară ar fi pătruns în biroul sumbru, cenușiu al primarului), obrajii i se îmbujorară puțin, apoi, cu tot respectul, făcu o reverență în fața cinstitului găsitor, o adevărată reverență de adolescentă, cam stîngace, dar dulce.

— Vă mulțumesc că sînteți atît de bun. Mă bucur cu atît mai mult cu cît nu mai nădăjduiam să-l găsesc.

Luă cercelul și ținîndu-l cu două degete începu să-l legene de parcă era limba vizibilă a unui clopoțel invizibil ; fermecătorul ei cap se legăna în același ritm, aplecîndu-se cînd într-o parte, cînd în alta. De fapt, era un copil... care însă crescuse foarte repede, înălțîndu-se ca un plop.

Gyuri își da seama că ar fi fost momentul să spună și el ceva, dar în capul lui nu găsea nici un răspuns la ciripitul suav al acestui glas copilăresc. Domnișoara îl tulburase. Iar în „cancelarie" (așa denumiseră cei din Bábaszék, în felul lor pompos, modesta încăpere) plutea un parfum ce-l ameți se.

Sta neajutorat, mut, parcă așteptînd ceva. Aștepta oare să audă sunînd clopoțelul invizibil ? Sau poate aștepta răsplata ?

Liniștea ce se așternu în odaie deveni de-a dreptul chinuitoare. Fără îndoială, era provocată de situația delicată în care se aflau.

În sfîrșit, văzînd că cinstitul găsitor al cercelului n-are de gînd să plece, fata întrerupse tăcerea :

— Doamne-Dumnezeule, de bucurie era să uit că am... Cum să mă exprim...

Cu iuțeala fulgerului, Gyuri ghici fraza ce avea să urmeze (la primejdie, într-o clipă, rațiunea rătăcită își redobîndește luciditatea) și, instinctiv, își rosti numele, ca un scut apărător.

— Eu sînt doctorul Wibra György, de la Beszterce.

Fata, bucuroasă, bătu din palme :

— Dumnezeule, ce noroc ! Tocmai de un doctor avem nevoie. Biata *madame*...

Această confuzie fu mai mult decît binevenită ; într-o clipă, cum usucă o sugativă cerneala, așa uscă ea stînjeneala dintre ei.

Gyuri zîmbi :

— Îmi pare foarte rău, domnișoară, dar eu nu sînt doctorul de care aveți trebuință dumneavoastră, eu sînt doctor în drept, avocat.

Din pricina gafei, domnișoara se posomorî, ba chiar roși. În schimb, Mravucsán se învioră dintr-o dată :

— Ce spuneți ? Dumneavoastră sînteți Wibra, vestitul tînăr Wibra ? Formidabil ! Cine-ar fi bănuit ? Aha, acum pricep. (Mravucsán se lovi cu palma peste

frunte.) Domnia-voastră desigur faceți cercetări în legătură cu un proces penal. Trebuia să-mi dau seama chiar din clipa cînd v-am văzut la doamna Müncz ; un domn ca dumneavoastră nu s-apucă să cumpere vechituri decît dacă are niște motive bine întemeiate ! Dar să știți că însuși Dumnezeu v-a îndrumat pașii încoace, pentru că în sala de alături tocmai dezbatem o chestiune așa de complicată, că noi nu sîntem destul de luminați s-o dezlegăm singuri. Oh, oh, domnișoară Veronka, ce noroc că avocatul cel mai renumit ți-a găsit cercelul !

Veronka privi pe furiș spre cel mai renumit avocat și-abia acum văzu cît e de chipeș și de distins ; iar la gîndul că ea fusese cît pe-aci să-i ofere cinci fiorini, răsplata pe care Mravucsán o sfătuise s-o dea eventualului găsitor, inima începu să-i bată speriată.

Mravucsán se precipită să-i ofere avocatului un scaun și cu oarecare îngrijorare privi în jurul său la dezordinea din cancelarie, unde zăceau de-a valma teancuri de acte, cojoace, zeghi luate zălog și multe pahare și ploști goale, căci domnii senatori după ce judecă un proces obișnuiesc să-i condamne pe împricinați și la plata unui aldămaș care se bea în această cameră... așa se și cuvine : dînșii împart dreptatea din însăși ființa lor, iar această dreptate trebuie să fie pusă la loc ; or, este îndeobște cunoscut, dreptatea, ca și adevărul, este în vin. Aspectul cancelariei l-ar cam fi deprimat pe primar, dacă privirile nu i s-ar fi oprit la portretul prefectului, baronul Radvánsky, atîrnat în perete, care aducea în încăpere un oarecare fast maiestuos, dîndu-i un caracter festiv. Strașnic s-ar fi bucurat primarul, dacă chipul prefectului ar fi înviat deodată ca să poată vedea și el neobișnuita și distinsa societate aflată acum aici.

Ci întrucît portretul domnului prefect nu putea să prindă viață, domnul Mravucsán își exprimă încîntarea astfel :

— Sînt om sărac, dar nici pentru o sută de fiorini n-aș renunța la bucuria de-a găzdui în cancelaria mea o societate atît de aleasă. Soarta însăși a vrut să înfăptuiască această minune : cel mai renumit avocat al comitatului nostru și cea mai frumoasă domnișoară...

— Te rog, nene Mravucsán !... exclamă rușinată Veronka, ai cărei obraji se aprinseră ca o făclie.

— Lasă, lasă, o întîmpină domnul Mravucsán : ceea ce e drept e drept. Ascultă-mă pe mine, copilă : omului nu trebuie să-i fie rușine că e frumos. Și eu am fost frumos și niciodată nu mi-a fost rușine din pricina asta. Și-apoi, un obraz frumos le este de mare folos femeilor. Așa-i, domnule avocat ?

— E un mare noroc, răspunse Gyuri aproape fără să vrea și întoarse privirea.

Mravucsán clătină din cap :

— Eu cred că este mai degrabă de folos, deoarece norocul se poate transforma lesne în nenoroc și din nenoroc se poate face ușor noroc, așa cum s-a întîmplat acum : dacă nu s-ar fi produs accidentul de mai adineauri, eu n-aș fi avut norocul să vă văd aici pe toți laolaltă.

— Ce spuneți ? întrebă Gyuri. S-a întîmplat vreun accident ?

Veronka ar fi vrut să răspundă ea, dar guralivul de Mravucsán i-o luă înainte :

— S-a întîmplat, s-a întîmplat, dar uite, încet-încet, se îndreaptă totul : cercelul s-a găsit, umărul lui *madame* e întreg, deși va rămîne o vreme învinețit... dar, dă-o naibii de treabă, umărul e umăr, oricare i-ar fi culoarea... și pînă la urmă și trăsura va fi întreagă, îndată ce-o s-o repare fierarul.

— Ah, va să zică trăsura ruptă pe care o tîrau prin piață caii speriați...

— Era trăsura noastră, zise Veronka. În dreptul cărămidăriei caii s-au speriat, vizitiul a scăpat hățurile și, dînd să se aplece ca să le prindă, a căzut din trăsură. Noi, înspăimîntate, am sărit jos, mie nu mi s-a întîmplat nimic, dar biata *madame* s-a lovit, Doamne, numai de n-ar fi nimic grav. Te doare tare, *madame* Kriszbay?

Madame Kriszbay deschise ochii mici, galbeni și pătrunzători pe care pînă atunci îi ținuse închiși și primul lucru pe care-l văzu după ce reintră în contact cu lumea fu coafura răvășită a Veronkăi.

— Aranjează-ți părul, îi spuse pe franțuzește, apoi gemu de cîteva ori și pleoapele i se închiseră din nou.

Veronka, speriată, duse mîinile la cap și simți că într-adevăr îi căzuse o cosiță.

— Ah, părul, strigă cu glăsciorul ei de fetiță și pipăindu-și părul cu mîinile, palidă ca varul, bîlbîi: Cînd am sărit din trăsură mi-au căzut și acele de păr, nu numai cercelul. Doamne, ce să mă fac?

— Desfă și cealaltă cosiță, o sfătui domnul Mravucsán. Așa! Să mă bată Dumnezeu dacă nu ești mai frumoasă acum. Spune, n-am dreptate, domnule avocat?

— Da, mai frumoasă, zise Gyuri și se simți dator să-și arunce privirea asupra pletelor catifelate, negre ca pana corbului, ce începeau în jurul chipului de madonă și ajungeau pînă jos, la volănașele fustei presărate cu mii de flori.

Sora preotului din Glogova! De necrezut! Oare nu e o nălucire? Gyuri nu-și închipuise vreodată că sora unui preot ar putea să arate așa. El socotea că surorile preoților de țară trebuie să fie grase, cu mers bălăbănit ca de rață, cu obrajii rumeni și bucălați și că de la un timp încep să semene cu popa; fete mirosind a untură,

cu guşă dublă. Fără asemenea guşă nici nu-şi imagina frumuseţea unei femei dintr-o casă parohială.

Avocatul încercă să prindă iar grai :

— Mă gîndesc ce spaimă trebuie să fi tras.

— Nu prea mare. Nici nu ştiu dacă m-am speriat. De-abia acum începe să mi se facă frică. Fratele meu trebuie să fie disperat.

— Preotul ?

— Da, preotul. Mă iubeşte foarte mult şi va fi tare îngrijorat văzînd că nu ne-am întors acasă, iar eu nu ştiu nici cînd şi nici cum vom putea să plecăm de-aici.

— N-aveţi nici o grijă, o îmbărbătă Mravucsán, caii sînt teferi, iar o trăsură vom face noi rost să împrumutăm de pe undeva.

Veronka se înfioră de parcă un fir de gheaţă i-ar fi trecut pe spate, clătină din cap, iar cele două cosiţe ce se legănau peste umeri îţi luau vederea de frumoase ce erau.

— Eu, cu caii aceia ? Niciodată !

— Vai, dulce domnişoară, dar caii n-au nici o vină. Nu sînt nărăvaşi. Vrei să ştii de unde s-a tras buclucul ? Păi să vezi ! Acolo, la cărămidărie, se află moara noastră de vînt — un oraş trebuie să aibă de toate, nu ? lumea merge înainte. Da, zău, merge înainte chiar împotriva voinţei domnului senator Fajka. Aşadar, cum spuneam, acolo se află falnica noastră moară de vînt. A fost construită din iniţiativa mea — ne batjocoreau unii că oraşul nostru n-are apă, şi-atunci am hotărît să înhăţăm vîntul şi să-l punem să ne macine grînele. Caii dumneavoastră, firește, n-au înţeles situaţia ; ăştia sînt cai de treabă, de la munte, n-au mai văzut învîrtindu-se prin aer un asemenea animal cu aripi uriaşe. Aşa că s-au speriat şi şi-au pierdut mintile. Nu putem să le-o luăm în nume de rău. Acum însă, după ce spaima le-a trecut, au s-o ducă pe dom-

nișoara acasă, liniștiți de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Nu, nu ! Mie mi-e frică de ei. Ah, au fost îngrozitori ! Dacă i-ați fi văzut ! Pentru nimic în lume n-aș mai merge cu ei. Dacă aș fi singură, aș pleca pe jos, dar biata *madame* Kriszbay...

— Eh, asta-i bună ! zise indignat Mravucsán. S-o las să plece pe jos, cu picioruşele-i dulci ca niște pișcoturi, pe surioara celui mai de seamă preot din cîți cunosc ! Auzi vorbă ! Frumoasă treabă ! Micuța noastră sfîntă să păşească lipa-lipa, lipa-lipa, cu papucei ei *everlasting*[1], pe pietrele astea ascuțite ! Pe bună dreptate, scumpul meu protopop ar putea să spună : „Mare ticălos e prietenul meu Mravucsán, pe care de-atîtea ori l-am ospătat cu ce-am avut mai bun, l-am primit ca-n sînul lui Avraam și el mi-a lăsat odorul să plece astfel în lumea largă". Frumos ar fi din partea mea ! Nu admit una ca asta, să știu de bine că te duc în cîrcă pînă la casa parohială din Glogova !'

Veronka îl privi cu recunoștință pe Mravucsán, pe cînd Gyuri își punea problema dacă — neexistînd pe lume nici un vehicul și domnișoara ar trebui să fie dusă acasă într-adevăr în cîrcă — ar putea oare s-o ducă Mravucsán ori soarta ar hotărî s-o ducă el ? Doar Mravucsán e om vîrstnic, mai neputincios...

Îl cercetă din cap pînă-n picioare pe Mravucsán, măsurîndu-i din ochi umerii, coșul pieptului, apreciindu-i atent forța fizică, de parcă în clipa aceea problema cea mai arzătoare era să rezolve cine o va duce în spinare pe Veronka.

Gyuri ajunse la concluzia că Mravucsán e slab și fără puteri, și zîmbi dîndu-și seama că cele constatate îi fac plăcere.

[1] Eterni (engl.).

Ciudate mai sînt meandrele gîndului omenesc, îndepărtate și tainice sînt izvoarele din care țîșnește prima solie a iubirii !

— Care va să zică, sufletelul meu, zise Mravucsán, căutînd cu orice preț s-o liniștească pe fată, mai întîi odihnește-te, apoi vom aranja lucrurile așa ca totul să fie cît se poate de bine... Da, de bună seamă, ar fi bine să găsim alți cai. Dar ce să ne facem ? Aici la Bábaszék oamenii nu țin cai, numai boi, nici eu n-am decît boi. Muntele-i munte. La munte n-ai ce să faci cu caii, aici calul nu poate să facă ceea ce face boul ; adică, să umble încetișor. Pe-aici nu se umblă țanțoș, în galop, alergînd încoace și-ncolo, cu coama-n vînt... Asta-i un ținut serios. Aici e de tras din greu, iar de tras numai boul e bun. Pe la noi calul își pierde bucuria de viață și, cînd vede condițiile de trai, nu crește orice i-ai face, parcă și-ar spune : „Doar n-am înnebunit, mai bine rămîn mînz pînă la capătul zilelor mele". Așa că și de-avem niscaiva cai, nu sînt cu mult mai mari decît pisicile, ți-e și silă să te uiți la ei.

Mravucsán ar mai fi îndrugat verzi și uscate, defăimînd fără cruțare specia cabalină, dacă n-ar fi intervenit Gyuri :

— Eu sînt aici cu trăsura mea, domnișoară, și-aș fi încîntat să vă conduc.

— Într-adevăr ? exclamă Mravucsán bucuros. Ah, ce cavaler ! Dar, pentru numele lui Dumnezeu, de ce n-ați spus mai devreme ?

— Pentru că nici nu mi-ați dat răgaz să vorbesc.

— Da, cam așa-i, rîse Mravucsán cu poftă. Va să zică le duceți acasă ?

— Firește, le-aș fi condus chiar dacă drumul meu n-ar duce spre Glogova.

— Mergeți la Glogova ? întrebă Veronka surprinsă.

— Da.

Fata îl privi cu ochi visători, rămase puțin pe gînduri, apoi deodată, amenințîndu-l copilărește cu degetul, spuse ca o dojană :

— Să nu mă păcălițI !

Lui Gyuri îi plăcu grozav gestul și zîmbi :

— Pe cuvîntul meu : intenționam să merg la Glogova. Veniți cu mine ?

Veronka, veselă, aprobă din cap, gata să bată din palme de bucurie, cînd *madame* se mișcă pe canapea și suspină adînc.

— Ah, Doamne, *madame !* tresări Veronka. Am uitat cu desăvîrșire că pesemne nu se cuvine să mergem cu dumneavoastră.

— De ce nu ? zise avocatul. Trăsura e destul de largă, încăpem cu toții foarte bine.

— Da, dar nu știu dacă se cuvine.

— Să te întorci acasă ? Cine v-ar opri ?

— Parcă dumneavoastră nu știți ?

— Cine ? întrebă Gyuri mirat.

— Bunele maniere, răspunse sfioasă. (Gyuri rîse Prostuță mai e !)

— Da, da, stărui ea convinsă și înciudată că cei doi domni rîdeau de ea (și Mravucsán zîmbea). Codul bunelor maniere spune : „Nu trebuie să primești brațul oferit de un domn străin".

— Dar trăsura nu e braț, izbucni Mravucsán. Cum poate fi trăsura braț ? Dacă ar fi așa, eu aș fi deodată proprietarul a două trăsuri. Dă-le încolo de reguli, domnișoară scumpă, lasă-l naibii de cod. La Bábaszék eu fac regulile, nu guvernantele franțuzoaice ! Și eu declar sus și tare că trăsura nu e braț și, cu asta, basta.

— Da, e-adevărat, totuși trebuie s-o întreb mai întîi pe *madame*.

— Ei bine, poftește și-ntreab-o.

Veronka se apropie de canapea, se aplecă asupra bolnavei, şuşotiră acolo o vreme şi, din cele cîteva cuvinte franţuzeşti ajunse pînă la urechea lui Gyuri, părea că şi *madame* Kriszbay ar fi de părerea lui Mravucsán, anume că trăsura nu e braţ şi că un domn care ţi-a fost prezentat nu mai e un străin şi deci — socotea *madame* Kriszbay — trebuie să primească amabila propunere a tînărului domn. De altfel, în clipele de primejdie, nu mai ţii seama de nici o etichetă. O dată, cu prilejul unui incendiu, frumoasa Blanche de Montmorency a fost ridicată din pat în cămaşă de noapte de marchizul de Privardière şi nu s-a prăbuşit turnul de la Nôtre-Dame din pricina acestei necuviinţe.

Gyuri, cuprins de un fel de nerăbdare, era emoţionat ca jucătorul de cărţi care-şi filează cartea cînd pe masă e o miză mare. În sfîrşit, Veronka se întoarse spre el :

— Vă mulţumim pentru amabilitate ; primim să mergem în trăsura dumneavoastră, spuse zîmbind, iar în sinea ei era convinsă că, într-o situaţie asemănătoare, şi Blanche de Montmorency ar fi procedat la fel.

Gyuri sorbi cu nespusă bucurie aceste vorbe şi nu ştia cum să pornească mai iute la drum.

— Mă duc să aduc trăsura îndată, spuse luîndu-şi pălăria. Dar Mravucsán, sprinten, îi tăie calea :

— Oho-ho ! Să ştii c-ai nimerit cu sapa în piatră ! Asta nu ! *Pro primo*, pentru că chiar dacă domnişoara ar putea să plece îndată, e o crimă să urcaţi în trăsură o doamnă atît de bolnavă ; *madame* nu poate să plece la drum pînă ce nu-i trece întrucîtva şi nu i se mai alină oleacă durerile. După ce nevastă-mea va unge umărul umflat cu alifia ei miraculoasă, mîine dimineaţă *madame* se va deştepta fragedă ca o floare. *Pro secundo* : nu puteţi să plecaţi, pentru că eu nu vă las să vă urniţi din loc. *Pro tertio* : pentru că acuşi

se înserează ; uitați-vă pe fereastră ! Unde vreți să porniți în puterea nopții ?

Într-adevăr, soarele coborîse în dosul munților albaștri ca oțelul de la Zólyóm. Umbrele uriașe ale molizilor din fața ferestrei se așternuseră peste șoseaua lată, pînă la gardul grădinii lui Mravucsán, unde printre mușcate o mîță jigărită își făcea toaleta de seară.

Totuși avocatul încercă să argumenteze (asta face parte din meseria lui !) :

— Noaptea se anunță caldă, liniștită, de ce să nu pornim ? Și-apoi, pentru *mădame* e totuna dacă geme în pat sau în trăsură.

— Dar se întunecă, ripostă Mravucsán, și drumul spre Glogova trece prin locuri grele, peste vaduri adînci. Și oricît sînt eu de primar, nu pot porunci lunii să se ridice pe bolta cerurilor.

— Nici nu e nevoie, trăsura mea are felinare.

Veronka ezită, înclinînd cînd într-o parte, cînd într-alta, după cum era mai tare argumentul unuia sau al celuilalt, pînă cînd, în cele din urmă, Mravucsán aduse un argument covîrșitor :

— La noapte are să fie furtună, din pricină că într-un copac de pe marginea șoselei s-a spînzurat un om. O să-l vedeți cînd o să treceți prin pădure.

Domnișoara se cutremură :

— Vai, eu nu trec noaptea prin pădure pentru nimic în lume.

Așa se încheie disputa. Gyuri se înclină supus (drept răsplată primi un zîmbet însorit), iar Mravucsán, ca electrizat, se năpusti în sala de consiliu, îl delegă pe Konopka să prezideze ședința (ar fi dat orice, de bucurie că scăpase), pe motiv că, avînd musafiri, n-are timp să zăbovească, le spuse în treacăt, la ureche, cîtorva senatori (celor cu haine mai bune) că i-ar face plăcere să vină la el la cină ; alergă apoi acasă să dea instrucțiuni pentru primirea distinșilor oaspeți. Cobo-

rînd scările, îl găsi pe Fiala pe care-l trimise în grabă să ia trăsura domnului avocat Wibra Gyuri din faţa prăvăliei doamnei Münez şi s-o adăpostească în curtea lui.

Nu trecu mult şi doamna Mravucsán în persoană sosi la primărie să le ia pe doamne. Era o femeie mărunţică şi simpatică ; chipu-i bucălat şi zîmbitor radia de blîndeţe şi bunătate. Era îmbrăcată în portul de sărbătoare al nevestelor de meşteşugari de prin partea de nord a ţării ; fustă dreaptă de culoarea ochilor de vulpe, şorţ de mătase neagră, iar pe cap o bonetă, tot de mătase neagră, cu volănaşe, legată pe sub bărbie cu o fundă.

Deschise uşa cu violenţă şi intră cu larmă mare, după obiceiul oamenilor simpli, bucuroşi de oaspeţi :

— Oh, Doamne, să fie adevărat ce-am auzit ? Mravucsán zice că veţi fie oaspeţii noştri. Ce noroc ! Să ştiţi că eu presimţeam ceva. Az-noapte-n vis se făcea că un crin alb crescuse în ligheanul meu. Şi iată că visul s-a adeverit. Acum, dragele mele, strîngeţi-vă lucrurile, să le duc la noi acasă ; eu am o putere de urs. Vai, am uitat ceea ce trebuia să vă spun mai înainte de orişice : eu sînt soţia lui Mravucsán. Vai, sufletul meu, domnişoară, nu mi-am închipuit că eşti aşa de frumoasă. O, Maică Precistă, Maică Precistă ! Acum înţeleg de ce a trimis Maica Domnului umbrela din cer ca să nu-ţi ude ploaia obrăjorii rourati. Aud că doamna aceasta s-a lovit rău la umăr. Lasă, am eu nişte buruieni să i le pun pe rană, numai poftiţi la mine. Să nu-ţi fie frică, scumpa mea. Nu-i nici o nenorocire. Şi cu mine s-a răsturnat o dată căruţa, cu toate că Mravucsán ţinea hăţurile ; ne-am rostogolit într-o rîpă, mi s-au frînt două coaste şi uite, sînt aici, bună-zdravănă ! Ce-i drept, de-atunci mi-a cam rămas o durere în şale. Da' aşa i se poate întîmpla oricărui călător. Te doare tare ?

— Doamna nu cunoaşte limba slovacă, zise Veronka. Nici ungureşte nu ştie.

— Dumnezeule ! exclamă doamna Mravucsán, împreunîndu-şi mîinile. A ajuns la vîrsta asta şi nici ungureşte nu ştie ? Cum e cu putinţă ?

Veronka se văzu datoare să-i explice că *madame* este dama ei de companie, că vine de-a dreptul de la München, că n-a mai fost niciodată în Ungaria, că e văduva unui ofiţer francez (pentru nimic în lume doamna Mravucsán n-ar fi scăpat vreun amănunt din cele ce auzea), că ea, Veronka, primise alaltăieri la Glogova scrisoarea prin care *madame* îşi anunţa sosirea şi că venise s-o întîmpine ea însăşi la gară.

— Aşa ? Va să zică, pră... (Doamna Mravucsán se lovi peste gură şi înghiţi restul cuvîntului „prăjină"), doamna asta nu ştie să vorbească nici slovăceşte, nici ungureşte. Biată făptură neajutorată ! Toate bune, dar ce să mă fac cu ea, lîngă cine s-o aşez la masă, cum s-o ştiu îmbia cu mîncare ? Frumoasă petrecere o să am eu deseară ! Noroc că avem un cantor care ştie nemţeşte. Şi, de bună seamă, ştie şi domnişorul.

— Nici-o grijă, doamnă, la masă am s-o întreţin eu şi tot eu am s-o îmbii să mănînce, răspunse Gyuri.

Cu chiu, cu vai, se ridicară să plece. *Madame* Kriszbay se văicărea, gemea, în timp ce doamna Mravucsán şi Veronka se trudeau s-o îmbrace ; Gyuri fusese dat afară pe coridor, să nu fie de faţă, *madame* fiind pudică. În sfîrşit, doamna Mravucsán luă şalurile mari şi pardesiele şi spuse :

— Trimit eu servitoarea să aducă şi cufărul.

Apoi o luă de braţ pe *madame* Kriszbay ca s-o susţină şi, tîrîş, grăpiş, o coborî pe scări.

Madame scîncea şi mîrîia cînd pe franţuzeşte, cînd pe nemţeşte, iar doamnei Mravucsán nu-i mai tăcea gura. Ba se adresa tinerilor care mergeau în faţa

lor, ba vorbea cu *madame* care, zbîrlită cum era, semăna cu un papagal bolnav.

— Poftiți pe-aici, pe-aici, domnișoară dulce ! Uite, colo e casa noastră. Numai cîțiva pași, doamnă. Nu vă temeți, cîinele nu mușcă. Tacă-ți gura, Garam ! Acuși sîntem acasă. Ai să vezi, doamnă, ce pat frumos îți aștern pentru la noapte. Toate pernele sînt umplute cu puf.

Doamnei Mravucsán nici nu-i păsa că *madame* Kriszbay nu pricepea o iotă din ce auzea. Femeile de obicei vorbesc pentru că le place să vorbească. Ce s-ar face dacă n-ar vorbi, dacă vreun păianjen și-ar țese pînza peste gura lor și le-ar lua graiul ?

— Te doare ? Lasă, mîine o să te doară și mai tare. Așa sînt loviturile astea care nu sîngerează. Zău, și peste două săptămîni o să te mai doară. Dar, una știu și bună : o să fie o pereche minunată, zise aruncînd priviri pline de subînțeles spre cei doi tineri care mergeau înainte.

Casa lui Mravucsán, cu intrarea ei prietenoasă, cu ferestrele ei zîmbitoare, era la cîțiva pași și ar fi fost și mai aproape dacă în fața primăriei nu s-ar fi întins o iezaștină, care trebuia ocolită taman prin fața cîrciumii. Iezaștina răspundea unei necesități și toată lumea din Bábaszék o prețuia pentru că în ea se bălăceau gîștele orașului, se tăvăleau purceii și, în sfîrșit, de-aici luau pompierii apa în caz de incendiu. Nu mai spun că tot aici se adăposteau și broaștele orășelului, oferind localnicilor concerte minunate.

Așadar această băltoacă era necesară, cu toții o suportau cu plăcere, socotind-o un loc de utilitate publică și odată, cînd inginerul-șef al județului, Brunkus Nep János, trecînd pe-aici, a atras atenția autorităților că ar trebui asanată balta din fața primăriei, oamenii l-au luat în rîs.

Oaspeții doamnei Mravucsán au fost deci siliți să ocolească băltoaca, trecînd prin fața cîrciumii pe care străinii o denumiseră în batjocură „Berbecul degerat" — aluzie la condițiile climaterice ale Bábaszék-ului. La „Berbecul degerat" lăutarii încă mai cîntau, clienții nu mai încăpeau înăuntru, cîțiva țărani de la Turóc își beau rachiul stînd în picioare afară, iar un cotiugar de la Zólyom, așezat la o masă, comanda cîte trei cani de vin deodată. Se cherchelise zdravăn și vorbea singur în gura mare, aruncînd cîte o privire iubitoare către mîrțoaga lui prăpădită care, lîngă gardul acoperit cu împletitură de ienuperi, cu capu-n pămînt, înhămată la cotiugă, își aștepta stăpînul.

— Megieșul meu, filozofa cotiugarul, zice că ființa asta înhămată la cotiuga mea nu e cal. Păi cum să nu fie cal ? Cal a fost el și pe vremea lui Kossuth [1]. Cică nu poate să ducă nici o povară. E drept, nu duce, că povara e grea. Cică e prăpădită de slabă. Păi cum să nu fie slabă, dacă nu-i dau ovăz ? De ce nu-i dau ovăz ? Păi eu i-aș da, dacă-aș avea. Cică deunăzi n-a fost în stare să miște din loc cotiuga. Cum să poată, dacă roata intrase într-o hîrtoapă ? Megieșul meu e un dobitoc. Așa-i că e un dobitoc ?

Se ridică de pe scaun și clătinîndu-se le ceru stăruitor celor din Turóc să se pronunțe : este sau nu este vecinul său un dobitoc ?

Turócenii, prudenți, se traseră la o parte ; cotiugarul, ca un cîine turbat ce nici nu vede, nici n-aude, dar adulmecă omul, se repezi la *madame* Kriszbay care abia se tîra sprijinită de brațul doamnei Mravucsán.

— Spune-mi, calul meu e cal ori nu e cal ?

[1] *Kossuth Lajos* (1802—1894), om politic maghiar, organizatorul și conducătorul revoluției de la 1848—1849 din Ungaria.

Madame Kriszbay se sperie, scoase un țipăt, gata să leșine de damful de vin ce duhnea din gura cotiugarului.

— Dumnezeule ! gemu cu glas sfîrșit, în ce țară am ajuns !

Doamna Mravucsán însă, pe cît era de blajină, pe-atît de aprigă știa să fie la nevoie :

— Eu nu știu dacă e cal sau altfel de dobitoc, spuse, dar văd că tu ești un porc bețiv !

Și-i trase un brînci de-l răsturnă în drum ca pe un buștean, și-acolo, culcat pe spate, horcăind, cotiugarul își continua meditația :

— Megieșul meu zice că nu vede cu un ochi. Ei și ? Ce dacă, odată ce și cu un ochi poate să vadă aceeași fîșie de drum pe care-ar vedea-o cu doi ?

Nu trecu mult și se ridică iar în picioare ; apoi, cu stăruința obișnuită a bețivului se repezi după ele, și *madame* Kriszbay, uitînd că e rănită, o luă la fugă, ridicîndu-și, fără să-și dea seama, pînă la genunchi fustele lungi, ca să nu se împiedice în ele. Cei din Turóc hohotiră, privindu-i picioarele subțiri.

— „Cum dracu' poate să fugă așa cu picioarele alea ?"

Mare fu însă uluirea Veronkăi care nu știa cum să-și explice goana zăpăcită a rănitei, deoarece, mergînd înainte și vorbind cu Gyuri, nu auzise nimic din necuviințele cotiugarului din Zólyom.

— *Madame, madame,* ce s-a întîmplat ?

Dar *madame* Kriszbay nu-i răspunse, ci se repezi de-a dreptul pe poarta casei Mravucsán, de unde însă se năpusti îndărăt, țipînd sfîșietor, îngrozită de trei dulăi uriași care-o întîmpinaseră cu lătrături cumplite.

Tocmai cînd să se prăbușească fără cunoștință la pămînt, apăru domnul Mravucsán în întîmpinarea musafirilor ; așa că *madame* leșină în brațele lui.

Bietul primar o ţinea în braţe, năuc, nemişcat, nedumerit, pentru că nu mai văzuse pînă aci o femeie leşinată. Auzise şi el că în asemenea momente trebuie s-o stropeşti cu apă, dar cum nu putea să se ducă după apă, se gîndi că poate ar fi bine s-o ciupească puţin (chiar şi-o femeie moartă clipeşte din ochi cînd e ciupită), numai că, pentru ciupitură, trebuia oleacă de carne, ori *madame* Kriszbay n-avea decît oase.

Deci, cu răbdare creştinească, aşteptă sosirea celorlalţi, care foarte curînd o readuseră în stare conştientă pe sărmana fiinţă cu nervi atît de sensibili.

— Ah, zicea ea iar şi iar, suspinînd, în ce lume am ajuns !

PARTEA A PATRA

„INTELIGHENŢIA" BÁBASZÉK-ULUI

CINA DE LA FAMILIA MRAVUCSÁN

Nu voi povesti pe larg cele ce s-au mai petrecut de acum înainte. Numai cu hainele lui Cristos s-a întîmplat minunea ca ele *să crească o dată cu copilul.* Mantia care acoperea trupul lui Isus bărbat, în drumul spre Golgota, era cea pe care o purtase și în copilărie.

Nu mai există mantii ca aceea (spre marea bucurie a croitorilor), azi numai sub condeiul vreunui romancier se mai întîmplă uneori asemenea minuni ; petecelul de țesătură, din care abia dacă s-ar putea croi o vestă, sub mîna lor se desfășoară în suluri nesfîrșite.

Mie însă nu-mi place procedeul, așa că voi încheia repede masa de la Mravucsán, deși a fost excelentă... și, de-a rămas cineva nemulțumit, apoi nu putea să fie decît *madame* Kriszbay, care de la primul fel, minunatul papricaș de miel, și-a ars gura și-a început să strige :

— Aoleo, mă pișcă ceva în beregată !

Felul al doilea, tăiței cu brînză și jumări, i-a plăcut și mai puțin. De cum i-a gustat, s-a strîmbat urît și a pus furculița în farfurie spunînd :

— *Mon Dieu*[1], astea-s niște panglici de pînză ude !

[1] Dumnezeule (fr.).

Biata doamnă Mravucsán era desperată că *madame* nu vrea să mănînce nimic şi nu contenea să se văicărească pe-nfundate : „Ce ruşine pe capul meu !“. În sfîrşit, i-a adus pe masă toate dulceţurile ce-i mai rămăseseră în cămară, *madame* a început să înfulece pe nerăsuflate şi, după ce s-a îndopat bine, s-a mai împăcat şi ea cu situaţia.

De fapt, putea să se declare mulţumită, la masă fusese aşezată între Rafanidesz Sámuel, preotul luteran din localitate, şi cantorul Klempa Teofil, care au înveselit-o tot timpul, unul la stînga, celălalt la dreapta. De cînd li se făcuse invitaţia li se spusese : „Trebuie să veniţi neapărat, avem la masă o doamnă nemţoaică pe care trebuie s-o întreţineţi“. Şi amîndoi s-au întrecut pe sine, ţinînd cu tot dinadinsul să dovedească senatorilor cît de bine se pricep ei să susţină în limba germană o conversaţie aleasă.

Nefericitei *madame* Kriszbay i-au plăcut vecinii, mai ales cînd a aflat că domnul Rafanidesz Sámuel e holtei. Cum ? Pe-aici preoţii se căsătoresc ? (Te pomeneşti că totuşi a ajuns într-o ţară bună !)

Cantorul părea mai chipeş, dar era căsătorit şi mai bătrîn. Chipul său prelung, inteligent, se termina într-o barbă lungă şi neagră care-i acoperea tot pieptul. Şi-n totul emana parcă o spiritualitate ce se revărsa din el ca un fel de aromă, sau cum iese seva din trunchiul unui copac vînjos.

Madame Kriszbay izbucnise de cîteva ori în rîs la glumele celor doi ; din păcate, nu putuse să rîdă după pofta inimii, pentru că îi ardea gîtul din pricina blestematei de boiele şi-o chinuia cumplit înghiţitura de papricaş. Din cînd în cînd, faţa ei galbenă ca de ceară se împurpura şi era limpede că se străduia din răsputeri să-şi înăbuşe tusea, care constituie nu numai un semn prevestitor al bătrîneţii, dar mai este şi tare disgraţioasă.

— Nu-i bai, o liniştea doamna Mravucsán, nu te sfii, dă-i drumul şi tuşeşte cum îţi vine ! Cohîc, cohîc ! Tusea şi sărăcia nu pot fi tăinuite.

Şi *madame* Kriszbay s-a simţit din ce în ce mai bine, căci părintele mai avea o calitate : studiase la München, aşa că ştia să povestească în dialectul local mici anecdote despre viaţa de-acolo, ceea ce a înveselit-o peste măsură pe *madame*.

Părintele Rafanidesz Sámuel nu făcea parte din acei preoţi mohoriţi de fariseism şi, deşi, după o ticluială de cuvinte, ajunsă de pomină la Bábaszék, născocită în limba slovacă de iscusitul Klempa Teofil, aşa încît citită de la cap la coadă ori de la coadă la cap să aibă acelaşi înţeles : *sedi na fare Rafanidesz* [1], s-ar putea crede că era un pustnic, veşnic retras la parohia lui, preotul era tocmai contrariul unui schimnic, fiind mereu pe drumuri, în cine mai ştie ce aventură. Într-un cuvînt, era un om plin de viaţă ; ba din ultima lui parohie (undeva prin judeţul Nógrad) fusese nevoit să plece chiar din cauza unor încurcături amoroase. Doamna Mravucsán cunoştea bine povestea, o cunoştea chiar şi pe femeia cu pricina — soţia unui oarecare Bahó Mátyás, de bună seamă o femeie cumplit de proastă, de vreme ce ea însăşi îi mărturisise soţului, prim-epitrop, legătura cu părintele ; şi-apoi, nici cine ştie ce frumuseţe nu putea să fie, pentru că iată, textual, ce spunea doamna Mravucsán :

— Rafanidesz a fost nebun cînd s-a încurcat cu ea. De la femeia urîtă să nu ceară nimeni sărutări, nici de la omul sărac împrumut, că numaidecît îl dau în vileag, ca să se fălească.

Aşa spunea doamna Mravucsán. Ce-i drept, ea mai adăuga :

[1] Rafanidesz şade la parohie (slovacă).

— Dar dacă cineva mi-ar cere vreo mărturie, eu una aș tăgădui totul.

Așa că eu n-am să pun mîna-n foc că doamna Mravucsán s-ar fi exprimat exact ca mai sus, pentru că n-aș avea cum să dovedesc spusele ei.

La urma-urmei, nici n-are importanță, o dată ce *madame* Kriszbay s-a distrat minunat cu vecinii săi. Cei doi bărbați, cu cultura lor aleasă, au făcut-o să aibă o părere mult mai bună despre țara noastră. Norocul nostru că, necunoscînd limba slovacă, n-a priceput nimic din conversația tare vulgară a notabilităților din Bábaszék poftite la cină. La drept vorbind, și ceilalți musafiri erau oameni deștepți, dar fiecare în felul lui. Frumoasa Veronka nu o dată a zîmbit la glumele lor, pe care acum le auzea întîia oară ; localnicii însă le cunoșteau pe toate, auzite pe la vreun pahar de vin. Așa, de pildă, bogatul măcelar Kukucska Pál obișnuia ca la friptură să se ridice în picioare și să spună cu glas grohăit : „Mulți ani trăiască bărbatul soției mele" — și să-și toarne apoi paharul în cap ; la fel, ajutorul de notar povestise de o sută de ori snoava pe care acum, pentru a suta una oară, o istorisea domnișoarei Veronka, scoțîndu-și de pe degetul mic rănit (cică la o vînătoare) bandajul făcut dintr-un deget de mănușă : „Ce oraș e ăsta, domnișoară ?" Și cine naiba să ghicească un nume de oraș cu un asemenea joc de cuvinte ? El însă îl știa și îl rostea cu emfază. De altfel, foarte probabil că nici nu-l durea degetul, dar, mucalit cum era, ajutorul de notar purta degetul de mănușă numai pentru a putea spune domnișoarelor ghicitoarea lui.

A încerca să descrii o asemenea cină ar însemna să-i mîhii pe zei. De fapt, nu se petrece nimic deosebit. Oamenii mănîncă, beau și-apoi pleacă acasă. Credeți că discută vreo problemă mai acătării ? Da' de unde ! Pălăvrăgesc tot felul de fleacuri. Ferească Dumnezeu

să le tipărim. Şi totuşi, în Bábaszék se va vorbi mult timp despre nimicurile petrecute la cina de-atunci: că domnul Mravucsán a răsturnat un pahar cu vin negru şi, în timp ce presărau sare peste pata revărsată pe faţa de masă, senatorul Konopka a exclamat:

— Ptiu! Să ştii c-o s-avem botez, cumătră!

Doamna Mravucsán, firesc, a roşit. Veronka, în schimb, a întrebat cu nevinovăţie:

— Cum se poate ghici aşa că va fi un botez?

(Domnişoara asta ori e încă o mare gîsculiţă, ori e o mare actriţă.)

Ce să-i răspunzi oare copilei cu chip neprihănit, cum n-o mai fi fost, poate, decît chipul Maicii Domnului pe vremea cînd era fetiţă şi purta rochiţă scurtă? Oaspeţii se priveau stînjeniţi, dar, din fericire, era de faţă şi soţia lui Szliminszky Wladimir, pădurarul, femeie tare isteaţă, care i-a explicat:

— Păi, să vezi matale, domnişoară, barza care aduce de obicei copiii vine mai întîi nevăzută şi, ca semn de prevestire, răstoarnă vreun pahar.

Veronka a stat cîtva timp pe gînduri, apoi, neîncrezătoare, şi-a clătinat frumosul căpşor, în jurul căruia parcă strălucea nimbul nevinovăţiei.

— Dar eu am văzut cu ochii mei cînd domnul părinte a răsturnat paharul cu cotul!

Doamna Szliminszky n-a mai găsit nici un răspuns şi, după bunul ei obicei, s-a pornit să-şi cicălească şi să-şi dădăcească bărbatul:

— Să nu-nfuleci grăsimea de pe pulpa aia de gîscă, Wladin!

Wladin, necăjit, şi-a încruntat fruntea şi pe gîtu-i slab a început să se plimbe repede în sus şi-n jos mărul lui Adam — semn de mare nemulţumire.

— Păi mie tocmai grăsimea îmi place cel mai mult.

— Şi? N-ai voie! În primul rînd, sănătatea!

Wladin, ascultător, a jupuit de-o parte părțile grase de pe friptură.

— De ce te-ai descheiat la haină ? Nu vezi că e curent ? Încheie-te imediat, Wladin !

Pădurarul s-a încheiat și, ca omul mulțumit că și-a făcut datoria, a întins mîna spre castronul din mijlocul mesei.

— Nici o bucățică, Wladin ! Nici cît un vîrf de ac. Ți-e destul ! Vrei să visezi urît la noapte ?

Wladin, cuminte, a pus furculița pe farfurie și-a vrut să bea un pahar de apă.

— Vai, a strigat femeia speriată, dă să văd dacă nu cumva e prea rece.

Wladin i-a întins paharul.

— Poți să bei cîteva înghițituri. E destul de călduță. Da' să nu bei prea mult, să nu faci apă-n burtă. Ah, Wladin ! Bei ca un însetat ! Pentru numele lui Dumnezeu, ajunge, ajunge !

Bietul Wladimir ! Era martirul dragostei conjugale. De șaisprezece ani îndura această oblăduire necontenită ; și, deși cînd s-a însurat era sănătos tun și nici de-atunci încoace n-a fost vreodată bolnav, în fiecare clipă aștepta nenorocirea, pentru că, din pricina continuei ocrotiri, nărodul de polonez era convins că un firicel de curent sau o bucățică de mîncare în plus ar putea să-i curme zilele. I se părea că de peste tot îl pîndesc, sub mii de chipuri, intențiile criminale ale naturii.

— Ia seama, Wladin ! Ai grijă să nu te-nhațe cîinele de picior !

Sub masă, un cîine ciobănesc, foindu-se printre picioarele musafirilor, rodea un os ; mai încolo, miorlăia amarnic o pisică, parcă spunînd : „Dați-mi și mie ceva din bucatele alea multe".

Se dezlănțuise așa-numita *amabilis confusio* [1]. Toată lumea vorbea, fiecare despre altceva, adresîndu-se altcuiva. Senatorii reîncepură discuțiile despre problemele obștești, în primul rînd despre dihonia iscată din pricina celui spînzurat. Pe chipul doamnei Mravucsán se ivi atunci o adevărată amărăciune și-ncepu să se jeluiască că nimeni n-a mîncat nimic ; Klempa Teofil, după ce vinul cel negru îi dezlegă limba, văzînd că preotul s-a prins la vorbă cu *madame* Kriszbay, luă cuvîntul, în nădejdea că va atrage atenția și asupra lui :

— Domnilor senatori, am să vă fac mărturisiri complete.

— Să auzim ! Despre ce ?

— Despre sinuciderea cîinilor.

Ah, iată o problemă interesantă. Toți comesenii deveniră atenți, chiar și preotul trebui să-și întrerupă palavrele. Pst, pst ! S-auzim despre sinuciderea cîinilor.

De cîtva timp, prin partea locului toată lumea era stîrnită de zvonul senzațional că la prisaca domnului cantor Klempa în fiece dimineață se găsește cîte un cîine mort. Toți acești cîini s-au sinucis cu o armă de foc, împușcîndu-se nu în cap, ci exact în șira spinării.

— Eu sînt criminalul, spuse Klempa, și iată cum procedez : prin partea de sus a buduroiului gol introduc țeava puștii ; leg trăgaciul cu o sfoară pe care o dau pe după patul puștii, apoi aduc sfoara pe lîngă trăgaci înapoi pînă în interiorul stupului, și la capătul ei cel liber leg o bucată de carne. Cîinele vine, adulmecă fain carnea, își vîră capul în buduroi și, bineînțeles, o înhață cu colții și-ncepe să smucească de ea ; atunci arma se descarcă și, bum, urmează moartea.

[1] Zarva amabilităților (lat.).

Acest sistem viclean de ucidere a cîinilor este primit cu rîsete homerice și Mravucsán trage primul concluziile :

— Sinuciderile sînt, fără îndoială, de mai multe feluri, dar cea mai groaznică sinucidere este cea provocată prin sete. Deci, să bem, domnii mei !

Se ciocnesc paharele, și-n toiul voioaselor clinchete se aude un glas :

— Ei, Wladin, Wladin !

E glasul doamnei Szliminszky, care nu vede cu ochi buni faptul că și Wladin a pus mîna pe pahar. În schimb Mokry, mucalitul impiegat, nu vede cu ochi buni că, deși îi vorbea despre ceva grozav de emoționant, atenția doamnei Szliminszky rămînea îndreptată pururea numai asupra soțului ei.

— Țigara aia tare are să-ți facă rău, Wladin ! Arunc-o ! Ți-ajung cîteva fumuri...

— Am avut o mulțime de angarale pe cap și pe deasupra a mai trebuit să scot de la croitor și hainele astea de pe mine.

— Frumoase haine. Cît ai dat pe ele ?

— Le-am făcut de comandă la croitorul Kléner, sînt croite pe măsura mea...

— Da, într-adevăr ?

— E stofă poloneză, tare, nici apa nu trece prin ea. Ar trebui s-o vezi la lumina zilei.

— Da, dar aș vrea să știu cît te-au costat, răspunse tînăra poloneză distrată.

— Am găsit vigul de stofă neînceput ; mai avea pe margine încă fîșia galbenă cu care fusese scos din războiul de țesut ; am fost de față cînd le-a croit. La lumina soarelui, stofa are un joc de culori nemaipomenit.

— Bine, bine, dar spune-mi prețul.

Mokry însă nu se da cu una cu două scos dintr-ale lui, mai ales că era vorba despre hainele lui cele noi.

— Are Kléner un meşter, pe nume, pare-mi-se, Kupek. Înainte de-a fi venit aici, a lucrat la Viena, la un furnizor al curţii imperiale. Kupek ăsta mi-a spus aşa : „Să nu-ţi pară rău de bani, domnule Mokry, pentru că asta e o stofă mai bună ca pielea". Pune mîna, să vezi ce calitate, doamnă Szliminszky !

— Da, e moale ca mătasea... Wladin, puiule, ar fi bine să schimbi locul cu mine. Acolo se face curent cînd se deschide uşa. Ce e, ce faci mutra asta acră şi mînioasă ? Te pomeneşti că nu vrei ! Haide, una, două, trei, mută-te în locul meu, Wladin !

Martirul iubirii schimbă locul cu soţia lui, iar doamna Szliminszky trece în cealaltă parte a mesei, lîngă tînărul avocat Wibra, acum preocupat aproape numai de Veronka. Domnişoarei nu-i mai tace gura, ciripeşte într-una cu Gyuri, de parcă i s-ar fi dezlegat din toate hăţurile limba. Inteligentul şi renumitul bărbat, despre care se spune că va fi cîndva deputatul judeţului Banská-Bistrica o ascultă cu atîta sfinţenie de-ai zice că-l ascultă pe însuşi episcopul, şi pentru nimic în lume nu şi-ar lua ochii de la ea, afară doar de clipele cînd Veronka îşi ridică privirile spre el.

Vorbesc încet, de-ai crede că discută cine ştie ce probleme grave, pe cînd ei tăifăsuiesc despre cele mai neînsemnate fleacuri. Cum îşi petrece Veronka zilele ? Citeşte, se plimbă. De aici, încolţeşte a doua întrebare : ce citeşte, pe unde se plimbă ? Veronka îi spune cîteva titluri de cărţi. Cum Gyuri citise acele cărţi, încep să vorbească despre eroii lor, ca despre nişte cunoştinţe comune : vulturul Elemér, Berend Ivan, Ankerschmidt Erzsike, Béldi Aranka. Într-adevăr, Béldi Pál a fost un prost cînd n-a primit să fie cneaz.

— Poate că, totuși, bine-a făcut, pentru că dacă primea, cum s-ar mai fi născocit romanul acela frumos ?

Apoi, avocatul începu să întrebe despre Glogova, dacă e un sat tare plicticos.

Veronka, mirată, ridică privirile-i negre spre el :

— Cum să fie plicticoasă Glogova ? (Parcă un ageamiu ar fi întrebat : Parisul e un oraș plicticos ?)

— E vreo pădure la Glogova ?

— O, și încă ce pădure !

— Îți place să te plimbi prin pădure ?

— Oho !

— Nu ți-e frică ?

— De ce să-mi fie frică ?

— Uneori în pădure sînt ființe care te pot speria.

— Ah, ființele din pădurea noastră se sperie ele de mine.

— Ce tot spui ? Poate să se sperie cineva de dumneata ?

— Da, pentru că pot să pun mîna pe ele.

— Pe haiduci ?

— Vai, ce vorbă ! Dacă mai spui așa, să știi că te bat peste mînă.

— Bate-mă. Uite mîna.

— Nu, acum te iert, numai dacă mai spui o dată ce-ai spus. Eu pun mîna pe fluturii din pădure.

— Sînt frumoși ? Cînd eram elev, îmi făcusem un insectar. Mai am și-acum cîțiva fluturi în el.

Pe Veronka o prinse ispita să se laude :

— Ah, dacă-ai vedea insectarul meu. Am toate soiurile : cap-de-mort, amiral, pisica popii, Apollo. Păcat că una dintre aripile lui Apollo e plesnită.

— Hebe ai ?

— Da, și încă mare cît palma mea.

— Cît e de mare palma dumitale ? Arată-mi-o !

Veronka puse mîna pe faţa de masă. Palma era mică, albă şi delicată ca o petală de trandafir.

— În ţara piticilor poate să aibă un stînjen ! remarcă avocatul alintător şi, luînd un chibrit, începu, în glumă, să-i măsoare latul palmei.

În timpul măsurătorii, din neatenţie, o atinse cu degetul ; domnişoara tresări, îşi retrase mîna şi sîngele îi năvăli în obraji.

— Uf, ce căldură e-aici ! zise cu glas înecat, lipindu-şi palma de obrajii aprinşi, de parcă din pricina căldurii şi-ar fi retras mîna.

— Într-adevăr, s-a făcut cald aici, se băgă în vorbă doamna Szliminszky. Wladin, descheie-te la haină !

Wladin pufăi din buze şi-şi descheie haina ; iar Veronka se întoarse la fluturii ei.

— Goana după fluturi a devenit un adevărat sport pentru mine. Îmi închipui că aşa e şi cu bărbaţii care aleargă după vînat.

— Şi mie-mi sînt dragi fluturii, spuse Gyuri, pentru că iubesc o singură dată.

— Oh, mie-mi sînt dragi din alt motiv...

— Te pomeneşti că-ţi plac pentru că au mustăţi !

Veronka întoarse capul îmbufnată :

— Domnule Wibra, dumneata începi să fii nesuferit.

— Mulţumesc pentru declaraţie.

— Ce declaraţie ?

— Că începi să nu mă mai poţi suferi. Ceea ce înseamnă că pînă acum ai avut alte sentimente faţă de mine.

— Aha ! Am înţeles ! Iată un adevărat tertip avocăţesc. Tălmăceşti vorbele omului aşa ca să-i atribui şi ce n-a vrut să spună. Să ştii că e primejdios să stea

omul de vorbă cu dumneata. Nu mai spun nici un cuvînt.

Gyuri își împreună mîinile și o imploră :

— N-am să mai fac. Niciodată, niciodată. Te rog vorbește-mi.

— Chiar te interesează fluturii ?

— Pe cuvîntul meu de onoare, nici lei și nici tigrii nu m-ar interesa acum cît mă interesează fluturii.

— Da, fluturii sînt frumoși ca niște femei împodobite. Ce armonii fermecătoare de culori ! Mă uit la aripile lor ca la niște imprimeuri de mătase. Gîndește-te, bunăoară, la Hebe, ce minunat se asortează roșul și negrul de pe aripile inferioare cu albastrul-verzui de pe cele superioare. Aceeași armonie ametitoare există și în culorile cafenii-pestrițe ale pisicii-popii, și-n falnica și sumbra toaletă cafenie cu bobițe albastre și chenar galben a capului-de-mort. Crede-mă că și faimoasa casă de mode Worth de la Paris ar putea să vină în pădure să-nvețe de la fluturi arta de-a se îmbrăca.

— Mai încet, Wladin, strigă doamna Szliminszky. Cîți plămîni ai ? Pe scrisorile expediate în localitate ajunge un timbru de trei creițari.

Ce se-ntîmplase ? Szliminszky Wladimir intrase în controversă cu senatorul Fajka, dezbătînd o problemă de mare actualitate : ce s-ar întîmpla dacă oamenilor le-ar lipsi auzul ? Discuția devenise atît de sonoră, încît iubitoarea-i soție nu mai putu să rabde inutila irosire de energie fără să-l dojenească.

— Stau unul lîngă altul și strigă — zise bombănind și clătinînd din cap — ca și cum pe scrisorile adresate „Loco" ar trebui să lipească timbre de cincisprezece creițari. Oh, Doamne, Doamne, cînd o să-i vie omenirii mintea la cap ?

Atunci Konopka se ridică și toastă în cinstea gazdei, „reînnoitorul" Bábaszék-ului. Senatorul avea un glas

subțire, aidoma cu al lui Mravucsán, așa încît, dacă nu-l vedeai pe cel ce vorbește, puteai crede că însuși primarul se preamărește, ceea ce produse o ilaritate zgomotoasă. După ce Konopka se așeză, se ridică Mravucsán și-i răspunse, cu paharul în mînă, închinînd pentru Konopka, făcînd aceleași mișcări și grimase, și clipind din ochi ca și antevorbitorul său. Comesenii rîseră iarăși cu poftă. Cam așa procedează și regii cînd, în semn de prietenie, își schimbă între ei veșmintele — dar de ei nimeni nu cutează să rîdă. Astfel începu iureșul toasturilor.

— Au dezlegat ciinii din lanț, șopti Fajka lui Konopka.

Mokry închină pentru stăpîna casei, Mravucsán se ridică din nou și, în numele său și al soției sale, bău pentru sănătatea musafirilor, mulțumindu-le că au avut amabilitatea să vină la cină — arătînd că dintre toți invitații numai doamna Miincz n-a putut veni cu acest prilej, din pricină că, pe seară, podagra îi dase niște junghiuri prin picioare; nu e de mirare, biata bătrînică alergase cam mult în ziua aceea de tîrg. În sfîrșit, goli paharul în cinstea evreicei din Bábaszék.

Urările însuflețite și gălăgioase curgeau fără contenire. Cînd se mai potoliră, răsună și glasul lui Szliminszky Wladimir:

— Acum e rîndul meu!

— Wladin, să nu vorbești! îl ținu din scurt nevastă-sa. Să nu vorbești! Vorba cu glas tare face rău la plămîni!

Dar Wladimir nu mai putea fi strunit. Cel ținut sub papuc e în stare să îndeplinească orișice: să se încheie la haină, să se descheie, să nu mănînce, să nu bea, dar în analele Ungariei nu s-a pomenit atîta supușenie încît un bărbat să nu-și rostească urarea pe care a copt-o în sinea lui.

— Ridic paharul, domnilor, în sănătatea celei mai frumoase flori din această societate, surioara Domnului Isus Cristos, mieluşeaua neprihănirii, pentru care Dumnezeu a făcut o minune, spunînd slugii sale: „Du-te fuga, Petre, nu lăsa fetiţa s-o ude ploaia". Mulţi ani trăiască domnişoara Bélyi Veronka!

Obrajii Veronkăi se aprinseră ca văpaia, mai ales cînd musafirii se ridicară şi veniră pe rînd la ea să-i sărute mîna, ba unii chiar să îngenunche în faţa ei; iar evlavioasa doamnă Mravucsán se apleacă pînă la pămînt atingîndu-i cu buzele tivul fustei.

La început, auzind asemenea epitete aiurite, Gyuri crezu că pădurarul şi-a pierdut minţile, dar acum, văzînd că toţi comesenii au înnebunit, fu cuprins de o tulburare amestecată cu uimire şi de o senzaţie ciudată şi stînjenitoare.

— Despre ce minune vorbea soţul dumneavoastră? o întrebă el pe doamna Szliminszky.

Doamna Szliminszky îşi împreună mîinile a mirare:

— Cum? Dumneavoastră nu ştiţi? Zău că nu ştiţi? E cu neputinţă! Doar slovacii au scris despre ea şi-n poezii!

— Ce-au scris?

— Întîmplarea cu umbrela... Wladin, te-ai încălzit prea tare, eşti roşu ca racul, uite cum ai transpirat! Să nu-ţi dau evantaiul meu?

— Ce fel de umbrelă? stărui curios avocatul.

— E nemaipomenit! Chiar n-aţi auzit nimic? Păi, să vedeţi cum a fost: cînd frumoasa dumitale vecină era mică, au uitat-o undeva prin curtea casei parohiale, într-un coş. Fratele ei, preotul din Glogova, se ruga în biserică. Deodată a izbucnit o furtună, cu o mare rupere de nori; fetiţa, firavă, ar fi făcut vreo aprindere de plămîni sau cine ştie ce altă boală, şi s-ar fi prăpădit, dacă nu s-ar fi întîmplat o minune. De unde-o fi venit, de unde nu, a apărut lîngă ea un om

cu părul alb, parcă picat din cer, trimis al lui Dumnezeu, și-a așezat o umbrelă deschisă peste fetiță.

— Umbrela mea, exclamă fără să vrea avocatul.

— Cum ?

— Nimic, nimic.

Sîngele începu să-i ardă în vine, inima îi bătea tare, gesticula din mîini, agitat, așa încît își răsturnă și el paharul.

— Botez ! Încă un botez, strigară veseli comesenii. Băltoaca de vin începu să curgă spre doamna Szliminszky.

— Felicitările mele, doamnă Szliminszky, o tachină părintele Rafanidesz.

— Ba nu, nu, bîlbîi rușinată. Nu-i așa, Wladin ?

Dar avocatul se ținea scai să nu cumva să se încurce firul importantelor sale cercetări în banalități. Își trase scaunul mai aproape de doamna Szliminszky.

— Și, mai departe ? zise cu suflarea tăiată de zbucium și de emoție.

— Omul cu părul alb a pierit, învăluit în ceață ; n-a rămas nici o urmă. Cei care l-au zărit o clipă au recunoscut în el pe sfîntul Petru cu barba lui cea mare.

— Era evreul Müncz.

— Ce-ați spus ?

Gyuri își mușcă buzele, rușinat că din nou gîndise cu glas tare.

— Nu, nimic. Continuă, te rog.

— Așadar, sfîntul Petru a dispărut, dar umbrela a rămas.

— Și mai există ? întrebă cu interes nestăpînit.

— Păi, de bună seamă ! E păstrată ca o comoară în biserica de la Glogova.

— Slavă Domnului !

Gyuri răsuflă adînc, de parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă și-și șterse cu batista broboanele de sudoare de pe frunte. Există ! bolborosi pironindu-și

privirile în gol. Avu senzația că e amețit și se prăbușește de pe un scaun. Aflase totul, și acest mare noroc îl copleșise. Simțea un fel de rigiditate în ceafă și o strîngere în preajma inimii, iar aerul din jurul său începu să vîjîie sleindu-l de puteri.

— Și-a cui e acum umbrela ? A bisericii ? întrebă mecanic.

— Poate să fie și-a dumneavoastră, spuse tînăra doamnă cu un aer glumeț. Cînd se va mărita, Veronka va pleca la soțul său împreună cu umbrela. Așa mi-a spus o dată părintele de la Glogova : „Umbrela e a surioarei mele, o va lua cu ea, dacă nu i-o va dărui bisericii".

— Nu, nu, zise avocatul clătinînd din cap, privind năuc în jurul său, de parcă n-ar fi fost în toate mințile. Nu permit... adică, ce vorbesc. Da, da, despre ce era vorba ? Uf, mi-e îngrozitor de cald. Simt că mă sufoc. Domnule Mravucsán, nu s-ar putea deschide oleacă fereastra ?

— Cum de nu.

Mravucsán se repezi la fereastră.

— Închide-ți hoina, Wladin !

Aerul răcoros de primăvară pătrunse pe fereastră ; un val de vînt jucăuș stinse deodată amîndouă lumînările.

— Sărutul e liber ! strigă Klempa, bătrînul șmecher, în plină beznă.

O ramură de liliac încărcată de flori se aplecase pe fereastră și-n locul fumului de țigară ce ieșea năvalnic în grădină, camera se umplu cu miresme îmbietoare la dragoste.

Madame Kriszbay scoase un țipăt, speriată pesemne de întuneric, dar șugubățul Klempa nu pierdu prilejul să profite de împrejurare pentru a striga malițios:

— Vă dau cuvîntul meu de onoare că n-am fost eu !

În jurul mesei răsunară rîsete tainice. De altfel, în întuneric, rîsetele înăbușite par întotdeauna tainice. Doamna Szliminszky însă, vrînd să demonstreze că în răstimp, pînă se reaprind lumînările, nu se pretează la glume de prost gust, continuă liniștită povestea cu umbrela, dovedind o dată pentru totdeauna că gura nu-i servește la nimic altceva decît la vorbire.

— E o legendă frumoasă, domnule Wibra, credeți-mă. Eu nu sînt femeie lesne crezătoare și, pe deasupra, mai sînt și luterană (cu toate că pe la noi asta nu se prea mărturisește); totuși este o legendă foarte frumoasă. Umbrela aceea este într-adevăr miraculoasă. Bolnavii care stau sub ea se tămăduiesc, un mort a înviat fiind atins cu ea. Degeaba dați din cap. Așa-i adevărul. Îl cunosc și eu pe omul acela, trăiește și azi. În general, e de necrezut cîte s-au întîmplat cu umbrela asta. De n-ar fi altceva decît norocul și bogăția pe care a adus-o în casa parohială de la Glogova, și tot e o minune.

Pe Gyuri îl cuprinse o bănuială înspăimîntătoare. Cînd lumînările se aprinseră din nou și flăcările lor începură a pîlpîi, fața lui era palidă ca moartea.

— Preotul e bogat? întrebă încet, și ochii îi licăreau fantomatic.

— Foarte bogat, răspunse doamna Szliminszky.

Gyuri se apropie și mai mult de ea și, brusc, o prinse de mînă. Doamna Szliminszky nu știu cum să interpreteze gestul. (Dacă ar fi fost săvîrșit mai adineauri, ar fi înțeles... dar, acum, cu lumînările aprinse...)

— A găsit ceva în umbrelă, nu-i așa? o întrebă cu suflarea tăiată și glasul înăbușit.

Doamna Szliminszky își legăna grațios umărul alb ce se vedea pe sub dantela bluzei.

— Eh! Ce să fi găsit într-o umbrelă? O umbrelă doar nu e nici căldare, nici ladă cu drugi de fier. Dar, de mai bine de unsprezece ani, la preotul din Glogova

vin perechi nenumărate de miri care plătesc bani buni că să fie uniți sub umbrelă. Apoi, cîți bolnavi și bogătani au murit pe Biela Voda, de la Szitnyá și pînă la Krivan, pe toți i-a grijit, i-a spovedit și i-a îngropat preotul de la Glogova cu umbrela lui.

Veronka, ocupată cu fețele de masă brodate și cu minunata pînză de in pe care i le-arăta doamna Mravucsán, abia acum auzi despre ce vorbeau vecinii ei.

— Vorbiți despre umbrela noastră ? întrebă senină, cu drăgălășenie, legănîndu-se pe scaun. Gyuri și doamna Szliminszky tresăriră.

— Da, domnișoară, zise soția pădurarului, cam încurcată.

Gyuri zîmbi ironic.

— Și, după cum văd, dumneata nu crezi nimic.

— Nu.

— Ah, spuse fata cu oarecare reproș în priviri, și de ce nu crezi ?

— Pentru că în general nu cred în povești și-apoi pentru că...

Era să-l ia gura pe dinainte și să spună niște lucruri grave, dar se opri încremenit de aerul de jignire și de spaimă care apărea din întreaga ființă a domnișoarei. Veronka se zburlise ca o pasăre căreia i se smulg penele. Fără nici o vorbă, întoarse capul și privi pierdută în farfuria în care strălucea pielea verzuie a unui păstrăv din Klenoc.

Gyuri amuți și el, cu toate că simțea un îndemn irezistibil să se ridice în picioare și să strige în gura mare : „Sînt bogat, sînt domn, în mînerul acelei umbrele sînt ascunse comorile mele“ E ciudat cum, atunci cînd un ins dă peste vreun noroc mare, prima lui dorință (pentru că omul tot mai are dorințe, chiar dacă i s-ar împlini vreodată toate visele) este să comunice semenilor lui, să pună crainici să vestească în surle și fanfare lumii întregi marele eveniment.

Dar după ce trece prima pornire, vine a doua: îndoiala. Pentru că și-n spatele celei mai mari bucurii pîndește, ca o umbră vicleană la cotitură, întrebarea: „dar dacă ?...“ Și îndoiala încolți în mintea lui Gyuri.

— Cum arată umbrela aceea, domnișoară ?

Veronka strîmbă din gură, cu aerul că nu face să discute cu interlocutorul ei despre asta.

— La drept vorbind, n-are nimic deosebit — zise apoi cu glas tărăgănat — e dintr-o pînză roșie, decolorată, peticită peste tot, de parcă ar fi de-o mie de ani.

— Pe margine, de jur-împrejur, nu are niște floricele verzi ?

— Ai văzut-o ?

— Nu, întreb doar.

— Da, are niște flori pe margine.

— Pot s-o văd și eu ?

— Firește. Vrei s-o vezi ?

— Păi de-aceea merg la Glogova.

— Da ? Nu mai pricep nimic. De vreme ce nu crezi în legenda ei...

— Tocmai de-aceea merg. Dacă aș crede, n-aș merge.

— Dumneata ești un om rău. Un păgîn.

Își îndepărtă puțin scaunul de lîngă Gyuri, fapt care îl mîhni vizibil pe avocat.

— Te-am jignit ? întrebă Gyuri cu glas domol, umbrit de regrete.

— Nu, dar m-ai speriat, răspunse Veronka, și un val de dezamăgire se așternu pe minunatul ei chip oval.

— Știi ce, am să cred totul, numai să nu-ți fie frică de mine.

Buzele Veronkăi schițară un zîmbet.

— Ar fi și păcat să nu credeți, interveni doamna Szliminszky. Nu e nici un fel de născocire aici, e adevărul adevărat și dovedit. Cine nu-l crede, nu crede în nimic. Ori sînt adevărate minunile săvîrșite de Cristos, și-atunci și astea sînt adevărate, ori...

Dar nu putu să-și isprăvească fraza, pentru că *madame* Kriszbay se sculă de la masă, declarînd că e obosită și vrea să se culce. Toată lumea se ridică, iar doamna Mravucsán conduse pe *madame* și pe Veronka în cele două odăițe dinspre curte.

La ușă, Gyuri se apropie discret de Veronka, și ea îi spuse „Noapte bună!" înclinîndu-se.

— Mîine dimineață pornim devreme? o întrebă.

Veronka se înclină grațios, cu supușenie afectată, și-și frînse într-o parte gîtul imaculat:

— Cum hotărîți dumneavoastră, domnule Toma.

Gyuri înțelese că era vorba de Toma necredinciosul și-i replică pe un ton glumeț:

— Totul depinde pînă la ce oră dorm sfintele!

Veronka se întoarse din prag, îmbufnată, își strînse pumnul și-l amenință pe Gyuri.

— Las' că-ți arăt eu!

Gyuri rămase cu ochii pierduți după ea. Era atît de frumoasă încît amenințarea cu pumnul părea ireală. Nici sfinții n-ar putea să întruchipeze atîta puritate ca ea!

În curînd plecară acasă și soții Szliminszky. (Mravucsán le puse la dispoziție un om cu un felinar, noaptea fiind fără lună.) Doamna Szliminszky îl înfășură pe Wladu într-un pardesiu, peste el atîrnă o manta, în jurul gîtului îi legă un șal de lînă și, după ce-i porunci ca afară să nu respire decît pe nas, își făcu timp să schimbe cîteva vorbe și cu Gyuri:

— E o legendă într-adevăr minunată, pe mine mă impresionează foarte mult.

— Ah, bietele legende ! răspunse Gyuri. Dacă omul ar sufla peste cîteva asemenea legende frumoase şi-ar scoate de pe ele poleiala aurită, dacă-ar îndepărta parfumul sacru şi nimbul de mister, ce naiv şi ridicol ar apărea adevărul pe care s-au clădit.

— Dar nu trebuie să sufli peste ele, zise doamna Szliminszky. Wladin, ridică-ţi gulerul la manta !

Avocatul rămase pe gînduri.

— Poate aveţi dreptate, mormăi cu privirea în gol.

În curînd şi pe Gyuri îl cuprinse oboseala sau dorinţa de a rămîne singur, şi o rugă pe doamna Mravucsán să-i aranjeze şi lui un culcuş.

— Hm, a plecat magnetul, zise pe înfundate ajutorul de notar.

Abia închise Gyuri uşa în urma lui, că măcelarul Kukucska chiui voios : „În sfîrşit, iată-ne singuri !" Apoi îşi scoase haina, de parcă s-ar fi pregătit de trîntă, îşi suflecă mînecile largi (pe braţul stîng avea tatuat un cap de bou) şi îi făcu ştrengăreşte cu ochiul lui Mravucsán.

Domnul primar înţelese.

— Da, ai dreptate, zise radios, nu putem să plecăm la culcare fără a vedea dacă ne mai iubesc femeile !

Trase un sertar al scrinului şi scoase un pachet de cărţi.

Ce e drept, dintre cărţi lipsea valetul de ghindă, dar asta nu deranja de fel „inteligheniia" din Bábaszék ; de altminteri mai jucaseră ei *preferance* cu aceste cărţi ; la împărţire, ultimul jucător primea o carte mai puţin, dar cu toţii îşi închipuiau că valetul respectiv e la el, aşa încît acesta virtualmente era în joc. Dacă masa cerea ghindă, ultimul jucător se prefăcea că pune valetul zicînd :

— Am pus valetul de ghindă.

Uneori lua și potul, mai ales dacă atu-ul era de ghindă.

În seara asta însă, făcură un mic *ferber* înfierbîntat care ținu aproape pînă-n zori. Au jucat cei doi senatori, măcelarul și părintele. Ajutorul de notar căra *cvatercile* [1] iar Klempa, care n-avea nici o lețcaie (pretutindeni cantorul e cel mai sărac), ședea oropsit, cu coatele pe masă, cînd ici, cînd dincolo, mereu gonit dintr-un loc într-altul, pe motiv că e un „chibiț ghinionist"; calificativul, în fond, era destul de deprimant, fără a fi totuși jignitor. Astfel, sărmanul Klempa se muta de-a rîndul, peregrinînd de la un jucător la altul, pînă ce, în sfîrșit, își lăsă capul trudit pe colțul mesei, între măcelar și preot, și adormi, cu obrazul culcat pe barba-i lungă și deasă ca pe o pernă. De-aci însă i se trase o deșteptare sumbră; năstrușnicului Kukucska Pál, cum era „cu chef", i se năzări să-i sigileze barba cu ceară și să i-o lipească de masă. O să fie un haz nebun cînd o să se deștepte din somn și n-o să poată să se desprindă de masă!

Toți primiră ideea cu entuziasm; Mokry ținu lumînarea, Kukucska pică pe barbă ceară în vreo trei locuri, iar Mravucsán cu inelul său masiv puse sigiliul, lipind barba de masă. Gluma se anunța măreață!

Se petrecură și alte scene mai puțin interesante. Așa, bunăoară, *madame* Kriszbay, pe care doamna Mravucsán o găzduise în propria-i odaie de culcare, n-avu curaj să se culce în marea pilotelor de puf, de teamă să nu se scufunde și să se înece. Ceru să i se dea o plapumă. Doamna Mravucsán, ingenioasă cum era, neavînd nici o plapumă de lînă, aduse haina de blană a bărbatului ei și-o așternu peste *madame*, care însă se sperie atît de tare de flocoasa blană, încît o cuprinse

[1] Cupe de cîte 1/4 litru.

o migrenă cumplită, iar doamna Mravucsán o obloji toată noaptea punîndu-i comprese cu hrean la tîmple.

Veronka păţi alt necaz. După ce rămase singură în cea mai frumoasă cameră din casa Mravucsán, încuie uşa pe dinăuntru şi, ca să nu poată nimeni să tragă cu ochiul prin gaura cheii, atîrnă de clanţă o pelerină, trase apoi perdeaua la ferăstruica ce dădea spre curte şi începu să se dezbrace ; îşi descheie ilicul, desfăcu una după alta copcile, pe urmă căzură şi balenele, redînd sînilor şi şoldurilor forma lor naturală, de-o sută de ori mai frumoasă decît şi-ar fi putut închipui cineva. Pocni şi ultima copcă ce mai ţinea strînsă în talie fustiţa înflorată, garnisită cu volane, care începu să alunece în jos, aşa cum de pe bobocul de trandafir se desprinde învelişul verde ce închide invidios frumoasele petale.

Fustiţa aluneca, aluneca în jos de-a lungul juponului ca neaua care-ţi lua vederea de alb ce era. Cînd să-şi dezlege şiretul (pentru că juponul nu era încheiat cu copcă, ci era legat cu şiret) văzu îngrozită doi ochi roşii, mărunţi, aţintiţi asupra ei.

Un pisoi ieşise de sub pat şi privea, privea cu atîta stăruinţă, cu atîta curiozitate şi-atîta interes de parcă era vreun fiu de împărat schimbat prin vrajă în motan.

Veronka dădu să-şi strîngă cu o mînă ilicul desfăcut, se aplecă brusc, şi cu cealaltă mînă îşi ridică la loc fusta căzută pe jos (din care tocmai era să iasă) în timp ce, cu glas cînd dulce, cînd poruncitor, se răstea să alunge motanul :

— Marş, pisule ! Zît, urîtule ! Nu te uita la mine !

Domnişoara se sfia să se dezbrace în faţa lui. Se îmbrăcă din nou aşa cum fusese şi încercă să-l go-

nească, dar pisoiul ba se ascundea în dosul mobilei, ba sărea pe dulapuri ; în zadar se agita domnișoara, el nici gînd să iasă din cameră.

Doamna Mravucsán, auzind zgomotul, strigă din camera vecină :

— Ce s-a întîmplat, duducă ?

— Nu pot să gonesc pisica, nană Mravucsán.

— Nu e nimic, sufletelul meu, chiar dacă rămîne în casă ; e un pisic cuminte și curat.

— Dar mă vede, răspunse Veronka speriată.

Stinse luminarea și începu să se dezbrace pe întuneric, dar pisoiul naibii ieși iar în mijlocul odăii, cu ochii strălucindu-i și mai mult în beznă.

— Ei, lasă că te învăț eu minte, haimana nerușinată !

Se baricadă în dosul unor scaune, ca într-o cetate în care nu pot pătrunde ochi străini, se așeză pe marginea patului, picior peste picior, și începu să-și desfacă șireturile de la ghete. Poc, căzu prima gheată ; poc, căzu și cealaltă pe pardoseală.

Dar cetatea de scaune nu-l impresionă prea tare pe pisoi ! Se întinse cît era de lung și, hop, sări pe spălătorul acoperit cu un șervețel croșetat ; hop, mai făcu un salt și se opri în patul Veronkăi, la mijlocul pernei. Dar niciodată nu e bine să te avînți prea mult. Veronka se repezi și cu un gest îndemînatic îl prinse.

— Ei, acum ești în ghearele mele, cumetre ! Iute, unde e o basma ? Ți-arăt eu ce înseamnă să tragi cu ochiul cînd se dezbracă fetele. Știi că e o necuviință, motanule ?

Veronka găsi o basma mare de lînă, înfășură capul pisicii, îndoind-o dublă în dreptul ochilor, și-i zise : „Acum mai privește dacă poți", și reîncepu să se dezbrace.

Pe cînd reprezentantele sexului slab se necăjeau cu asemenea incidente hazlii, iar domnul Klempa, cu barba sigilată, dormea somnul celor drepți (nimeni nu visează mai frumos decît un chibiț ațipit), Wibra Gyuri, copleșit de gînduri, veghea. Se dezbrăcase, se întinsese pe pat, dar nu putea să adoarmă. Dezbrăcarea lui (vă rog să nu vă speriați!) nu va fi descrisă cu amănunte ; după mentalitatea omului civilizat, s-ar scandaliza cititorii. Pentru ce ? Nu știu. Cică fiind un spectacol urît, nu trebuie descris. Tabloul oferit de o femeie care se dezbracă are o oarecare poezie ; dacă e bine descris, corpul femeiesc e frumos, și-n locul mirosului de cerneală de tipar cititorul simte miresme îmbătătoare ; pe cînd dezbrăcarea unui bărbat... ptiu, nici nu cutez s-o pomenesc. Fusta poate fi cîntată în ode ditirambice, dar cuvîntul „pantalon" abia se poate rosti. De ce ? Numai Dumnezeu știe. Și ce vrea să însemne ? Că bărbatul este o făptură mai puțin estetică decît femeia ? După părerea mea, nu înseamnă decît că cel care-a stabilit ce se cuvine și ce nu a fost un mare găgăuță.

Cel mai grav era faptul că eroul nostru nu putea să doarmă. Nu că îi era prea încărcat stomacul cu mîncărurile doamnei Mravucsán, ci sufletul și creierul îi erau pline de marile întîmplări ale zilei. Nenumăratele impresii i se rostogoleau prin cap într-un valvîrtej aiuritor. Parcă trăise în cîteva ore o mulțime de ani de viață. Doamne-Dumnezeule, cît a trecut de cînd căuta umbrela în podul doamnei Müncz ! Acum, în sfîrșit, a găsit-o. Providența l-a călăuzit. Dumnezeu a încredințat umbrela unui înger.

Gîndurile îi alunecară pe nesimțite de la umbrelă la „înger". Frumoasă ființă, ce-i drept ! Nimic la ea

nu-i supărător, cum se întîmplă cu celelalte domnişoare de vîrsta sa, năzuroase, plicticoase, sfrijite şi prefăcute. Veronka e o excepţie. Veronka e o domnişoară foarte la locul ei. Şi parcă îi arătase şi oarecare simpatie...

Îşi reaminti fiecare cuvînt, fiecare gest amabil faţă de el, şi retrăi iar şi iar bucuriile fiecărei clipe (la a treia, la a patra evocare, amintirile deveniră şi mai dulci)... dar, depănînd firul colorat, reconstituind zîmbetele, cuvintele rostite, mlădierile glasului ei, privirile deschise, gesturile fireşti (ah, ce frumoasă colecţie !) găsi şi clipele de înstrăinare şi de răceală şi, părăsit de nădejdi, se strădui să sară peste zăplazul visării, către realitatea de aur... către umbrelă.

La drept vorbind, după norocul care dase peste el, n-avea nici un rost să-şi piardă vremea tălmăcind purtările unei copile. De azi încolo este un domn, este un bogătaş. De azi înainte va trăi ca un prinţ, iarna la Budapesta sau pe Coasta de Azur, vara la Ostende sau la Monaco ; într-un cuvînt, va fi un mare domn, care nici nu se va uita la sora unui popă. (Şi totuşi, micuţa Veronka îi apărea necontenit în gînduri.)

Somnul nu vroia să i se aştearnă pe gene ; dar cine-ar fi putut să adoarmă într-o asemenea stare ? Planuri de viaţă tot mai strălucitoare zburau prin mintea lui, ca fluturii din pădurea de la Glogova. Şi Gyuri alerga după ei, vînîndu-i neostenit... Ah, de s-ar lumina de ziuă, să poată pleca, să se poată mişca.

Pe măsuţa de lîngă pat ticăia vesel ceasul său de buzunar ; îl privi : arăta miezul nopţii. Nu se poate să fie numai atît ! Poate nu merge bine. Undeva, în a treia curte, cîntă un cocoş spunîndu-i parcă : „Ceasul merge foarte bine, domnule Wibra !“ De la „Berbecul degerat“ răzbătea vag muzica. Un păcurar

chefliu cînta înfocat vestita doină a ciobanilor slovaci, al cărei început tradus în grabă sună cam așa :

Oaia tăiată de altul ciobanului nu-i prieşte,
Berbecul nu-i al celui ce-l creşte.

Gyuri aprinse o țigară și, printre rotocoalele de fum, cîntecul fără noimă îi sfîșie pînza roșie țesută din atîtea frumoase iluzii.

Așa-i, cel mai adesea berbecul nu e al celui ce-l crește. Iată și umbrela, nu este a proprietarului ei. Ba se poate spune că nici n-a găsit-o, de vreme ce încă nu se află în mîna lui. Mai mult decît atît : dacă privim lucrurile cu obiectivitate, nici nu e atît de simplu să intre în stăpînirea ei. Pînă acum se temuse ca nu cumva să fi putrezit printre gunoaie, aruncată ca o zdreanță inutilă ; de aceea nu prea trăsese multe speranțe s-o găsească. Dar acum ? Lucrurile s-au întors pe dos. Acum necazul e că umbrela a ajuns un lucru sfînt, o adevărată relicvă.

Ce să facă, în ce fel să se descurce ? Ce să-i spună mîine preotului de la Glogova ? Poate să-i spună pur și simplu : „Am venit să-mi iau umbrela ?" Preotul, desigur, îi va rîde în nas ; pentru că sau e un habotnic exaltat, și-atunci e profund convins că sfîntul Petru i-a adus surioarei lui umbrela, sau e un fariseu, un fățarnic, și-atunci nu e nebun să se lase dat în vileag.

Afară începu să șuiere un vînt mînios care pătrundea vîjîind prin ușa și ferestrele șubrede ale cămăruței în care doamna Mravucsán îi pregătise culcușul. Mobilele trosneau și parcă se mișcau. Din depărtare se auzea deslușit vuietul codrilor de la Liskovina. Iată că omul spînzurat despre care-i vorbise Mravucsán își face datoria. Gyuri stinse iarăși lumînarea ce pîlpîia amenințată de vînt, se vîrî sub pilotă, închise ochii, și-n imaginația lui, mai spornică pe întuneric, i se păru că-l vede aievea pe cel spînzurat, legănîndu-se

încoace și încolo de creangă, rînjind și dînd din cap : „Da, zău, domnule Wibra, la parohia de la Glogova o să vi se rîdă în nas."

„Blestemată încurcătură !" își zise, zvîrcolindu-se printre pernele albe ca neaua, care aromeau vag a raze de soare primăvăratic (nu degeaba le întinsese la soare doamna Mravucsán). „Fie ce-o fi, își depănă el gîndurile, umbrela va fi a mea. În ultimă instanță, pot dovedi asta și-n fața justiției. Sztolarik, doamna Müncz, fiul ei și întregul oraș Beszterce pot depune mărturie."

Izbucni într-un rîs amar :

„Ce idee ? Cum să dovedesc ? Umbrela nici nu e a mea, e a familiei Müncz. Bătrînul Müncz a cumpărat-o cu toate formele legale, printre obiectele inutile, la licitația moștenirii lui Gregorics. Deci umbrela e a familiei Müncz, eu n-am dreptul decît la conținutul mînerului. Dar cum să ridic o asemenea pretenție ? Pot eu să-i spun preotului : Uite ce-i, părinte, în mînerul umbrelei se află o foaie de depunere în valoare de două sau trei sute de mii de fiorini, te rog să mi-o dai, pentru că este dreptul meu..."

Gyuri începu să analizeze în gînd reacțiile posibile ale preotului. Sau crede legenda sfîntă despre umbrelă și-atunci va spune : „Du-te-ncolo, doar nu-i nebun sfîntul Petru să-ți aducă ție din rai o foaie de depunere". Sau, dus în ispită, desface mînerul, găsește hîrtia și va spune : „Dacă totuși a adus-o, atunci de bună seamă mi-a adus-o mie", și va scoate biletul de bancă și-l va transforma el însuși în bani lichizi. La urma-urmei, de ce să i-l dea lui Gyuri ? Cu ce ar putea să dovedească Gyuri că-i aparține lui ?

Apoi eroul nostru, continuîndu-și speculațiile, își zise :

„Să-i povestesc viața mea, să-i mărturisesc din fir a păr totul despre mama, despre tata, despre împre-

jurările în care a murit ? Să presupunem că mă crede de la început pînă la sfîrşit : la ce-mi foloseşte ? Rezultă, oare, din aceste poveşti, că eu sînt proprietarul comorii ? Desigur că nu. Şi chiar dacă ar admite că este a mea, mi-ar da-o oare ? Doar şi preotul e om ca toţi oamenii ! Să-l dau în judecată dacă refuză să-mi satisfacă cererea ? E ridicol ! El sustrage binişor hîrtia, iar eu cum voi putea să dovedesc că a fost în umbrelă ?"

Broboane de sudoare curgeau gîrlă pe fruntea lui Gyuri, care-şi muşca perna de furie. Să fii atît de aproape de moştenire şi totuşi atît de departe de ea !

„...Noapte neagră, dă-mi un sfat !"

Da, e recomandabil să faci apel la noapte. Bine-a procedat Gyuri cerînd să-i fie sfetnic. Noaptea este prietenul bun al oamenilor frămîntaţi de gînduri.

Printre sfaturile de aur, s-ar putea înscrie şi următorul : „Orice lucru important mai judecă-l o dată şi noaptea, chiar dacă ai luat vreo hotărîre în timpul zilei". Pentru că una e mintea omului noaptea şi alta e ziua. Eu, personal, nu ştiu exact cînd e mintea mai înţeleaptă.

Tare îmi vine-a crede că nici ziua, nici noaptea nu e desăvîrşită. Lumina însorită a zilei aduce în urzeala gîndurilor, ca un ţesător, culorile ei, pe cînd noaptea îşi scutură aripile, lăsînd să cadă printre ele cîte un fulg negru. Aşadar, amîndouă colorează, măresc, micşorează, ticluiesc, într-un cuvînt, amîndouă falsifică. Noaptea, iubita ţi se năzare mai frumoasă decît este în realitate, duşmanii ţi se par mai puternici, necazurile mai mari şi bucuriile mai mici. Nu e frumos din partea ei, dar noaptea e suverană, n-are de dat socoteală nimănui.

Deci, sărmane om îngîndurat, ia-o aşa cum este şi nu fugi de ea cînd cauţi adevărul... Dar, vai, tu nu cauţi adevărul ! Chiar de ţi-ar ieşi în faţă, l-ai ocoli.

M-am exprimat greșit : nu fugi de noapte cînd cauți o cale de ieșire. Noaptea este numai aparent tăcută. Ea știe să-ți șoptească la ureche fără să-ți dai seama. Dacă nu izbutește altfel, se apropie tiptil, în vîrful picioarelor, aducîndu-ți visul în care învăluie cu neîntrecută dibăcie sfatul pe care vrea să ți-l dea. Astfel, vuietul vîntului acoperi deodată muzica de la „Berbecul degerat". Gyuri nu mai auzea decît un zumzet lin și cadențat, apoi i se păru că rătăcește pe alte meleaguri, împreună cu Veronka, alergînd după fluturi prin pădurea de la Głogova. Și, cum mergeau prin desișuri, se făcea că le iese în cale pe potecă un moșneag cu toiag de aur, cu un nimb strălucitor în jurul capului, cu o pălărie ce atîrna legată cu o sfoară în jurul gîtului.

„Dumneata ești domnul Wibra ? îl întrebă moșneagul.

„Da, dar dumneata ?"

„Eu sînt sfîntul Petru.

„Ce doriți ?"

„Vreau să dau o declarație în favoarea dumitale."

„În favoarea mea ?"

„Da. Am aflat că nu poți să intri în stăpînirea umbrelei dumitale. Prietenul meu, Gregorics Pál, m-a rugat să te ajut. De aceea, sînt gata să dau o declarație cum că nu eu i-am dus domnișoarei umbrela."

„Frumos din partea dumneavoastră, dar eu aici n-am nici hîrtie, nici cerneală. Haide să ne întoarcem în sat !"

„Asta nu se poate, nu mai am timp. Doar știi că sînt străjerul porții ; trebuie să plec."

„Și-atunci, eu ce să mă fac ? Cum să pun mîna pe umbrela mea ?"

Sfîntul Petru dădu din umeri și porni înapoi pe poteca plină de rugi de mure. În dreptul unui gorun

uriaș se mai opri o dată și-i făcu semn lui Gyuri să se apropie.

Gyuri se supuse.

„Știi ce, prietene, nu te zbuciuma atîta, ia-o pe Veronka de nevastă și, o dată cu fata, va fi a dumitale și umbrela."

„Vino ! zise Gyuri, încleștîndu-și pumnul pe mantia lui sfîntă. Cere-i mîna pentru mine !"

Gyuri trăgea de el, trăgea din răsputeri, dar în clipa aceea parcă o mînă puternică îl prinse din spate și cu o forță înspăimîntătoare îl trase înapoi și se deșteptă.

Cineva bătu la ușă.

— Intră, mîrîi buimac, fără să vrea.

Servitoarea domnului Mravucsán intră căscînd, cu părul vîlvoi.

— Am venit să iau ghetele.

Gyuri se frecă la ochi și se trezi. Era dimineață. Razele soarelui îi zîmbeau prin fereastră.

Mai prefiră o dată în minte amănuntele visului ce sta să i se șteargă din memorie. În ceața care se risipea, vroia să mai zărească o clipă contururile lor. Imaginile erau încă vii, proaspete. Parcă auzea trosnind aievea vreascurile sub tălpile sfîntului Petru și glasul răsunînd măreț și blînd : „Ia-o de nevastă pe Veronka, prietene, și umbrela va fi a dumitale".

„Ciudat vis ! gîndi Gyuri, dar cît de logic ! Ideea asta putea să-mi vină și în stare de veghe."

...Hm, parcă nu tot din sinea lui izvorîse ? Noaptea doar poruncise : „Veniți, vise, și plăsmuiți din simțămintele ce clocotesc într-însul o poveste minunată !"

*

Pînă cînd Gyuri se îmbrăcă, se făcuse destul de tîrziu. Toată casa Mravucsán forfotea, ca un stup răs-

colit. Ici o fată aducea o ulcică, dincolo o alta alerga cu o strecurătoare (trebăluiau cu laptele proaspăt mulș), iar la poarta pe care vîntul de azi-noapte o scosese din țîțîni pufăia din pipă vizitiul lui Gyuri, minunîndu-se împreună cu ceilalți de puterea vîntului. Cînd dădu cu ochii de stăpînul său, ridicîndu-și ferchesa pălărie garnisită cu o pană de struț, întrebă :

— Să înham caii ?

— Încă nu știu. Ascultă, fetițo : S-au sculat cucoanele ?

— Își beau cafeaua cu lapte în grădină, răspunse o femeie cît o cerboaică, ducînd pe tavă o cană cu lapte aburind. Poftiți pe-aici !

— Atunci, înhamă, János.

În grădină, sub nuc, în jurul unei mese mari de piatră, Gyuri îi găsi pe toți ai casei. Tocmai isprăveau micul dejun, numai *madame* mai ronțăia încă niște pîine prăjită.

Îl primiră rîzînd vesele. Veronka exclamă voioasă :

— Iată un om matinal !

— Asta nu ! Calificativul de om matinal nu-l cedez, protestă domnul Mravucsán, ăsta mi se cuvinte mie. Pentru că eu n-am închis ochii toată noaptea, am jucat cărți pînă dimineața. Săracul Klempa, și-acum mai doarme cu coatele pe masă și cu barba sigilată.

— Frumos v-ați purtat ! îl dojeni doamna Mravucsán.

— Bună dimineața ! Bună dimineața ! salutară cu toții, dînd mîna cu Gyuri, iar Veronka se ridică înclinîndu-se grațios.

— Bună dimineața, domnule matinal ! Bună dimineața. Ei, ce te uiți așa la mine ?

— Mă uit, răspunse Gyuri încurcat, rămînînd cu privirea pierdută la frumusețea fetei — parcă... parcă ai mai crescut.

— Într-o noapte ?

— Ieri parcă erai o fetiță.
— Ieri sufereai de orbul găinilor.
— Îl mai am și azi.
— Pentru că ești încă adormit. Păi, asta e oră de deșteptare ?

Glasul ei zglobiu, alintat, ca o mîngîiere dulce, îl înfioră pe Gyuri care, plin de vervă și foarte bine dispus, începu să se scuze :

— Am adormit tîrziu și, dacă nu-mi bătea la ușă fata, dormeam și-acum. Bine era să mă mai fi lăsat măcar cinci minute.

— Chiar așa ? interveni doamna Mravucsán. Ați visat așa de frumos ? Ce doriți ? Cafea cu lapte sau friptură rece ?

— Vă rog, o cafea.

— Nu ne povestiți ce-ați visat ?

— Se făcea că mă însuram. Mai bine zis, lucrurile s-au încurcat la cererea în căsătorie.

— Cum adică ? Ai fost refuzat ? întrebă Veronka, întinzînd căpșorul curios, parcă și mai frumos acum, încadrat de cununa pletelor ei bogate, care și ele păreau mai frumoase cu o garoafă prinsă într-o parte.

— Nu știu cum ar fi evoluat lucrurile. Tocmai în momentul decisiv, m-a trezit servitoarea.

— Așa ? Era să cred că nu te-a plăcut domnișoara, zise Veronka, parcă recitînd o poveste. Păcat că nu putem afla dozndămîntul.

— Te asigur că ai să-l afli.

— Cum ?

— Am să-ți povestesc eu.

— Ei, nu mai spune ! Visele doar nu se continuă de la o noapte la alta, ca foiletoanele din gazete.

Gyuri își bău cafeaua, aprinse o țigară și dintre norii de fum, cu o figură misterioasă și cu ochii ridicați spre cer, spuse pe un ton glumeț :

— Sînt și vise de felul ăsta, ai să vezi. Dar dumneata cum ai dormit ?

Atîta-i trebui doamnei Mravucsán ! Imediat profită de ocazie și povesti pe larg întîmplarea cu pisicul din pricina căruia, aseară, Veronka nu cutezase să se dezbrace.

Gyuri își imagină încîntătoarea scenă, veselindu-se grozav ; Veronka roși pînă-n vîrful urechilor, domnul Mravucsán rîse, iar doamna Mravucsán îi dădu cîteva sfaturi, așa cum se cuvine din partea unei femei mai vîrstnice și cu mai multă experiență de viață :

— Să știi, porumbițo, că nici din bine nu e bine să ai prea mult. Așa e și cu rușinea, prea multă strică. Orice fată trebuie să se învețe și cu asta ! Ce-o să te faci cînd o să te măriți, fetiță dragă ? Păi, să știi că bărbatul intră în camera de culcare, și el, cu mîna lui, desface corsetul soțioarei. De asta nu scapă nici o femeie.

— Vai ! Ce spuneți ! exclamă Veronka. Își astupă urechile, sări de pe scaun și fugi spre tufișurile de coacăze. O crenguță se agață de volanul fustei atît de tare încît îl desfăcu din creturi.

Asta fu o adevărată catastrofă ! Repede — ață, ac ! Ceea ce sporea necazul era trăsura lui Gyuri, gata de plecare — cu cei doi cai negri care-și fluturau coama, prinși în hamuri bătute-n cuie de aramă. Ei ! Bună meserie e avocatura ! (E atît de tînăr și uite ce echipaj frumos și-a agonisit dînd din gură.)

Doamna Mravucsán, ca de altfel toate ființele din casă, nu știau pe ce să pună mîna mai întîi.

— Anka, leagă într-un șervet șunca pe care am fiert-o pentru drum ! Tu, Zsuzsika, fugi repede și adu cozonacul ! Dar cuțit au ? Aduceți iute cuțitul cela cu mîner de corn. Să vă pun în coșul trăsurii și niște prune uscate ? Sînt bune de rontăit la drum, scumpa mea, mai ales pentru femeia asta străină. Să vă pun

și oleacă de magiun într-o ulcică ? Să știi că am să vă pun.

— Lăsați, lăsați, nană Mravucsán, se împotrivi Veronka, doar de prînz sîntem acasă !

— Și dacă se întîmplă ceva ? Nu se știe niciodată.

Inimoasa nana Mravucsán se foia de colo pînă colo ca o sfîrlează, ba dispărea o clipă, ba se ivea iar, în timp ce domnul Mravucsán stăruia în fel și chip să rămînă și la masă, sau dacă nu, să mai întîrzie barem o oră. Pîn' la urmă îi tot ruga să mai zăbovească măcar o jumătate de oră, asigurîndu-i că pînă atunci neapărat se trezește și Klempa și-or să vadă un spectacol cum n-a văzut nici împăratul.

Insistențele lui fură însă zadarnice, încăpățînații călători nu-și schimbară planul ; se urcară în caleașca elegantă, doamnele în spate, Gyuri sus lîngă vizitiu, cu fața întoarsă spre doamne, așa încît genunchii atingeau picioușele Veronkăi... Eu nu știu ce o să se mai întîmple pînă la Glogova...

— La Glogova ! porunci Gyuri vizitiului.

János pocni din bici, caii porniră, dar nici n-ajunse trăsura în pragul porții că doamna Mravucsán se și repezi în urma lor strigînd cît o ținea gura :

— Ho ! Ho ! Opriți-vă !

Trăsura se opri ; doamnele speriate priviră în jurul lor întrebîndu-se ce s-a putut întîmpla. Nu se întîmplase nimic. Doamna Mravucsán descoperise în cămară cîteva mere nevătămate și aducea în șorț neprețuitele comori ca să le dea oaspeților. Dar, întrucît veșmintele doamnelor n-aveau buzunare, le încărcă pe toate în cele ale hainei lui Gyuri, stăruind ca mărul acela frumos, roșu, un ionatan veritabil, să-l mănînce Veronka.

În sfîrșit, porniră fluturînd care mai de care batiste, pălării... pînă cînd, la o cotitură, dispăru din văzul

lor casa primitoare a lui Mravucsán cu tot natul ei, cu nucul uriaș și coșul fumegînd.

Strada le oferea mereu aspecte noi din viața Bábaszék-ului în plin avînt al dezvoltării sale. În pragul prăvăliei sale, doamna Müncz, cu boneta albă imaculată, îi salută călduros dînd din venerabilul ei cap alb, pe care ochelarii strălucitori îl împărțeau în două părți șimetrice. În dreptul fierăriei, calfele ciocăneau de zor la trăsura sfărîmată a preotului de la Glogova. Fiarele încinse pe care turnau apă rece sîsîiau ca șerpii. Mai încolo, meșteșugarii își strîngeau în lăzi mari triunghiulare mărfurile nevîndute la tîrg. Încetul cu încetul, rămaseră în urmă căsuțele cu porți pictate cu lalele și cu inițialele proprietarilor înscrise într-o cunună. În dreptul ultimei case, ale cărei ferestre dădeau spre viitorul cimitir evreiesc, de lîngă gardul de cătină, „bum, bum", două detunături de pistol făcură caii să tresară.

Călătorii glogoveni priviră într-acolo și, ce să vadă ? Mokry, gătit cu costumul cel nou, albastru, lucrat de vestitul Kléner din Beszterce, îi saluta de bun rămas, fluturînd într-o mînă pălăria și în cealaltă pistolul din care trăsese în cinstea lor cele două focuri. De partea cealaltă, aripile înspăimîntătoare ale afurisitei mori de vînt își aruncau umbrele sumbre pe trifoiștea zîmbitoare presărată cu flori roșii. Din fericire, roata sta nemișcată ca o muscă uriașă înfiptă într-un ac cu gămălie.

În aer, nici o adiere. Spicele de grîu, subțiri și pricăjite, scăldate de razele calde ale soarelui, se ridicau drepte, nemișcate ca niște grenadiri. Pe cîmp, cît vedeai cu ochii, se așternea liniștea adîncă.

Nu se auzeau decît potcoavele cailor tropăind pe pietre, iar pădurea Liskovina, cu trupu-i greoi, verde, nesfîrșit, parcă respira în tăcere, venind din ce în ce mai aproape.

Partea a cincea

AL TREILEA DIAVOL

TRANDAFIRUL MĂRIEI CZOBOR, PRĂPASTIA ŞI PĂRUL CEL BĂTRÎN

Madame Kriszbay privea jur-împrejur şi nu mai contenea cu întrebările. Tot ce vedea o interesa : tîrla ponosită de la marginea Liskovinei, bisericuţa ce se zărea în inima pădurii printre minunaţii mesteceni cu scoarţa albă. Veronka îi povesti că în locul acela tîlharii au omorît un cîrciumar bogat a cărui văduvă, de mîhnire, a zidit acolo o capelă.

— Poate că de bucurie, adăugă Gyuri.

— Răutăciosule ! îl mustră Veronka.

Pădurea Liskovina, lungă, lată, cu văi şi rîpe frumoase şi cu luminişuri verzi ca smaraldul, seamănă cu un parc englezesc. Copacii însă nu oferă prea multe varietăţi mesteacănul, arborele drag slovacilor, predomină ; şi-i tot atît de bălai şi de melancolic printre ceilalţi copaci ca şi nenumăratele Ančure şi Bohuške, fetele slovace cele cu părul de culoarea cînepii coapte. În schimb, restul vegetaţiei Liskovinei e mult mai bogat ferigele uriaşe cresc aproape cît tulpina copacilor, iar viţelarul deşi s-a trecut, florile lui uscate îmbălsămează pădurea toată. Uite că şi-n lumea plantelor există indivizi netrebnici care nu sînt de folos decît după moarte. Ah, cîtă varietate oferă aceste fiinţe neînsufleţite ! Bunăoară gladiola, cu tulpina ei de sabie, ce-şi ascunde sub pămînt partea cea mai preţioasă,

bulbul, — cine-l mănîncă își vede în vis bărbatul sau femeia ursită. Mărgărita cea simplă e mult mai comunicativă : ea, fără multe fasoane, îți spune dacă cel la care te gîndești te iubește mult, puțin sau deloc... e destul să-i rupi una după alta petalele albe, pentru ca ultima rămasă să-ți dea răspunsul.

Aceștia nu sînt copiii meșteri ai grădinilor, plozii străini impuși cu de-a sila pămîntului strămoșesc (care pe unii îi respinge fără înconjur, așa încît oamenii trebuie să-i crească în ghivece), ci odrasle plămădite din inima lui, pe care de bună voie le nutrește și le crește după buna lui chibzuială, încă din vremea somnului de iarnă, pe măsura cerințelor celorlalte creaturi băștinașe.

Potirul garoafei sălbatice este ospătăria nestatornicilor bondari, crinul-de-pădure este cupa din care păsărelele beau apă, iar colilia e leagănul fluturilor. Liskovina toată e într-adevăr o pădure primitoare care oferă bondarilor culcuș în florile albastre de clopoței, fragi copiilor veniți după cuiburi de păsărele, și tuturora ce li se cuvine : grăunțe păsărilor cîntătoare, buchete de flori femeilor tinere, buruieni de leac babelor, iar lupului hain omagul, planta ucigătoare căreia slovacii îi zic și „moartea lupului".

Eu nu cred că această plantă a omorît vreodată vreun lup, pentru că are și lupul minte cîtă îi trebuie, și de bună seamă știe și oleacă de botanică pe care-o trece din generație în generație puilor săi : „Nu cumva să vă atingeți, copii, de Aconitum Lycoctonum, mai bine mîncați carne !"

Trecerea prin Liskovina, pe drum umbrit, a fost plăcută, deși *madame* Kriszbay a dus-o într-o spaimă neîntreruptă ; ori de cîte ori vreo veveriță sărea prin tufișuri, *madame* credea că aude tîlharii care l-au ucis pe vremuri pe măcelarul cel bogat.

— Dar asta s-a întîmplat acum optzeci de ani, *madame*, tîlharii aceia au murit.

— Dar fiii lor ?

Nu se liniști decît după ce ieșiră din Liskovina și înaintară pe cîmp deschis în hotarul comunei Oporc, printre niște semănături prăpădite de ovăz și de hrișcă. Locuri amărîte, pe unde fînul se pune pe prăjini.

De altfel, *madame* n-avu parte de prea multă liniște, căci dincolo de hotarul Oporc-ului începea altă pădure, vestita „Zelená Hruška" [1], ce se întinde în formă de pară pînă spre Makova. Aici, dintre gorunii uriași, s-ar cam putea să apară și tîlharii !

Dar pe cît era *madame* Kriszbay de îngrozită de tîlhari, pe-atîta-i dorea Gyuri. Șezînd așa față-n față cu Veronka, hotărîrea de a o lua de nevastă deveni din ce în ce mai fermă... din pricina umbrelei. Fata era frumușică foc, dar și de n-ar fi fost, umbrela merita orice sacrificiu. Sfîntul Petru l-a sfătuit, iar el are să-l asculte ; neapărat îi va cere mîna fetei. Vulgarele superstiții, de care-n trecut făcuse atîta haz, îl îmbrobodeau acum, făcîndu-și loc printre ideile lui sănătoase. Simțea că o forță nevăzută îl îmboldea spre acest pas. Ce să fie oare forța asta ? De bună seamă nu poate să fie decît sfîntul Petru, cel care îi dăduse porunca în vis.

Dar cum să înceapă ? Gîndul ăsta îl frămînta mereu. Ce bine-ar prinde oleacă de romantism (cum se petrece în romane). De pildă, dacă i-ar ataca tîlharii în pădure, Gyuri i-ar împușca pe toți cu revolverul său, ar salva-o pe Veronka din mîinile lor, și ea, emoționată, i-ar șopti : „Mi-ai salvat viața, sînt a ta pînă la sfîrșitul zilelor mele".

Dar așa, tam-nesam, nu cuteza să se apropie ; cuvintele pe care le ticluia atît de frumos în minte i se

[1] Pară verde (slovacă).

opreau în gît. Îndoielile îl cuprinseră : dacă ea nu are nici un fel de simpatie pentru el ? Dacă există un alt pretendent ? E cu neputinţă să nu existe. Pentru că, de bună seamă, a mai văzut-o pînă acum vreun bărbat, iar dacă a văzut-o... desigur că s-a îndrăgostit de ea. Aşadar, ar trebui să-i vină în ajutor o întîmplare oarecare.

Nici un tîlhar însă nu se arătă. În regiunea asta aşa de săracă, unde n-ai nici de la cine să furi, nici pe cine să jefuieşti, nici măcar tîlhari nu cresc.

Dincolo de Zelená Hruška apăru Szlatina, cu turnu-i zvelt, cu castelul străvechi în vîrful muntelui, fostă proprietate a unui urmaş al familiei Czobor, acum a prinţilor Koburg. În faţa cîrciumii se opriră pentru a hrăni caii. Veronka propuse să viziteze între timp castelul păzit de un portar care era şi ghid pentru vizitatori. Cîrciumarul pretindea că unele odăi rămăseseră neatinse, aşa cum le-au lăsat Czoborii ; în curte mai zăceau în paragină cîteva tunuri bătrîne, iar prin odăi se aflau arme minunate, tablouri de familie extrem de interesante, printre care şi portretul unei fetiţe, Czobor Katalin, dispărută de acasă la vîrsta de şapte ani.

Veronka, impresionată de povestea fetiţei, îl întrebă pe cîrciumar :

— Şi ce s-a întîmplat cu ea ?

— Nu se ştie, sărmana domnişoară n-a apărut nici pînă-n ziua de azi, zise cîrciumarul, suspinînd.

— Cînd a dispărut ?

— Acum vreo trei sute de ani, răspunse el, zîmbind pe sub mustaţă, şi porni la deal pe poteca abruptă, printre tufişuri de liliac, conducîndu-şi oaspeţii spre cuibul străvechi şi pustiu.

Părăsiră castelul învăluiţi de melancolia deşertăciunii ; *madame* Kriszbay strîmba din nas : „Uf, ce miros de mucegai !“ Veronka însă, copleşită de cele

văzute și auzite, zări sub meterezul pe jumătate dărîmat un minunat trandafir înflorit.

— Ah, ce floare frumoasă !

Bătrînul portar le spuse o legendă despre această floare.

„Se zice că, în locul unde se află trandafirul, și-a dat sufletul frumoasa Czobor Mária care s-a aruncat de pe zidul cetății pentru că iubea un păstor, iar tatăl său voia s-o silească să se mărite cu un general din armata imperială. Tînărul păstor a sădit în locul acela un trandafir care dă în fiecare an un singur boboc."

Gyuri rămase în urma doamnelor și-i făcu semn portarului.

— Rupe-mi, te rog, trandafirul acela.

— Ah, domnule, cum aș putea să fac eu una ca asta ? Sufletul fetei răposate s-ar mînia.

Gyuri scoase portofelul și-i puse discret în palmă doi fiorini de argint ; după asta, portarul, fără vorbă, scoase briceagul din buzunar și, cu grijă, tăie trandafirul.

— Acum spiritul ei nu se mai mînie ? întrebă Gyuri rîzînd.

— Nu, pentru că jumătate din banii ăștia am să-i dau preotului să facă o slujbă.

Gyuri luă trandafirul și fugi după doamne, victorios, parcă ar fi căpătat o comoară, și i-l oferi Veronkăi :

— Iată trandafirul Máriei Czobor ! În locul garoafei din părul dumitale, domnișoară.

Veronka duse mîinile la spate și zise rece :

— Te-a lăsat inima să-l rupi ?

— Da, de dragul dumitale. Nu vrei să faci schimbul ?

— Nu. Pentru nimic în lume nu mi l-aș prinde în păr, mi s-ar părea că l-am furat de la fata moartă.

— Într-adevăr, nu-l primești ?

— Nu.

Gyuri se mohorî și, mînios, aruncă trandafirul care se rostogoli pe coasta dealului la vale, printre buruieni, tufișuri și flori sălbatice.

Veronka, mîhnită, urmări floarea pînă dispăru din văzul ei.

— De ce-ai făcut asta? îi reproșă ea. Ți-a greșit cu ceva biata floare?

— Da, răspunse avocatul cu violență.

— Ce? Te-a înțepat?

— Da, m-a înțepat de moarte. Mi-a dezvăluit un lucru neplăcut.

— Ce anume?

— Mi-a șoptit continuarea visului de azi-noapte!

— Oh, palavragioaica!

Glasul ei suna acum suav și înveselit, iar ochii ei mari, zîmbitori, se ațintiră asupra lui Gyuri.

— Aș fi fost respins.

Veronka dădu capul pe spate, ridică ochii spre cerul albastru, strălucitor, și după ce izbuti să ia o mutră posomorîtă, zise:

— Oh, bietul domn Wibra, cît e de nenorocit! și-i zîmbi șăgalnic. Ar fi fost refuzat în vis.

— Așa, așa, bate-ți joc de mine! spuse avocatul cu vădită amărăciune.

— Ești chiar convins că ai fi fost refuzat?

— Da, acum sînt convins, răspunse trist, cred că bănuiești pe cine aș fi cerut în căsătorie.

— Eu?... zise pălind, și brusc zîmbetul i se stinse pe buze. Pe mine?... îngăimă, și nu mai scoase nici o vorbă, ci cu ochii în pămînt coborî după *madame* Kriszbay pe cărarea îngustă.

Își ridică oleacă fusta s-o ferească de vreascuri, de spini și de tufărișuri; piciorușele delicate i se zăreau, cînd unul, cînd altul, păsind în pantofiorii care scîrțîiau frumos, ritmic. Sub pașii ei, ierburile și florile

de cîmp se aplecau, se îndoiau, dar nu se frîngeau, ci parcă se înălțau din nou mai proaspete și mai semețe ca înainte.

O șopîrlă înveșmîntată pompos, purtînd o platoșă argintie, le tăie calea. Ieșise dintre tufișurile de vonicer și voia să se furișeze în pădurea pitică de salbă-moale plină cu semințe negre. Dar micul cavaler cu zale argintii avu o soartă amară ! Tocmai atunci trecea pe acolo un uriaș (renumitul avocat din Banská-Bistrica) supărat, tulburat de mînie, zicînd în sinea lui : „Să piară toate ființele" și, dintr-o lovitură cu călcîiul, reteză capul micuței șopîrle, despărțindu-l de trup.

Veronka se întoarse, văzu animalul sfîrtecat și simți că-i vine să plîngă de milă, însă nu cuteză să spună nici o vorbă, întrucît parcă și ei îi era teamă de înspăimîntătorul Goliat ; mormăi doar în sinea ei, ce e drept cu glas destul de tare : „Ucigașul !"

Dar cînd ajunse la poalele dealului, zări trandafirul prăfuit, zdrențuit de pietrele printre care se rostogolise, și numai Dumnezeu știe ce se petrecu în mintea ei, pentru că, brusc, se aplecă, îl ridică, îl apropie de buzele-i frumoase, suflă peste el să-l curețe de praf, apoi îl prinse printre volănașele de pe piept. Îi ședea atît de bine de parcă crescuse în locul acela.

Nu scoase nici o vorbă, nici nu se uită la înspăimîntătorul Goliat, ci întoarse capul ca să nu-i vadă fața. Lui Goliat însă, mulțumit că vede acolo trandafirul, i se umplu inima de căldură și deveni deodată atît de bun și de blînd încît ar fi dat și-o sută de fiorini ca să poată lipi la loc capul sărmanei șopîrle răpuse. Dar asta nu era cu putință.

Jos, în fața cîrciumii, János hrănise caii, trăsura gata de drum își aștepta călătorii care se și instalară, dar nici unul nu se simțea la largul său, toți fiind cuprinși de o tulburare nefirească. Tinerii, tăcuți, ședeau

față-n față ; dacă unul urmărea priveliștea din stînga, ochii celuilalt se întorceau la dreapta, spre creasta cenușie a munților ; și dacă totuși, din greșeală, privirile lor se întîlneau, brusc le întorceau în altă parte. Dacă vorbeau, amîndoi i se adresau doamnei Kriszbay, care încetul cu încetul mirosi că se petrecuse ceva între ei. Dar ce oare ? Ce s-a putut întîmpla ? Nimic, fleacuri, un schimb de cuvinte copilărești cărora mintea lor le-a 'dat proporții, umflîndu-le cum lărgise diavolul odinioară la Debreczen celula strîmtă a domnului profesor Hatvăni... așa încît în cele din urmă cuprinsese întregul oraș. La fel și cele cîteva cuvinte, ca-n poveste, cuprinseră totul... totul...

Dar după aceea se petrecură multe, mult mai multe lucruri. De ce, de ne ce — pierzînd mi se pare un ac cu gămălie pe jos — Veronka se aplecă să-l caute și, pînă să prindă ea de veste, garoafa pe care o admira Gyuri căzu din părul ei de-a dreptul pe genunchii lui.

Gyuri o ridică și i-o dădu... Veronka însă îi făcu semn cu mîna s-o păstreze.

— Păstreaz-o, de vreme ce-a căzut la dumneata și n-a vrut să mai stea în cosițele mele.

Oare n-a făcut-o intenționat ? Iată ce-l frămînta pe Gyuri în timp ce-i sorbea parfumul. Ce miros minunat, dulce ! De unde vine oare ? De la părul ei. Ah, ce frumos miroase părul ei !

Trăsura gonea, cînd la vale, cînd la deal, pe sub poalele muntelui Brana [1]. Da, Brana, renumita Brana, cea care desparte două lumi, așa cum o poartă desparte ograda de uliță, doar de aceea i se și zice Brana. Brana nu e un munte ca oricare. Brana e un fel de magnat printre munți — poartă pălărie, chiar cînd e vreme frumoasă : un nor pe creștet. Dar bătrîna Brana asudă din greu : pe spinarea ei galbenă, brăzdată, susură

[1] Poartă (slovacă).

vine de apă, iar din văgăunile ei țîșnesc izvoare ce se scurg spre plaiul Kvetina unde, într-o albie așternută cu pietriș și îngrădită cu sălcii, se rostogolește vijelios o gîrlă gălbuie.

— Asta e Biela Voda, îi explică Veronka doamnei Kriszbay. E apa Glogovei. Ne apropiem !

Mai aveau de străbătut o pădure și numaidecît se va ivi, în fundul văii, Glogova cu căsuțele ei albe. Aici era porțiunea cea mai anevoioasă a drumului, întortocheat ca sufletul diavolului, plin de stînci și de prăpăstii, și pe alocuri atît de îngust încît roțile trăsurii hîrșîiau stînca.

János se întoarse îngrijorat, scărpinîndu-se în cap :

— În ținutul ăsta leuca e împărat !

Leuca ! Dar calețile n-au leucă... Astfel, pe ocolite, János voia să-i comunice stăpînului său că sînt în primejdie cu brișca asta.

— Ia seama, János, să nu ne răsturnăm.

János cobora mereu de pe capră, ba să pună piedica, ba să scoată piedica de la roată ; caii mergeau la pas pe drumul atît de adînc tăiat în stîncă, încît pe alocuri nu se vedea decît o fîșie de cer deasupra capului.

— Asta-i patria păsărilor, mîrîi János.

— Nu-ți place regiunea ?

— Are mutra ciupită de vărsat, zise János ; de-aici să nu-ți iei nevastă.

Gyuri tresări. Să fi observat vizitiul ceva ?

— Pentru ce, János ?

— Pentru că fostul meu stăpîn, baronul (înainte de a se angaja la Gyuri, János slujise la un baron din județul Sáros) le spunea feciorilor săi — și să știți că era un domn foarte înțelept : „Niciodată să nu vă luați nevastă dintr-un ținut unde nu sînt țînțari, unde aerul e curat și unde gîlgîie apa acidă".

După aceste lămuriri începu să rîdă și Veronka, nu numai Gyuri.

— Numai un om din Sáros putea să spună așa ceva. Dar tu, János, ai supărat-o pe domnișoara.

— Adică eu să rămîn pe veci fată bătrînă ? zise Veronka, prefăcîndu-se mîhnită.

János protestă din răsputeri :

— Doamne ferește, cum să rămîneți, nici vorbă, doar...

Vrînd să-i spună ceva foarte frumos, se opri să-și caute cuvintele, dar Dumnezeu vru să nu găsească decît o înjurătură, căci tocmai în clipa aceea, partea din față a trăsurii, izbindu-se la o hîrtoapă de un colț de stîncă, trosni și, cu o pîrîitură strașnică, se propti în pămînt.

— Ptiu, fire-ar al dracului ! Ni s-a frînt osia, domnule.

Doamnele se speriară, Gyuri sări din trăsură și examină osia. Într-adevăr, era ruptă în toată legea în partea stîngă.

— Și-acum ce ne facem ? se jelui János. V-am spus eu că asta-i țară pentru păsări, care nu umblă nici pe jos, nici în căruță.

— Nu-i nimic, răspunse Gyuri, atît de bine dispus acum, încît nu o osie, ci nici o sută de osii frînte nu l-ar fi putut necăji. Dă-mi toporul ! Tu ține caii, iar eu mă duc să tai o prăjină s-o punem sub osie.

Gyuri luă toporul de sub capră, le spuse doamnelor să fie liniștite că aranjează el totul numaidecît — ăsta nu era motiv de îngrijorare ! — sări peste niște mărăcini și trecu în goană prin desișul împăienjenit de clopoței, pînă ajunse la copaci. De altfel, aceștia erau rari ca firele de păr pe creștetul unui moșneag. Ici, un mesteacăn pirpiriu, înconjurat de tufișuri întinse de aluni și de măceși, apoi nimic, și iarăși cîte un copac bătrîn, răzleț, parcă uitat aici de-o pădure fugită

de prin partea locului. Argila cafenie-roșietică, arsă și fără nici o putere de viață, parcă nu mai făcea parte din trupul pămîntului. (Nu mai plodea decît bureți și năgară.) Muntele de lîngă Glogova arăta ca o buruiană uscată pe scoarța pămîntului.

Găsirea unui lemn de proptea nu era lucru ușor. Un pom era prea gros, altul era prea subțire... deci înainta tot mai mult spre inima muntelui. Ici trebuia să se ferească de prăpastie, dincolo să ocolească un șanț săpat de ape. Ajunse atît de departe încît nu mai vedea trăsura, numai umbreluța roșie a Veronkăi se mai zărea, ca un burete pestriț.

În sfîrșit, ochi un mesteacăn singuratic de pe marginea unei prăpăstii. De retevei era cam mare, de arbore prea mic. Era un adevărat adolescent printre copaci, frumos crescut, promițător. „Oricum ai fi, tinere, moartea te paște!" își zise și izbi cu toporul în el.

Abia dădu cîteva lovituri, și auzi un glas strigînd: Ajutor! Ajutor!

Gyuri, înfiorat, privi jur-împrejur. Cine-a strigat? Glasul părea să fi venit de prin apropiere, dar nici pe aproape, nici departe nu se vedea nimeni, deși Gyuri cuprindea cu privirea o întindere destul de mare. Strigătul de ajutor se auzi din nou, răgușit, stins, parcă de sub pămînt. Era limpede că cineva strigă din fundul văgăunii.

Gyuri alergă la marginea prăpastiei și strigă:

— Hei! Cine ești? Ce s-a întîmplat?

— Hei! răsună din văgăună glasul de adineauri. Ajută-mă, dacă ești suflet de creștin.

Gyuri privi în jos și zări în fundul prăpastiei un bărbat îmbrăcat cu o haină lungă, pe care însă nu-l putea vedea mai deslușit pentru că era primejdios să pună piciorul pe marginea moale și sfărîmicioasă a rîpei.

— Nemaipomenit ! Cum ai ajuns acolo ?

— Am căzut aseară... gemu bărbatul cu haina lungă.

— Cum, de-aseară ? Şi nu poţi ieşi ?

— Îmi este cu neputinţă, n-am de ce mă prinde ; dacă mă agăţ de vreo tufă, se smulge cu rădăcină cu tot din pămînt şi mereu cad înapoi.

— Afurisită treabă ! Trebuie să fii tare slăbit ! Şi de-atunci n-a trecut nimeni pe-aici ?

— N-a trecut nimeni. Mă şi pregătisem pentru orice rău, cînd răsunară în apropiere loviturile de topor. Oh, slavă ţie, Doamne ! Ajută-mă, om bun care eşti acolo sus ! Oricine-ai fi, ajută-mă, am să te răsplătesc.

— Foarte bucuros. Oh, de bună seamă. Mă gîndesc numai cum ţi-aş putea fi de folos. Dacă aş lăsa în jos un trunchi de copac lung te-ai putea căţăra pe el ?

— Sînt tare slăbit de foame şi de nesomn, răspunse din adîncime omul cu glas prăpădit, uscat de-atîtea zbierete.

— Ah, sărmanule ! Aşteaptă oleacă !

Îşi aduse aminte de merele pe care de dimineaţă doamna Mravucsán i le vîrîse în buzunare.

— Hei ! Fii atent ! Îţi arunc cîteva mere pînă găsesc o soluţie.

Scoase merele şi le azvîrli în văgăună. Deodată tresări. Vai, printre ele fusese şi mărul Veronkăi. Dacă se supără ?

— Le-ai găsit ?

— Da. Mulţumesc.

— Te rog să nu-l mănînci pe acela roşu, pentru că nu e al meu.

— N-am să-l mănînc.

— După cîte se pare, eşti un om cult.

— Sînt preotul din Glogova.

Gyuri, uluit, se clătină pe picioare. Doamne-sfinte! Preotul din Glogova! N-ar fi avut cum să audă ceva mai uluitor.

— Numaidecît vă ajut, părinte, aşteptaţi oleacă.

Se întoarse în goană spre trăsura înţepenită în vale, printre costişele sterpe ce se înălţau de o parte şi de alta, brăzdate de crăpături. Privit din locul unde se afla Gyuri, ţinutul semăna cu o măciulie de mac spintecată în două. Nu se duse pînă la trăsură ci, cînd ajunse destul de aproape ca să poată fi auzit, îi strigă lui János:

— Scoate iute hamurile de pe cai şi vino cu ele după mine. Caii leagă-i cu hăţurile de un pom.

János, îl ascultă, bombănind şi dînd nemulţumit din cap. Nicicum nu putea ghici ce se întîmplase şi la ce îi trebuiau hamurile. Auzise el pe vremuri la clacă o poveste în care Sfarmă-Lemne a înhămat o dată doi urşi la căruţă ca s-o tragă prin pădure. Te pomeneşti că pentru aşa ceva îi trebuie acum hamurile!

Oricum, János se duse cu hamurile pe umeri în urma stăpînului său, spre văgăună. Ajunşi acolo, legară şleaurile unul de altul şi le lăsară să cadă în adîncime.

— Prindeţi-vă de ele, părinte! János, noi doi să-l tragem în sus!

Preotul făcu întocmai cum îi spuse Gyuri; adunîndu-şi toate puterile pe care le mai avea se străduí cum putu, se prinse de şleaurile înnădite şi deşi peretele abrupt al văgăunii i se sfărîma sub picioare izbuti să se cţtere pînă sus.

Vai, cum arăta! Plin de praf, murdar, cu faţa răvăşită de noaptea petrecută în împrejurări atît de grele, istovit, flămînd. Noi (adică eu şi voi, cititorii mei) care l-am văzut pentru ultima dată tînăr, căutăm zadarnic chipul lui frumos, fraged şi trandafiriu... acum ne aflăm în faţa unui bărbat în toată firea, băr-

bos, prin al cărui păr castaniu încep a miji firele albe... Ochiul scrutător are mult de căutat pînă să descopere vreo trăsătură cunoscută. Una singură reiese deslușit : bunătatea și blîndețea de odinioară luminează și-acum obrazul uscat, grav, un adevărat chip de preot.

Mare-i fu mirarea văzînd în fața lui un domn tînăr, bine îmbrăcat. Fără îndoială, o minune, aici, la marginea pădurii Glogovei !

— Ah, cum să vă mulțumesc pentru marea bunătate ? exclamă cu acel patos caracteristic amvonului.

Merse cîțiva pași pînă la dîra de apă ca să se spele, dar călcînd greșit simți o durere ascuțită în șold.

— Cred că m-am lovit cînd am căzut, nu prea pot să umblu.

— Rezemați-vă de mine, părinte dragă ! îl îmbărbătă Gyuri. Din fericire, trăsura mea nu e departe. Tu, János, pînă înaintăm noi încetișor, taie pomulețul ăsta pentru osie.

Merseră încetișor-încetișor. Preotul nu putea să-și ridice bine piciorul stîng, se împiedica mereu de rădăcinile spălate de ape, presărate peste tot de-a lungul și de-a latul, încîlcite ca iscălitura sultanului. Parcă numai pe sub pămînt pădurea se menținea neatinsă. Aici, deasupra, în locul uriașilor de odinioară acum domnesc piticii lemnul-rîios și dîrmozul, niște arbuști prăpădiți ca niște milogi. Unul măcar are flori albe frumoase, cu semințe roșii, și-și leagănă mîndru ciorchinele grațioase, dar celălalt nu e bun decît să împiedice pașii omului.

Trăsura fiind departe, pînă să ajungă la ea au avut timp să schimbe cîteva vorbe, mai ales că din cînd în cînd preotul se oprea să se mai odihnească ; scaune erau din belșug : cioturi cu nemiluita.

— Un singur lucru vă întreb, părinte : cum ați ajuns aici noaptea, singur ?

Preotul povesti că ieri își aşteptase sora care plecase departe, la gară, să-și întîmpine guvernanta. Văzînd că nu mai sosesc, pe seară l-a cuprins neliniștea și, nerăbdător, a pornit pe poteca din pădure să le iasă în cale. A mers, a mers, tot mai departe, tot mai îngrijorat, cercetînd de pe dealuri șoseaua și pîndind să audă huruitul trăsurii în întunericul ce se lăsa. Pe urmă i-a venit în minte că poate de la moara lui Pribaleszky or fi luat-o pe drumul mai lung, dar mai frumos, care duce la Glogova trecînd prin Uhlyavna. Veronkăi („știți, așa o cheamă pe surioara mea") îi plac drumurile umbrite prin pădure. Da, de bună seamă că au luat-o pe-acolo. Socotind că, în timp ce el se frămînta pe-aici, ele sosiseră de mult acasă, a hotărît să se întoarcă îndată și, spre nenorocul lui, ca să ajungă cît mai repede acasă a pornit pe un drum mai scurt. Diavolul grabei i-a adus nenorocirea : prin întuneric, a făcut un pas greșit și s-a prăbușit în rîpă.

— Biata mea surioară, zise suspinînd, trebuie să fie grozav de amărîtă din pricina mea !

Gyuri se străduia să-l înseninеze pe preot, să-i alunge tristețea.

— Lăsați, o să-și aline necazul domnișoara, vă garantez, iar dumneavoastră, părinte, după o noapte de somn bun, o să uitați totul. Peste două-trei zile o să vi se pară o aventură plină de haz.

— Care s-ar fi putut termina însă cu o moarte tare urîtă, dacă providența nu vă aducea în calea mea.

— Fără îndoială, providența a intervenit. Mi s-a rupt osia trăsurii ; dacă nu se întîmpla acest accident, n-aș fi ajuns la dumneavoastră.

Preotul, emoționat, ridică ochii spre cer.

— O sută de ani să trăiesc și n-am să uit bunătatea dumneavoastră, am să vă pomenesc în toate rugăciu-

nile mele. Dar, vai, încă nici nu v-am întrebat cum vă cheamă.

— Wibra György.

— Renumitul avocat din Beszterce ? Doamne, ce tînăr sînteţi ! Mă bucur, domnule, că pot să strîng mîna unui om de seamă, pe care-l admiră întreaga Beszterce ; dar aş fi fost de o sută de ori mai fericit dacă, în locul unui domn distins, aş fi avut în faţă un biet student pribeag, pe care să-l pot răsplăti aşa cum se cuvine pentru că mi-a salvat viaţa. În situaţia de faţă, cum să vă pot arăta recunoştinţa mea ? Ştiu că nu veţi primi nimic de la mine...

Buzele lui Gyuri schiţară un zîmbet plin de subînţelesuri.

— Rămîne de văzut ! Nu ştiţi că avocaţii sînt foarte hrăpăreţi ?

— Ah ! Spuneţi ! Spuneţi ! zise cu oarecare şovăială, privindu-l bănuitor în ochi. Într-adevăr ? Nu glumiţi ?

Avocatul nu răspunse imediat. Fără să scoată o vorbă, merseră cîţiva paşi pe un dîmb, spre un păr spintecat de trăsnet, de unde se putea vedea trăsura.

— Da, zise într-un tîrziu cu glas sfios, aproape tremurător, aveţi ceva ce aş primi cu plăcere.

— Vă rog, vă rog, vorbiţi fără teamă !

— Mi-am adus aminte că în trăsura mea se află ceva ce vă aparţine.

— În trăsura dumneavoastră ?

— Da. Ceva de care dumneavoastră nu ştiţi, dar care pe mine m-ar face fericit.

Preotul îi întinse amîndouă mîinile şi zise din toată inima :

— Orice ar fi, e al dumneavoastră.

Nu trecu nici o jumătate de minut şi ajunseră sus, lîngă părul lovit de trăsnet.

— Priviți, acolo e trăsura mea !

Privind, preotul zări numaidecît o umbrelă roșie, sub ea o mică pălărie neagră de pai garnisită cu margarete albe, iar sub pălărie un chip strălucitor. Totul — umbrela, pălăria, margaretele, chipul — îi erau foarte cunoscute.

Se cutremură ca în fața unei vedenii, apoi, încleștîndu-și mîinile pe brațul avocatului, exclamă :

— Dumnezeule ! Veronka mea !

Avocatul zîmbi dulce, se înclină în fața preotului și-și împreună mîinile ca pentru rugăciune.

— Mai bine zis, Veronka dumneavoastră, preciză preotul cu glasul plin de bunătate... dacă și ea consimte.

În clipa aceea și Veronka îl recunoscu pe fratele ei, sări din trăsură, urcă dealul în goană și strigă voioasă :

— Aici sînt. Bine sănătoasă. Ah, cît trebuie să fi fost de îngrijorat. Ni s-a rupt trăsura. Vai, dacă ai fi văzut caii noștri ! Oh, și cîte altele nu s-au mai întîmplat ! Am adus-o și pe *madame* Kriszbay.

Preotul o îmbrățișă, bucuros că habar n-avea de nenorocirea prin care trecuse el. (Ce om de treabă Wibra, că n-a speriat fetița.)

— Bine, bine, iubirea mea, o să-mi povestești totul pe îndelete.

Dar Veronka voia să-i povestească totul acum, dintr-o dată : cum s-a sfărîmat trăsura la Bábaszék, cina de la familia Mravucsán (ah, era să uite să-i transmită salutări din partea lui nenea Mravucsán !), întîmplările călătoriei de azi, pierderea cercelului cu smarald și găsirea lui...

Preotul, care încetul cu încetul se dumeri, interveni pe un ton glumeț :

— Dar găsitorului cel cinstit i-ai dat ceva ?

Veronka, uimită de întrebarea neașteptată, amuți ; vorba i se opri ca roata de torcătoare între ale cărei spițe cineva vîră un băț.

— Nu, nu. Cum poți să crezi așa ceva ? răspunse nedumerită și tulburată. Nu se cuvenea să-i dau ; de altfel, n-a pretins nimic.

— Mă mir, pentru că de la mine și-a cerut răsplata.

— Nu se poate, zise uluită Veronka, scrutîndu-l pe furiș pe Gyuri. (O bănuială vagă i se stîrni în suflet.) Și ce ți-a cerut ? adăugă cu glas sugrumat.

— Mi-a cerut cam mult.

— Mult ? bîlbîi pălind.

— Mi-a cerut să-i dăm cercelul pe care l-a găsit, împreună cu proprietara lui, răspunse solemn. Iar eu i le-am și dat !

Veronka lăsă capul în pămînt, de parcă i s-ar fi frînt gîtul, se îmbujoră ca o torță, pieptul i se ridica și i se cobora agitat, nările îi tremurau... Vai, acum începe să plîngă !

— Și tu nu răspunzi nimic ? Bine-am făcut că te-am dat ? Ce spui ? Răspunde, Veronka !

Gyuri interveni și el, rugînd-o cu glas moale, sfios :

— Domnișoară Veronka, te implor, spune un cuvînt !

Ea, speriată, se retrase lîngă părul scorburos, cît p-aci să dispară după o creangă ruptă de vijelie și înclinată pînă la pămînt.

— Vai, mi-e rușine, îngînă cu glas pierdut, mi-e tare rușine...

Nu mai spuse nimic, nici o vorbuliță... ci, brusc, izbucni în hohote de plîns. Deodată, dinspre Brana porni un vînt puternic, zgîlțîind zdravăn pomul cel bătrîn, care, supus, își scutură peste capul și peste veșmintele ei florile trandafirii, poate ultimele petale pe care le-au mai izvodit bătrînețele lui.

Dumneata, *madame*, stai în trăsură și nu te sinchisești de nimeni și de nimic ; nu știi decît că ți-e foame. Domnișoara, de care ar trebui să ai grijă, coboară din trăsură, o ia la goană, sare de gîtul unui individ cu haină lungă, apoi discută tustrei cu gesturi agitate, cu ochii scînteietori. Domnișoara se întoarce, săltînd voioasă ca o mielușea, îmbujorată ca un trandafir în floare, de braț cu tînărul care i-a găsit ieri cercelul. Totul e neașteptat, uluitor, și-n timp ce se leagă propteaua la osia ruptă, se pun șleaurile și se înhamă caii, bărbatul cu haina lungă, fratele domnișoarei, șoptește confidențial : „Eleva dumneavoastră s-a logodit". „Dumnezeule, cînd, unde ?" „Acum, colo sub pom."

Ah, *madame* Kriszbay, îmi dau bine seama că în momentul acesta s-ar cădea să leșini, pe de o parte pentru că o doamnă distinsă trebuie să leșine cînd aude una ca asta, pe de alta pentru că ai nimerit între oameni atît de trăsniți. Dar, întrucît sticla cu apă de colonie se află tocmai la fundul geamantanului, e preferabil să nu leșini, ci să te mulțumești cu o indignare profundă.

Da, un copac e foarte nimerit pentru flirt, pentru idile în nopți cu lună, dar ca să ceri mîna unei fete, să legi o logodnă (mai ales în romane) s-ar cuveni un salon mobilat elegant. Acolo fata, dacă e rușinoasă, iese repede pe ușă sau, dacă e mai puțin rușinoasă, cade în genunchi în fața părintelui sau tutorelui său și-i cere binecuvîntarea... dar sub un pom, unde să îngenuncheze ?

Îngrozitor ! Sub pom ! Doar despre cei ce trăiesc în concubinaj se spune : „S-au cununat sub pom". Ce rușine ! Ce-o să zică lumea ? Pentru că, chiar dacă nu

s-au cununat sub pomul acela, logodna acolo s-a făcut ! Asta nu se va putea tăinui.

Iată ce o frămînta pe *madame* Kriszbay. Numai pe ea, nu şi pe Veronka. Dimpotrivă, Veronka se gîndea că, mai tîrziu, dacă totul va merge bine, are să vină într-o zi aici cu caietul de schiţe să imortalizeze bătrînul copac.

Între timp trăsura înainta liniştită. Vizitiul, nemaiavînd loc pe capră, venea pe jos în urma lor, aşa cum îi spusese Gyuri, care luase hăţurile în mînă, iar Veronka se aşezase lîngă el pe capră, după obiceiul domnişoarelor de azi — Doamne, Doamne, ce-o să zică satul cînd o va vedea !

După ce, tîrîş-grăpiş, ieşiră din „măciulia de mac" plesnită în două, brăzdată de nenumăratele strîmtori, căldări şi ripe grohotite, jos în vale apăru din nou Biela Voda săltînd, spumegînd din piatră-n piatră, alergînd după trăsură ca un pui de ţigan. Aici, pe drum bun, brişca putea să gonească mai repede, roţile huruiau voioase, şi Gyuri, dînd frîu liber cailor, îşi desfăta inima gîndindu-se la cele petrecute... Nu cumva totul e doar un vis ? Nu, de vreme ce lîngă el şade Veronka, iar la spate părintele Bélyi János chinuieşte limba galilor, trăncănind cu *madame* Kriszbay. Da, e realitatea. Vede cu ochii ceea ce visase. E mai neverosimil decît într-un roman şi totuşi e adevărat. Cine-ar fi crezut ieri că, înainte ca soarele să asfinţească de două ori, el îşi va găsi moştenirea şi pe deasupra şi o soţie ? Totul s-a petrecut în douăzeci şi patru de ore.

Ieri, pe vremea asta, încă nici nu ştia că există pe lume Bélyi Veronka. Formidabil ! Pe urmă, încercă să-şi aducă aminte cum arăta lumea fără Veronka. E de neînţeles cum ieri, la ora asta, nu-i simţea lipsa. Cum o fi fost cu putinţă ? Dar roţile nebune huruiau atît de tare încît nu izbuti să-şi reconstituie simţămintele ce-l stăpîniseră în ajun... Astea-s minuni ! O

legendă (cea a umbrelei) se spulbera, în schimb se năștea o alta. Cerul și pămîntul s-au unit ca să-l ajute să-și găsească moștenirea. Cerul i-a trimis un vis ; văgăuna din munte : un sprijinitor.

Inima îi creștea, clocotind de încîntare, beată de-atîta fericire... „De-ai ști tu, fetiță, ce domn bogat e viitorul tău soț !"

Gîndul îl legăna, îl desfăta, îl fermeca. Gyuri zîmbea pe ascuns ca un fiu de împărat travestit : Ce-o să fie cînd mititica va afla totul !

Dincolo de limba muntoasă de la Kopanica, ce pătrundea în vale ca un fel de paravan, pe neașteptate răsare Glogova cu căsuțele ei ca niște gîndaci.

— Am ajuns, zise Veronka.

— Unde e casa parohială ?

— La celălalt capăt al satului.

— Să-mi spui, te rog, cînd trebuie s-o iau la dreapta, cînd la stînga.

— Bine, bine, domnule vizitiu ; deocamdată mînă drept înainte.

Ulița e scăldată în miros de levănțică. Una după alta se ivesc grădinile cu garduri de cătină, presărate cu tulpini înalte de floarea-soarelui, cu ulcele agățate în pari, cu tot felul de rufe întinse pe frînghii. În fața porților de nuiele împletite, copilași în cămăși lungi se joacă de-a calul cu mînerele oalelor sparte, iar în curte zburdă cîte-un mînz cu clopoțel la gît.

Satul e aproape pustiu : cei buni de muncă sînt pe cîmp, iar femeile, după ce-au gătit mîncarea, au plecat să-și hrănească bărbații. Numai pe pajiștea din fața școlii mai e oleacă de viață și de forfotă ; dar chipurile copiilor nu mai prezintă uniformitatea de odinioară, de pe vremea tinereții domnului învățător Majzik... Acum unii sînt blonzi, alții bruni, unii dolofani, alții uscățivi, și toți îl salută pe ungurește pe preotul din trăsură.

Dintre bărbaţi, numai „boierii" trîndăvesc pe acasă. De pe treptele unei case frumoase, domnul Gongoly îşi flutură pălăria ; vai, gras mai e ! Are un pîntece de parcă-ar fi stat zece ani în cătuşe.[1] În pragul fierăriei şade Klincsok, pufăind liniştit din pipă, în vreme ce fierarul pune şina pe o roată.

— Încotro ? Încotro ? strigă jovial, făcînd semne expansive părintelui. Noi ne-am şi ales alt preot ! (Se pare că absenţa preotului produsese senzaţie în sat.)

E de mirare ce mult a progresat Glogova ! Sus pe deal, în spatele casei lui Krizsa, strălucesc cele douăsprezece troiţe ale Calvarului. Înaltul şi zveltul turn al bisericii este acoperit cu tablă de nu mai e altul ca el pînă la Losonc. Cel din Losonc nu se deosebeşte decît prin aceea că are în vîrf un cocoş de tinichea. În mijlocul satului a apărut o cîrciumă cu firma „La umbrela sfîntă" ; mai încolo se află o căsuţă foarte frumoasă, cu pridvor, acoperită de viţă sălbatică (ridicată pe fostul teren al lui Sztrelnyk Mihály), albă de parcă-ar fi dăltuită în zahăr ; în dosul ei, e o grădină împrejmuită cu grilaj de fier, iar în faţă cîţiva plopi albi înalţi, aliniaţi ca nişte grenadiri.

— A cui e casa asta ? întrebă Gyuri, întorcîndu-se către preot.

— Proprietara şade pe capră.

— Aşa ? E a dumitale, Veronka ?

Mută, sfioasă, dădu din cap.

— Mai are şi-o moşioară, cu pămînt nu prea bun, adăugă preotul, fălindu-se discret.

Gyuri se prefăcu nepăsător.

— Noi n-o s-o luăm de aici. I-o lăsăm lui nenea. Nu-i aşa, Veronka ?

Apoi se întoarse din nou şi-i spuse preotului :

[1] Ţăranul de obicei nu se îngraşă decît în temniţă (n.a.).

— Zestrea Veronkăi e atît de mare, că i-ar ajunge şi unei contese ; dar nici părintele şi nici Veronka nu ştiu.

Această frază enigmatică puse pe gînduri şi pe preot şi pe Veronka, încît erau cît pe-aci să nu bage de seamă că şi sosiseră acasă. Gyuri ar fi mînat mai departe, dacă Vistula, căţeaua, n-ar fi sărit în trăsură chelălăind bucuroasă şi dacă bătrîna doamnă Adamecz, care plîngea în poartă, n-ar fi strigat :

— Sfîntă Maică Precistă, ai ascultat ruga umilă a fiicei tale !

— Ho ! Opreşte ! Am ajuns acasă. Deschide poarta.

Bătrîna Adamecz îşi şterse lacrimile, îşi lăsă mătăniile pe piept şi alergă să deschidă poarta.

— E gata masa, mătuşă Adamecz ? întrebă preotul înfometat.

— Da de unde ! De unde să fie ! Cui să i-o fi pregătit ? Ne-am speriat cu toţii că v-aţi prăpădit, părinte. Zău că azi nici focul nu l-am aprins sub plită. Pentru cine să-l fi aprins ? S-ar fi şi stins cu şiroaiele mele de lacrimi.

— Bine, bine, mătuşă Adamecz, te cred că te-ai necăjit din pricina mea, ştiu ce suflet bun ai, dar acum apucă-te şi fă-ne ceva de mîncare, dar repede, drăguţo, pentru că toţi sîntem lihniţi.

Veronka, auzind vorbele bătrînei Adamecz, deveni bănuitoare şi începu să-l tot întrebe pe fratele ei ; izbucni în plîns, îmbufnată şi pe Gyuri, părîndu-i-se că amîndoi îi ascund ceva. Pînă la urmă, silindu-i să povestească totul, şi-a sfîşiat inimioara gîndindu-se la primejdia prin care trecuse fratele său.

Între timp, la bucătărie, cu mare zarvă, se pregăteau bucatele. Cele două slujnice şi rîndaşul nu ştiau pe ce să pună mîna mai degrabă.

— Hanka, bate repede spuma ! Adă puţină sare, Borbála. Gîsca e jumulită ? Hai, mai iute, leneşilor !

Fuga — unu, doi, trei ! Andras, du-te și rupe niște foi de pătrunjel din grădină. Oh, Doamne, sfrijită mai e guvernanta domnișoarei ! Ați văzut-o ? Vai de capul tău, mătușă Adamecz (își zise cu glas tare), o să ai cu ce să-ți bați capul pînă să îngrași prăjina asta ! Dă-mi tigaia aia. Nu pe asta, cealaltă ! Iar tu, Borbála, fă oleacă de pesmet. Nu pot ghici neam de unde l-or fi culeș și pentru ce l-or fi adus și pe domnul ăla tînăr și drăguț care-a venit cu ei. Ai spus ceva ? Ce, zici că nici tu nu te dumirești ? Năroado ! Dacă nu știu eu, cum ai putea să știi tu, bobocico ! Da' un lucru tot știu — să nu mă mai spuneți la nimeni : domnișoarei noastre îi sticlesc ochișorii nevoie mare. Acolo se poate citi ceva. Să mor eu dacă nu-i așa. Numai că nu pot deslușì ce anume.

Bătrîna Adamecz pălăvrăgi într-una — și bune și rele — dar de gătit găti numai lucruri bune. Nu trecu mult și servi o masă atît de gustoasă, încît pînă și îndrăgostiții mîncară cu poftă.

După-masă, Gyuri tocmi un călăreț și-l trimise cu o scrisoare la domnul Sztolarik, președintele tribunalului din Beszterce.

Iată conținutul scrisorii :

„Dragul meu tutore !

Am să-ți comunic un lucru foarte important, dar pe scurt, amănuntele ți le voi da prin viu grai. Am găsit moștenirea tatălui meu, adică umbrela ; pe de o parte grație doamnei Müncz, pe de alta grație unei coincidențe. În momentul de față mă aflu la preotul din Glogova pe a cărui soră, Veronka, am cerut-o în căsătorie. E frumușică din cale afară, dar mai mult încă : n-aș putea să intru în posesia moștenirii mele decît dacă o voi lua de nevastă. Împrejurările sînt cu totul deosebite. Trimite-mi, te rog, prin acest curier, două verighete de aur, de la bijutierul Huszák Sá-

muel, și actul meu de botez ce se află în dosarul dumitale. Aș dori ca poimîine să se facă prima strigare. Rămîn...“

și așa mai departe.

Gyuri îl rugă pe călăreț să se grăbească.

— M-aș grăbi eu, dar să vrea și calul.

— Zorește-l !

— Hm, ce să fac dacă Dumnezeu n-a pus pinteni la opincă !

Sărmanul flăcău slovac avea un cal slab, în schimb timpul avea un cal foarte iute. O zi a trecut ca un minut. A doua zi, în fața casei oprește un landou și, cine intră în cerdac ? Însuși președintele tribunalului : domnul Sztolarik.

Dar, deși era domn mare și om foarte simpatic, numai preotul se bucură de sosirea lui. Veronka mai degrabă se sperie. Parcă o dată cu el ar fi intrat și un curent de aer rece care o înghețа. Pentru ce-o fi venit omul acesta aici ?

Președintele se purtă destul de cald și de prietenos cu ea.

— Aceasta e micuța Veronka ?

— Da, într-adevăr, zise Gyuri.

— Acest „într-adevăr“ exprima biruința. (Ah, Dumnezeule, ce dulce-i limba noastră !)

Președintele îi strînse mînuța cu entuziasm și, așa cum i se cade unui domn bătrîn, o ciupi ștrengărește de obrazul palid, care nu fu chip să se îmbujoreze. O presimțire rea îi apăsa inima : de ce a venit omul acesta aici ? Gyuri rămăsese și el surprins. Sosirea președintelui, care se urnea atît de greu de-acasă, avea un înțeles deosebit.

— Le-ai adus ? întrebă șovăind.

— Da.

Veronka răsuflă ușurată. (Gyuri îi mărturisise că așteaptă verighetele de la Beszterce.)

— Dă-mi-le !

— Mai tîrziu oleacă, zise tărăgănat președintele. Mai întîi trebuie să-ți vorbesc.

Mai întîi trebuia să-i vorbească ! Așadar, vrea să-i vorbească despre ceva ce trebuie să-i fie comunicat numaidecît (mai bine zis : mai înainte de a-i da inelul de logodnă). Veronkăi i se păru că se scufundă pămîntul cu ea.

Gyuri, încurcat, se ridică de pe scaun, de lîngă domnișoara căreia începură să-i tremure acele de tricotat în mînă.

— Să mergem în camera mea !

Camera lui Gyuri se afla într-o latură a casei parohiale construite în formă de L. Pe vremuri, cînd încă nu se clădise școala, acolo era sala de clasă (bătrîna Adamecz, de pildă, învățase abecedarul în camera aceea). Chiar fostul preot despărțise cu un perete de scînduri această încăpere enormă, făcînd din partea interioară, mai mare, cameră de oaspeți, iar din cealaltă cămară de alimente.

În acele clipe, Veronka nu mai simțea decît că e îngrozitor de nenorocită și că ar da totul numai să poată auzi ce vorbesc cei doi... Căci totul, totul depindea numai de asta. Un diavol, care sigur că nu trecuse prin mîinile călugărițelor dintr-un pension ca să învețe că nu se cade să tragi cu urechea la ce vorbesc alții, începu s-o îmboldească și s-o ispitească : „Du-te repede în cămară, Veronka, și-acolo, dacă-ți lipești ușurel urechea de peretele subțire de scînduri, poți să auzi totul".

Veronka nu se lăsă îmbiată mult, ci alergă în cămară. (E de necrezut cîtă miere se află pe limba demonilor îmbietori la rele.) Copila cuminte, binecrescută și delicată, a fost în stare să se ghemuiască pe

butoiul de murături, printre bidoanele de untură și sacii cu mălai și, stăpînindu-și zbuciumul sufletesc, să asculte fiece cuvînt. Liniștea profundă ce o înconjura nu era tulburată decît de bătăile inimii ei și de unsoarea ce picura de pe bucățile de slănină atîrnate de grindă. De căldură începuseră să se îngălbenească, să se rîncezească, să se topească și — pic, pic, pic — curgea grăsimea din ele. Cădeau în picuri și pe rochița ei frumoasă de culoarea rezedei... dar cui îi păsa acum de asta ?...

— *Denique,* după cum spui, ai găsit umbrela, se auzi clar glasul președintelui, dar ai și văzut-o ?

— De ce s-o văd ? răspunse Gyuri. Nu pot să intru în stăpînirea averii decît după cununie.

— Pentru ce nu mai înainte ?

— Pentru că, din mai multe motive, nu vreau să dezvălui povestea umbrelei !

— Bunăoară ?

— În primul rînd, pentru că preotul ar ajunge de rîsul lumii.

— Ce-ți pasă ție de preot ?

— În al doilea rînd, pentru că ar fi o lipsă de delicatețe față de Veronka ; ar crede că vreau s-o iau numai din pricina umbrelei.

— Dar tot o să afle mai tîrziu.

— N-am să-i spun niciodată.

— Mai ai și alte motive ?

— Da. Că s-ar putea să nici nu-mi dea foaia de depunere, pentru că nu e nominală, și deci n-am cum dovedi că e a mea. Mai degrabă e a lor, pentru că ei o dețin. Și te pomenești că nu-mi mai dă nici fata ; dacă averea e atît de mare cum credem noi, își găsește cîte un pretendent pentru fiecare deget.

Veronka simțea că-i vine ameteală. Se gîndi că așa s-or fi bătut piroanele în trupul lui Isus... da, așa i le-au bătut. Nu pricepea prea multe din conversația

asta confuză : umbrelă, foaie de depunere, avere mare... Ce fel de avere ? Un singur lucru, însă, începu să priceapă : că ea nu e decît un mijloc pentru atingerea unui scop pe care ea nu-l cunoștea și nici nu putea să-l ghicească.

— Bine, bine, reîncepu președintele, după o scurtă pauză ; în orice caz, treaba e încurcată, dar mările încurcături cred că abia acum încep.

— Eh, ce-ar mai putea să înceapă ? întrebă Gyuri șovăitor.

— Deocamdată stai locului și așteaptă trenul de ora cinci. Mai întîi de toate vreau însă să știu un lucru : o iubești pe fată ?

Biata Veronka tremura în ascunzișul ei ca o păsărică degerată. Închise ochii, cum fac condamnații la moartea prin decapitare, cărora, dintr-un instinct prostesc, li se pare că așa paloșul e mai puțin înfiorător. Vai, ce-o să răspundă ?

— Cred că o iubesc, răspunse Gyuri ezitînd. E tare frumușică ! Dumitale nu-ți place ?

— Cum să nu-mi placă, doar nu-s făcut din cocă. Dar alta e întrebarea : ai fi cerut-o dacă nu era povestea cu umbrela : Răspunde sincer !

— Nici prin gînd nu mi-ar fi trecut.

Deodată, în încăperea vecină, se auzi un țipăt, apoi o bubuitură de parcă s-ar fi răsturnat o mobilă.

Președintele ciuli urechile și arătînd spre perete întrebă :

— Nu știi ce e alături ?

— Cred că o cămară.

— Parcă am auzit un țipăt.

— O fi fost vreo servitoare speriată de șoareci.

Da ! Așa se desfășoară o tragedie ascultată dintr-o cameră vecină de care nu te desparte decît un perete subțire ; dacă peretele e mai gros, nu se simte nici atîta. O femeie oarecare a văzut un șoarece, sau o

inimă a fost zdrobită. Cine poate să știe ? Deznădejdea și spaima au același glas. Veronka, după ce ghimpele i se rupse în inimă, fugi la aer, mai multe nu voia să afle, nu dorea decît să fugă, pentru că altfel se înăbușea, să fugă cine știe unde, orișiunde, numai să fugă... Și din camera vecină nu se părea decît că bătrînica Adamecz sau Hanka au călcat din greșeală pe un șoarece.

N-are importanță, părerea lor nu ținu mai mult de o secundă, uitară numaidecît, că doar aveau de discutat lucruri prea importante ca să se mai gîndească la ea.

— Spui că nici prin gînd nu ți-ar fi trecut s-o ceri... Aici voiam s-ajung. Nu ți-este îngăduit să te pripești cu verighetele și mai ales cu căsătoria. Să vedem mai întîi ursul, adică umbrela, mai bine zis conținutul ei, și pe urmă să vorbim.

Gyuri își răsuci domol o țigară, zicîndu-și : „Îmbătrînește Sztolarik, dacă poate să îngaime atîtea prostii". Totuși, se străduí să se poarte drăgăstos cu el.

— Să știi că m-am gîndit bine, nu mai e nimic de făcut, trebuie să iau fata.

Sztolarik se ridică de pe scaun, se opri în fața tînărului și-și ațintí ochii pătrunzători asupra lui cu aerul că vroia să aducă un argument puternic.

— Dar dacă și fără Veronka poți să pui mîna pe moștenire ?

Zicînd acestea, nu-și putu stăpîni un zîmbet ironic.

— Ți-am explicat adineauri, spuse Gyuri grăbit, că nu se mai poate face nimic ; dar, chiar dacă s-ar putea, tot trebuie să împart cu ea moștenirea, pentru că, în oarecare măsură, e un *obiect găsit*, providența implicînd-o hotărît și pe ea în această întîmplare.

Sztolarik formulă altfel întrebarea :

— Dar dacă nici prin Veronka nu poți să intri în stăpînirea moștenirii tale ?

— Asta mi se pare aproape imposibil.

— Așa ? Atunci ascultă ce-ți spun, amice Gyurka, pentru că acuși sosește trenul de ora cinci, despre care-ți pomenii.

— Da, ascult.

Dar mintea lui era în altă parte ; cu gîndurile aiurea, nerăbdător, bătea cu degetele în masă.

— Azi dimineață, intrînd la bijutierul Huszák, după cum îmi cereai în scrisoare, să cumpăr verighetele și să ți le trimit prin curierul tău (nici nu visam în clipa aceea că voi veni eu personal), domnul Huszák nu era în prăvălie, era numai calfa lui, Klaniczay Jozsef, ăla cu gura de iepure.

Gyuri dădu din cap în semn că-l știe.

— I-am spus : „Dă-mi două verighete de aur". El mă întreabă „Pentru cine ?" Eu răspund : „Le trimit departe". „Unde ?" zice el. „La Glogova", spun. „Te pomenești că domnișoarei de la parohie", spune. „Da, chiar ei" „Minunată făptură", adaugă el. „O cunoști ?" întreb. „Da, foarte bine", răspunde.

Gyuri încetă să bată cu degetele în masă și, înfiorat, se ridică nervos :

— Ți-a povestit ceva despre Veronka ?

— Ai să afli numaidecît. În timp ce Klaniczay împacheta inelele, convorbirea a continuat : „De unde o cunoști pe sora preotului de la Glogova ?" „Anul trecut am fost pe acolo." „Ce naiba ai putut să cauți dumneata la Glogova ?" „Păi, comuna a comandat la noi un mîner de argint pentru o umbrelă veche pe care ei o țin în biserică. Proștii de ei n-au cutezat s-o aducă aici, de frică să nu le-o furăm... cînd, de fapt, nu făcea nici două parale ! De-aceea a trebuit să mă duc eu în persoană la Glogova să pun mînerul."

— Asta e îngrozitor ! strigă Gyuri, pălind.

Președintele tribunalului, luînd un aer de superioritate, zîmbi :

— De aia spuneam, amice, că înainte de orice trebuie să lămurim problema umbrelei.

— Să mergem imediat să vorbim cu preotul ! zise Gyuri.

Îi ardea pămîntul sub picioare. Ajunsese atît de aproape de moştenire, ca acum să-i fugă iarăşi din faţa ochilor, ca fata morgana care-l ademeneşte pe omul pribeag ?

N-a fost greu să-l găsească pe preot ; era la porumbar, îşi hrănea porumbeii.

— Părinte dragă, zise Gyuri, care la masa din seara trecută devenise foarte intim cu viitorul său cumnat, preşedintele, dacă tot a venit, ar vrea să vadă umbrela. Se poate ?

— Oh, cum de nu ! şi o strigă îndată pe bătrîna Adamecz care jumulea nişte pui pe prispă.

— Adă-mi, te rog, măicuţă, cheia bisericii !

Cît ai clipi din ochi, bătrîna Adamecz aduse cheia, iar preotul îşi conduse musafirii pe sub arcadele răcoroase, printre băncile înnegrite de vremi, pînă la altar.

Frumoase sînt aceste modeste biserici de ţară şi tot ce creşte în preajma lor ! Pajiştea verde dimprejur, apoi prapurii roşii, verzi, de toate felurile, prinşi cu inele de piele, cu chipuri de femei frumoase şi blînde — *Sancta Barbara, Sancta Rosalia, ora pro nobis* [1]. Ce noian de legende sfinte adunate laolaltă ! Făpturi cereşti coborîte la *jumătate de drum* (pentru că biserica este la mijlocul drumului dintre cer şi pămînt) ca să fie mai aproape de pămînteni. În faţă, altarul cel mare, cu icoana sfîntului Nicolae, *fostul protector* al Glogovei, împărţind copiilor nuci. („Fostul", pentru că de la o vreme încoace sfîntul Petru a început să-i ia pîinea de la gură.) La intrare, în stînga, lîngă va-

[1] Sfîntă Barbara, Sfîntă Rozalia, roagă-te pentru noi (lat.).

sul cu apă sfințită, se află chipul lui Cristos, cu o coroană împletită din trandafiri peste cununa de spini. Aici, în locul acesta, s-a rugat tînărul preot cînd Billeghi Máté i-a adus-o pe Veronka orfana. Totul e atît de liniștit, zidurile mohorîte revarsă atîta har și-o liniște atît de înălțătoare; mirosul de tămîie de la slujba de duminică pare să mai dăinuie încă și, îmbinat cu parfumul buchetelor de rezeda din părul de cînepă al fetelor din Glogova, plutește legănîndu-se printre snopii strălucitori ai razelor de soare ce se furișează prin fereastra de sus.

Aici fiecare obiect are povestea lui: lumînările cele groase de ceară, împodobite frumos, le-a cumpărat pentru Dumnezeu soția lui Domanyik Miklos, atunci cînd Dumnezeu l-a chemat la el pe soțul ei; o mînă spală pe alta, ar zice omul, dar lucrurile nu stau chiar așa, pentru că velința frumoasă de pe altar a fost brodată de domna Gongoly, cea care, în ciuda daniei făcute, s-a înecat (va să zică Dumnezeu nu se lasă mituit).

— Pe-aici, pe-aici, domnule președinte, poftiți în sacristie!

Cum intrară, dădură cu ochii de umbrelă; acolo, printre odăjdiile sfinte, era și bătrîna umbrelă a celui care a fost Gregorics Pál, cu pînza ei roșie, decolorată, zîmbindu-le ca o veche cunoștință, cu mînerul ei strălucitor de argint, care, vai, le era atît de străin.

Gyuri, încremenit, rămase cu privirile ațintite asupra ei, nefiind în stare să scoată nici o vorbă. Își da seama că soarta e împotriva lui. Un diavol l-a tot îmboldit din urmă, îndemnîndu-l: „Du-te, du-te și caută-ți moștenirea"; un alt diavol mergea înaintea lui, ispitindu-l „Haide, haide, pe-aici este". Dar un al treilea diavol, cel mai sprinten, luînd-o înaintea celui de-al doilea, stă pitit lîngă țelul urmărit, și,

cînd să ajungă la el, îi zîmbește răutăcios și-i șoptește : „N-ai găsit nimic".

Sztolarik își păstră calmul și examină cu mare atenție mînerul umbrelei, prefăcîndu-se că admiră execuția lui artistică.

— Întotdeauna a avut mînerul acesta ? întrebă.

— Ah, nu ! Acesta a fost lucrat din argint masiv și e, într-adevăr, o piesă frumoasă. Meșterul Huszák de la Beszterce e un mare artist ! El l-a făcut. Observați, vă rog, stilul. Nu-i așa că e remarcabil ? E o surpriză, pe care mi-au făcut-o enoriașii mei, anul trecut, cînd eram plecat la băi la Skleno. Vechiul mîner se rupsese și-abia se mai putea folosi. Fără îndoială, meritul e al lui Klincsok István, el a pornit colecta. Oh, mai sînt suflete de creștini evlavioși.

Apoi, întorcîndu-se către Gyuri, spuse :

— Am să ți-l prezint pe Klincsok. E un om într-adevăr respectabil.

Gyuri l-ar fi trimis în iad pe respectabilul Klincsok și-ar fi găsit cine să-l însoțească... pentru că iarăși venise în spatele lui primul diavol care-l îmboldea : „Du-te și caută-ți moștenirea".

— Dar, desigur, ați păstrat și mînerul celălalt, zise cu speranța renăscută Gyuri.

— N-aș crede, răspunse preotul, era un băț de lemn obișnuit, bănuiesc că doamna Adamecz i l-a cerut Veronkăi îndată chiar după ce a fost schimbat.

(Al doilea diavol parcă grăia prin gura preotului : „Mînerul umbrelei e la doamna Adamecz".)

Se deșteptă acum și interesul președintelui :

— Cine e bătrîna Adamecz ?

— Bucătăreasa mea, bătrîna care a adus cheile adineauri.

Domnul Sztolarik începu să rîdă atît de tare încît îi dădură lacrimile.

Blocurile de piatră din zidul bisericii îi răsfrînseră hohotul și parcă biserica toată hohotea de rîs.

După ce ieșiră din biserică și preotul plecă să ducă cheile în casă, domnul Sztolarik scoase verighetele înfășurate în foiță, i le puse lui Gyuri în mînă și zise cu umor discret :

— După argumentările tale de mai-nainte, ar trebui să te însori cu bătrîna Adamecz. Haide, fuga, iată inelele, logodește-te cu ea !

Gyuri nu răspunse nimic la gluma lui usturătoare ci, mînat de imboldul nesiguranței, se repezi înfrigurat în bucătărie, unde bătrîna Adamecz prăjea niște clătite la flăcările ce răbufneau printr-un ochi descoperit al plitei.

— Ascultă, mătușă Adamecz, unde ai pus dumneata mînerul vechi al umbrelei ?

Bătrîna Adamecz prăji mai întîi clătita din tigaie, o răsturnă cu grijă pe un blid de lemn, peste grămada de clătite, și-abia după aceea întoarse privirea să vadă cine-i vorbește.

— Despre mînerul cel vechi întreabă domnul, porumbelul meu ? Păi, să vedeți, s-a îmbolnăvit nepoțelul meu, Matykó... tocmai acum un an cînd se cocea varza, ba chiar mai înainte...

— Nu-mi pasă cînd a fost !

Bătrîna Adamecz, liniștită, turnă din nou coca în tigaie.

— Păi, da... unde-am rămas ? Da, la Matykó. I s-a tras din deochi. Matykó e un copil tare frumos...

Gyuri, nerăbdător, bătu cu piciorul în podea :

— De ce nu-mi spui unde e ?

— Uite-l colo în colț, unde mănîncă.

— Mînerul umbrelei ?

— Da de unde, Matykó !

Într-adevăr, lîngă copaia de spălat rufe, ședea ghemuit pe un coș în care se ducea pîinea la brutar un

slovăcuț cu fața mînjită, pitrocind în mînă niște boabe pestrițe de fasole.

— Dă-o-ncolo de treabă, maică ! Ești surdă ori ce ai ? izbucni avocatul. Eu te întreb de mînerul cel vechi al umbrelei.

Bătrîna Adamecz, supărată, clătină din cap.

— Păi doar despre asta vorbesc... După cum v-am spus, l-au deocheat pe Matykó ; comoara mea, puișorul meu era bolnav rău de tot, singurul leac, domnule dragă, scumpul meu, era să pui trei tăciuni aprinși într-o ulcică de apă din care să bea vreme de trei zile. Dar, domnule dragă, i-am făcut leacul și nu i-a folosit la nimic ; copilul tînjea, slăbea din zi în zi, de mi se rupea inima cînd mă uitam la el, că eu, știe și părintele, sînt tare slabă de inimă...

— Sînt gata să recunoc și eu, dar, te rog, pentru numele lui Dumnezeu, vorbește despre ce te-am întrebat !

— Păi am ajuns, mă rog, la ce vreți să știți dumneavoastră, pentru că chiar atunci au făcut mînerul de argint pentru umbrela sfîntă ; iar domnișoara, suflet bun cum este, mi-a dăruit mînerul cel vechi. Bine, mi-am zis, ăsta o să fie tocmai bun pentru Matykó, și dacă nici trei tăciuni din lemnul ăsta sfînt n-o să-i fie de folos, apoi micuțul Matykó are să fie recrutat în oastea lui Dumnezeu.

Bătrîna Adamecz, copleșită de gîndul că micul Matykó ar fi putut să intre în oastea lui Dumnezeu, începu să plîngă... noroc că lacrimile nu căzură în aluatul de clătite.

— Mătușă Adamecz ! urlă Gyuri, tremurînd de turbare. Ai ars mînerul ?

Bătrîna îl privi mirată :

— Păi, de bună seamă, de unde era să iau cei trei tăciuni dacă nu-l ardeam ?

Gyuri, clătinîndu-se pe picioare, se-rezemă de perete, bucătăria începu să se învîrtească toată cu el, farfuriile, tigăile, oalele jucau nebunește în jurul lui, iar cel de-al treilea diavol, care-i rînjea ori de cîte ori se apropia de țintă, în mijlocul limbilor de foc ce ieșeau din plită, șoptea : „Iată că n-ai găsit nimic !"

Se dezmeteci sub apăsarea grea a unei mîini pe umăr : era mîna lui Sztolarik.

— A fost și nu mai este. Nu te posomorî, frate. Așa a vrut destinul, și pace. De-acum încolo, n-ai să mai alergi după vise deșarte, trebuie să te bizui pe puterile tale. Crede-mă, zbuciumul tău n-a fost zadarnic, dacă ajungi la convingerea asta.

PLEACĂ VERONKA

Degeaba îl consola Sztolarik. E ușor să ții predici despre bunurile pămîntești care-l abat pe om de la cele sufletești, căci bunurile pămîntești sînt, orice s-ar zice, tare binevenite.

Cînd omul își pierde copilul iubit, se găsește întotdeauna pe-aproape vreun mare deștept gata să-i aline inima arsă de durere spunîndu-i că poate e mai bine c-a murit acum de moarte bună, pentru că cine știe ce-ar fi ajuns copilul, poate murea spînzurat și nimeni n-ar fi stors vreo lacrimă după el. Slabă mîngîiere pentru durerea cea grea.

Așa și Sztolarik, îndruga cîte verzi și uscate, dar inima lui Gyuri era mohorîtă de gîndul că niciodată nu va stăpîni moșii nemărginite, nici vreun parc englezesc, nici toate celelalte. Lumea întreagă îi apărea într-o înfățișare nouă, tare tristă.

De fapt, lumea era aceeași. Viața mergea înainte ca și cum bătrîna Adamecz n-ar fi pus pe foc vechiul mîner al umbrelei. Ceasul cu muzicuță din camera de zi a parohiei, arătînd ora două, cînta o melodie, în timp ce servitoarele așezau masa. Bătrîna Adamecz aduse supa, părintele își căută musafirii, îi conduse în sufragerie, îi așeză pe unul la dreapta, pe celălalt la stînga *madame*-ei Kriszbay cînd, deodată, observară că Veronka nu e de față.

— Tocmai voiam să vă întreb, zise *madame*. N-a fost cu domnii ?

— Eu credeam că e cu dumneavoastră, *madamé*, spuse preotul.

— N-am văzut-o de vreo două ore, răspunse ea

— Nici noi.

— Nici eu.

— O fi în bucătărie.

Madame Kriszbay se ridică necăjită din capul mesei și se duse s-o cheme pe Veronka, dar se întoarse curînd dînd din umeri.

— Nici cei de la bucătărie n-au văzut-o.

— Frumoasă treabă, exclamă preotul contrariat, și ieși în grabă să trimită servitorii s-o caute pe domnișoara în vreun umbrar din grădină, unde desigur stă ascunsă citind cine știe ce roman.

Afară, bătrîna Adamecz se jeluia că se răcește mîncarea și bucatele își pierd gustul.

— Treaba ei, zise preotul, cine nu-i prezent, nu mănîncă. Un domn atît de vestit ca președintele nu poate fi lăsat să aștepte, mai ales că e și grăbit să se întoarcă acasă.

Începură deci să fie servite mîncărurile de-a rîndul : după supă, pilaful, apoi sarmalele și friptura de purcel, rumenit întreg, cu cap, cu urechi, cu toată grăsimea, cum nici împăratul nu mănîncă ceva mai bun

și, în fine, clătitele... Dar nici urmă de Veronka. Între timp veni și Hanka să anunțe că n-au găsit-o nicăieri.

Gyuri încremenise ca o stană de piatră, cu fața palidă ca de mort.

— O fi adormit în stupină sau, poate (se opri o clipă, ezitînd, neștiind dacă să continue) s-a petrecut ceva între voi? zise preotul, uitîndu-se la Gyuri cu priviri iscoditoare.

— Între noi? Nu, nimic, răspunse Gyuri înfrigurat.

— Atunci, du-te repede Hanka la casa cea nouă și caut-o în stupină. Iar noi, domnilor, să ciocnim un pahar, să nu ne pierdem firea. E încă o copilă pe care capriciile o împing cînd încoace, cînd încolo. S-o fi apucat să prindă fluturi. Vă rog să gustați, domnule președinte, vinul acesta negru.

Părintele nu atît își îndemna musafirii, cît se încuraja pe el însuși; sta ca pe ghimpi, inima i se zbătea de îngrijorare și vorbea fără să se mai gîndească la ce spune. Președintele îl întrebă dacă recolta a fost influențată, și în ce măsură, de căldura timpurie din anul acesta.

— Nu știu, răspunse preotul.

— Mai aveți frați, părinte?

— Am avut doi, îi răspunse.

Răspunsurile anapoda dezvăluiau îngrijorarea preotului și arătau că numai buna cuviință îl silește să mai șadă la masă. În sfîrșit, președintelui i se făcu milă de el și, la cafea, spuse:

— Ar fi mai bine dacă părintele s-ar duce el însuși s-o caute pe domnișoara. Vă rog numai să-i porunciți vizitiului meu să înhame caii, pentru că pînă la Beszterce e drum nu glumă.

Preotul, bucuros, profită de ocazie, *madame* Kriszbay de asemenea se scuză și se ridică de la masă; se

petreceau lucruri atît de ciudate încît pînă şi ea începuse să se neliniştească.

Cei doi domni rămaseră singuri. Urmă o tăcere chinuitoare. Doar pendula ticăia nălucitor.

Gyuri, cu ochii holbaţi, împietrit, privea fix canarul ghemuit în colivie. Şi el părea acum foarte trist.

— Porunceşte şi tu să-ţi înhame caii. Să plecăm împreună.

Gyuri scoase un fel de scîncet, însă nu prea deslușit, clătinînd totodată din cap ; în orice caz, era clar că n-are de gînd să-şi pregătească trăsura.

— Şi totuşi trebuie oricum să pleci cu mine. Rolul nostru aici s-a terminat.

— Ţi-am spus că-mi e cu neputinţă.

— De ce ?

— Nu vezi c-a dispărut Veronka ?

— Şi ce-ţi pasă ţie ? Şi mînerul umbrelei s-a pierdut.

Gyuri, mînios, izbi cu pumnul în masa plină cu pahare.

— Nu-mi pasă de nici un mîner de umbrelă !

— Aşa ? Va să zică ţie îţi trebuie fata ? Păi, înainte de masă spuneai altfel.

Gyuri dădu din umeri.

— Aia a fost atunci ! Atunci încă nu ştiam.

— Şi-acum ştii ?

— Da, acum ştiu, răspunse scurt.

— Oh, oh ! zise domnul preşedinte pe un ton înţepător, cum ţi-o fi aprins zeul Amor miraculosu-i foc, că dispariţia fetei doar nu e dovada vreunui interes deosebit faţă de tine ?

— Tocmai de-aceea simt acum toate amărăciunile iadului. Oh, dragul meu ocrotitor, crede-mă, acum pot să spun că pierderea moştenirii mi se pare un fleac.

Președintele, profund mișcat de durerea tînărului, mărturisită cu atîta sinceritate, spuse :

— Asta e cu totul altceva. De ce nu vorbești deslușit ? Dacă așa stau lucrurile, rămîn și eu aici. Haide să căutăm și noi fetița și să vedem ce intenții are.

În zarva din curte, cel mai tare răsuna tînguirea doamnei Adamecz care-și frîngea mîinile :

— Știam eu, știam că așa are să fie sfîrșitul. Nici cu un deget nu-i îngăduit să te atingi de zîna din povești, că se destramă ca și ceața. Oh, scumpa noastră domnișoară ! Ea era mireasa lui Isus și ei au vrut s-o facă mireasa unui muritor de rînd, de-aceea a luat-o Isus la el.

Sztolarik se repezi la ea și prinzînd-o de mînă o întrebă :

— Ce tot spui ? Ce-ai auzit ?

— Mi-a povestit, mă rog dumneavoastră, nevasta lui Gundoros, văcarul, c-a văzut-o pe domnișoara noastră înainte de amiază alergînd pe pajiște de-a dreptul spre Biela Voda și-avea ochii plînși... Oh, Doamne, nu mai încape nici o îndoială !

La ușa bucătăriei forfotea o mulțime de femei și de copii strînsă aci grămadă auzind cele întîmplate. Una dintre femei o văzuse și ea pe Veronka prin spatele grădinilor, dar mai nainte de-a o fi-ntîlnit soția lui Gundoros.

— Era îndurerată tare ? o întrebă Gyuri.

— Plîngea.

— Vai de sufletul meu ! zise printre dinți, deznădăjduit.

— Să mergem s-o găsim, îl potoli președintele.

— Unde ?

— Pe hotar, pentru că, desigur, acolo e, aflăm noi îndată unde anume.

— Ei, dacă ar fi așa de ușor ! suspină Gyuri. Numai în povești există o oglindă cu care...

— Acum, numaidecît, aduc aici hotarul întreg !

Gyuri clătină din cap neîncrezător, părînd a gîndi că domnul Sztolarik şi-a pierdut minţile de vreme ce vrea să aducă aici hotarul întreg, cu văile, cu dealurile, cu pădurile, cu tot, ca să afle pe unde e Veronka. Şi totuşi, domnul Sztolarik cam la aşa ceva cugeta. El ştia una şi bună : „Veronka trebuie să fie găsită, restul îl vom afla de la ea".

— Unde-i părintele ? întrebă el gloata de gură-cască.

— S-a dus la topitoria de cînepă să vadă de nu cumva domnişoara a căzut în apă.

— Unde-i clopotarul ?

— Aici sînt.

— Du-te pe dată în turn şi trage clopotul cel mare într-o dungă.

— Doar nu e foc !

— N-are-a face, eu îţi poruncesc. Ştii cine sînt ?

Cum să nu fi ştiut ? Doar înainte de a fi numit notar public, domnul Sztolarik fusese judecător de ocol în plasa asta şi încă de pe atunci creşteau cam prea multe beţe de alun la Glogova... Aşadar, Kvapka Pál fugi cît îl ţineau picioarele şi fără zăbavă răsună clopotul, cu sunet ca de mare nenorocire : bim, bam, bam...

Nu era vînt. Clopotul de primejdie suna şi răsuna revărsîndu-se pretutindeni, iar din imaşuri, din văi, de pe munţi, din rîpe, din păduri şi păpurişuri, dinspre miazănoapte, dinspre miazăzi, dinspre apus şi răsărit începură să se reverse oamenii alergînd spre sat. Era aproape o minune de unde apăruse atîta omenire. Numai cei ce vor apuca ziua-de-apoi ca să audă trîmbiţa arhanghelului Gavril or mai vedea ceva asemănător.

Sztolarik, urcat pe dealul bisericii, privea mulţumit mulţimea ce se aduna gîfîind.

— Ei, vezi ? Acum nu mai trebuie decît să ne ducem în mijlocul satului şi-o să avem veşti despre Veronka de prin toate coclaurele hotarului. Da' e de prisos să mai mergem. Pentru că şi Veronka o să apară numaidecît. Ei, clopotarule, ia uită-te oleacă pe fereastră, nu cumva o zăreşti pe undeva pe domnişoara ?

— Ba da, o văd, vine-n fugă pe lîngă porumbiştea lui Srankó.

— Trăieşte ! strigă Gyuri aprins, numaidecît însă se stinse la gîndul că : „Trăieşte, nu i s-a întîmplat nimic, s-a ascuns de mine".

Începu să chibzuiască de n-ar fi fost mai bine să nu mai fie în viaţă. Dacă era moartă, ar fi putut să creadă că l-a iubit şi ar putea s-o plîngă pentru că el într-adevăr a iubit-o.

Preşedintele răcni la clopotarul care continua să tragă funia clopotului :

— Opreşte-te, nărodule. Arată-mi cu mîna încotro e porumbiştea lui Srankó.

Clopotarul arătă spre poieni.

— Du-te-n calea ei, Gyuri, ia-o domol şi află ce-a păţit.

Gyuri porni în grabă, trecu prin grădina parohiei, coborî în trifoiştea lui Magat Jozsef, şi inima îi tresări cînd o văzu acolo pe Veronka în rochia-i verde cu volănase, fără pălărie în cap, legată fiecum cu o băsmăluţă roşie. Gyuri tăie calea de-a dreptul prin sălciişul lui Szlávik György şi deodată, în poiana lui Gongoly, pică în faţa ei.

Domnişoara, zărindu-l, scoase un ţipăt şi începu să tremure din toate mădularele.

— Unde arde ? întrebă cu glas stins.

— Nu te speria, Veronka. Nu arde nicăieri. Tutorele meu a pus să se tragă clopotul de primejdie ca să te aducă acasă. De ce-ai plecat ?

Fata păli şi-şi muşcă buzele roşii, fragede.

— Numai eu știu, zise încet, sfîrșită ; te rog, te rog, pleacă... pleacă.

Și se întoarse de parcă-ar fi vrut din nou să fugă spre pădure.

— Veronka, pentru numele lui Dumnezeu, nu mă mai chinui. Ce ai ? Cu ce ți-am greșit ?

Fata îl privi rece, sfredelitor. Ochii ei erau ca două sulițe de gheață.

— Pleacă, zise din nou. Ce vrei de la mine ?

Tînărul se repezi la ea și o prinse de mînă. Veronka încercă să scape, se luptară un timp amîndoi, dar el n-o lăsă pînă ce nu-i puse verigheta pe deget.

— Asta vreau, îi zise, implorînd-o din ochi.

— Asta vrei ? zise fata rîzînd cu amărăciune. Iar eu, asta vreau, uite !

Smulse inelul din deget și-l azvîrli departe, printre miile de fire de iarbă ce se legănau tremurînd în poiană.

Bietul Gyuri își duse amîndouă mîinile la tîmple.

— Oh ! Ce-ai făcut cu mine ! Ce-ai făcut ?

— Ascultă, nu juca teatru în fața mea, domnule Wibra. Nu pune verigheta pe bietul meu deget, pune-o pe umbrelă... dumneata umbrela vrei s-o iei, nu pe mine. Înțelegi ?

Brusc, Gyuri pricepu de unde pornise toată încurcătura.

— Dumnezeule, ai ascultat convorbirea noastră.

— Da. Știu tot, zise Veronka, roșind ușor. N-are rost să tăgăduiești.

— O, Doamne, nu vreau să tăgăduiesc nimic. Ascultă-mă, te rog, ascultă-mă.

Porniră încet prin poiană, Gyuri povestea, domnișoara asculta, pe cînd miliarde de gîndaci și cosași zumzăiau, țîrîiau în marea de iarbă, urmîndu-și în lung și-n lat drumul lor misterios. Gyuri vorbea fără contenire, îi istorisea viața lui, povestea tatălui

său, probabilitatea moștenirii, cum a aflat unde o ascunsese Gregorics, cum a urmat firul căutărilor pînă la Bábaszék. Fata asculta, la început ca o acuzatoare mută, cu priviri grele de reproș și de amărăciune, pe urmă ca un judecător, apoi ca un ascultător uimit, care adesea întrerupea firul povestirii cu exclamații de mirare.

Ah, cum se apropia povestea de ea, cum se desluşeau încet dar sigur liniile ce se împleteau în destinul vieții ei.

— Mai spune, spune mai departe !...

Și povestea se apropia mereu cu pași tot mai clari... Ajunsese la feciorul lui Müncz. Tînărul Müncz îi spune că umbrela e la Glogova. Apoi, la cina de la Mravucsán, soția pădurarului începe să vorbească... da, ea, sporovăind, i-a spus despre darul pe care l-a adus sfîntul Petru ca s-o apere pe micuța orfană.

Cîteva cuvinte mai rămăseseră de spus ; Veronka află, în fine, totul, ghici totul, și ochii i se umplură de lacrimi !

— Oh, Doamne, bătrîna Adamecz a ars mînerul !

— Dumnezeu s-o binecuvînteze pentru fapta ei ! zise voios Gyuri, văzînd că fetei i s-a înduioșat sufletul, pentru că acum pot să-ți dovedesc că te iubesc și fără umbrelă.

Veronka își dezlegă basmaua roșie de pe cap, o flutură în mînă, îl lovi pe Gyuri peste umeri cu ea și îi zîmbi printre lacrimi.

— Mai vrei, cu adevărat, să te însori cu mine acum ?

— Firește. Ce ai de spus ?

— Vreau să spun că... (Vorbele i se opriră în gît, simțea că se înecă.

— Că ?

— Vreau să spun că ești un bărbat foarte ușuratic și deci...

— Şi deci...

— Şi deci... să ne întoarcem repede să căutăm verigheta.

Se răsuci pe călcîie şi ca un mînz zglobiu o luă la fugă spre poiana lui Gongoly ; Gyuri abia se putea ţine după ea.

Căutară inelul multă vreme, dar în zadar. Nu peste mult sosi şi părintele. („Ascultă, Gyuri, să nu-i spui fratelui meu povestea cu umbrela." „Nu, iubita mea, n-am să-i vorbesc niciodată despre ea.") Părintele o ocărî straşnic pe Veronka :

— Ascultă, copil rău ce eşti, se cade să faci una ca asta ? Pe unde-ai umblat ? Vai, ce spaimă-am tras ? Aşa-i că te-ai luat după vreun fluture ?

— Mai bine zis : m-am luat după el, dar m-a prins el pe mine.

— Cine, fluturele ?

— Uite, fluturele ăsta mare şi urît.

Părintele pricepu atîta cît îi dădură a înţelege şi se apucă şi el să caute verigheta, dar puteau s-o caute pînă la sfîrşitul veacurilor, dacă nu prindea de veste badea Gongoly, care sosi gîfîind la faţa locului, cu burta-i mare pe care se legănau franjurii făloasei sale pungi de tutun garnisite cu gheare de oaie.

Veronka era tare necăjită din pricina inelului pierdut.

— Ei, ei, zise bogătanul Glogovei, clătinîndu-şi pletele albe şi lungi, prinse la spate cu un pieptene. Nu te necăji, domnişoară, badea Gongoly are să-ţi găsească inelul. Să ştii că ţi-l găseşte. Pentru că se pricepe. Una e să slujeşti în biserică şi alta e treaba asta. Peste un ceas am să pun cosaşii să radă iarba.

*

Deşi iarba nu crescuse nici cît un deget (doar abia acum două săptămîni fuseseră cărate căpiţele de fîn),

badea Gongoly puse pe cosași la lucru și una dintre coase se lovi de inelul de aur ce strălucea pe jos, iar a doua zi avea să strălucească pe degetul Veronkăi. De-atunci a rămas de pomină în satul Glogova întîmplarea fără de pereche cînd chiaburul Gongoly și-a cosit de trei ori poiana, fapt cu care se fălește fiecare glogovean atunci cînd străinii iau în batjocură rodnicia pămîntului hotarelor glogovene.

Ce-ar mai trebui să vă povestesc ? De bună seamă, foarte multe lucruri dau buzna în vîrful condeiului meu. Unele vor rămîne pe veci tăinuite : așa, de pildă, nici pînă în ziua de azi nu s-a găsit vreo urmă a averii lui Gregorics Pál. Nimeni nu știe dacă în mînerul umbrelei se afla ori ba foaia de depunere din închipuirile oamenilor. Nu știe nici micuțul Matykó, deși a băut din el trei tăciuni. Dacă povestea o fi adevărată, apoi nici împărații n-au băut o băutură mai scumpă decît a băut Matykó.

Legenda umbrelei adusă la Glogova de sfîntul Petru dăinuie pînă în ziua de azi prin partea locului. E drept că a contribuit și Sztolarik mult la supraviețuirea ei, pentru că îi plăcea să povestească pretutindeni cum bătrînul evreu Müncz a dăruit creștinătății o relicvă sfîntă ; în povestirea lui străbătea și adevărul gol-goluț, dar credința e mai tare decît adevărul și astfel, încetul cu încetul, îl pune sub obroc. Iar eu, n-am de gînd să fac nici un fel de săpături ca să-l scot la suprafață. Îmi cer iertare chiar și pentru ce-am făcut pînă acum. Pentru că, desigur, întîmplarea asta are și o latură mistică. Umbrela sfîntă a adus o binecuvîntare și un noroc nemăsurat asupra tuturor, chiar și asupra lui Gyuri, care de pe urma ei s-a căsătorit cu cea mai frumoasă fată din lume, în a treia duminică de după evenimentele povestite mai sus.

Glogova n-a mai văzut nuntă ca aceea. Veronkăi i-a venit ideea că trebuie să poftească pe toți musa-

firii de la cina oferită de Mravucsán ; dacă au fost de față la prima întîlnire, să fie de față și la cununie. Au venit oaspeți mulți și de la Beszterce, printre ei și mama mirelui, în rochie de stofă neagră, și președintele tribunalului, și subprefectul, și numai Dumnezeu mai știe cîți alții încă. De la Kopanica a venit familia Urszinyi, de la Lehota au venit domnișoarele de onoare (cu fuste roz, plisate ca harmonicile), de la Bábaszék doamna Müncz (cu cercei de aur mari cît pumnul). Atîtea brișți, atîtea caleșți s-au strîns atunci la Glogova, încît nici într-o săptămînă n-ai fi prididit să te saturi de strălucirea sclipitoarelor harnașamente.

După vecernie, paracliserul a golit biserica de țărani ; doar părintele a mai rămas înăuntru. Aștepta, firește, nuntașii.

Doamne-Dumnezeule, ce de domni... și ce de postav pe grumajii lor ! Mergeau doi cîte doi, o femeie și-un bărbat, o domnișoară și-un domnișor. În față mergea mireasa, cu cununiță albă, în rochie albă. (Ah, minunată era... ce păcat că odată are să îmbătrînească și ea.)

Dar nici mirele nu era mai prejos, să te tot uiți la el, purta haine întocmai ca acelea în care sînt zugrăviți regii. Sabia lui aurită, în teacă de catifea, zăngănea pe pardoseala de piatră a bisericii... Îți creștea inima cînd îl priveai.

S-au oprit într-un semicerc împrejurul altarului — o mulțime de femei, toate cu cîte un buchet de flori în mînă și toate cu părul stropit cu parfumuri scumpe, de mirosea biserica întocmai ca o spițerie. Aerul era cam răcoros. Domnișoarele de onoare, bicisnicuțe, cam dîrdîiau în rochiile lor subțirele de mătase ; da' altminteri, totul a fost tare frumos...

Mirele a rostit cu vîrtoșie un „da" de-a răsunat pînă-n bolțile cele înalte, dar mireasa l-a șoptit încetuț,

ușurel ca zumzetul unei muscuțe. Sărăcuța, atîta a fost de turburată, că pînă la urmă a început să plîngă. Apoi și-a căutat batista în frumoasa ei rochie albă. Avea și buzunar ! Dar ea nu-l nimerea, mititica, și i-a împrumutat batista o doamnă care stătea în spatele miriilor și mereu se întorcea către bărbatu-su și-l agrăia :

— Încheie-te la haină, Wladin !